

NOU

Norges offentlige utredninger **1999: 6**

Sjømannspensjon

Utredning fra et utvalg oppnevnt av Sosial- og helsedepartementet 11. juli 1997
Avgitt til Sosial- og helsedepartementet 15. januar 1999

Statens forvaltningstjeneste
Statens trykning

Oslo 1999

Til Sosial- og helsedepartementet

Sosial – og helsedepartementet oppnevnte 11. juli 1997 et utvalg som skulle vurdere ordningen med sjømannspensjon og mulige alternativer til denne. Utvalget legger med dette fram sin innstilling.

Oslo, 15. januar 1999

Sverre Bjørnstad leder

Jone Engh

Lars S. Keim

Erling Kristiansen

Egil Langseth

Edith Midelfart

Rune Mjøs

Arnljot Muren

Karl A. Olsen

Årstein Risan

Aase Rokvam

Karl Seip

Lars R. Bærøe

Magne Olsen

Kapittel 1

Sammendrag av hovedpunktene i utredningen**1.1 Innledning**

Utvalget gir her et sammendrag av de viktigste kapitlene i utredningen. Sammenndraget omhandler "*Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v*" i kapittel 3 der dagens pensjonsordning beskrives, "*Noen viktige spørsmål*" i kapittel 7 om enkelte viktige spørsmål, "*En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn*" i kapitlene 8-"*En sammenligning av de tre alternativene*" i 11 der de tre alternativene for en framtidig pensjonsløsning for sjømenn gjennomgås, og kapittel 12 med utvalgets oppsummering og vurdering. Det vises ellers til de øvrige kapitlene i utredningen.

1.2 Dagens pensjonsordning

Pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet ved lov 3. desember 1948 nr 7, og er senere endret på vesentlige punkter. Den er nå tilpasset folketrygden som en førtidspensjonsordning fram til 67 år. I "*Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v*" i kapittel 3 beskriver utvalget pensjonsordningen slik den er i dag.

Pensjonstrygden omfatter som hovedregel norske statsborgere og personer som er fast bosatt i Norge som er ansatt som arbeidstakere på skip og visse flyttbare innretninger i sjøen. På fiske- og fangstfartøyer omfattes bare arbeidstakere ansatt i visse stillinger om bord, ikke fiskere. Per 30. april 1998 omfattet pensjonsordningen ca 26 000 yrkesaktive personer.

Pensjonsalderen er som hovedregel 60 år. Det ytes alderspensjon fram til pensjonsalderen i folketrygden, 67 år. Personer som har uførepensjon m v og avtalefestet pensjon har ikke rett til alderspensjon fra pensjonstrygden. Det kreves normalt en opptjeningstid (pensjonsgivende fartstid) på 150 måneder (12,5 år) for å få pensjon. Full pensjon gis ved 360 måneders opptjeningstid. Visse tidsrom som det ikke er betalt pensjonsavgift for regnes med i den pensjonsgivende fartstiden.

Pensjonen gis etter faste satser for hver farts måned opptjent av henholdsvis overordnede og underordnede sjømenn. De siste opptjener pensjon for fartstid etter 30. april 1993 etter en høyere sats enn for tidligere fartstid. Pensjonssatsene er knyttet til grunnbeløpet i folketrygden. Fra 1. mai 1998 er full årspensjon opptjent som overordnet 148 632 kroner. For underordnede er fullt opptjent pensjon fra 106 164 kroner til 124 140 kroner (maksimal framtidig pensjon). Store inntektsforskjeller blant sjømenn gjør at størrelsen på pensjonene i forhold til yrkesinntekten er varierende. Utvalget har anslått at både overordnede og underordnede sjømenn med gjennomsnittslønn i dag får en pensjon på ca 45 prosent av inntekten.

Det utbetales et engangsbeløp (tilbakebetaling av pensjonsavgift) for fartstid fra 36-149 måneder. Videre gjelder det en overgangsordning for pensjoner som gis etter lave, fastlåste pensjonssatser for fartstid opptjent før 1. januar 1967. Overgangsordningen omfatter hovedsakelig enkepensjoner, og alderspensjoner til personer som er fylt 67 år eller har uførepensjon m v.

Per 31. desember 1997 var det ca 31 300 sjømannspensjonister, men bare 4 800 av dem hadde ordinær alderspensjon før fylte 67 år. De øvrige hadde pensjon etter overgangsordningen.

Pensjonsordningen finansieres av avgifter fra arbeidstakere og rederier, visse tilskudd fra staten og avkastning av fond. Pensjonsordningen er garantert av staten.

Arbeidstakerne betaler fast månedsavgift knyttet til grunnbeløpet i folketrygden. Fra 1. mai 1998 er månedsavgiften 531 kroner ved tjeneste som overordnet og 413 kroner ved tjeneste som underordnet. Rederienes avgift er normalt 3,3 prosent av sjømannens bruttoinntekt om bord. Samlet betaler arbeidstakere og rederier avgift på ca 5,2 prosent av inntekten. Ved tjeneste på fiske- og fangstfartøyer betaler rederiet avgift med faste beløp. Avgiftsbelastningen er her lavere enn ellers. I 1997 utgjorde avgiftene fra arbeidstakerne og rederiene i alt ca 396,5 mill kroner.

Statens tilskudd utgjorde i 1997 ca 203,9 mill kroner. Det vesentlige av tilskuddet (ca 90 prosent) gjaldt utgifter til tillegg for fartstid under den andre verdenskrigen. Videre utgjorde avkastningen av trygdens fond i 1997 ca 60,4 mill kroner.

Pensjonstrygden for sjømenn har et grunnfond på 186 mill kroner, der kapitalen ikke skal røres, og et reguleringsfond. I 1997 hadde trygden et regnskapsmessig underskudd på ca 103,9 mill kroner som ble belastet reguleringsfondet. Per 31. desember 1997 utgjorde dette fondet ca 741,8 mill kroner. Det er gjort anslag over den økonomiske utviklingen framover under varierende forutsetninger. Anslagene er beheftet med usikkerhet, men viser entydig at pensjonsordningen vil gå med underskudd i mange år framover.

En beregning der det bl a er forutsatt at antall betalende medlemmer vil være 27 000 viser at reguleringsfondet vil være brukt opp i år 2000. Årlige underskudd må da dekkes av staten i henhold til garantiansvaret. Dersom det forutsettes at pensjonene framover vil øke med 3 prosent årlig, og at realrenten (renten på fondsavkastningene minus økningen av pensjonene) også er 3 prosent, er det anslått at det vil være regnskapsmessige underskudd til og med år 2015. Kontantverdien (nåverdien) per 1. januar 2000 av statens garantiansvar for denne perioden er beregnet til ca 3,6 mrd kroner.

I de senere årene er det inngått forskjellige tariffavtaler om tilleggssordninger til sjømannspensjonen for et flertall av arbeidstakerne som omfattes av pensjonstrygden for sjømenn. Tilleggspensjonsordninger er opprettet eller er under opprettelse.

Tariffavtalene tar sikte på at det skal ytes alderspensjon fra 60 til 67 år, og at tilleggspensjonen sammen med den lovfestede sjømannspensjonen skal utgjøre 60 prosent av pensjonsgrunnlaget. Full pensjon oppnås etter 30 år, og det er særlig yngre arbeidstakere som vil få fullt utbytte av tilleggssordningene.

Premie til tilleggspensjonsordningene betales av arbeidsgiverne. I 1998 er premien 2,67 prosent av lønnen i gjennomsnitt for de ordningene som hittil er opprettet.

1.3 Noen viktige spørsmål

Utvalget drøfter i utredningens "*Internasjonale forpliktelser*" i punkt 7.1 hvilke forpliktelser som følger av ILO-konvensjon nr 71 fra 1946 om pensjoner til sjømenn og EØS-avtalen.

Det konstateres at Norge i henhold til ILO-konvensjon nr 71 har plikt til å opprette eller sørge for at det opprettes en pensjonsordning for sjømenn. Dermed må lovs form benyttes. Det antas å være tilstrekkelig at loven pålegger næringen å opprette en ordning som tilfredsstiller konvensjonens krav, men at den nærmere utformingen kan skje gjennom tariffavtale.

Videre omtales trygdeforordningen i EØS-avtalen, rådsforordning (EØF) 1408/71. Det konstateres bl a at pensjonsordninger som er etablert ved lov, som pensjonstrygden for sjømenn, som hovedregel omfattes av forordningen. Det pekes imidlertid på at en pensjonsordning etablert ved tariffavtale kan falle utenfor forordningen, selv om den av myndighetene er gjort obligatorisk eller gitt utvidet virkeområde.

I utredningens "*Personkretsen i en framtidig pensjonsordning for sjømenn*" i punkt 7.2 omtales personkretsen i en framtidig pensjonsordning for sjømenn. Det konstateres at det har vært reist spørsmål om visse grupper bør unntas, og om andre bør tas med i en framtidig pensjonsordning. Utvalget konstaterer at mandatet ikke legger opp til noen drøfting av personkretsen, og at aktuelle organisasjoner ikke er representert i utvalget. Utvalget vurderer derfor ikke spørsmålene om personkretsen nærmere. Utvalget finner heller ikke grunn til å foreta noen nærmere vurdering av pensjonsforholdene for utenlandske sjøfolk.

I utredningens "*Finansiering av pensjoner*" i punkt 7.3 redegjør utvalget for hvordan pensjoner kan finansieres, dvs enten ved utligning eller ved kapitaldekning gjennom fondsoppsamling.

Ved *utligningssystemet* dekkes årets pensjonsutgifter gjennom inntekter det samme året. Dette innebærer at de som er yrkesaktive i dag betaler for pensjonene til forrige generasjon. Når dagens yrkesaktive blir pensjonister, må neste generasjon betale for dem. Et slikt system fungerer tilfredsstillende for en gruppe som er stabil eller er i vekst, men er sårbart dersom det blir færre til å betale pensjonene til forrige generasjon. Gjennom en viss fondsoppygging kan det etableres en buffer for å dempe problemene med store svingninger i pensjonsutgiftene, men en er likevel avhengig av senere generasjoner for å dekke pensjonsløftene.

Ved *kapitaldekningssystemet* sparer hver generasjon til sin egen pensjon. Dersom pensjonen skal ha et nivå som er bestemt på forhånd, må det årlig settes av nok penger til at man er sikker på at dette nivået kan nås. Det må bl a tas hensyn til forventet levealder, uførhet og pensjonsalder. Det må også tas hensyn til forventninger om avkastningen av midlene som spares opp. Et slikt system fungerer økonomisk pålitelig selv om antallet medlemmer i pensjonsordningen svinger. Kapitalen som samles opp skaffer store renteinntekter slik at avgiftene kan holdes lavere enn i et utligningssystem.

Når man sammenligner de to systemene, er fordelene ved kapitaldekningssystemet bl a at det til enhver tid settes av nok penger til pensjonene som forventes utbetalt. En pensjonsordning som bygger på dette systemet vil være fleksibel, og kan tilpasses endrede krav. Fordelen ved et utligningssystem er at man ikke trenger å vente på en oppsparingsperiode, men kan sette i gang å utbetale fulle pensjoner straks. Fordi systemet er avhengig av stabile betingelser, er det nødvendig at det finnes en garanti for at pensjonene utbetales. Dersom man skal legge om fra et utligningssystem til et kapitaldekningssystem, må pensjonsrettigheter som er opptjent dekkes samtidig som det spares opp midler til personer som er yrkesaktive i dag.

I "*Betaler sjømennene for mye for sin pensjon?*" i punkt 7.4 stilles spørsmålet om sjømennene betaler for mye for pensjonen. Det vises til at det er hevdet at

en forsikringsmessig beregnet premie ville vært langt lavere enn de pensjonsavgiftene som betales i dag.

Det pekes bl a på at det helt fra starten har vært utbetalt sjømannspensjoner for tid som det ikke er betalt avgift for. Dette gjelder for tidsrom både før og etter at ordningen ble opprettet. Videre utbetales det betydelige beløp utover ordinære alderspensjoner mellom 60 og 67 år.

Det er foretatt beregninger som viser at en forsikringsmessig beregnet premie for en underordnet sjømann ville ligge på mellom 6 000 og 10000 kroner i året, avhengig av når sjømannen ble medlem av ordningen. Til sammenligning betaler arbeidstaker og rederi til sammen inn avgifter på ca 13 300 kroner i året for en underordnet sjømann dersom inntekten er 255 000 kroner.

Utvalget konstaterer at det finansieringssystemet som ble valgt, gjorde det mulig å utbetale fulle pensjoner til sjømenn med lang fartstid allerede da pensjonsordningen ble etablert. Det kan synes å være et misforhold mellom dagens avgiftsnivå og ytelsene når en sammenligner med et system med kapitaldekning, men dette er en konsekvens av det opplegget som ble valgt. Dersom den lovfestede pensjonsordningen fortsetter uten endringer i pensjonsbestemmelsene som øker utgiftene, legger utvalget til grunn at det nåværende avgiftsnivået beholdes.

I "*Spørsmål om dekning av utgiftene til sjømannspensjon for fartstid under den andre verdenskrigen*" i punkt 7.5 gjennomgår utvalget hvordan utgiftene til pensjon for fartstid under den andre verdenskrigen har vært dekket. Staten dekker utgiftene til et særskilt krigsfartstillegg for denne fartstiden, men ikke utgiftene til ordinær pensjon. Disse utgiftene dekkes av pensjonstrygden på vanlig måte som en følge av utligningssystemet.

Statens garanti for sjømannspensjonene gis en særskilt omtale i "*Statens garanti for pensjonene i pensjonstrygden for sjømenn*" i punkt 7.6. Statsgarantien har eksistert siden pensjonsordningen ble opprettet, og var opprinnelig utformet slik at staten skulle dekke eventuelle underskudd i regnskapsåret. Nåværende ordning, som innebærer at statsgarantien først kommer til anvendelse når reguleringsfondet er brukt opp, ble innført i 1963. Statsgarantien innebærer trygghet for de lovbestemte pensjonene, herunder G-reguleringen som nå er lovbestemt.

Etter utvalgets oppfatning må garantien dekke underskudd som skyldes at antall sjømenn reduseres betydelig i forhold til antall pensjonister. Slike underskudd forutsettes ikke å bli dekket ved økning i pensjonsavgiftene. Beregninger utvalget har foretatt viser at det med de pensjonene som utbetales i pensjonsordningen, ikke er rimelig å øke avgiftsnivået. Svekkelse av ytelsene er heller ingen løsning for å redusere statens framtidige garantiansvar.

1.4 Tre alternativer for framtidig sjømannspensjon

1.4.1 En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn

Utvalget har i "*En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn*" i kapittel 8 utredet en videreføring av dagens pensjonstrygd for sjømenn, der pensjonsutgiftene finansieres etter utligningssystemet og staten garanterer for pensjonsutbetalingene. Det følger av utvalgets mandat at statens garanti ikke skal utvides.

Dersom man fortsetter dagens ordning uten endringer i ytelsene, ser utvalget ikke behov for endringer i de gjeldende bestemmelsene om grunn-

fond, reguleringsfond og statsgaranti. Utvalget forutsetter at det er lagt opp til ordninger som sikrer den løpende likviditeten i pensjonstrygden når reguleringsfondet er brukt opp.

Ordningen med faste pensjonssatser gjør at kompensasjonsnivået for sjømannspensjonene varierer med inntekten i yrket. Det er misnøye med kompensasjonsnivået for de som kommer dårlig ut i forhold til inntekten. Utvalget har derfor vurdert muligheten for en viss forbedring av ytelsene innenfor dagens utgiftsramme. Dette kan skje som en midlertidig ordning, samtidig som det bygges opp tariffestede tilleggspensjonsordninger.

Utvalget finner at det er mulig å frigjøre midler ved omfordeling som kan benyttes til å gi et inntektsprøvd tillegg til pensjonene til personer som er i yrket fram til pensjonering.

Utvalget har fått foretatt beregninger av tillegg til sjømannspensjonene etter to modeller. I begge modellene tas det utgangspunkt i den inntekten pensjonisten har hatt som sjømann. Ved «folketrygdmodellen» beregnes det et beløp etter dagens folketrygdregler. Tillegget utgjør differansen mellom dette beløpet og sjømannspensjonen. Ved «60 prosent-modellen» utgjør tillegget ved inntekter opp til 6 G differansen mellom 60 prosent av sjømannsinntekten og sjømannspensjonen. For høyere inntekter legges en lavere prosent av inntekten til grunn.

Utvalget finner at 60 prosent-modellen er best egnet. Det anslås at samtlige pensjonister som seiler fram til pensjonsalderen (dvs ca 1/3 av dem som får sjømannspensjon) kan dra nytte av et slikt tillegg. Før inntektsprøving vil tillegget gjennomsnittlig utgjøre ca 1 800 kroner per måned. Det er antatt at inntektsprøving etter samme regler som for AFP-pensjonene vil føre til at tillegget faller bort for ca 45 prosent av dem som seiler til de tar ut pensjonen.

Utvalget foreslår at tillegget gis for fartstid som er opptjent før 1. januar 2000. Det vil si at tillegget reduseres gradvis for nye pensjonister etter hvert som det opptjenes mer fartstid etter 31. desember 1999. Samtidig bygges det for flertallet av pensjonistene opp rettigheter i tariffbestemte tilleggspensjonsordninger.

Utvalget antar at tillegget bør innvilges for nye tilfeller i en 20-årsperiode regnet fra 1. januar 2000, samtidig som rettigheter i de tariffestede tilleggspensjonsordningene bygger seg opp. Det vil si at det siste året det gis nye tillegg til pensjonen fra pensjonstrygden for sjømenn blir 2019. Tilleggene løper så lenge den ordinære sjømannspensjonen løper, og G-reguleres sammen med denne. Dermed blir siste utbetaling i desember 2026.

Det er beregnet at kontantverdien per 1. januar 2000 for tillegg til sjømannspensjonen etter et slikt opplegg før/etter inntektsprøving vil utgjøre 370/210 mill kroner.

Utvalget lister opp en rekke tiltak som kan benyttes til omfordeling. Summen av tiltakene utgjør 1 675 mill kroner i kontantverdi per 1. januar 2000. Videre antar utvalget at trygdens grunnfond på 186 mill kroner bør kunne benyttes i finansieringen av et midlertidig tillegg til pensjonene. Dette vil imidlertid redusere finansinntektene framover.

Utvalget har også pekt på at det er mulig å benytte midler som frigjøres ved omfordeling på annen måte, f eks til å øke pensjonssatsene eller å yte pensjon for flere enn 360 måneder. Endelig drøfter utvalget mulighetene for å godskrive pensjonspoeng i folketrygden for sjømannspensjonister, og om det er hensiktsmessig å gå over til å beregne rederienes avgift etter månedssatser istedenfor i prosent av inntekten.

1.4.2 En privat tjenstepensjonsordning for sjømenn

I "*En privat tjenstepensjonsordning for sjømenn*" i kapittel 9 legger utvalget fram en skisse til hvordan en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn kan utformes. Skissen bygger i stor grad på en rapport som Storebrand Livsforsikring AS har utarbeidet for utvalget. Denne rapporten er tatt inn som vedlegg 3 til utredningen.

Utvalget har utredet en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn både som en innskuddsbasert og som en ytelsesbasert ordning. I en ytelsesbasert ordning forplikter bedriften seg til å *yte en nærmere definert pensjon*, mens den i en innskuddsordning forplikter seg til å *yte et nærmere definert innskudd* til den enkeltes pensjonssparing. Utvalget har forutsatt at det vil bli gitt skattefradrag for innbetalt premie i begge alternativene.

Ordningen vil gi pensjon til personer mellom 60 og 67 år. De som slutter i sjømannsyrtet før pensjonsalderen, vil ha rett til å få tidligere opptjente rettigheter utbetalt fra pensjonsalderen (oppsatt pensjon). Ved fratredelse før pensjonsalderen i en *ytelsesbasert* ordning etableres det en individuell fripolise. I en *innskuddsbasert* ordning vil medlemmet ved fratredelsen fortsatt ha rett til midlene på sin pensjonskonto, og midlene vil bli utbetalt fra oppnådd pensjonsalder.

Arbeidstakerens inntekt og tjenestetid har betydning for hvor stor pensjon som opptjenes. Utvalget legger i utredningen ("*Ytelser*" i punkt 9.3) til grunn at 30 års fartstid bør gi en pensjonsytelse på 60 prosent av sluttlønnen. Den nærmere beregningen av pensjonen skjer slik:

- I en *ytelsesbasert ordning* er arbeidstakere som har tjent opp fulle pensjonsrettigheter sikret en pensjon på 60 prosent av sluttlønnen. Det forutsettes en lineær opptjening av pensjon. Det vil si at pensjonen opptjenes forholdsmessig etter antatt tjenestetid fram til pensjonsalderen, likevel minst 30 år. Hvis man f.eks. meldes inn i ordningen som 20-åring, og pensjonsalderen er 60 år, vil man etter 10 års tjenestetid ha opptjent en pensjonsrettighet på 10/40 av antatt full pensjon. Hvis man meldes inn ved fylte 40 år, vil 10 års tjenestetid gi 10/30 av full pensjon. Opptjeningen skjer ut fra den lønnen som er pensjonsgivende til enhver tid.
- I en *innskuddsbasert ordning* er pensjonens størrelse avhengig av innskuddenes størrelse og avkastningen av disse. Arbeidstakeren er altså ikke garantert en på forhånd definert ytelse. Utvalget har lagt til grunn for utredningen at innskuddene fastsettes slik at utbetalingsene antas å bli 60 prosent av lønnen etter 30 års fartstid. Det kan også etableres en innskuddsordning hvor arbeidstakeren garanteres en viss avkastning på pensjonsmidlene, men dette fører til høyere kostnader enn i en vanlig innskuddsordning.

Utvalget legger som nevnt til grunn at en pensjon på 60 prosent av lønnen bør nås etter 30 års fartstid. Det vil således ta 30 år før noen når dette nivået ved overgang til en privat ordning. I overgangstiden vil man få en kombinasjon av pensjon som er opptjent i dagens pensjonsordning og i den nye ordningen. Pensjonenes størrelse i forhold til tidligere inntekt vil derfor gradvis stige fra dagens gjennomsnittlige nivå på ca 45 prosent, til 60 prosent i en privat tjenstepensjonsordning. Se nærmere om overgangsordningen i "*Regulering av overgangen til en privat tjenstepensjonsordning*" i punkt 9.6.

Det forutsettes at det – på samme måte som i dagens pensjonsordning – ikke skal gis noen ytelser til etterlatte, og at pensjonen vil bli samordnet med en eventuell uførepensjon fra folketrygden eller en avtalefestet pensjon. Ellers

vil man kunne oppnå pensjonsytelser som overstiger lønnen. Pensjonen vil ikke bli avkortet som følge av arbeidsinntekt i et annet yrke. Det kreves imidlertid at vedkommende slutter i den pensjongivende stillingen for å få utbetalt pensjon.

Pensjonene finansieres ved premier som går til å bygge opp fond. Fondene gir en kapitaldekning for de pensjonsforpliktelsene som ordningen har til enhver tid. Sikkerheten for pensjonsutbetalingene ligger dermed i at det er bygget opp tilstrekkelige fondsmidler til å dekke dem. Se nærmere i utredningens "[Finansiering](#)" i punkt 9.4.

Beregningene av nødvendig premie bygger på at personer mellom 60 og 67 år skal få en pensjon som utgjør 60 prosent av sluttlønnen. I beregningene er det innkalkulert at oppspart kapital ved dødsfall skal tilfalle forsikringsfelleskapet (dødelighetsarv), og at pensjonsutbetalingen skal samordnes med en eventuell uførepensjon fra folketrygden. Det forutsettes at pensjonen også vil bli samordnet med en eventuell avtalefestet pensjon, noe som kan redusere premienivået ytterligere.

I de beregningene av nødvendig premie som utvalget har fått utført, er det lagt til grunn at det skal kreves 35 års opptjening for å få rett til full pensjon. Dette vil gi en premie på 4,8 prosent av lønnsmassen i den ytelsesbaserte ordningen, og en premie på 4 prosent i den innskuddsbaserte ordningen. Utvalget har imidlertid forutsatt at full pensjon skal ytes etter 30 års fartstid. Dette vil øke premienivået til om lag 5,0-5,1 prosent i ytelsesordningen, og til om lag 4,5 prosent i innskuddsordningen. Premien kan eventuelt fordeles mellom arbeidsgiver og arbeidstaker slik systemet er i dagens ordning. Se nærmere om premieberegningen i "[Finansiering](#)" i punkt 9.4.

Ved en eventuell overgang til en privat tjenstepensjonsordning vil en rekke personer ha opptjent rettigheter i dagens pensjonstrygd for sjømenn. Noen vil ha sluttet i pensjongivende tjeneste før overgangen, mens andre vil opptjene tjenestetid også i den private ordningen. Det er behov for en regulering av disse overgangssituasjonene.

Utvalget har i "[Regulering av overgangen til en privat tjenstepensjonsordning](#)" i punkt 9.6 skissert hvordan ansvaret for pensjonsforpliktelsene kan «fordeles» på henholdsvis den nye og den gamle ordningen.

En eventuell overgang til en privat tjenstepensjonsordning betyr et skifte av finansieringssystem. Man går over fra et delvis utligningssystem til et kapitaldekningssystem. Istedenfor å dekke løpende forpliktelser gjennom løpende inntekter, skal man sette av penger til å dekke framtidige forpliktelser. Dette innebærer at kostnadene ved å avvikle de rettighetene som er samlet opp i dagens pensjonsordning må dekkes inn, samtidig som det i den private ordningen må bygges opp fond til å dekke pensjoner for dagens yrkesaktive.

En ny privat tjenstepensjonsordning får i hovedsak pensjonsansvaret for alle rettigheter som tjenes opp etter overgangstidspunktet. Derfor vil dagens pensjonstrygd for sjømenn i mange år fungere som en overgangsordning for rettigheter som allerede er opptjent. Kontantverdien av de totale framtidige forpliktelsene som må dekkes av dagens pensjonstrygd, kan anslås til 10 127 mill kroner per 1. januar 2000.

En del av de framtidige forpliktelsene dekkes av tilskudd (til krigsfartstillegg m v) som staten er forpliktet til å yte, og av statsgarantien som er gitt i gjeldende lov. Til sammen utgjør det som forutsettes dekket av statstilskudd og gjennom statsgarantien 4 949 mill kroner i kontantverdi. Utvalget legger til grunn at dette er forpliktelser som staten vil ha ved å fortsette den nåværende

pensjonsordningen. Utvalget har derfor forutsatt at staten i overgangsperioden dekker de årlige forpliktelser som følger av statsgarantien for den gjeldende pensjonsordningen. *Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene i dagens ordning som må dekkes inn ved overgang til en privat tjenstepensjonsordning, blir derfor 5 178 mill kroner.* De årlige forpliktelsene i f eks årene 2000 – 2015 vil variere mellom ca 315 og ca 435 mill kroner i året.

Ved en eventuell overgang til en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn må det finnes en dekning for disse kostnadene. Utvalget har i utredningens *"Pensjonsansvar etter den gamle ordningen"* i punkt 9.6.3 pekt på enkelte momenter det i så fall kan være naturlig å se nærmere på. Bl a betales det i deler av næringen inn premie både til dagens ordning og til en tariffavtalt tilleggsordning. Dette kan gi et «premieoverskudd» i forhold til premien i en innskuddsbasert ordning på ca 3,3 prosentenheter. Noe forsiktig kan kontantverdien av dette «premieoverskuddet» over 20 år anslås til å utgjøre 4,2 mrd kroner. Andre måter å finansiere avviklingskostnadene på kan være å vurdere noen av de omfordelingsforslagene som det er pekt på ved dagens ordning, se nærmere i *"Finansiering av tillegget"* i punkt 8.3.3, eventuelt at staten bidrar med noe.

Utvalget har også kort pekt på muligheten for å foreta en mer gradvis overgang til en privat tjenstepensjonsordning. Dette kan gjøres ved å «lukke» den eksisterende pensjonsordningen for nye medlemmer. Det vil si at pensjonstrygden for sjømenn bare vil løpe videre for dem som allerede har opptjent rettigheter der. Ordningen vil dermed blir avviklet gradvis over lang tid (ca 40 år). Kostnadene ved en slik overgangsløsning vil bli omtrent det samme som ved den overgangsløsningen som er beskrevet ovenfor. Utvalget har ikke utredet en slik alternativ overgangsløsning nærmere.

Når det gjelder den rettslige reguleringen av en privat ordning i forhold til internasjonale forpliktelser, synes det som om man står relativt fritt med hensyn til hvordan man vil etablere den. Man må imidlertid sørge for at ordningen gis virkning for alle sjømenn som omfattes av ILO-konvensjon nr 71.

Administrasjonen bør skje gjennom en felles pensjonskasse, der valget av nærmere løsning i stor grad bør avhenge av kostnadsspørsmål.

1.4.3 En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn

I *"En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn"* i kapittel 10 legger utvalget fram en skisse til en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn. Med «AFP-lignende» har utvalget forstått at man skal bygge på de grunnleggende prinsippene ved de eksisterende AFP-ordningene, men at det er muligheter for å gjøre enkelte tilpasninger.

Rammevilkårene for at pensjonsordningen skal få statstilskudd og den enkelte pensjonist skal få godskrevet pensjonspoeng i folketrygden er lagt til grunn med visse unntak, f eks er det sentralt at man beholder en pensjonssalder på 60 år i en AFP-lignende ordning for sjømenn. Det forutsettes ellers at pensjonsordningen skal ligge så nær opptil AFP-ordningene i privat sektor som mulig.

AFP-ordningen må stille krav om at arbeidstakeren har minst 10 år med poengopptjening i folketrygden fra fylte 48 år til året før pensjonen tas ut, og en gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt på minst to grunnbeløp i de 10 beste inntektsårene etter 1966. Arbeidstakeren må videre ha en pensjonsgivende inntekt som på årsbasis overstiger grunnbeløpet i folketrygden, både på uttakstidspunktet og i året før dette.

At det stilles slike vilkår, er en forutsetning for at staten bidrar til å finansiere AFP-ordningen, og at det gis ekstra godskriving av pensjonspoeng i folketrygden. Disse vilkårene må derfor legges til grunn også for en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn. Utvalget har også sett på enkelte andre vilkår som det kan være naturlig å ha med i en AFP-lignende ordning ("*Krav til yrkesaktivitet*" i punkt 10.2.2). Den nærmere utformingen av slike vilkår må imidlertid baseres på vurderinger av hva partene finner hensiktsmessig.

Retten til pensjon vil være betinget av at man er omfattet av ordningen på pensjoneringsstidspunktet, det vil si at man må fortsette i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen for å få pensjon. Man har altså ingen rett til tidligere opptjente rettigheter slik som i de fleste andre pensjonsordninger. Omtrent en tredel av dem som mottar alderspensjon fra dagens pensjonsordning, fortsatte i sjømannsyirket fram til fylte 60 år. De to tredelene som sluttet før fylte 60 år mottar en oppsatt pensjon fra dagens pensjonsordning, mens de i en AFP-lignende ordning ikke ville hatt rett til noen pensjon.

Etter utvalgets oppfatning må dette sies å være en noe uheldig virkning ved å gå over til en AFP-lignende pensjonsordning. På den annen side vil denne virkningen bli redusert av flere forhold:

- Det kan antas at motivasjonen til å fortsette i yrket fram til pensjonsalderen vil bli større når retten til pensjon avhenger av dette, slik at andelen som får rett til AFP blir noe større.
- Flere av dem som faller utenfor ordningen vil kunne få pensjon fra fylte 62 år fra andre AFP-ordninger. Ca 60 prosent av den yrkesaktive befolkningen er omfattet av en AFP-ordning.
- Partene kan gjennom avtale etablere et «innskuddsbasert tillegg», noe som vil gi en viss ytelse også for dem som ikke er i sjømannsyirket ved pensjonsalderen (se "*En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg*" i punkt 10.6).
- I en lang overgangstid vil dessuten sjømenn som har fratrådt yrket før pensjonsalderen ha rett til den pensjon de har opptjent i dagens ordning etter overgangsregler (se nærmere i "*Regulering av overgangen til en AFP-lignende ordning*" i punkt 10.7).

Pensjonen blir beregnet etter folketrygdens regler, og vil i de fleste tilfeller være på mellom 40 og 60 prosent av den tidligere inntekten. Ordningen har en ganske stor fordelingsvirkning. Dersom partene etablerer et AFP-tillegg, blir nivået en god del høyere. Pensjonen blir avkortet dersom pensjonisten har en inntekt som overstiger folketrygdens grunnbeløp ved siden av pensjonen. Det forutsettes at pensjonistene i en slik AFP-ordning får godskrevet pensjonspoeng i folketrygden, noe som gir en høyere alderspensjon fra folketrygden.

Ordningen finansieres dels av staten gjennom et statstilskudd til pensjon-sutgiftene for personer mellom 64 og 67 år, og dels ved en premie som betales av arbeidsgiverne. Det forutsettes at arbeidstakerne ikke bør betale noen premieandel, fordi systemet ikke gir rett til opptjente rettigheter (oppsatte pensjoner).

Utvalget gir uttrykk for at man bør velge et premiesystem som er tilnærmet likt de gjeldende AFP-ordningene. Premien skal da fullfinansiere pensjonen når den tas ut, det vil si at den skal dekke den årgangens totale pensjon-sutgifter. Det vil da være tilstrekkelige midler i fondet til å dekke allerede løpende pensjoner. Nødvendig premie kan med en realrente på 3 prosent anslås å utgjøre 2,9 prosent av inntekten, dersom man legger til grunn at en

tre del av dagens medlemsmasse fortsetter i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen. Forutsatt at halvparten av dagens medlemmer står i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen, kan nødvendig premie anslås til 3,9 prosent. I AFP-ordningen vil det være nødvendig å inntektsprøve pensjonen, noe som vil redusere premienivået med ca 20 prosent.

Ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning må man dekke de løpende forpliktelsene etter dagens ordning, samtidig som man setter av penger for å dekke påløpte pensjonsutgifter i AFP-ordningen. Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene som må dekkes av dagens pensjonstrygd kan anslås til 7 604 mill kroner per 1. januar 2000. Av dette dekkes 4 949 mill kroner av statstilskuddet og statsgarantien i gjeldende ordning. Dette er utgifter som staten ville hatt ved å fortsette den nåværende ordningen, og som utvalget forutsetter at staten bidrar med også ved overgang til en AFP-ordning.

Det beløp som det må finnes dekning for ved overgang til en AFP-ordning, kan da anslås til 2 655 mill kroner i kontantverdi. Utvalget har i "[Pensjonsansvar etter den gamle ordningen](#)" i punkt 10.7.3 pekt på enkelte momenter det da kan være naturlig å se nærmere på. Bl a er det nødvendig å inntektsprøve ytelsen, noe som kan redusere premienivået med ca 20 prosent. Eventuelt kan disse midlene benyttes til å finansiere en del av overgangskostnadene. I kontantverdi utgjør dette ca 1,2 mrd kroner. Dersom man forutsetter at sjømennene betaler premie som i dag i 10 år til, fordi de mottar opptjent pensjon i mange år framover, vil kontantverdien utgjøre ca 1,3 mrd kroner. Det kan også være mulig å benytte noen av de omfordelingsforslagene som er beskrevet i "[Finansiering av tillegget](#)" i punkt 8.3.3. Dessuten kan kanskje staten bidra med noe.

Utvalget peker i "[Rettslig regulering av en AFP-lignende ordning. Administrasjon m m](#)" i punkt 10.8 på at det mest naturlige vil være at partene etablerer et organ med et eget styre til å administrere en AFP-ordning, men at Rikstrygdeverket/trygdeetaten beregner og utbetaler pensjonene. Administrasjonskostnadene kan anslås å utgjøre 5-7 mill kroner i året, fordelt på 2-3 mill kroner i året for næringen og 3-4 mill kroner for Rikstrygdeverket. Det antas at Pensjonstrygden for sjømenn vil være en avviklingsordning for opptjente rettigheter i dagens pensjonsordning. Kostnadene til dette kommer i tillegg til administreringen av AFP-ordningen. Kostnadene blir her mindre etter hvert.

1.4.4 En sammenligning av de tre alternativene

I "[En sammenligning av de tre alternativene](#)" i kapittel 11 gis det en sammenligning av de tre alternativene slik de er framstilt i "[En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn](#)" i kapitlene 8-"[En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn](#)" i 10. Alternativene sammenlignes punktvis bl a når det gjelder vilkår, ytelser og finansiering.

Sammenligning av vilkår og ytelser

1. *For dem som allerede er pensjonister, eller som har fratrådt og ikke vender tilbake til sjømannsyirket senere, vil valget av pensjonsløsning ikke få noen betydning. Disse personene vil få pensjon etter dagens regler uansett hvilket alternativ som velges.*
2. *For dem som er sjømenn i dag, men har kort tid igjen til pensjonsalderen, vil AFP-alternativet gi en umiddelbar økning av pensjonen, omtrent like stor*

som dagens ordning med et «60 prosent-tillegg». Dette forutsetter at man står i yrket fram til pensjonsalderen. Alternativet med en privat tjenstepensjon bygger på fondsoppsamling, og vil først på sikt gi en særlig bedre pensjon enn i dag.

3. *For dem som velger sjømannsyirket i framtiden eller har lang tid igjen til pensjonsalderen i dag*, vil en privat tjenstepensjon være det beste alternativet for stort sett alle grupper. De andre alternativene fortøner seg noe forskjellig avhengig av når man slutter i sjømannsyirket:
 - For dem som *slutter i sjømannsyirket før pensjonsalderen*, om lag 2/3 i dag, vil AFP ikke være noe tilfredsstillende alternativ. Det kan likevel, som utvalget har beskrevet i "[En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg](#)" i punkt 10.6, innføres et innskuddsbasert AFP-tillegg, slik at også denne gruppen får en viss ytelse ved pensjonering.
En fortsettelse av dagens ordning vil gi disse sjømennene et engangsbeløp hvis fartstiden er minst 3 år, og en årlig pensjon hvis fartstiden er minst 12,5 år. Pensjonsalderen vil bero på hvor lang fartstid man har etter fylte 40 år. I tillegg vil det i deler av næringen finnes tariffestede tilleggspensjonsordninger.
 - For dem som *fortsetter i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen*, vil både en fortsettelse av dagens ordning med et 60 prosent-tillegg/tariffestet tilleggspensjon og AFP-ordningen gi tilfredsstillende pensjoner for midlere og lavere inntekter.

Sammenligning av finansieringen av de tre alternativene

I "[Finansiering](#)" i punkt 11.4 i utredningen foretas det en sammenligning av finansieringen av de tre alternativene. Sammenligningen viser at det nødvendige premienivået blir noe forskjellig i de ulike ordningene. Det er også angitt premienivåer under ulike forutsetninger.

I en fortsatt offentlig ordning vil avgiftsnivået være på ca 5,2 prosent av lønnen. Det synes for tiden å være enighet om at dette avgiftsnivået ikke skal økes så lenge det ikke gjøres endringer i ytelsesnivået (se "[Betalor sjømennene for mye for sin pensjon?](#)" i punkt 7.4). Svingninger i pensjonstrygdens økonomi må derfor fanges opp av statsgarantien når reguleringsfondet er brukt opp.

I en privat ytelsesbasert ordning kan det nødvendige premienivået anslås til ca 5 prosent av lønnsmassen. I en ytelsesordning beregnes premien til det beløpet som er nødvendig for å sikre den ytelsen som er definert på forhånd. Dette innebærer at kostnadene kan være vanskelige å forutsi. *I en innskuddsbasert ordning* vil kostnadene være mer forutsigbare, fordi arbeidsgiverens forpliktelse vil bestå i å betale et nærmere definert innskudd per arbeidstaker. Nødvendig innskudd i en slik ordning kan anslås til 4,5 prosent av lønnsmassen.

I AFP-ordningen har utvalget lagt til grunn et premiealternativ som er tilnærmet likt det man benytter i AFP-ordningen i LO/NHO-området. Nødvendig premie kan da anslås til 2,9 prosent av lønnsmassen. Dette forutsetter at en tredel av dagens medlemsmasse vil få rett til pensjon. Denne forutsetningen er usikker. Dersom 50 prosent vil få rett til pensjon, vil nødvendig premie kunne anslås til 3,9 prosent.

Fordi de tre alternativene har et noe forskjellig finansieringsopplegg, vil også sikkerheten for pensjonsutbetalinger bli ulik. Ved en fortsettelse av dagens ordning vil pensjonsutbetalinger være sikret gjennom statsgaran-

ten. I den private tjenstepensjonsordningen vil opptjente rettigheter sikres gjennom at det bygges opp fond som skal dekke de framtidige pensjonsutbetalingene. I AFP-alternativet vil det også være en viss kapitaldekning for pensjonsforpliktelsene. I den finansieringsmodellen utvalget har funnet mest hensiktsmessig for en AFP-ordning, vil det være kapitaldekning for de allerede løpende pensjonene. Det avsettes imidlertid ikke midler for å dekke pensjon til yrkesaktive sjømenn.

I utredningens "[Reguleringen av overgangen til en AFP-lignende ordning eller en privat tjenstepensjonsordning](#)" i punkt 11.5 gis det en oversikt over hvordan man kan regulere en eventuell overgang til en privat ordning eller en AFP-ordning. Framstillingen viser at det oppstår betydelige kostnader ved å avvikle den gjeldende pensjonsordningen. Årsaken til dette er at man går over fra å finansiere pådratte pensjonsutgifter gjennom løpende inntekter (utligning), til å sette av penger til å dekke de framtidige pensjonsforpliktelsene (kapitaldekning). Dette innebærer at de rettighetene som er samlet opp i dagens pensjonsordning må dekkes inn, samtidig som man i den nye ordningen bygger opp fond (helt eller delvis) for å dekke pensjoner for dagens yrkesaktive.

Per 1. januar 2000 er de totale utgiftene ved å avvikle dagens pensjonsordning anslått til 10 127 mill kroner i kontantverdi (nåverdi) ved overgang til en privat ordning, og 7 604 mill kroner ved overgang til en AFP-ordning. Utvalget har forutsatt at staten dekker statstilskudd og det som følger av statsgarantien i gjeldende ordning. Dette kan anslås å utgjøre 4 949 mill kroner i kontantverdi per 1. januar 2000. Kontantverdien av de forpliktelsene det må finnes inndekning for blir da 5 178 mill kroner ved overgang til en privat ordning, og 2 655 mill kroner ved overgang til en AFP-ordning. I årene 2000-2015 vil de årlige forpliktelsene ligge på ca 315-435 mill kroner ved overgang til den private ordningen, og ca 70-400 mill kroner ved overgang til AFP-ordningen.

Dersom det blir aktuelt å gå over til en av disse to ordningene, vil man ha et tosporet system i mange år framover, og kostnadene ved å avvikle den gjeldende pensjonsordningen må dekkes. Utvalget har pekt på enkelte momenter det i den forbindelse kan være naturlig å se nærmere på, se nærmere "[Finansiering av de framtidige forpliktelsene i dagens pensjonsordning ved overgang til en AFP-ordning eller en privat tjenstepensjonsordning](#)" i punkt 11.5.3.

1.5 Sammendrag av utvalgets oppsummering og vurdering

Utvalget har i "[Utvalgets oppsummering og vurdering](#)" i kapittel 12 ("[Utvalgets vurdering](#)" i punkt 12.2) vurdert de tre modellene opp mot hverandre.

Utvalget viser til at en overgang til en AFP-ordning vil gi en umiddelbar økning av ytelsene, og et tilfredsstillende ytelsesnivå. Om lag to tredeler slutter imidlertid i dag i sjømannsyirket før pensjonsalderen, og vil derfor ikke få pensjon fra AFP-ordningen. Selv om denne virkningen på mange måter kan avhjelpes, er det etter utvalgets mening uheldig at så store grupper av sjømenn vil falle utenfor ordningen. I tillegg vil man måtte finansiere kostnadene ved å utfase den nåværende ordningen. En AFP-løsning kan også virke for lite robust for strukturendringer i sjøfartsnæringen. Utvalget anser det derfor som mindre aktuelt å gå over til en slik ordning.

Når det gjelder alternativet «en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn», viser utvalget til at dette er en ordning som kan passe godt til forholdene i sjøfartsnæringen. Når en slik ordning er etablert med nødvendige fond som sikrer pensjonsytelsene, vil den gi en stabilitet under konjunktursving-

ninger og ved endringer av antallet sjøfolk. I tillegg vil en slik ordning være velegnet til å sikre unge arbeidstakere. Den kan også lett påbygges dersom partene i næringen forhandler seg fram til andre pensjonsavtaler. Pensjonsnivået vil over en lengre periode gradvis øke fra dagens gjennomsnittlige nivå på ca 45 prosent til 60 prosent ved full opptjening av pensjon, slik at man etter ca 30 år – når ordningen er fullt utbygd – vil få pensjoner på det angitte nivået. Ordningen innebærer også større samsvar mellom innbetaling og utbetaling for den enkelte sjømann enn ved dagens pensjonstrygd. Samtidig reduseres graden av omfordeling.

På lengre sikt anser utvalgets medlemmer at næringen i utgangspunktet kunne være mest tjent med en privat tjenstepensjonsordning. Det oppstår imidlertid betydelige overgangsproblemer ved å gå fra dagens finansiering av pensjonsutgiftene gjennom utligning, til en pensjonsordning der man skal ha kapitaldekning for pensjonsforpliktelsene. Utredningen viser etter utvalgets oppfatning at det kan være vanskelig å få finansiert større innbetalinger til dekning av rettigheter som allerede er opparbeidet, parallelt med premiebetaling til en ny fondsbasert ordning. Det vil også ta lang tid etter at en ny ordning er etablert før pensjonsnivået øker vesentlig.

Disse overgangsproblemene vil omkring år 2015 bli mindre fordi ordningen da forutsettes å gå i balanse, og det har vært tid til å bygge opp tariffestede tilleggsordninger som sikrer et pensjonsnivå på 60 prosent. På dette tidspunktet vil det kunne være naturlig å vurdere den nåværende sjømannspensjonsordningen på ny.

På kortere sikt anbefaler utvalget at man ser på hvordan man innenfor gjeldende pensjonsordning kan forbedre ytelsene, slik at sjøfolk oppnår en rimelig pensjonsinntekt.

Utvalget synes at det – innenfor dagens finansieringsramme – kan være fornuftig å prioritere høyere pensjoner for de sjømenn som har lang fartstid og som står i sjømannsyrket fram til pensjonsalderen. Utvalget har skissert en løsning der det utformes en ordning med et midlertidig inntektsprøvd tillegg til sjømannspensjonene, mens tariffestede tilleggspensjoner bygger seg opp i størstedelen av næringen. Utvalget foreslår at tillegget utformes slik at disse pensjonistene kan oppnå en samlet pensjon som tilsvarer 60 prosent av arbeidsinntekten.

Utvalget foreslår at tillegget gis for fartstid som er opptjent før 1. januar 2000. Økt pensjon for senere fartstid må i tilfelle opptjenes gjennom tariffestede tilleggspensjonsordninger.

Det foreslås at det gis tillegg for nye pensjonister i en periode på 20 år. Det siste året det innvilges tillegg til sjømannspensjonene vil da bli 2019. Det vil si at siste utbetaling blir i år 2026.

En slik prioritering bør kunne gjennomføres uten å svekke dagens pensjonsordning for andre grupper i særlig grad. Som finansieringskilde for et slikt tidsbegrenset inntektsprøvd tillegg, har utvalget pekt på at det kan frigjøres midler ved omfordeling som ikke rammer sjømenn med lang fartstid, samt at grunnfondet kan avvikles slik at midlene der trekkes inn i ordningen. Dersom grunnfondet benyttes, vil dette imidlertid redusere trygdens finansinntekter framover.

Særuttalelser/særmerknader fra utvalgsmedlemmer er tatt inn i "[Utvalgets vurdering](#)" i punkt 12.2 og punkt "[Særmerknader til de enkelte alternativene](#)" i 12.3 i utredningen.

Kapittel 2

Utvalgets mandat, sammensetning og arbeid**2.1 Bakgrunn**

Utvalget ble oppnevnt av Sosial- og helsedepartementet den 11. juli 1997. Bakgrunnen for oppnevningen var Stortingets behandling av Ot prp nr 59 (1995-96), der Sosial- og helsedepartementet la fram forslag om endringer i lov 3. desember 1948 nr 7 om pensjonstrygd for sjømenn. Forslagene var et samlet opplegg for å bedre økonomien i pensjonstrygden for sjømenn gjennom visse innstrammings- og forenklingstiltak, kombinert med økte tilskudd fra staten i noen år framover.

Forslagene i proposisjonen ble ikke vedtatt, jf Innst O nr 5 (1996-97). Stortinget gjorde den 15. november 1996 disse to vedtakene:

1. «Stortinget ber Regjeringen nedsette et utvalg der ansattes organisasjoner og arbeidsgiverorganisasjoner er representert for å foreta en nærmere utredning og fornyet vurdering av sjømannspensjonene både når det gjelder fortsatt offentlig pensjonsordning, en eventuell privat tjenstepensjonsordning eller en eventuell AFP-lignende ordning. En overgang til forsikringsmessig beregning av pensjonen må også vurderes.»
2. «Stortinget ber Regjeringen fremme forslag til lovendring som sikrer en automatisk G-regulering av sjømannspensjonene slik at dette kan tre i kraft fra 1. mai 1997.»

Storingsvedtaket om G-regulering ble fulgt opp i Ot prp nr 31 (1996-97) der departementet foreslo å knytte de ordinære sjømannspensjonene og krigsfartstillegget til folketrygdens grunnbeløp. Departementets forslag ble ved lov 13. juni 1997 nr 58 innført med virkning fra 1. mai 1997.

2.2 Utvalgets mandat

Utvalget ble gitt følgende mandat:

- «Utvalget skal foreta en nærmere utredning og vurdering av sjømannspensjonen både når det gjelder
- fortsatt offentlig pensjonsordning,
 - en eventuell privat tjenstepensjonsordning eller
 - en eventuell AFP-lignende ordning.

En overgang til forsikringsmessig beregning av pensjonen må også vurderes.

De enkelte alternativene må være i samsvar med de forpliktelser som følger av internasjonale avtaler, spesielt ILO konvensjon nr 71 for 1946, som tilsier at det skal være en lovbestemt plikt for partene å ha en pensjonsordning som gir sjøfolk over 60 år adgang til en førtidspensjon. For øvrig kan det vurderes om utenlandske sjøfolk bør sikres særskilt.

Statens garanti for allerede opptjente rettigheter etter sjømannspensjonstrygdloven skal ivaretas innen rammen av dagens

regelverk og samordningsbestemmelser. For øvrig skal det legges til grunn at videre opptjening framover skal være selvfinansierende og ikke gi fordeler utover hva som gis i AFP-ordninger med statstilskott. Statens garantiansvar skal ikke utvides.

Utvalget skal vurdere om framtidig finansiering bør legges om til helt eller delvis fondsbasing. Dette er bare aktuelt dersom ordningen ikke videreføres som en offentlig ordning.

De økonomiske og administrative konsekvenser av de enkelte alternativene utredes i samsvar med utredningsinstruksen.

Sosial- og helsedepartementet kan gjøre utdypninger og tillegg i mandat.

Utvalget skal legge fram sin utredning innen 1. oktober 1998.»

Sosial- og helsedepartementet har senere forlenget fristen for å legge fram utredningen.

I brev av 30. mars 1998 til sosialministeren tok representantene for sjømannsorganisasjonene i utvalget opp spørsmålet om å få endret mandatet, som etter sjømannsorganisasjonenes syn avviker fra Stortingets vedtak av 15. november 1996 der Regjeringen ble bedt om å nedsette et utvalg. Sjømannsorganisasjonene gav uttrykk for ønske om å få fjernet tredje ledd i mandatet (som omhandler statens garanti m v), samt andre setning i fjerde ledd (om at det ikke skal være fondsbasing dersom den offentlige ordningen videreføres).

I brev av 13. mai 1998 til sjømannsorganisasjonene uttalte sosialminister Magnhild Meltveit Kleppa blant annet at

«det statlige garantiansvaret må gjelde både for de som i dag er pensjonsmottakere og de som står foran pensjonisttilværelsen med sjømannspensjon etter nåværende regler.»

Videre uttalte sosialministeren:

«Utvalget trenger ellers ikke å gi en samlet forståelse av mandatet, selv om dette selvsagt er å foretrekke. Er det tvil om mandatet på enkelte punkt, har utvalget mulighet til å fortolke det. Ulike oppfatninger kan dessuten uttrykkes gjennom særmerknad.

Jeg vil gjerne presisere at utvalgets oppgave primært er å utrede pensjonsløsninger som grunnlag for senere beslutninger. Utredningen vil bli sendt på høring før saken legges fram for Stortinget.

Sjømannsorganisasjonene vil dermed få anledning til å uttale seg og ta opp andre forhold i høringsrunden.

På denne bakgrunn kan jeg ikke se at det gitte mandatet er til hinder for at utvalget fullfører sitt arbeid slik stortingsflertallet forutsatte.

Jeg finner således ikke å kunne utelate mandatets tredje ledd, slik organisasjonene ber om. Staten har garantert pensjonen for den enkelte sjømann innen rammen av dagens regelverk.»

Når det gjaldt spørsmålet om å kunne fondsbasere en videreføring av en offentlig ordning, fant sosialministeren å kunne imøtekomme ønsket om å stryke siste setning i fjerde ledd i mandatet.

Brevene fra sosialministeren og sjømannsorganisasjonene er tatt inn som vedlegg 1 til utredningen.

2.3 Sammensetning

Ved avslutningen av arbeidet hadde utvalget følgende sammensetning:

- Aktuar Sverre Bjørnstad, leder
- LO-økonom Karl Seip, representant for Norsk Sjømannsforbund med advokat Birger Mordt som varamedlem
- Organisasjonssekretær Egil Langseth, Norsk Sjøoffisersforbund med avdelingsleder Asbjørn Furnes som varamedlem
- Forbundssekretær Arnljot Muren, Det norske maskinistforbund med generalsekretær Bjørn Degerud som varamedlem
- Advokat Edith Midelfart, Norges Rederiforbund med forhandlingsleder Per Kure som varamedlem
- Ass. direktør Rune Mjøs, Rederienes Landsforening med advokat Anne Chr. Lowzow som varamedlem
- Direktør Karl A. Olsen, Fraktefartøyenes Rederiforening med reder Hans Martin Torkelsen som varamedlem
- Avdelingsdirektør Erling Kristiansen, Pensjonstrygden for sjømenn med seksjonsleder Aasta Richter Eriksen som varamedlem
- Rådgiver Jone Engh, Kredittilsynet med førstekonsulent Lise Ljungmann som varamedlem
- Rådgiver Årstein Risan, Finansdepartementet med rådgiver Erling Berg som varamedlem
- Byråsjef Lars S. Keim, Nærings- og handelsdepartementet med førstekonsulent Carsten Horn-Hanssen som varamedlem
- Avdelingsdirektør Aase Rokvam, Sosial- og helsedepartementet med rådgiver Tomas Berg som varamedlem

Utvalgets medlemmer Perly Frostmann, Norsk Sjømannsforbund og Grete Øwre, Finansdepartementet gikk ut av utvalget ved årsskiftet 1997/1998, begge som følge av overgang til ny stilling.

Sekretærer for utvalget har vært prosjektleder Lars. R. Bærøe og førstekonsulent Magne Olsen, begge Sosial- og helsedepartementet.

2.4 Utvalgets arbeid

Utvalget har hatt 17 møter, hvorav 4 møter over 2 dager. Utvalgets leder har sammen med sekretariatet hatt et orienteringsmøte om utvalgets arbeid med representanter for Norsk Olje- og Petrokjemisk Fagforbund og Oljearbeidernes Fellessammenslutning.

Utvalget har fått bistand av Pensjonstrygden for sjømenn ved rådgiver Øystein Plesner og avdelingsdirektør Erling Kristiansen med beregninger m v.

Storebrand Livsforsikring AS ved Tove Roulund, Thorbjørn Michelsen og Geir Holmgren har utredet en privat fondsoppbygget pensjonsordning for sjømenn, se vedlegg 3. Utvalgets utredning av en privat pensjonsordning for sjømenn bygger for en stor del på denne utredningen.

Ass. direktør Thorbjørn Michelsen har bistått utvalget med ytterligere beregninger. Videre har sjefsaktuar Trond Nystad beregnet kostnadene ved en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, se vedlegg 4. Flere av utvalgsmedlemmene har skrevet utkast til deler av utredningen.

Til hjelp for utvalget har Rikstrygdeverket i samarbeid med Pensjonstrygden for sjømenn foretatt flere undersøkelser i tilknytning til inntektsforhold for sjømenn og sjømannspensjonister, se vedlegg 2.

Kapittel 3

Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v**3.1 Innledning**

Pensjonstrygden for sjømenn er regulert ved lov 3. desember 1948 nr 7 med senere endringer, og er i dag tilpasset folketrygden som en førtids alderspensjonsordning fram til 67 år. I de senere årene har det i tillegg vært inngått flere tariffavtaler om tilleggspensjon for arbeidstakergrupper som omfattes av pensjonstrygden for sjømenn, se nærmere omtale i "[Pensjonsordninger opprettet ved tariffavtaler](#)" i punkt 3.6 nedenfor.

3.2 Omfang

Trygdepliktig tid

Pensjonstrygden for sjømenn er i utgangspunktet en pliktig trygdeordning (medfører obligatorisk medlemskap). Hovedregelen er at trygden omfatter norske statsborgere og personer med fast bopel i Norge som er ansatt som arbeidstakere på skip/innretning i sjøen som går inn under trygden («skip i pensjonstrygden»). Dette er ethvert skip, fiske- og fangstfartøy, borefartøy og annen flyttbar innretning i sjøen som har eget framdriftsmiddel eller utstyr for boring etter undersjøiske naturforekomster, og som er innført i norsk skipsregister (NOR eller NIS) med minst 100 bruttotonn (BT). Visse andre skip er omfattet etter særlige regler.

Normalt omfatter pensjonstrygden alle arbeidstakere om bord, uansett om de er lønnet av rederiet eller av en annen arbeidsgiver. Arbeidstakeren omfattes av trygden så lenge ansettelsesforholdet om bord består, og også i tidsrom før eller etter dette når han eller hun mottar

- hyre, feriegodtgjøring og fritidskompensasjon i inntil 12 måneder om gangen
- sykepenger fra folketrygden når sykdommen er inntruffet i tid som er pensjonsgivende.

Også redere som tjenestegjør i stilling om bord omfattes normalt av trygden, likeså restauratører som driver virksomhet om bord for egen regning.

EØS-avtalen medfører at Pensjonstrygden for sjømenn også omfatter statsborgere fra andre EØS-land som arbeider på norskregistrerte skip. Flytende innretninger som ikke defineres som skip faller her utenfor.

På fartøyer som driver fiske og fangst omfatter pensjonstrygden bare arbeidstakere ansatt i visse stillinger (skipsfører, styrmann, bestmann, maskinist, stuert, kokk og hjelpegutt). Fiskere er således ikke omfattet av pensjonstrygden for sjømenn (men omfattes av pensjonstrygden for fiskere, se "[Pensjons- og trygdeordninger i Norge](#)" i kapittel 5, "[Pensjonstrygden for fiskere](#)" i punkt 5.5.3).

Det finnes ellers visse særregler om adgangen til å være frivillig trygdet, og om unntak fra trygdeplikten.

Antall skip og arbeidstakere i pensjonstrygden for sjømenn

Antall skip/innretninger og arbeidstakere som var omfattet av pensjonstrygden for sjømenn per 30. april 1998 er vist i tabell 3.1. Skipene er fordelt på skipstype etter inndelingen i norsk skipsregister. Arbeidstakerne er fordelt på overordnede og underordnede arbeidstakere. Denne inndelingen har betydning både for størrelsen på pensjonene og på arbeidstakeravgiften.

Det er definert i lov og forskrift hvilke arbeidstakere (stillinger) som er overordnede (avgiftsgruppe 1). De øvrige arbeidstakerne er underordnede (avgiftsgruppe 2). Overordnede arbeidstakere er for det første de tradisjonelle skipsoffiserene, skipsførere, styrmann, maskinist m fl. Utviklingen til sjøs har ført til at det etter hvert har blitt nye kategorier stillinger som defineres som overordnede, herunder en rekke stillinger i cruiseferd og i offshoresektoren. Det gjelder både stillinger av ledende art og spesialiststillinger hvor det er høy avlønning.

Tabell 3.1: Skip/innretninger og antall arbeidstakere som var omfattet av pensjonstrygden for sjømenn per 30.4.98.

Skipstype	Antall i NOR	Antall i NIS	Sum i NOR/ NIS	Underordn.	Overordnede	Arb.takere totalt
Tankskip	49	259	308	898	2392	3290
Kombinert skip	8	97	105	189	636	825
Bulkskip	90	107	197	221	484	705
Stykkogods	283	233	516	932	1512	2444
Passasjerskip/ferjer	395	19	414	4362	2871	7233
Fiske/fangstfartøyer	521	0	521	312	1803	2115
Spesialskip/diverse	276	44	320	1576	2603	4179
Flyttbare innretn.mv.	12	0	12	836	992	1828
Ikke spes type	46	10	56	1155	2144	3299
Til sammen	1680	769	2449	10481	15437	25918
Utenlandske skip/borefartøyer			308			
Totalt antall skip i trygden			2757			

Under gruppen «ikke spesiell type» er det tatt med skip hvor skipstypen ikke er oppgitt, mannskaper som ambulerer mellom fartøyer av forskjellig type, og arbeidstakere ført opp på rederiets kontorliste (avgiftsoppgave).

Det ble ikke betalt avgift for 147 skip registrert i NOR (norsk skipsregister) og 163 skip registrert i NIS (norsk internasjonalt skipsregister) fordi det ikke var trygdepliktige arbeidstakere om bord.

I tillegg kommer arbeidstakere på utenlandske skip med frivillig medlemskap i trygden. Per 30.4.98 gjaldt dette bare 3 arbeidstakere.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn.

3.3 Ytelser

3.3.1 Alderspensjon

Alder og yrkestilhørighet

Pensjonsalderen er som hovedregel 60 år. Den er høyere for arbeidstakere som begynte i tjeneste etter 31. desember 1968, og som har opptjent mindre enn 120 farts måneder etter fylte 40 år. For disse settes pensjonsalderen opp med en måned for hver to måneder som mangler på 120 farts måneder etter fylte 40 år.

Før sjømannen har fylt 62 år kan han bare få alderspensjon dersom han har sluttet å tjene opp pensjongsgivende fartstid og ikke har tilsvarende tjeneste på utenlandsk skip.

Redusert alderspensjon kan tas ut tidligst fra fylte 55 år, dersom summen av fartstid og alder er 80 år eller mer. Pensjonen settes da ned med 0,7 prosent for hver måned som mangler på pensjonsalderen når pensjonen tar til. Denne reduksjonen i alderspensjonen er varig.

Pensjongsgivende fartstid

Retten til ytelser og størrelsen på ytelsene avhenger av den pensjongsgivende fartstiden som er opptjent. Utgangspunktet for fastsettelse av pensjongsgivende fartstid er naturlig nok tiden en person har vært omfattet av trygden, det vil si den tiden det er betalt avgift for. Trygdepliktig tid før 1. juli 1993 skal også regnes med som pensjongsgivende fartstid selv om det ikke ble betalt avgift for den. Det samme gjelder fartstid som er opptjent før lov om pensjonstrygd for sjømenn trådte i kraft. Visse tidsrom skal regnes med som pensjongsgivende fartstid selv om arbeidstakeren ikke var i trygdepliktig tjeneste.

Når den pensjongsgivende fartstiden skal fastsettes, har også tidligere omfangsregler betydning.

Pensjongsgivende fartstid som rettighetsvilkår

For å få rett til alderspensjon, gjelder følgende minstekrav til pensjongsgivende fartstid

- 150 pensjongsgivende farts måneder, eller
- 75 pensjongsgivende farts måneder og i tillegg så mange ikke-pensjongsgivende farts måneder på norske skip over 50, men under 100 bruttotonn, at summen blir minst 150 måneder.

Det er kravet om 150 pensjongsgivende farts måneder som er aktuelt i de aller fleste tilfellene.

Dersom minstekravet ikke er oppfylt, kan tjenestetid i andre tjenestepensjonsordninger i visse tilfeller medregnes (sammenlegging av tjenestetid etter samordningsloven). Dette gjelder:

- Tjenestetid i andre norske tjenestepensjonsordninger som omfattes av samordningsloven (f eks Pensjonstrygden for fiskere, Statens Pensjonsskasse og pensjonsordninger for arbeidstakere i kommunene).
- Tjenestetid i private tjenestepensjonsordninger (TPES-ordninger). Det kan i noen utstrekning legges sammen med tjenestetid i slike tjenestepensjonsordninger (de var tidligere omfattet av samordningsloven i visse relasjoner).

Det gjelder følgende vilkår for sammenlegging etter samordningsloven:

- Det er opptjent minst 36 pensjonsgivende farts måneder i pensjonstrygden for sjømenn.
- Pensjonsalderen er nådd også i ordningen(e) det legges sammen tjenestetid med, eller det ytes pensjon før pensjonsalderen (alderspensjon eller uførepensjon med minst 50 prosent uføregrad).

Tjenestetid som er opptjent som sjømann i andre EØS-lands pensjonsordninger kan også gi grunnlag for sammenlegging for å nå opp i minstekravet for rett til norsk sjømannspensjon.

Har vedkommende EØS-land en sjømannspensjonsordning, kan det bare legges sammen med tjenestetid opptjent i denne ordningen. Ellers medregnes tjenestetid i landets generelle pensjonsordning dersom tiden er opptjent på skip, og ville ha vært pensjonsgivende i pensjonstrygden for sjømenn dersom skipet hadde vært norsk.

Det kan foretas sammenlegging selv om sjømannen ikke har nådd pensjonsalderen i det andre EØS-landets pensjonsordning. Pensjonstrygden for sjømenn vil *normalt* ikke ha plikt til å gi pensjon for kortere opptjeningstid enn ett år (dvs 12 pensjonsgivende farts måneder).

Beregning av alderspensjon

Årlig pensjonsbeløp beregnes ved at antallet pensjonsgivende farts måneder multipliseres med pensjonssatsene for fartstid opptjent som overordnet og/eller underordnet. Det regnes pensjon av maksimalt 360 farts måneder (30 år). Ved flere pensjonsgivende farts måneder benyttes de månedene som gir høyest pensjon. Satsene er angitt i loven i prosent av folketrygdens grunnbeløp (G).

Antallet farts måneder som er opptjent i pensjonstrygden for sjømenn legges til grunn for pensjonsberegningen også når *pensjonsretten* er oppnådd ved å legge sammen med tjenestetid i andre pensjonsordninger. (I spesielle tilfeller kan det forekomme at det ytes pensjon for tjenestetid – mindre enn 12 måneder – opptjent i andre EØS-land.)

I tabell 3.2 gis det en oversikt over pensjonssatsene og full årspensjon fra 1. mai 1998.

Tabell 3.2: Pensjonssatser fra 1. mai 1998. G=4 5370 kroner

Fartstid som	Årspensjon per farts måned	Full årspensjon (360 md)
Overordnet	0,91 % av G k r412,87	kr 148 632
Underordnet etter 30.04.93	0,76 % av G k r344,82	kr 124 140
Underordnet før 01.05.93	0,65 % av G k r294,91	kr 106 164

Full årspensjon for underordnet opptjent etter 30.04.93 (dvs etter den høyeste satsen for underordnet) vil tidligst kunne oppnås i år 2023. Per 01.05.98 kan det maksimalt være opptjent 60 måneders fartstid etter den høyeste satsen for underordnet. Maksimal årspensjon med all fartstid opptjent som underordnet (360 måneder) blir i så fall kr 109 164.

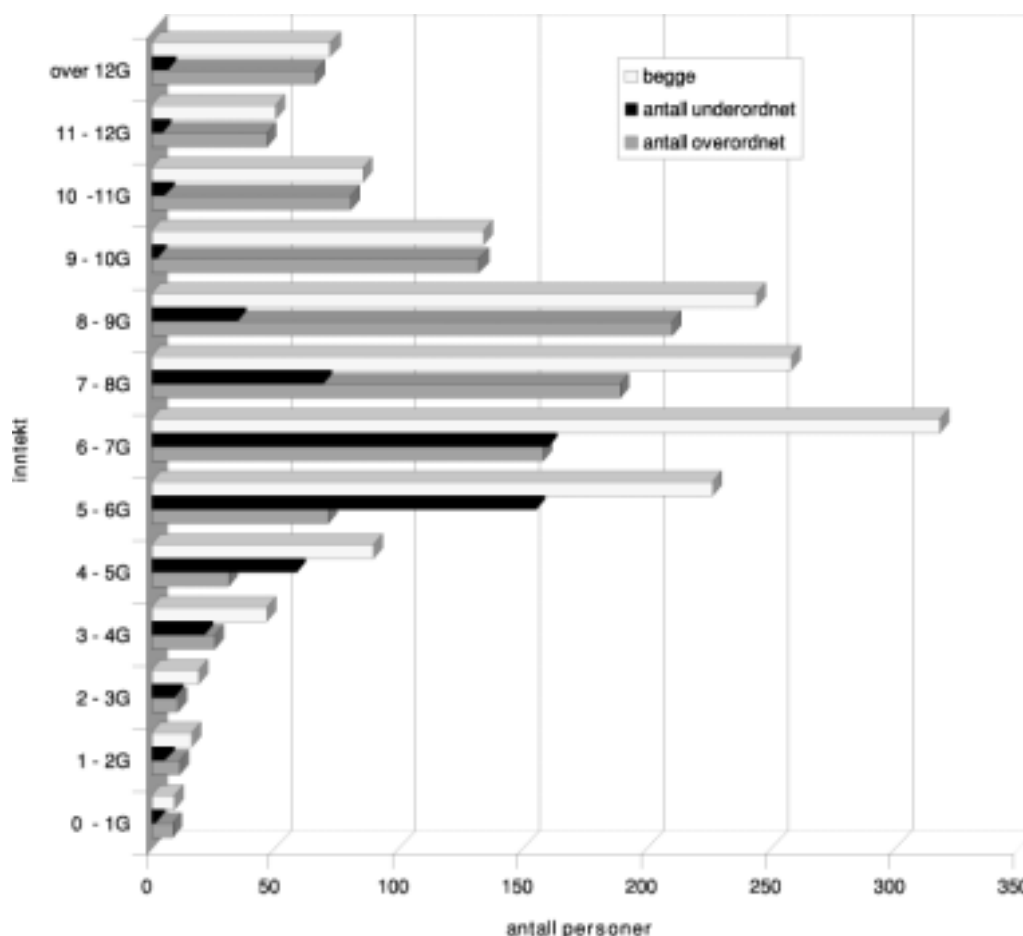
Det gis *barnetillegg* på 10 prosent av alderspensjonen for hvert barn under 18 år som pensjonisten forsørger.

Dersom pensjonen tas ut *før pensjonsalderen*, settes den ned med 0,7 prosent for hver måned som er igjen til pensjonsalderen på tidspunktet pensjonen tas ut fra. Reduksjonen er varig. Tas pensjonen ut på tidligst mulig tidspunkt (5 år før pensjonsalderen), blir den dermed redusert med 42 prosent.

Kompensasjonsnivået

Ved at sjømannspensjonen beregnes på grunnlag av pensjonssatser per fartsmåned som henholdsvis overordnet og underordnet sjømann, er den uavhengig av yrkesinntekten. Inntektsforholdene for sjømenn er sterkt varierende, og dette medfører store variasjoner i kompensasjonsnivået, dvs pensjonen i forhold til inntekten.

Inntektene (avgiftsgrunnlaget) som rapporteres til Pensjonstrygden for sjømenn kan belyse dette. Det er foretatt en analyse av inntektene i yrket som sjømann for årsklassene 1947 og 1955 på grunnlag av inntektsrapportene for oktober 1995, se vedlegg 2. Inntektsfordelingen er vist i figur 3.1.

Figur 3.1 Inntektsfordeling i 1995 for sjømenn født i 1947 og 1955

Det antas at gruppen av sjømenn med inntekt under 3 G ikke hadde arbeid hele året. Denne gruppen holdes derfor utenfor. Dersom en forutsetter at lønnsreguleringen har fulgt G, anslås gjennomsnittsinntekten for over-

ordnede sjømenn i 1998 til 340 000 kroner. Gjennomsnittsinntekten for underordnede sjømenn blir 255 000 kroner.

Dette innebærer at full pensjon for overordnede sjømenn gjennomsnittlig utgjør ca 45 prosent av årsinntekten. Videre kan vi slutte at pensjonsprosenten svinger mellom ca 30 og ca 75 prosent for overordnede sjømenn som antas å være i full stilling. For underordnede sjømenn med gjennomsnittslønn vil pensjonen stige fra ca 45 prosent av inntekten i dag til ca 50 prosent etter år 2023. For denne gruppen vil pensjonsprosenten variere mellom ca 35 og ca 60 prosent når høyeste sats (for fartstid opptjent etter 30. april 1993) har full virkning.

Tilpassing til andre pensjoner/samordning

Forholdet mellom alderspensjon fra pensjonstrygden for sjømenn og uførepensjon eller visse andre ytelser fra folketrygden, eller avtalefestet pensjon (AFP) er regulert i lov om pensjonstrygd for sjømenn. For øvrig gjelder – med visse unntak – samordningsloven (lov 6. juli 1957 nr 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser).

Samordningsloven har bestemmelser som begrenser samlet pensjonsutbetaling når en person har pensjon samtidig fra flere pensjonsordninger som omfattes av loven, bl a folketrygden, lovfestede tjenstepensjonsordninger og tjenstepensjonsordninger for offentlig ansatte, samt personskadetrygder (krigspensjoner og pensjon etter loven om yrkesskadetrygd fra 1958 eller tidligere ulykkestrygdlovgivning).

Det er bestemt i sjømannspensjonstrygdloven at alderspensjonen (sjømannspensjonen) faller bort når pensjonisten har uførepensjon, foreløpig uførestønad, rehabiliteringspenger eller attføringspenger fra folketrygden for hel uførhet, eller full avtalefestet pensjon (AFP). Er ytelsen fra folketrygden/avtalefestet pensjon gradert, faller en tilsvarende del av sjømannspensjonen bort.

Det skal foretas samordningsfradrag i sjømannspensjonen etter samordningsloven dersom pensjonisten også har etterlattepensjon fra folketrygden.

Samordningsloven gjelder også dersom pensjonisten har alderspensjon (eller uførepensjon) fra en annen tjenstepensjonsordning. Hovedregelen er da at summen av pensjonene ikke skal overstige full pensjon i den pensjonsordningen der pensjonen er sist opptjent. Overstiges dette «taket», settes pensjonen som er sist opptjent ned med det overskytende beløpet.

Endelig gjelder samordningsloven dersom pensjonisten mottar pensjon fra personskadetrygd (krigspensjon eller «gammel» yrkesskadetrygd). Dette er stort sett aktuelt ved eldre pensjonstilfeller der det ytes sjømannspensjon etter en overgangsordning, se nedenfor *"Særlige regler for pensjoner opptjent før 1967"* i punkt 3.3.2.

3.3.2 Særlige regler for pensjoner opptjent før 1967

Tidsrom under den andre verdenskrigen

Loven har flere gunstige særregler som knytter seg til tidsrommet 1. september 1939 – 31. desember 1945, se boks 3.1. Disse reglene har ikke lenger betydning for nye pensjonstilfeller, men det løper mange pensjoner hvor de har hatt og har betydning.

Om tidsrom under den andre verdenskrigen

- Tid som kan regnes med som pensjongsgivende fartstid. Tjeneste på allierte skip, tjeneste i norsk eller alliert offentlig administrasjon eller militærvesen og tid i fiendtlig krigsfangenskap regnes med etter nærmere regler.
- Gunstige minstekrav til pensjongsgivende fartstid for rett til pensjon. Det ordinære minstekravet (150 måneder) settes ned med en måned for hver pensjongsgivende farts måned som er opptjent i tiden 1. september 1939 – 31. desember 1945. Den som har opptjent 18 måneder i dette tidsrommet har uansett rett til pensjon.
- Gunstig beregning av pensjon. For hver farts måned opptjent i tiden 1. september 1939 – 31. desember 1945 ytes det et krigsfartstillegg. Satsene er knyttet til grunnbeløpet i folketrygden, og reguleres derfor automatisk når grunnbeløpet endres. Fra 1. mai 1998 er årlig krigsfartstillegg kr 553,52 (1,22 prosent av G) for hver farts måned som overordnet og kr 394,72 (0,87 prosent av G) for hver farts måned som underordnet. For enkepensjoner (jf nedenfor om overgangsordningen) er tillegget 60 prosent av disse satsene.

Overgangsordning for pensjoner m v

Pensjonstrygden for sjømenn hadde opprinnelig livsvarige alderspensjoner. Dessuten hadde ordningen enkepensjoner/overgangsstønader til enker, barnpensjoner og uførestønader. Pensjonstrygden for sjømenn er nå tilpasset folketrygden. Ytelser som er opptjent før folketrygden ble innført 1. januar 1967 er under avvikling gjennom en overgangsordning.

Overgangsordningen gjelder for

- alderspensjoner etter fylte 67 år
- alderspensjoner for personer som har uførepensjon m v (uførepensjon, foreløpig uførestønad, rehabiliteringspenger eller attføringspenger fra folketrygden eller avtalefestet pensjon, AFP)
- uførestønader (tidligere innvilgede, blir avløst av alderspensjon fra fylte 60 år)
- enkepensjon/overgangsstønad til enke (enkepensjon ytes fra enken er 55 år. Dør mannen tidligere, ytes det overgangsstønad i to år. Den beregnes som enkepensjon).

Pensjonene etter overgangsordningen ytes etter fastlåste pensjonssatser. For alderspensjoner er satsene for årlig pensjon kr 29,00 for hver farts måned som overordnet og kr 17,00 for hver farts måned som underordnet. Disse satsene benyttes også ved uførestønader. For enkepensjoner er satsene kr 12,00 for overordnet og kr 5,00 for underordnet fartstid.

Dersom pensjonen (hele eller for en del) er opptjent i tiden 1. september 1939 – 31. desember 1945, ytes det et krigsfartstillegg etter satsene som er nevnt ovenfor. Denne delen av pensjonen reguleres altså i takt med grunnbeløpet i folketrygden.

Ytes det gradert uførepensjon m v fra folketrygden eller gradert avtalefestet pensjon samtidig med alderspensjon fra pensjonstrygden for sjømenn, ytes pensjonen for fartstid før 1967 delvis etter ordinære pensjonssatser og delvis etter lave, fastlåste satser.

Pensjonene som ytes etter overgangsordningen blir ofte små. De skal utløses med kapitalverdien (engangsutløsning) dersom årspensjonen er mindre enn 4 prosent av folketrygdens grunnbeløp (dvs at slike pensjoner nå skal utløses når månedspensjonen er kr 151 eller lavere).

Dersom det ytes krigsfartstillegg, er det ikke anledning til å utløse pensjonen med kapitalverdien. Det samme gjelder dersom det gjøres samordningsfradrag i pensjonen.

Overgangstillegg

Et overgangstillegg kompenserer for nedgang i samlet pensjon når det ytes alderspensjon fra pensjonstrygden for sjømenn etter overgangsordningen og pensjon m v fra folketrygden (eller avtalefestet pensjon).

Samordning

Når det ytes sjømannspensjon etter overgangsordningen, er det gjort unntak fra flere av bestemmelsene i samordningsloven.

Det skal ikke gjøres samordningsfradrag i disse sjømannspensjonene for pensjoner fra folketrygden, og heller ikke for pensjoner fra andre tjenestepensjonsordninger (dersom sjømannspensjonen er sist opptjent). Er pensjonen fra en annen tjenestepensjonsordning sist opptjent, skal denne pensjonsordningen anvende samordningsloven på vanlig måte, dvs gjøre samordningsfradrag dersom samlet pensjon overstiger «taket» (jf "*Alderspensjon*" i punkt 3.3.1 ovenfor).

Bestemmelsene om samordning med pensjon fra personskadetrygd (krigspensjoner og «gamle» yrkesskadepensjoner) gjelder fullt ut i disse tilfellene, og fører ofte til at det gjøres samordningsfradrag i sjømannspensjonene.

3.3.3 Pensjonsbestanden

Pensjonsbestanden er preget av at det løper mange pensjoner etter overgangsordningen for fartstid opptjent før 1. januar 1967. Dette illustreres i tabell 3.3 som viser pensjonsbestanden per 31.12.97. Det framgår at pensjoner som løper etter overgangsordningen utgjør nærmere 85 prosent av det totale antallet pensjoner, og noe under 40 prosent av pensjonsutbetalingene. Alderspensjoner som gis før fylte 67 år etter ordinære satser var gjennomsnittlig på 88 604 kroner per år.

Tabell 3.3: Antall sjømannspensjoner og beløp per 31.12.97

Pensjonsart	Antall pensjoner	Sum årlige pensjoner i 1 000 kr	Gjennomsnittlig årlig pensjon i kr
Alderspensjoner før 67 år, ordinære satser	4 800	425 298	88 604
Alderspensjoner før 67 år, fastlåste satser	1 546	4 322	2 795
Alderspensjoner etter 67 år, fastlåste satser + evt krigsfartstillegg *	13 125	152 079	11 587
Uførestønader	16	93	5 795

Tabell 3.3: Antall sjømannspensjoner og beløp per 31.12.97

Pensjonsart	Antall pensjoner	Sum årlige pensjoner i 1 000 kr	Gjennomsnittlig årlig pensjon i kr
Pensjoner til etterlatte, fastlåste satser + evt krigsfartstillegg**	11 869	105 405	8 881
Totalt	31 356	687 197	21 916

* Krigsfartstillegg i alderspensjoner utgjorde per 31. desember 1997 i alt ca kr 93 621 000 i årlig tillegg til i alt 8 103 pensjonister. Gjennomsnittlig krigsfartstillegg i alderspensjoner utgjorde kr 11 553 per år.

** Krigsfartstillegg i etterlattepensjoner utgjorde per 31. desember 1997 i alt ca kr 88 574 000 i årlige tillegg til i alt 10 527 pensjonister. Gjennomsnittlig krigsfartstillegg i etterlattepensjoner utgjorde kr 8 414 per år.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

3.3.4 Tilbakebetaling av pensjonsavgift

Det gis på nærmere vilkår en økonomisk kompensasjon til arbeidstakere som har innbetalt arbeidstakeravgift en viss tid uten å opptjene nok fartstid for å få rett til pensjon. Det gis ingen kompensasjon for innbetalt avgift fra rederiene.

Loven benytter betegnelsen tilbakebetaling av avgift for denne kompensasjonsordningen, men ordningen er tilpasset reglene for pensjon både når det gjelder vilkårene for å få rett til ytelsen og beregningen av beløpet.

Arbeidstakeren har rett til få slik tilbakebetaling hvis han

- har sluttet å opptjene pensjonsgivende fartstid
- ikke har nok farts måneder til å få pensjon
- har betalt avgift for minst 36 pensjonsgivende farts måneder
- har nådd pensjonsalderen (dvs har fylt 60 år eller nådd forhøyet, glidende pensjonsalder mellom 60 og 65 år)
- på det tidspunkt de fire vilkårene ovenfor er oppfylt ikke har uførepensjon, foreløpig uførestønad, rehabiliteringspenger eller attføringspenger fra folketrygden for hel uførhet, eller full avtalefestet pensjon (AFP).

Alle betingelsene ovenfor må være oppfylt.

Et krav om tilbakebetaling av pensjonsavgift er gjenstand for foreldelse. Kravet må settes fram senest den kalendermåneden vedkommende fyller 67 år.

De etterlatte/dødsboet har ikke rett til å sette fram krav om tilbakebetaling av pensjonsavgift etter at arbeidstakeren er død.

Beløpet som utbetales utgjør 2/3 av ett års pensjon, beregnet på grunnlag av de pensjonsgivende farts månedene som er opptjent og pensjonssatsene på utbetalingstidspunktet. Det utbetales i en sum (engangsbeløp).

I 1997 ble det tilbakebetalt avgift til 964 personer med i alt 16 mill kroner.

3.4 Finansiering/økonomi

3.4.1 Innledning

Pensjonstrygden for sjømenn finansieres av avgifter fra arbeidstakere og redier, tilskudd fra staten og avkastning av fond. Ordningen er garantert av staten.

Utgiftene er nå høyere enn inntektene. Dette medfører at pensjonsordningen går med underskudd, og tærer på sitt reguleringsfond.

3.4.2 Pensjonsavgiftene

Arbeidstakerne betaler en månedsavgift som utgjør 1,17 prosent av folketrygdens grunnbeløp (G) for avgiftsgruppe 1 (overordnede) og 0,91 prosent av grunnbeløpet for avgiftsgruppe 2 (underordnede). Fra 1. mai 1998 (G = 45 370 kroner) utgjør avgiften per måned *kr* 531 for tjeneste som overordnet og *kr* 413 for tjeneste som underordnet.

Avgiften fra rederiene er som hovedregel 3,3 prosent av skattepliktig bruttoinntekt.

I *fiske og fangst* er rederienes avgift faste beløp. Månedsavgiften utgjør her 150 prosent av arbeidstakerens avgift. Fra 1. mai 1998 er rederienes avgift for disse arbeidstakerne *kr* 796 per måned for tjeneste som overordnet og *kr* 619 per måned for tjeneste som underordnet.

De totale avgiftsinntektene for 1997 framgår av tabell 3.4.

Tabell 3.4: Avgifter fra arbeidstakere og rederier i 1997

Avgiftskategori	Kroner
Avgift fra arbeidstakere	142 182 501
Avgift fra rederier	254 328 127
Totalt	396 510 628

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Rederiene og sjømennene får skattefradrag for innbetalte avgifter til ordningen. Rederiene betaler arbeidsgiveravgift til folketrygden av rederienes del av pensjonsavgiften.

3.4.3 Statens tilskudd

Staten dekker utgiftene til krigsfartstillegg (for fartstid opptjent i tiden 1. september 1939 – 31. desember 1945, jf ovenfor "[Særlige regler for pensjoner opptjent før 1967](#)" i punkt 3.3.2). Staten dekker også utgiftene til etterlattepensjon etter sjømenn som sluttet før 1. september 1939, og til pensjoner for fartstid i utenlandsk hvalfangst. Dessuten yter staten årlige tilskudd på 6,25 mill kroner per år etter sjømannspensjonstrygdloven §33 nr 2 (i 40 år fra og med 1967) og med 8 mill kroner etter § 33 nr 3. Om bakgrunnen for disse årlige tilskuddene vises det til "[Historisk utvikling](#)" i kapittel 4, "[Fondene og statens bidrag](#)" i punkt 4.4.3. De samlede tilskuddene fra staten for 1997 framgår av tabell 3.5.

Tabell 3.5: Statens tilskudd for 1997

Statstilskuddet gjelder	Kroner
Krigsfartstillegg	184 799 027
Etterlattepensjon etter sjømenn som sluttet før 1.9.39	273 825
Pensjoner for fartstid i utenlandsk hvalfangst	4 580 387
Årlig tilskudd etter sjømptrl. § 33 nr 2	6 250 000
Årlig tilskudd etter sjømptrl. § 33 nr 3	8 000 000
Samlet statstilskudd	203 903 239

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

3.4.4 Finansinntektene

Pensjonstrygden for sjømenns finansinntekter kommer fra avkastningen av trygdens fond, som er grunnfondet og reguleringsfondet. Fondsmidlene forvaltes av styret etter regler som er fastsatt av Kongen og godkjent av Stortinget.

Grunnfondets kapital, som utgjør fast 186 mill kroner, skriver seg fra Nortrashippoppkjøret etter den andre verdenskrigen. Avkastningen av grunnfondet kan benyttes til å dekke trygdens løpende utgifter, men selve kapitalen kan ikke røres.

Overskudd i regnskapsåret skal legges til reguleringsfondet, og underskudd skal dekkes av dette fondet. Reguleringsfondet har dermed karakter av et bufferfond. Fondet er bygd opp gjennom overskudd i tidligere år, men svekkes nå på grunn av at pensjonsordningen går med underskudd.

Reguleringsfondet ble i 1997 belastet med 103,9 mill kroner, jf *"Nærmere om den økonomiske situasjonen"* i punkt 3.4.5 nedenfor. Fondets kapital per 31. desember 1997 var 741,8 mill kroner. Samlet fondskapital per 31. desember 1997 var dermed 927,8 mill kroner.

Avkastningen av fondene gav i 1997 finansinntekter på 60,4 mill kroner.

3.4.5 Nærmere om den økonomiske situasjonen

I dette punktet skal vi se nærmere på den økonomiske situasjonen i pensjonstrygden for sjømenn. Først presenteres det økonomiske resultatet for 1997. Deretter gis det anslag over utviklingen framover forutsatt at pensjonsreglene er som i dag.

Det økonomiske resultatet for 1997

Tabellene 3.6 og 3.7 gir oversikt over utgiftene og inntektene for trygden i 1997.

Tabell 3.6: Utgifter i 1997

Utgifter	Kroner
Utbetalte pensjoner	725 474 695
Tilbakebetalt avgift (engangsbeløp)	16 000 557
Avskrevet pensjonsavgift m v	459 074
Administrasjonsutgifter	22 862 430
Utgifter i alt	764 796 756

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell 3.7: Inntekter i 1997

Inntekter	Kroner
Avgift fra arbeidstakere	142 182 501
Avgift fra rederier	254 328 127
Tilskudd fra staten	203 903 239
Finansinntekter	60 442 850
Inntekter i alt	660 856 717

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Utgiftene var dermed høyere enn inntektene. Differansen, *kr 103 940 039*, ble belastet reguleringsfondet.

Anslag over den økonomiske utviklingen framover

Vesentlige faktorer av betydning for hvordan økonomien i pensjonstrygden for sjømenn vil utvikle seg, er hvilke rettigheter som er opptjent, hvilke rettigheter som vil bli opptjent framover, og hvilke inntekter pensjonstrygden vil få. Også rentenivået og utviklingen av grunnbeløpet i folketrygden får stor betydning. Både pensjonssatsene og arbeidstakernes avgifter er knyttet til grunnbeløpet.

Det er vanskelig å spå om hvor mange personer som vil være omfattet av pensjonstrygden for sjømenn i framtiden. Omfanget av rettigheter som allerede er opptjent, og dermed hvor mange som vil få ytelser framover, kan heller ikke sikkert fastslås. Pensjonstrygden for sjømenn overtok innkrevingen av pensjonsavgiftene selv fra 1. januar 1989, og det er opprettet et Edb-basert medlemsregister på grunnlag av rederienes oppgaver i forbindelse med avgiftsbetalingen. Man har utviklet metoder for å anslå rettigheter som er opptjent tidligere, men det understrekes at anslagene er beheftet med usikkerhet.

Utvalget har fått foretatt beregninger over framtidige årsregnskap for pensjonstrygden for sjømenn med uendret regelverk. Beregningene er gjort for årene 2000-2017. Ved beregningene er antallet nye pensjonister for årene 2000-2008 antatt å ligge på gjennomsnittlig ca 1700 personer. Senere er anta-

llet synkende, noe som både skyldes et lavere antall sjømenn og, ikke minst, at bestemmelsen om forhøyet (glidende) pensjonsalder slår inn. I årene 2013-2017 er det lagt til grunn at antallet nye pensjonister hvert år blir gjennomsnittlig 700 personer. For øvrig er beregningene gjort under varierende forutsetninger.

Det er videre lagt til grunn at kapitalen av grunnfondet (186 mill kroner) står urørt, og ikke nyttes til å dekke underskudd, mens reguleringsfondet går til å dekke de årlige underskuddene til dette fondet er brukt opp. Deretter er det forutsatt at underskuddene dekkes år for år av staten, jf garantiansvaret. Tabell 3.8 viser resultatet av en av beregningene.

Tabell 3.8: Anslag over framtidige årsregnskap med uendret regelverk (mill kroner)

År	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UTGIFTER																		
Pensjoner	842	883	922	953	999	1044	1072	1091	1097	1081	1041	981	907	828	750	684	631	592
Tilbakebetalt avgift	27	26	33	33	37	38	41	38	37	32	32	30	27	27	27	26	27	27
Administrasjon	26	27	28	29	30	30	31	32	33	34	35	36	37	39	40	41	42	43
SUM	894	937	982	1015	1065	1112	1145	1162	1166	1147	1108	1047	972	894	817	751	700	662
INNTEKTER																		
Statstilskudd	184	176	168	159	150	142	133	124	109	101	92	84	76	68	61	54	48	42
Avgifter	417	430	443	456	470	484	498	513	529	545	561	578	595	613	631	650	670	690
Finansinntekter	19	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	12	15
SUM	620	617	622	626	631	637	643	649	649	656	664	673	682	692	703	715	729	747
FOND																		
Kapital per 1.1	440	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	215
Resultat	-274	-320	-361	-388	-434	-476	-502	-513	-517	-490	-444	-374	-290	-201	-114	-36	29	84
Kapital per 31.12	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	215	299
UNDERSKUDD SOM M DEKKES	21	320	361	388	434	476	502	513	517	490	444	374	290	201	114	36	0	0

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

I beregningene som ligger til grunn for tabellen er det forutsatt at det er 27 000 betalende medlemmer framover, at de årlige økningene i grunnbeløpet er 3 prosent, og at realrenten (renten på fondsavkastningene minus økningen av pensjonene) er 3 prosent.

Etter disse beregningene vil reguleringsfondet være brukt opp i år 2000, og det vil være underskudd som må dekkes ved at det tilføres midler til og med år 2015. Kontantverdien av de akkumulerte underskuddene er beregnet til 3 588 mill kroner (altså ca 3,6 mrd kroner).

Det er foretatt beregninger med varierende forutsetninger for økning av grunnbeløpet (2, 3 og 4 prosent) og realrente (0, 2, 3 og 4 prosent). Videre er det gjort beregninger som forutsetter at tilgangen på nye alderspensjonister reduseres eller øker med 10 prosent. Tabell 3.9 viser kontantverdien av de beregnede akkumulerte underskuddene.

Tabell 3.9: Kontantverdier per 1. januar år 2000 av beregnede akkumulerte underskudd for årene 2000 – 2017 ved uendret regelverk

Grunn-beløps- økning %	Real-rente %	Endring i tilgang av nye pensj.	Kontantverdi av underskudd i mill kroner
2	0		-4 533
2	2		-3 875
2	3		-3 588
2	4		-3 324
3	0		-4 522
3	2		-3 872
3	3		-3 588
3	4		-3 327
4	0		-4 517
4	2		-3 873
4	3		-3 591
4	4		-3 332
2	0	-10%	-3 575
2	2	-10%	-3 050
2	3	-10%	-2 819
2	4	-10%	-2 606
3	0	-10%	-3 552
3	2	-10%	-3 035
3	3	-10%	-2 807
3	4	-10%	-2 597
4	0	-10%	-3 534
4	2	-10%	-3 023
4	3	-10%	-2 798
4	4	-10%	-2 590
2	0	+10%	-5 501
2	2	+10%	-4 703
2	3	+10%	-4 356
2	4	+10%	-4 040
3	0	+10%	-5 503
3	2	+10%	-4 712
3	3	+10%	-4 368
3	4	+10%	-4 053
4	0	+10%	-5 512
4	2	+10%	-4 727
4	3	+10%	-4 385
4	4	+10%	-4 072

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Samtlige beregninger viser at reguleringsfondet vil være brukt opp innen få år, og at pensjonsordningen vil gå med betydelige underskudd i en årrekke. Som det framgår av tabellen, varierer kontantverdiene av de akkumulerte underskuddene som er beregnet mellom ca 2,6 og ca 5,5 mrd kroner, alt etter forutsetningene som er benyttet.

Det er også foretatt beregninger med anslag over framtidige årsregnskap under forutsetning av at antallet betalende medlemmer øker eller minker med 5000 personer årlig. I tabell 3.10 vises det hvilke beløp som anslås å være udekket etter at reguleringsfondet er brukt opp og fram til år 2017. Det er benyttet de samme forutsetninger om grunnbeløp og rentenivå som beregningene vist i tabell 3.8 (3 prosent årlig grunnbeløpsøkning og 3 prosent realrente).

Tabell 3.10: Anslag over beregnede underskudd etter at reguleringsfondet er brukt opp (mill kroner)

År	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1 5000 flere medlemmer	0	181	279	304	347	386	410	418	419	390	340	267	180	88	0	0	0	0
2 5000 færre medlemmer	98	399	443	473	520	565	594	608	615	591	547	481	400	315	231	156	96	47

Kontantverdien av de akkumulerte underskuddene i rad 1 utgjør ca 2,7 mrd kroner og i rad 2 ca 4,6 mrd kroner.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

De forskjellige variasjonene som kan gjøres i forutsetningene, illustrerer at det er usikkert hvor store underskuddene blir i framtiden dersom dagens regelverk fortsatt skal gjelde. Det er på det rene at trygden uansett vil trenge betydelige beløp for å dekke sine forpliktelser i de nærmeste ca 20 årene. Det vises til *"En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn"* i kapittel 8 der en fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn er utredet.

3.5 Organisering og administrasjon

Pensjonsordningen administreres av en egen institusjon, Pensjonstrygden for sjømenn. Institusjonen ledes av et styres som oppnevnes av Sosial- og helsedepartementet. Styret har bl a medlemmer som er foreslått av arbeidsgivere og arbeidstakere. Trygdens direktør tilsettes av Kongen.

Pensjonsutbetalingene foretas gjennom trygdekontorene.

Pensjonsordningen har et komplisert regelverk. Dette fører til at saksbehandlingen i forbindelse med krav om pensjon er arbeidskrevende. Det gjelder en rekke overgangsregler som fører til betydelig manuelt arbeid.

Også innkrevingen av pensjonsavgiftene i en lovfestet, obligatorisk pensjonsordning som pensjonstrygden for sjømenn er ressurskrevende. Alle skip m v som omfattes av ordningen må registreres og følges opp. Pensjonsavgifter som ikke betales ved forfall må purres opp, og om nødvendig inndrives ved tvangsmidler.

Ved utgangen av 1997 hadde Pensjonstrygden for sjømenn 47 fast ansatte i arbeid. De samlede administrasjonsutgiftene i 1997 var 22,9 mill kroner, dvs ca 3,2 prosent av pensjonsutgiftene.

Det største arbeidsområdet gjelder behandling av krav om ytelser og pensjonsberegning. 16 personer er beskjeftiget med dette (pensjonsseksjonen). I tillegg kommer arbeidet med EØS-saker, ankesaker og generell korrespondanse som er en vesentlig del av arbeidet i trygdens stab (5 personer).

Arbeidet med ordinær avgiftsinnkreving og medlemsregistrering foretas i økonomiseksjonen (6 personer). Seksjonen har også arbeid med bl a trygdens regnskap og lønnsutbetalinger. Arbeid med saker som krever særlige innkrevingstiltak/inkasso skjer i inkassoseksjonen (4 personer). I tillegg har denne seksjonen ansvaret for bl a et register over skip og rederier, og for omfangsspørsmål. Fondsforvaltning ivaretas av 1 person.

For øvrig har Pensjonstrygden for sjømenn en Edb-seksjon på 3 personer og en administrasjonsseksjon på 10 personer. Denne seksjonen ivaretar bl a administrative funksjoner og trygdens arkiver. I tillegg til de nevnte kommer trygdens direktør og hans stedfortreder (avdelingsdirektør).

Det arbeides med å forenkle arbeidet i pensjonsordningen, bl a ved å innføre mer Edb-basert saksbehandling. En del eldre data vedrørende opptjente rettigheter er ikke tilgjengelig via Edb-registre.

På sikt vil pensjonsordningen bli atskillig enklere å administrere enn i dag, bl a fordi stadig mer av tiden det gis pensjon for vil være registrert via Edb, og fordi en del overgangsregler ikke lengre vil ha betydning. Dersom det skjer en forenkling av regelverket, vil dette kunne påskynde en utvikling der det trengs færre medarbeidere for å administrere pensjonsordningen. I første omgang vil dette gjelde pensjonsseksjonen, men også andre seksjoner vil bli berørt. Arbeidet med innkreving av pensjonsavgifter/inkasso vil måtte fortsette som i dag så lenge det dreier seg om en lovfestet pliktig pensjonsordning.

3.6 Pensjonsordninger opprettet ved tariffavtaler

I løpet av de senere årene har stadig flere av arbeidstakerne på skip og flyttbare innretninger blitt omfattet av pensjonsordninger som er opprettet ved tariffavtaler, og som gir rett til pensjon i tillegg til den lovfestede sjømannspensjonen. Nedenfor gis det en kort beskrivelse av de tariffbaserte tilleggspensjonsordningene slik de framstår medio 1998.

Det er inngått forskjellige tariffavtaler om tilleggspensjon. For arbeidstakere på flyttbare innretninger på norsk kontinentalsokkel ble det innført en tilleggspensjonsordning fra 1. januar 1994 etter avtale mellom Norges Rederiforbund og avtalepartene på arbeidstakersiden. Videre ble det med virkning fra 1. januar 1995 innført en tilsvarende tilleggspensjonsordning for arbeidstakere på NOR og NIS-registrerte skip som omfattes av tariffavtaler med Norges Rederiforbund. I alt omfatter disse avtalene ca 15 000 arbeidstakere.

Rederienes Landsforening og arbeidstakerorganisasjonene har også inngått tariffavtale om å opprette en tilleggspensjonsordning. Ordningen vil bli etablert fra 1. oktober 1999 med tilbakevirkende kraft fra 1. januar 1999, og vil omfatte ca 5 000 arbeidstakere. Tariffpartene er enige om å utsette drøftelsene om finansieringen av ordningen til lønnsoppgjøret i 1999.

Et flertall av arbeidstakerne som omfattes av pensjonstrygden for sjømenn, omfattes dermed av avtaler om tilleggspensjon til den lovfestede sjømannspensjonsordningen. Rettighetene opptjenes etter hvert, og det er særlig yngre arbeidstakere som vil få fullt utbytte av tilleggspensjonsordningene. Avtalene tar sikte på at det skal ytes en alderspensjon fra 60 til 67 år. Den som fortsetter i tjenesten etter fylte 60 år, får utbetalt pensjon først når tjenesten er avsluttet.

Full alderspensjon oppnås etter en opptjeningstid (medlemstid) på 30 år, og utgjør differansen mellom 60 prosent av pensjonsgrunnlaget og en beregnet alderspensjon fra den lovfestede pensjonstrygden for sjømenn ved full opptjening. Pensjonsgrunnlaget er fast årlig lønn. Det kan etter reglene om private tjenstepensjonsordninger ikke overstige 12 ganger grunnbeløpet i folketrygden.

Dersom arbeidsforholdet opphører, har arbeidstakeren krav på rettighetene som er opparbeidet i form av en fripolise.

Forholdet til andre pensjoner og trygdeytelser

I ordningene som er opprettet, tas det, når alderspensjonen beregnes hensyn til tidligere opptjente rettigheter fra kollektive tjenstepensjonsordninger tilknyttet avtalen mellom Norges Rederiforbund og arbeidstakerorganisasjonene. Eventuelle rettigheter fra andre tjenstepensjonsordninger kommer i tillegg.

Pensjonen settes ned dersom arbeidstakeren samtidig har sykepenges fra folketrygden fra samme arbeidsforhold. Fradragbeløpet utgjør beregnede sykepenges etter pensjonistens pensjonsgrunnlag, og avkortes forholdsmessig i tilfelle alderspensjonen ikke er fullt opptjent.

Alderspensjonen skal også settes ned dersom pensjonisten samtidig har rett til attføringspenger eller uførepensjon fra folketrygden fra samme arbeidsforhold. Ved full uførhet utgjør fradraget differansen mellom ytelsen fra folketrygden og en beregnet sjømannspensjon ved full opptjening. Er ytelsen fra folketrygden gradert, nedsettes fradraget forholdsmessig.

Beløp alderspensjonen settes ned med pga ytelser fra folketrygden, overføres til pensjonsordningens premiefond.

Finansiering

Finansieringen skjer etter de prinsipper som gjelder for private tjenstepensjonsordninger (TPES), dvs at det er kapitaldekning for forpliktelsene. Det samles opp en premiereserve for hvert medlem gjennom årlig premiebetaling. Det vises til "[Pensjons- og trygdeordninger i Norge](#)" i kapittel 5 "[Tjenstepensjonsordninger etter skatteloven](#)" i punkt 5.4.1.

Premien betales av arbeidsgiveren. Størrelsen på premien vil variere sterkt fra arbeidsgiver til arbeidsgiver. Blant annet har lønnsnivået i bedriften (differansen mellom lønnen og en beregnet lovbestemt sjømannspensjon) og alderssammensetningen på arbeidstakerne betydning.

Som et forsiktig anslag antas det at gjennomsnittlig premiebetaling fra samtlige arbeidsgivere som omfattes av tariffavtalen er ca 2,67 prosent av lønnen. Dette innebærer at arbeidsgivere og arbeidstakere til sammen betaler premier til den lovfestede og den tariffbestemte ordningen som utgjør minst ca 7,8 prosent av lønnen.

Kapittel 4

Historisk utvikling

4.1 Innledning. Bakgrunnen for at pensjonsordningen for sjømenn ble opprettet

Spørsmålet om å opprette en egen pensjonsordning for sjømenn ble drøftet av sjømennenes og redernes organisasjoner allerede i mellomkrigstiden. Organisasjonene tok spørsmålet opp med de norske myndighetene i London under krigen.

I november 1946 forelå innstillingen fra et utvalg som var oppnevnt av Sosialdepartementet i 1945. Utvalget foreslo å opprette en lovfestet pensjonskasse for sjømenn med kapitaldekning for forpliktelsene, noe redersiden støttet. Sjømannsorganisasjonene bad imidlertid om at det også ble lagt fram et utkast til pensjonsordning bygd på utligningsprinsippet. Finansdepartementet uttalte seg i samme retning.

I lovproposisjonen (Ot prp nr 13 for 1948) foreslo Sosialdepartementet at pensjonsordningen skulle baseres på et utligningsprinsipp, og at midlene fra Nortrashippoppkjøret skulle utgjøre et grunnfond. Staten skulle bidra til finansieringen ved siden av sjømenn og redere. Fartstid før ordningen trådte i kraft skulle normalt medregnes ved beregning av pensjonene. Ordningen skulle omfatte både utenriks og innenriks fart, herunder driftsbesetningen på fiske- og fangstfartøyer. Med enkelte mindre endringer ble forslagene i proposisjonen vedtatt som lov.

Selv om det var meningsforskjeller når det gjaldt utformingen av pensjonsordningen – særlig finansieringen – var det bred enighet om at det var berettiget med en særskilt pensjonsordning for sjøfolk, og at ordningen fikk lavere pensjonsalder enn det som ellers gjaldt (70 år i den alminnelige alderstrygden). Det ble framholdt at det forelå spesielle grunner for å opprette en egen pensjonsordning for denne yrkesgruppen. Blant annet hadde sjømannsyrket spesielle arbeidsvilkår med stadig skiftende arbeidsforhold. Dessuten kunne mange sjømenn ikke nyte godt av de sosiale tiltakene i samfunnet på samme måte som andre. Det ble også lagt vekt på at skipsfarten hadde avgjørende nasjonaløkonomisk betydning for landet. Gode sosiale vilkår ville medvirke til å sikre stabilitet og tilstrekkelig rekruttering til sjømannsyrket.

Pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet ved lov 3. desember 1948 nr 7. Loven trådte i kraft straks, men retten til pensjon og plikten til å betale avgift inntrådte først 1. juli 1949.

I de ca 50 årene som er gått siden Pensjonstrygden for sjømenn ble etablert, har det vært foretatt en rekke endringer i pensjonsordningen. Forskjellige sider av ordningen har gjennom årene vært utredet av utvalg og arbeidsgrupper, se boks 4.1. Omfanget er blitt utvidet, ytelsene er tilpasset folketrygden, og statens medvirkning til finansieringen er endret.

Utredninger av sentrale spørsmål for pensjonering av sjømenn

- Utredning avgitt 23. juni 1962 fra et utvalg som utredet finansieringsspørsmål m v (Refinansieringsutvalget).

- Utredning avgitt 20. januar 1968 fra et utvalget som bl a utredet tilpassing til folketrygden.
- NOU 1974:48 (utredning av «Mentsenutvalget», avgitt 29. juli 1974).
- Utredning avgitt 13. november 1981 om den fremtidige finansieringen av pensjonstrygden for sjømenn.
- NOU 1989:12 (utredning av «Gjærevollutvalget», avgitt 31. mai 1989).
- Utredning avgitt 4. januar 1991 om Pensjonstrygden for sjømenns økonomi og fremtidige utvikling.

I det følgende gis det en oversikt over utviklingen i pensjonstrygden når det gjelder omfang, ytelser, finansiering og administrasjon fram til dagens situasjon, som er framstilt i "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3.

4.2 Utviklingen av pensjonstrygdens omfang

Innledning

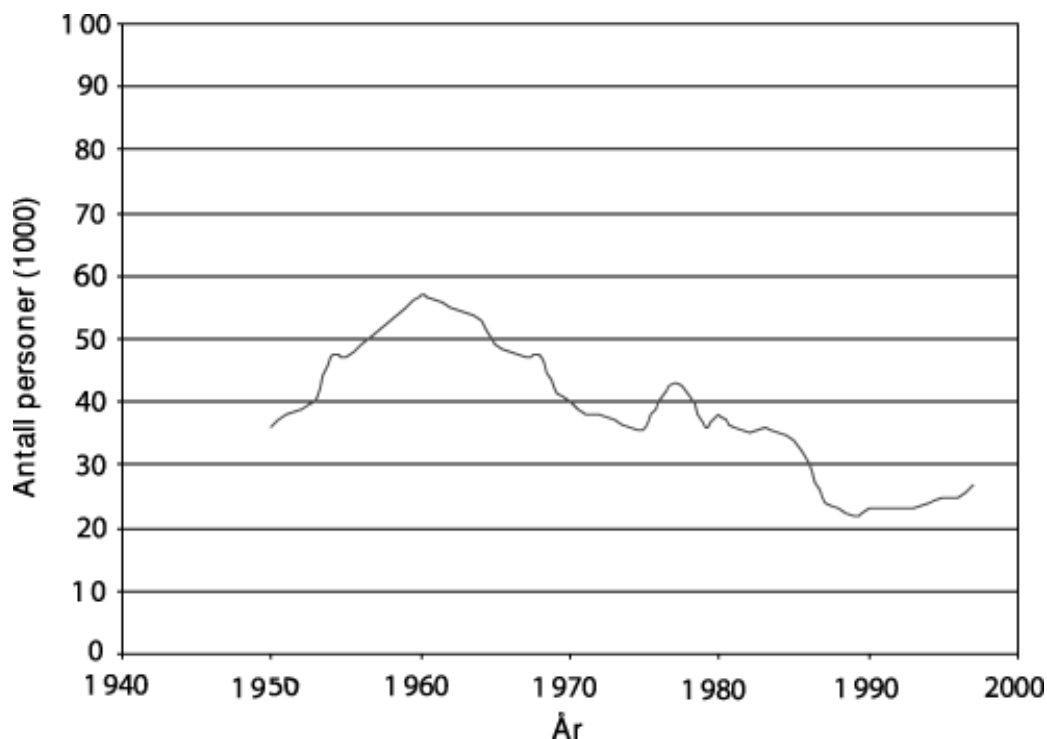
Det har blitt foretatt en rekke endringer i omfangsbestemmelsene gjennom årene. De fleste endringene har ført til at personkretsen har blitt utvidet eller at tiden den enkelte omfattes av trygden/opptjener pensjonsgivende fartstid har økt.

Personkrets

Pensjonstrygden for sjømenn omfattet opprinnelig bare norske statsborgere som var arbeidstakere på norske skip. Det ble satt en tonnasjegrense på 100 bruttotonn, med en viss adgang til å innlemme mindre skip i rutefart m m i trygden. Senere er det foretatt en rekke endringer/utvidelser av personkretsen. Av viktige endringer kan nevnes:

- I 1975 ble personkretsen utvidet til å omfatte arbeidstakere på flyttbare innretninger med eget framdriftsmiddel eller utstyr for boring etter naturforekomster i sjøen.
- EØS-avtalen, som trådte i kraft 1. januar 1994, medfører at borgere av EØS-landene – med enkelte unntak – omfattes av pensjonstrygden for sjømenn når de tjenestegjør på norske skip.

I "" i figur 4.1 gis det en oversikt over antallet personer som har vært med i ordningen siden starten. Oversikten bygger på gjennomsnittlig antall arbeidstakere per måned som er trukket for pensjonsavgift.

Figur 4.1 Historisk oversikt over antall personer som har vært trukket for pensjonsavgif

Pensjonsgivende fartstid

Utgangspunktet for fastsettelse av pensjonsgivende fartstid er tiden som en person har vært omfattet av trygden, det vil si har vært i trygdepliktig tjeneste på skip som går inn under trygden, eller har vært frivillig medlem.

Det ble bestemt at også tjeneste før loven trådte i kraft skulle regnes med som pensjonsgivende fartstid. Man unngikk dermed at det gikk mange år før det kunne ytes pensjoner av noen størrelse. Det ble gitt særregler for medregning av tid under den andre verdenskrigen som pensjonsgivende fartstid, se "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Særlige regler for pensjoner opptjent før 1967](#)" i punkt 3.3.2. Det ble videre bestemt at sjøtjeneste i sjøforsvaret skulle medregnes som pensjonsgivende fartstid.

I årene 1951-53 ble det foretatt en del endringer i reglene om hva som skal regnes som pensjonsgivende fartstid.

- Det ble bestemt at tid sjømannen hadde hyre utover tjenestetiden om bord, samt tid sjømannen fikk sykepenge eller sykehusbehandling for sykdom inntruffet i tjenesten skulle medregnes som pensjonsgivende fartstid.
- Det ble innført en ordning der vernepliktstid medregnes som pensjonsgivende fartstid på like vilkår uansett våpengren. Tiden medregnes når militærtjenesten tar til innen seks måneder etter utløpet av pensjonsgivende tidsrom eller avsluttet yrkesskole for sjømenn (med adgang til å dispensere fra fristen på seks måneder).
- Tid på hvalfangst på utenlandske hvalfangststasjoner som tilhørte krigsførende nasjoner alliert med Norge ble tatt med blant særreglene om godskriving av pensjonsgivende fartstid under den andre verdenskrigen. Det

- ble dessuten bestemt at tjeneste i utenlandsk hvalfangst før 1. september 1939 skulle regnes som pensjonsgivende fartstid.
- Det ble bestemt at tid en person har uførestønad fra pensjonstrygden for sjømenn eller tilsvarende stønad fra andre lovbestemte pensjonsordninger skulle medregnes som pensjonsgivende fartstid. Det ble satt som vilkår at stønaden gis på grunn av sykdom eller skade påført arbeidstakeren i pensjonsgivende tjeneste.

Tidsrom med hyre utover tjenestetiden om bord ble gjort til trygdepliktig tid i 1975. Det skulle dermed svares avgift for slik tid. Samtidig ble det innført en 6-måneders begrensning med adgang til dispensasjon. Senere (1993) ble grensen satt til 12 måneder, mens dispensasjonsadgangen falt bort. Sykepengetid ble trygdepliktig tid i 1986. Av sykepenger fra folketrygden svares det bare arbeidstakeravgift.

4.3 Ytelsene

4.3.1 Innledning

Loven om pensjonstrygd for sjømenn gav opprinnelig rett til både alderspensjoner, enkepensjoner og barnepensjoner. Alderspensjonene løp livet ut. Det var ingen ubetinget rett til uførepensjon, men det kunne på visse vilkår bevilges uførestønad når det var stilt midler til rådighet for dette formålet. På denne tiden var de sosiale trygdene lite utbygd. Det ble gitt alderstrygd med små ytelser etter behovsprøving, men det fantes ingen alminnelig etterlattepensjonering.

Situasjonen ble en annen etter at folketrygden var innført fra 1. januar 1967. Det ble da bestemt at pensjonstrygden for sjømenn skulle benytte sine midler til å yte alderspensjon fra den lavere pensjonsalderen for sjømenn, og fram til pensjonsalderen i folketrygden. Pensjonstrygden ble dermed en førtids alderspensjonsordning. Det ble fastsatt overgangsregler, slik at det fortsatt skulle gis bl a enkepensjoner og alderspensjoner etter oppnådd pensjonsalder i folketrygden, for fartstid opptjent før 1. januar 1967. Slike pensjoner ville dermed først bli avviklet etter en lengre overgangstid. Det vises til kapittel 3, "*Særlige regler for pensjoner opptjent før 1967*" i punkt 3.3.2 hvor overgangsordningen er omtalt.

I "*Pensjoner etter særregler*" i punkt 4.3.2 gis det en omtale av pensjonstilfeller som det gjaldt særregler for, og som vil bli nevnt under omtalen av finansieringen. Ellers begrenses omtalen til alderspensjonene og ordningen med tilbakebetaling av pensjonsavgift. I omtalen av tilpassingen til folketrygden vil naturlig nok også de andre ytelsene bli omtalt.

4.3.2 Pensjoner etter særregler

Tilfeller der sjøtjenesten var avsluttet før loven trådte i kraft

Lovens ordinære regler for rett til pensjon gjaldt opprinnelig ikke for personer som hadde sluttet på sjøen før loven trådte i kraft uten å ha fartstid under den andre verdenskrigen. Disse personene fikk rett til pensjon dersom de hadde 250 farts måneder. Senere ble minstekravet til fartstid for denne gruppen satt ned til 200 måneder (1951) og videre til 150 måneder (1953). Det ble ytt enke- og barnepensjon dersom sjømannen døde etter å ha hatt rett til alderspensjon.

De etterlatte etter sjømenn som var døde før loven trådte i kraft, fikk opprinnelig ikke pensjon uansett lengden av avdødes fartstid. Det samme gjaldt for etterlatte etter sjømenn som hadde sluttet å seile før loven trådte i kraft, men som døde før de nådde pensjonsalderen. Disse gruppene etterlatte fikk rett til pensjon i 1952.

I disse tilfellene var alders- og etterlattepensjonene inntektsprøvd. Fra 1953 omfattet inntektsprøvingen bare tilfeller der arbeidstakeren var sluttet i tjenesten før 1. september 1939. Inntektsprøvingen ble opphevet i 1975.

Personer med pensjon fra Statens Sjømannsfond

Personer som innen utgangen av 1948 hadde pensjon fra Statens Sjømannsfond, fikk rett til pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn. Sjømannsfondet var finansiert gjennom en del av laste- og fyravgiftene etter en lov fra 1909, samt ved bevilgninger fra staten. Det var høye krav til fartstid. Pensjonene ble bevilget for ett år om gangen, normalt fra fylte 60 år, men ikke lenger enn til fylte 70 år. Ordningen gav også visse uførepensjoner og enkepensjoner.

Pensjonstrygden for sjømenn overtok disse pensjonene uten hensyn til om vilkårene for pensjon etter sjømannspensjonstrygdloven var oppfylt. Pensjonene ble inntektsprøvd på samme måte som andre pensjoner der sjøtjenesten var avsluttet før sjømannspensjonstrygdloven trådte i kraft.

Personer med pensjon etter den midlertidige stønadsordningen av 1946

Personer som hadde stønad fra denne ordningen fikk i 1951 rett til pensjon eller uførestønad fra pensjonstrygden for sjømenn, samtidig som loven om den midlertidige stønadsordningen ble opphevet.

Ordningen gjaldt arbeidsuføre sjømenn og etterlatte etter sjømenn som hadde vært i norsk og alliert tjeneste under krigen, men som ikke kom inn under lovgivningen om krigsulykker.

4.3.3 Vilkårene for å få alderspensjon

Pensjonsalderen

Pensjonsalderen var 60 år ved starten av pensjonsordningen. Det kunne imidlertid ytes redusert pensjon inntil 5 år før pensjonsalderen når summen av alder og pensjonsgivende fartstid var 80 år eller mer. Denne ordningen tok sikte på å imøtekomme et behov for pensjon fra en tidligere alder hos særlig utsatte grupper, bl a fyrbøtere og andre maskinfolk.

Pensjonsalderen for sjømenn har vært vurdert flere ganger, spesielt om det er rimelig med så lav pensjonsalder for personer som har forlatt yrket, kanskje mange år før pensjonsalderen. Hovedregelen om pensjonsalder har imidlertid ikke vært endret, og heller ikke muligheten for å ta ut redusert pensjon før pensjonsalderen.

I 1968 ble det innført en ordning med forhøyet «glidende» pensjonsalder opp til 65 år, avhengig av hvor lenge sjømannen har tjenestegjort etter fylte 40 år. Regelen gjelder bare for personer som begynte i pensjonsgivende tjeneste etter 31. desember 1968.

Minstekravet til fartstid for rett til pensjon

Opprinnelig måtte man ha opptjent minst 150 pensjonsgivende farts måneder for å ha rett til pensjon. Tidsrom før loven trådte i kraft ble også regnet med som pensjonsgivende fartstid.

Det ble etter hvert innført flere unntak fra dette minstekravet:

- Det ble (1952) mulig å få pensjon for pensjonsgivende fartstid ned til 75 måneder for personer med fartstid også på mindre skip (mellom 50 og 100 bruttotonn).
- Innføringen av samordningsloven (1959) innebar at det på visse vilkår kan ytes sjømannspensjon ved å legge sammen tjenestetid fra flere tjenestepensjonsordninger.
- For personer med fartstid under den andre verdenskrigen ble det (1968) bestemt at kravet til 150 måneder reduseres med antall farts måneder under krigen, og (1971) at det uansett kan ytes pensjon til den som har 18 måneders pensjonsgivende fartstid under krigen.

Det ble dessuten (1953) innført et særlig minstekrav på 36 pensjonsgivende farts måneder for den som ved oppnådd pensjonsalder hadde uførestønad fra pensjonstrygden for sjømenn eller uførepensjon fra lovbestemt pensjonsordning gitt for sykdom eller skade påført i pensjonsgivende tjeneste. Bestemmelsen om dette ble senere (1993) opphevet.

Vilkåret om å ha sluttet i pensjonsgivende tjeneste

Dette vilkåret var opprinnelig absolutt, med ble i 1968 lempet på, slik at det bare gjaldt før fylte 65 år. I 1975 ble det endret til bare å gjelde før fylte 62 år.

4.3.4 Alderspensjonens størrelse m m

Pensjonene ble opprinnelig fastsatt på grunnlag av satser for årlig pensjon for hver pensjonsgivende farts måned som pensjonisten hadde opptjent. Det ble gitt pensjon for maksimalt 350 måneder.

Pensjonssatsen for underordnede sjømenn var seks kroner per farts måned (maksimal årspensjon 2 100 kroner). For overordnede (offiserstillingene) var det to klasser, med henholdsvis 20 og 40 prosent høyere pensjonssats (maksimal årlig pensjon henholdsvis 2 520 kroner og 2 940 kroner).

Det ble gitt krigsfartstillegg for fartstid i tidsrommet 1. september 1939 – 31. desember 1945 med 100 prosent av pensjonssatsene. Det ble videre gitt tillegg for forsørget ektefelle (33 1/3 prosent av pensjonen) og for forsørgede barn (10 prosent av pensjonen for hvert barn).

Dersom pensjonen ble tatt ut før pensjonsalderen, ble den redusert med en halv prosent for hver måned som manglet på 60 år.

Før pensjonstrygden ble tilpasset folketrygden, ble det foretatt en rekke endringer i satsene for pensjon og tillegg:

- I 1953 ble de to klassene for overordnede sjømenn (offiserer) slått sammen til en, med 40 prosent høyere pensjonssats enn for underordnede sjømenn.
- I 1955 ble maksimal fartstid ved beregning av pensjonen økt fra 350 måneder til 360 måneder.
- Ektefelletillegget ble i 1957 redusert til 15 prosent av pensjonen, og falt bort i 1959.
- Krigsfartstillegget ble i 1971 fordoblet, fra å utgjøre 100 prosent av pen-

sjonssatsen til 200 prosent av pensjonssatsen. I 1975 ble det foretatt en nivåforbedring av de ordinære pensjonssatsene for alderspensjon, men ikke av krigsfartstillegget. Det ble fra da av fastsatt egne satser for krigsfartstilleggene.

- Da personer som hadde 18 måneders pensjonsgivende fartstid under krigen fikk rett til pensjon (1971), ble det bestemt at pensjonen bare skulle beregnes av fartstiden under krigen (dvs etter ordinære pensjonssatser og med krigsfartstillegg). Denne særregelen om pensjonsnivå ble senere (1975) opphevet, slik at eventuell fartstid utenom krigen regnes med når pensjonen beregnes.

Pensjonene har opp gjennom årene vært forhøyet, dels ved dyrtidstillegg, dels ved økning av pensjonssatsene. Etter at sjømannspensjonen gikk over til å bli en førtidspensjonsordning da folketrygden var innført, er det bare pensjonssatsene til alderspensjon før fylte 67 år som har økt.

I 1975 ble det gjennomført en vesentlig forhøyelse av de ordinære alderspensjonene før fylte 67 år. I tillegg til at det ble tatt igjen etterslep for manglende regulering de foregående årene, ble det foretatt en nivåforbedring av pensjonene med 50 prosent. Samtidig ble det tatt inn en bestemmelse i loven om at spørsmålet om å forhøye de ordinære pensjonssatsene og krigsfartstillegget skulle legges fram for Stortinget dersom grunnbeløpet i folketrygden økte. Senere ble sjømannspensjonssatsene forhøyet i samme forhold hver gang grunnbeløpet økte.

I 1993 ble det foretatt en nivåforbedring på 16 2/3 prosent av pensjonssatsene for underordnede sjømenn, men bare for fartstid opptjent etter endringen. I 1997 ble pensjonssatsene knyttet direkte til grunnbeløpet, slik at de endres automatisk når grunnbeløpet øker.

Ventetillegg

Fra 1. januar 1953 ble det mulig å opptjene høyere pensjon gjennom et ventetillegg. På den tiden var det stor mangel på sjøfolk, og formålet med ventetillegget var å stimulere sjøfolk til å fortsette å seile.

Ventetillegget ble opptjent gjennom å fortsette i tjenesten utover pensjonssalderen. Det kunne opprinnelig opptjenes ventetillegg til fylte 65 år (senere endret til at det kunne opptjenes i alt 60 måneder). På samme måte som pensjonen, var ventetillegget livsvarig. Ventetillegget utgjorde opprinnelig 1/2 prosent av pensjonen per ventemåned. Satsen ble senere endret til 3/4 prosent, og for fartstid fra 1. januar 1957 ble satsen forhøyet til en prosent for å stimulere eldre sjømenn til å fortsette i tjenesten. Dette skyldtes at det var stort behov for arbeidstakere i yrket.

Etter at folketrygden ble innført, ble ordningen med ventetillegg revurdert. Det ble (1968) bestemt at ventetillegget skulle opphøre samtidig med den ordinære alderspensjonen fra pensjonstrygden for sjømenn. Ventetillegg kunne opptjenes mellom 60 og 65 år og utbetales til pensjonssalderen i folketrygden. Senere (1975) ble opptjeningen begrenset til å kunne skje mellom 60 og 62 år. Satsene ble også justert, og utgjorde etter siste endring en prosent av pensjonen for de første 12 ventemånedene, deretter 1,5 prosent per ventemåned.

Ordningen med ventetillegg ble opphevet i 1993. Det ble lagt vekt på pensjonstrygdens svake økonomiske stilling, og at det kan opptjenes ordinær fart-

stid også ved arbeid utover pensjonsalderen. Det var heller ikke lenger det samme behovet for å stimulere sjøfolk til å fortsette til sjøs.

Samordning

Sjømannspensjonene ble satt ned med det fulle beløpet pensjonisten hadde rett til i alderstrygdpensjon. Sjømannspensjonene ble også satt ned dersom pensjonisten hadde pensjon fra personskadetrygd, dvs. ulykkestrygd eller krigspensjonering, og i visse tilfeller med utenlandsk pensjon.

Samordningen med alderstrygdpensjonen ble etter hvert (1955) noe lempeligere, og svarte til reglene som senere kom i samordningsloven (1959). Samordningsloven erstattet også de tidligere reglene om samordning med pensjoner fra personskadetrygdene, noe som normalt gav et gunstigere resultat enn tidligere. Samordningsloven innførte også bestemmelser om samordning av tjenestepensjoner, som bl a fikk virkning for pensjonstrygden for sjømenn.

Etter at folketrygden ble innført fra 1967, omfatter samordningsloven bl a samordning med pensjoner fra folketrygden. Som følge av at pensjonstrygden for sjømenn gikk over til å bli en førtids alderspensjonsordning, er det gjort flere viktige unntak fra bestemmelsene i samordningsloven for denne pensjonsordningen, se "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Alderspensjon](#)" i punkt 3.3.1 om gjeldende regler.

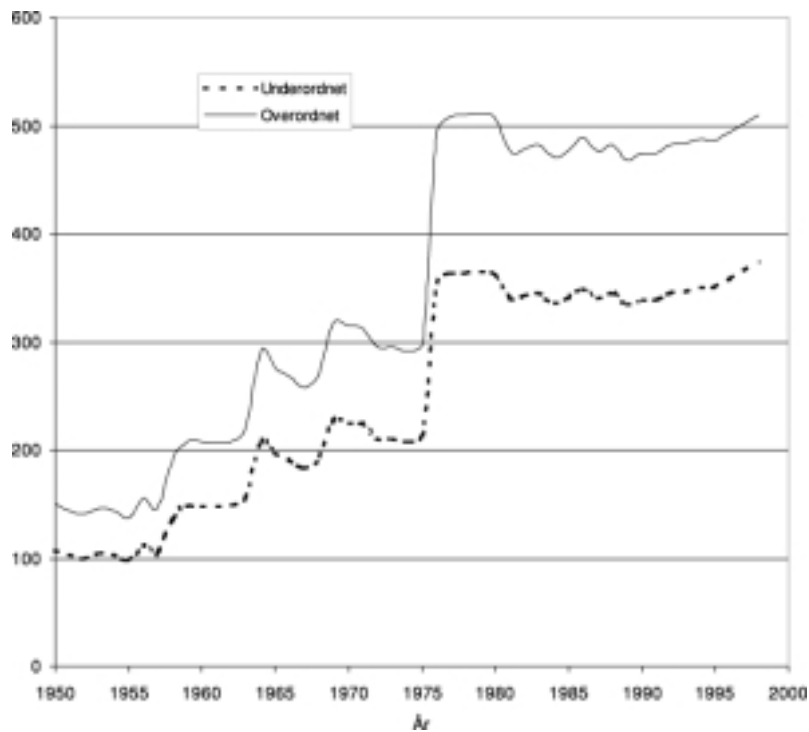
Utviklingen av pensjonsnivået

For å danne seg et bilde av utviklingen av sjømannspensjonene har utvalget sammenlignet størrelsen på sjømannspensjonene med konsumprisindeksen, timelønnen i industrien og størrelsen på alderstrygdpensjonene/folketrygdens grunnbeløp (fra 1967).

Sammenligningene er foretatt per 1. januar i årene fra og med 1950. Fram til 1. oktober 1952 var det to klasser overordnede sjømannspensjonister. Høyeste klasse er benyttet. Det er ikke tatt hensyn til ektefelletillegg, som falt bort fra 1. januar 1959. Etter at folketrygden ble innført, er satsene for ordinær sjømannspensjon (alderspensjon) benyttet.

Det er tatt utgangspunkt i fullt opptjent sjømannspensjon per år, dvs beregnet på grunnlag av 360 pensjongivende farts måneder (350 måneder før 1. juli 1955). For underordnede har pensjonen i nominelle kroner økt i perioden 1. januar 1950–1. januar 1998 fra kr 2100 per år til kr 102 068 per år (det er forutsatt at pensjonisten har opptjent pensjon etter høyeste sats for underordnet sammenhengende fra 1. mai 1993). For overordnede har pensjonen i samme tidsrom økt fra kr 2 940 per år til kr 139 230 per år.

Sammenligningene er foretatt ved at beløpet for årlig sjømannspensjon er dividert på henholdsvis konsumprisindeksen, timelønnen i industrien og alderstrygdpensjonen/grunnbeløpet. Resultatene er framstilt i figurene 4.2-4.4.

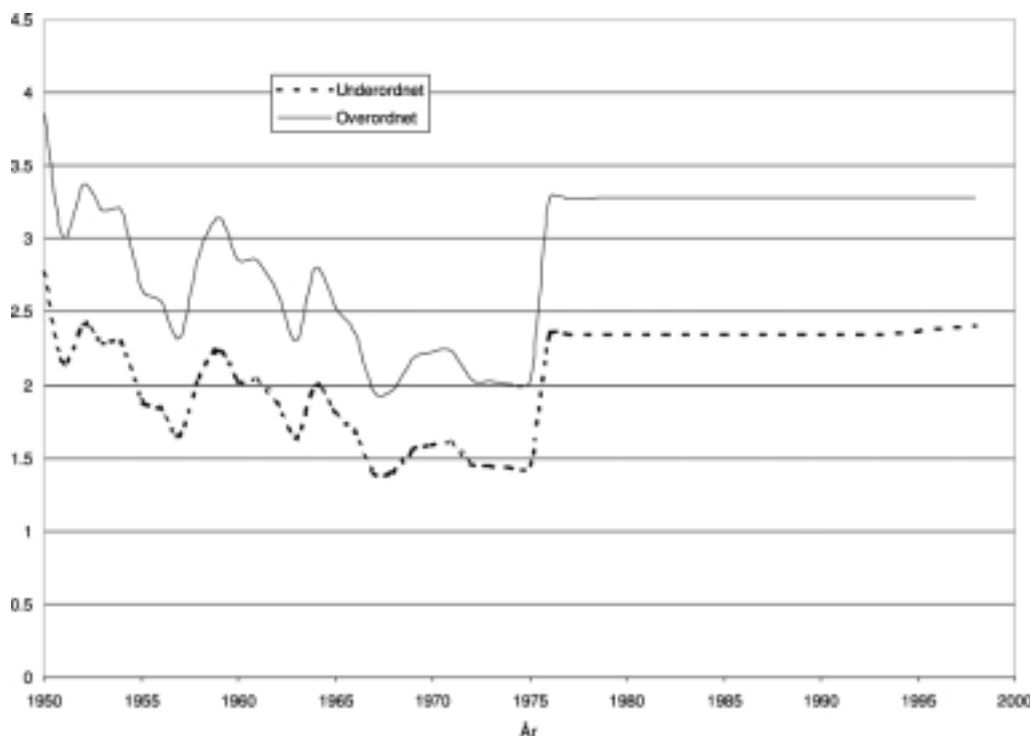
Figur 4.2 Sjømannspensjonens utvikling i forhold til konsumprisindeksen

"" i Figur 4.2 viser at sjømannspensjonen for underordnet/overordnet har økt fra ca 100/150 ganger konsumprisindeksen til 370/500 ganger indeksen.

Figur 4.3 Sjømannspensjonens størrelse i forhold til timelønnen i industrien. NHOs statistikk over gjennomsnittlig timefortjeneste i industrien er benyttet

''' i Figur 4.3 viser at sjømannspensjonen for underordnet/overordnet har økt fra ca 700/1000 ganger timelønnen i industrien i 1950 til ca 1000/1400 ganger timelønnen rundt 1980. Senere har timelønnen økt sterkere enn pensjonen. Dette gjelder i forhold til alle pensjoner knyttet til grunnbeløpet i folketrygden, som har hatt en svakere utvikling enn timelønnen i industrien.

Figur 4.4 Sjømannspensjonens utvikling i forhold til alderstrygdspensjonen for enslig/grunnbeløpet

Sammenligner man "" i figur 4.4 med figur 4.2, framgår det først og fremst at det skjedde en realøkning av alderstrygdspensjonene gjennom 1950- og 60-årene. Også sjømannspensjonene økte i hele denne perioden i forhold til konsumprisindeksen.

Etter den betydelige forhøyelsen av sjømannspensjonene som ble foretatt i 1975, har forholdet mellom sjømannspensjonen og grunnbeløpet i prinsippet vært uforandret. Den moderate økningen i sjømannspensjonen for underordnede etter 1993 skyldes at det ytes pensjon etter den høyere satsen som gjelder for tid etter 1. mai 1993.

4.3.5 Tilpassingen til folketrygden

Allerede da folketrygden var under forberedelse, ble det forutsatt at pensjonstrygden for sjømenn skulle opprettholdes som en supplerende ordning til folketrygden. Hvordan tilpassingen til folketrygden skulle skje, måtte ses i sammenheng med finansieringen av pensjonstrygden, og hvordan man ønsket at midlene som var til rådighet skulle benyttes. Resultatet ble at pensjonstrygden for sjømenn ble gjort om til en førtids alderspensjonsordning.

Tilpassingen skjedde i flere etapper:

- Det ble bestemt at det fra 1. januar 1967 midlertidig ikke skulle ytes etterlattepensjoner for fartstid opptjent etter 1966, mens forholdet til folketrygden ble nærmere utredet. Denne ordningen ble permanent fra 1968.
- I 1968 ble det bestemt at det ikke skulle ytes alderspensjon etter fylte 70 år for fartstid opptjent etter 1966. Pensjonene som tilpassingsbestemmelsene gjaldt for, ville dermed bli avvirket etter en lengre overgangstid.
- Det ble i 1968 også innført en bestemmelse om samordning av alderspen-

sjon fra pensjonstrygden for sjømenn før fylte 70 år med tilleggspensjon fra folketrygden (fikk anvendelse når sjømannspensjonisten hadde uførepensjon eller etterlattepensjon fra folketrygden med tilleggspensjon). Samordning med folketrygdens grunnpensjon skjedde fortsatt fullt ut etter samordningslovens bestemmelser.

- I 1971 ble satsene for etterlattepensjon, og for alderspensjon etter fylte 70 år, fastlåste. Også samordningsfradraget for grunnpensjon fra folketrygden ble fastlåst.
- I forbindelse med at pensjonsalderen i folketrygden ble satt ned til 67 år fra 1. januar 1973, ble tilpassingsbestemmelsene endret tilsvarende. I 1975 ble det bestemt at prinsippet om at sjømannspensjonene skal tilpasses folketrygden ved at det ikke regnes med fartstid opptjent etter 1966, også skal gjelde når pensjonisten har uførepensjon fra folketrygden. Senere (1985 og 1989) ble tilpassingsreglene også gjort gjeldende for attføringsspenger fra folketrygden (etter endret terminologi i folketrygden også rehabiliteringspenger og foreløpig uførestønad) og avtalefestet pensjon med statstilskott.
- For å forhindre at pensjonister går ned i samlet pensjon ved tilpassingen til folketrygden, ble det (1979) innført bestemmelser om overgangstillegg. Bestemmelsene ble gitt med virkning fra 1. juli 1975.

Tilpassingen til folketrygden fører til at det ytes pensjoner etter overgangsbestemmelser for fartstid før 1967 med fastlåste beløp. I 1986 ble det innført en ordning med dels tvungen, dels frivillig kapitalutløsning av de minste av disse pensjonene. Beløpsgrensene var på henholdsvis 50 og 100 kroner per måned.

I 1993 ble overgangsbestemmelsene forenklet ved at de fastlåste samordningsfradragene for pensjon fra folketrygden falt bort. Samtidig ble grensen for kapitalutløsning av fastlåste pensjoner hevet. Det vises til framstillingen av gjeldende regler i *"Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v"* i kapittel 3, *"Særlige regler for pensjoner opptjent før 1967"* i punkt 3.3.2.

4.3.6 Tilbakebetaling av pensjonsavgift

I og med det høye minstekravet til pensjonsgivende fartstid for rett til pensjon, ble det funnet rimelig at sjømenn som ikke oppnådde pensjonsrett fikk tilbakebetalt avgift. Reglene om tilbakebetaling omfatter bare arbeidstakeravgiften, ikke avgiften fra rederiene. Reglene har vært endret flere ganger opp gjennom årene.

Opprinnelig kunne arbeidstakeren kreve å få tilbakebetalt avgiften han hadde betalt utover de første 36 månedene. Tilbakebetalingen kunne tidligst skje ved oppnådd pensjonsalder. Døde sjømannen tidligere, kunne boet i visse tilfeller kreve beløpet utbetalt.

Reglene ble endret allerede i 1951, med den begrunnelsen at beregningene ble kompliserte fordi avgiftssatsene stadig skiftet. Det ble bestemt at tilbakebetaling skulle skje med et beløp som svarte til fire års pensjon, beregnet på grunnlag av opptjente måneder etter at avgiftsbetalingen tok til 1. juli 1949, fratrasket de første 36 farts månedene.

I 1968 gikk man tilbake til en beregning ut fra innbetalt avgift. Man regnet først ut gjennomsnittlig avgift de siste 36 månedene. Denne gjennomsnittsavgiften ble multiplisert med antallet farts måneder som var tjent opp etter 1.

juli 1949 fratrasket 36 måneder. Det ble samtidig bestemt at boet ikke kunne kreve å få tilbakebetalt avgift når arbeidstakeren døde før pensjonsalderen.

Den någjeldene ordningen ble innført i 1993. Tilbakebetalingsbeløpet utgjør 2/3 av ett års pensjon, og reglene er også ellers tilpasset reglene for pensjon, se "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Tilbakebetaling av pensjonsavgift](#)" i punkt 3.3.4.

4.4 Finansiering – økonomi

4.4.1 Valget av finansieringsløsning – kapitaldekningsprinsippet eller utligningsprinsippet

Innledning

Som nevnt innledningsvis i kapitlet, var det bred enighet om å opprette en pensjonsordning for sjømenn. Derimot var det uenighet om hvordan en slik ordning skulle finansieres. Spørsmålet var om ordningen skulle ha kapitaldekning (fond) for forpliktelsene, eller om ordningen skulle dekke pensjonsforpliktelsene m v ved en løpende finansiering.

Sjømannspensjonsutvalgets utredning og foreløpig lovutkast fra departementet

Sjømannspensjonsutvalget av 1945 foreslo å opprette en lovfestet pensjonskasse for sjømenn med kapitaldekning for forpliktelsene. Både sjømenn, redere og staten skulle delta i finansieringen. De som hadde en viss fartstid under den andre verdenskrigen skulle sikres pensjon også for fartstid før pensjonskassen trådte i virksomhet, herunder for fartstid utenom krigen. Denne delen av pensjonene foreslo man å finansiere særskilt ved å benytte 186 mill kroner fra Nortrashippoppgjøret i 1946. Ved dette oppgjøret var det avsatt et beløp av denne størrelsen «til delvis finansiering av en fast, varig pensjonsordning for norske sjøfolk.»

Da utredningen forelå, bad sjømannsorganisasjonene om at det også ble lagt fram et utkast til pensjonsordning bygd på utligningsprinsippet. Finansdepartementet uttalte seg i samme retning, og gav dessuten uttrykk for at fondet på 186 mill kroner fra Nortrashippoppgjøret burde bli stående urørt. Rentevkastningen burde inngå i midlene som skulle benyttes til løpende utbetalinger.

Sosialdepartementet utarbeidet så et foreløpig lovutkast til pensjonsordning basert på utligningsprinsippet, men med et grunnfond på 186 mill kroner (fra Nortrashippoppgjøret). Dette opplegget til finansiering fikk tilslutning fra samtlige sjømannsorganisasjoner, men ikke fra redersiden.

Uttalelser til forslagene fra utvalget og departementet¹

Finansdepartementet gikk inn for utligningsprinsippet, og fant det lite heldig at staten skulle yte tilskudd som bidro til fondsopplegg. Finansdepartementet uttalte bl a:

«Opplegging av fond gjennom posteringer i statens regnskaper er ikke tilrådelig i en tid da statsbudsjettene må gjøres opp med betydelig underskott. En er i det hele prinsipielt i mot at staten i sine trygdeord-

1. Uttalelsene er gjengitt i Ot prp nr 13 for 1948

ninger binder seg til fondsopplegg med sikte på å dekke framtidige ytelser. Dette prinsipp bygger på den misforståelse at utredelsen av pensjoner bare består i pengeoverføringer. Det avgjørende er imidlertid å sikre de pensjonsberettigede det forbruk som pensjonsordningen tar sikte på, når de ikke lenger er i arbeid. Ut fra dette synspunkt er en dekning av utgiftene gjennom den løpende beskatning å foretrekke, fordi en da reduserer etterspørselen etter varer og tjenester fra andre folkegrupper, samtidig som pensjonene utbetales.»

Norges Rederforbund pekte bl a på at ved en kapitaldekning blir statens garanti sterkt begrenset, mens den ved utligningssystemet kunne komme til å bli effektiv på kort varsel og kreve store beløp. Det ble spesielt vist til virkningen når skipsfarten innskrenkes og skip går i opplag. Rederforbundet framholdt at ingen i lengden er tjent med et system som til visse tider vil kreve ekstraordinære bevilgninger fra staten. Rederforbundet konkluderte slik:

«Vi mener således etter foranstående at det er umulig for rederne å godta utlikningsprinsippet, og må henstille at departementet i sin proposisjon legger til grunn kapitaldekningsprinsippet.»

Sjømannsorganisasjonenes fellesråd kom til at en pensjonsordning basert på utlikningsprinsippet ville være å foretrekke, men var klar over at det ville knytte seg en del usikkerhet til ordningen, særlig vedrørende finansieringen etterhvert som pensjonistbestanden økte. Det ble presisert at:

«Når sjømannsorganisasjonene aksepterer den foreslåtte ordning, er det derfor under den uttrykkelige forutsetning at det under en noenlunde jevn utvikling vil være mulig å opprettholde ordningen helt ut også når den kommer til å kreve de tilskott som en har reknet med i framtiden.»

Statens Pensjonskasse viste til et P.M. fra byråsjef F. Haugland, der det ble uttalt at det ved utlikningsprinsippet «selvsagt blir nødvendig som departementet foreslår at staten garanterer pensjonsordningen». Det ble videre pekt på at det ikke var mulig å si noe sikkert om hvor mange pensjonister og innskytere det ville bli i framtiden, og dermed heller ikke hvordan forholdet ville bli mellom utgifter og inntekter som kommer fra sjømenn og redere. Byråsjef Haugland anbefalte en ordning som bygget på forsikringsmessig kapitaldekning

«idet dette systemet kan hindre en utvikling av virksomheten som ellers ville bli følgen av et utligningsprinsipp, nemlig at det er helt uvisst om de inntekter som sjømenn og redere skal bidra med, kan skaffes på den måte som er forutsatt.»

Ot prp nr 13 for 1948

I lovproposisjonen (Ot prp nr 13 for 1948) foreslo Sosialdepartementet at pensjonsordningen skulle baseres på et utlikningsprinsipp, og at midlene fra Nortrashippoppgjøret skulle utgjøre et grunnfond. Staten skulle bidra til finansieringen ved siden av sjømenn og redere. Fartstid før ordningen trådte i kraft skulle normalt medregnes ved beregning av pensjonene. Ordningen skulle omfatte både utenriks og innenriks fart, herunder driftsbesetningen på fiske- og fangstfartøyer. Med enkelte mindre endringer ble forslagene i proposisjonen vedtatt som lov.

Departementet uttalte bl a i proposisjonen:

«Sett fra statens synspunkt vil det naturlige pensjonstekniske prinsipp være at skipsfartsnæringen og den til enhver tid arbeidsføre del av sjømannsstanden sammen med staten bærer omkostningene ved pensjoneringen av de gamle og arbeidsuføre sjømenn. Det er også dette synspunkt som til syvende og sist ligger i utlikningsprinsippet. I de moderne sosialtrygder, både i vårt land og i utlandet, er en også mer og mer gått over til dette system.»

Departementet pekte også på at fondsoppbyggingen som var nødvendig under kapitaldekningssystemet ikke kunne ses løsrevet fra statens finanspolitikk og samfunnets alminnelige økonomi. Departementet framholdt:

«For en sosialtrygd som er garantert av staten er det også helt unødvendig å basere seg på en svær fondsopplegging plassert i statsobligasjoner. Disse obligasjonene er nemlig i siste instans ikke av større verdi enn den garanti som ligger i at pensjonsordningen og dens ytelser ved lov er garantert av staten.»

Departementet pekte videre på at en forsikringsordning basert på kapitaldekningssystemet

«ville vanskeliggjøre det som skulle være det vesentlige ved nærværende pensjonsordning, nemlig å yte pensjoner til de sjømenn som er gamle i dag.»

Argumentene om at nedgang i størrelsen på flåten og opplegg av skip ville skape økonomiske vansker under utligningssystemet anså departementet ikke for vesentlig. Statens tilskott ville riktignok måtte økes i en overgangsperiode, men utgiftene ville bli lavere senere på grunn av den lave sysselsettingen. Departementet uttalte bl a:

«Sett over lengre sikt blir derfor resultatet – stort sett – det samme, idet en bare har å gjøre med en forskyvning i tidspunktet for utgiftenes forfall.»

Det ble bestemt at finansieringen skulle skje ved avgifter fra arbeidstakere og rederier, gjennom en del av laste og fyravgiftene, ved tilskott fra trygdens fond og ved tilskott fra staten.

4.4.2 Avgiftene fra arbeidstakere og rederier

Avgiften fra arbeidstakerne var opprinnelig fastsatt til 5 prosent av den faste hyren. I 1951 ble arbeidstakerne inndelt i 5 grupper med lik avgift for alle arbeidstakere i samme gruppe. I 1953 ble avgiftsgruppene redusert til 4 (de to offisersgruppene ble slått sammen).

Avgiften fra rederiene var dels en avgift per arbeidstaker, dels en tonnasjeavgift. Det høyeste beløpet skulle legges til grunn. Avgiften per arbeidstaker var det samme beløpet som arbeidstakeravgiften. Rederiet skulle som en hovedregel betale en tilsvarende avgift for utenlandske arbeidstakere, selv om disse ikke var trygdepliktige. Tonnasjeavgiften, som var 0,15 kroner per brutto registertonn for måneden, ble opphevet i 1953. Begrunnelsen var at den virket noe tilfeldig. Dessuten innbrakte pensjonsavgiftene mer, og utgiftene var mindre, enn beregnet.

Det ble bestemt at halvparten av den delen av *laste- og fyravgiftene* som oversteg 2,2 mill kroner per år skulle gis til Pensjonstrygden for sjømenn. Pen-

gene hadde tidligere tilfalt Statens Sjømannsfond (se "*Pensjoner etter særregler*" i punkt 4.3.2 ovenfor om pensjonene fra dette fondet).

Avgiftssystemet ble lagt om i 1963, slik at avgiften fra både arbeidstakerne og rederiene ble fastsatt til faste månedlige beløp i forhold til pensjonssatsen.

- Arbeidstakeravgiften i gruppe 2 (matroser m v) ble satt til tre ganger pensjonssatsen for underordnede. De øvrige tre gruppene fikk avgiften satt i forhold til avgiften i gruppe 2.
- Offiserene (gruppe 1) fikk en avgift på 150 prosent av avgiften i gruppe 2.
- Rederienes avgift ble satt til 150 prosent av arbeidstakeravgiften.

Omleggingen i 1963 medførte at avgiften fra arbeidstakerne gjennomsnittlig ble forhøyet med ca 40 prosent og avgiften fra rederiene med ca 110 prosent (samlet avgiftsforhøyelse ca 77 prosent).

I 1968 ble pensjonsnivået hevet, uten at avgiftsnivået ble endret. Dette ble gjort ved at arbeidstakernes avgift i gruppe 2 ble satt til 2,25 ganger pensjonssatsen.

I 1975 ble avgiftssystemet igjen lagt om, samtidig med at det ble foretatt en vesentlig forhøyelse av pensjonssatsene:

- For arbeidstakerne ble avgiften i gruppe 2 satt til 1,20 ganger pensjonssatsen for underordnede.
- For rederiene gikk man over til en prosentavgift. Satsen ble satt til 2,75 prosent av arbeidstakerens inntekt om bord. For arbeidstakere på fiske- og fangstfartøyer ble avgiften fra rederiene fortsatt beregnet i forhold til arbeidstakeravgiften.

Satsen for avgiften fra rederiene har senere vært forhøyet flere ganger, bl a i forbindelse med at plikten rederiene hadde til å svare avgift for utenlandske arbeidstakere i den norske flåten (uten fast bopel i Norge) ble opphevet i 1987 (da norsk internasjonalt skipsregister ble innført). Satsen er nå 3,3 prosent av inntekten om bord.

I 1993 ble gruppeinndelingen forenklet til to avgiftsgrupper. Samtidig ble arbeidstakeravgiften for gruppe 2 (underordnede) reelt forhøyet fordi den fra da av regnes av den høyere pensjonssatsen som ble innført for underordnede. Avgiften for gruppe 1 (overordnede) ble fastsatt til 9/7 av avgiften for gruppe 2, dvs at avgiftsnivået for overordnede sjømenn ble som før. I 1997 ble satsene for arbeidstakeravgiften knyttet direkte til grunnbeløpet i folketrygden. Avgiftsnivået ble ikke endret.

4.4.3 Fondene og statens bidrag

Grunnfondet bestod av 186 millioner kroner fra Nortrashippoppgjøret. Det ble bestemt i loven at kapitalen av dette fondet ikke kan benyttes til å dekke trygdens utgifter.

Reguleringsfondet fikk overført de gjenværende midlene i Statens Sjømannsfond per 1. juli 1949 (ca 1,3 mill kroner). Overskudd i regnskapsåret skulle legges til reguleringsfondet. Ifølge proposisjonen tenkte departementet seg midlene nyttet bl a til å finansiere uførestønader og andre bevilgede ytelser.

Det ble bestemt at *trygdens fond* forvaltes av styret, etter regler fastsatt av Kongen med Stortingets godkjenning.

Staten skulle dekke eventuelle underskudd i regnskapsåret. Statens tilskudd skulle likevel aldri være mindre enn 10 prosent av utgiftene. Bestem-

melsen om årlige statstilskudd på 10 prosent av utgiftene ble foreslått av stortingskomiteen. Begrunnelsen var at ifølge de beregningene som forelå, ville staten etter hvert komme inn med betydelige tilskudd. Komiteen – med tilslutning av Stortinget – fant det riktig og hensiktsmessig at staten allerede fra starten begynte å yte tilskudd til trygden.

Den plikten som staten hadde til å yte tilskudd på minst 10 prosent av de årlige utgiftene ble opphevet i 1955. I Ot prp nr 44 for 1955 påpekte Sosialdepartementet at trygden hadde hatt store overskudd, og at det siden starten i 1949 var bygd opp et reguleringsfond på ca 100 millioner kroner. Feks var overskuddet 17,7 millioner kroner i 1953. Departementet fant at staten ikke burde yte tilskudd så lenge trygden gikk med overskudd. Det ble pekt på at trygden var garantert av staten, og at denne garantien ble opprettholdt. Bestemmelsen om at staten skulle dekke eventuelle underskudd stod dermed fast.

Etterhvert førte utviklingen til at overskuddet minket. Samtidig økte bestanden av pensjonister fra år til år. Da sjømannsorganisasjonene i 1957 framholdt overfor Sosialdepartementet at sjømannspensjonene var for lave, fant departementet at både spørsmålet om pensjonenes størrelse og finansieringsordningen måtte vurderes nærmere.

Sosialdepartementet utarbeidet et opplegg med forhøyelse både av pensjonene og pensjonsavgiftene, og et utkast til proposisjon ble forelagt for sjømennenes og rederienes organsiasjoner. I Ot prp nr 76 for 1958 uttalte departementet bl a om dette forslaget:

«I forbindelse med forslaget tok departementet samtidig avstand fra det syn at staten forutsettes å skulle dekke en bestemt del av pensjonstrygdens utgifter. Staten garanterer trygden, og garantiansvaret kan bli aktuelt hvis f. eks. trygdens inntektsgrunnlag svekkes som følge av innskrenkninger i vår skipsfart og mannskapsstyrken, men under normale forhold forutsettes trygden å skulle dekke utgiftene helt ut selv.»

I Ot prp nr 54 for 1962-63 opplysete departementet om det samme forslaget:

«Det ble fremhevet at skipsfarten i likhet med andre næringer selv måtte bære utgiftene til pensjonering av sine arbeidstakere.»

Sjømennenes og rederienes organisasjoner kunne ikke godta departementets opplegg. De framholdt at staten etter lovens forutsetninger hadde plikt til å delta i trygdens finansiering. De påpekte også at staten hadde gjennomført flere utvidelser av trygdens opprinnelige omfang, bl a ved å føre inn under trygden en rekke personer som aldri har vært med på å bidra med inntekter.

I 1960 ble det oppnevnt et utvalg som bl a skulle drøfte spørsmål av betydning for finansieringen (Refinansieringsutvalget). I utvalgets utredning som ble avgitt i 1962, ble det bl a påvist at de løpende inntektene ikke ville kunne dekke de framtidige forpliktelsene.

I 1963 ble loven endret slik at staten fra 1. januar 1964 påtok på seg å betale for den beregnede del av pensjonsutgiftene til

- krigsfartstillegg, ved at det ble tatt hensyn til en forholdsmessig del av samordningsfradrag etter samordningsloven, og
- pensjoner etter den midlertidige stønadsloven av 1946.

Trygdens andel av laste- og fyravgiftene ble begrenset til 4 mill kroner per år.

Samtidig ble statsgarantien endret. Bestemmelsen om at staten dekker årlige underskudd ble opphevet, og erstattet med en bestemmelse om at trygden er garantert av staten. Videre ble bestemmelsen om reguleringsfondet endret, slik at det framgår at årlige underskudd i regnskapsåret dekkes av reguleringsfondet.

I Ot prp nr 54 (1962-63) ble det uttalt at avgiftsbetalingen normalt bør dekke trygdens ytelser, og videre:

«Under ekstraordinære forhold vil det imidlertid kunne bli aktuelt med statstilskott for å forhindre at pensjonsytelsene blir redusert.»

Under stortingsbehandlingen uttalte sosialminister Olav Gjærevoll bl a:

«Jeg synes det er riktig i denne sammenheng å understreke at utlikningsprinsippet selvfølgelig bare er mulig så lenge staten garanterer den enkelte pensjonist at han skal få oppfylt sine rettigheter. Uten statens garanti ville utlikningsprinsippet ikke være mulig.»

Bestemmelsen om statsgaranti slik den ble vedtatt i 1963 gjelder fortsatt.

Senere ble det ført forhandlinger mellom sjømanns- og rederiorganisasjonene og staten om finansieringen av pensjonstrygden for sjømenn. Sosialdepartementet forela i november 1966 organisasjonene et tilbud til finansieringsordning som samtlige organisasjoner aksepterte. Forslaget ble vedtatt som lov med virkning fra 1. januar 1967. Ordningen gikk ut på at staten dekker

- krigsfartstillegg (uten samordningsfradrag)
- pensjoner etter den midlertidige stønadsløven av 1946
- enke- og barnpensjoner etter arbeidstaker som sluttet i pensjongivende tjeneste før 1. september 1939
- merutgiftene ved at arbeidstakere på utenlandske hvalfangstekspedisjoner m v var blitt innlemmet i trygden.

Det ble videre foretatt et etteroppgjør for tidligere utbetalt krigsfartstillegg og utgifter til pensjon for utenlandsk hvalfangst. Oppgjøret skulle skje ved at staten i 40 år fra og med 1967 skulle yte et tilskudd på 6,25 mill kroner til trygden. Laste- og fyravgiftene skulle opprinnelig trekkes fra, men dette ble endret i 1968. Samtidig ble det bestemt at halvparten av disse avgiftene skulle gis som tilskudd til trygden. Etter at laste- og fyravgiftene falt bort ved innføring av kystgebyr, har pensjonstrygden fått et årlig tilskudd (fra 1983) på 8 mill kroner.

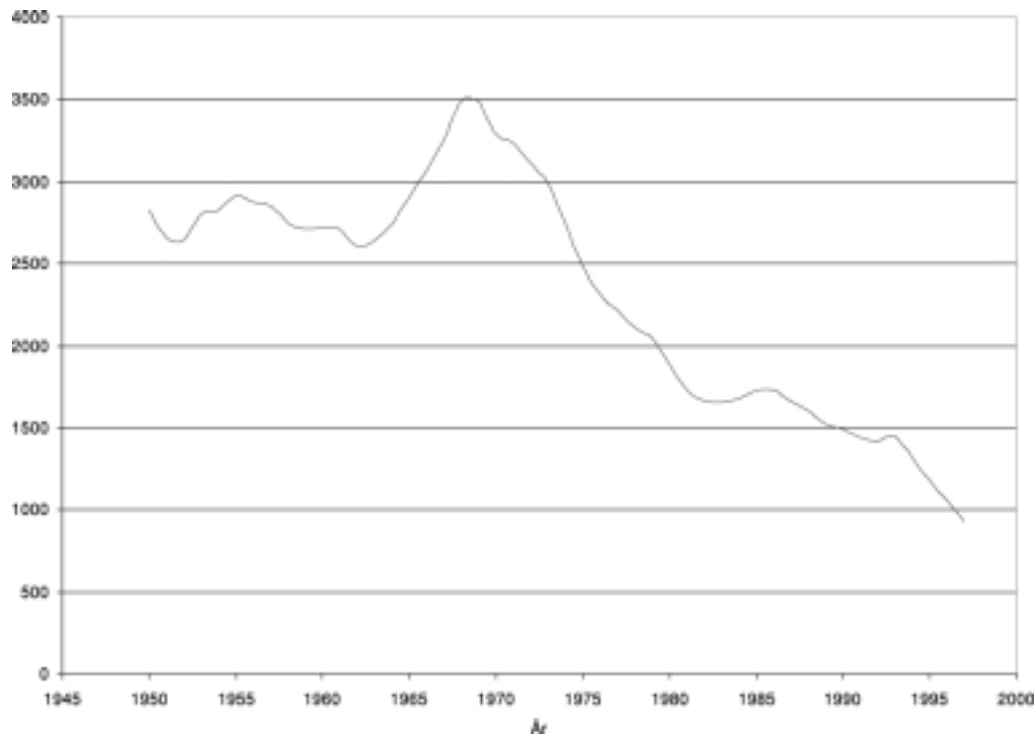
I 1968 ble det tatt inn en bestemmelse i loven som pålegger Pensjonstrygdens styre å følge utviklingen av trygdens økonomi. Styret skal minst hvert fjerde år foreta en forsikringsteknisk beregning av trygdens pensjonsforpliktelser, og beregne inntekter og utgifter i framtiden. På dette grunnlaget skal styret fremme forslag om mulige endringer i trygdens ytelser og hvordan utgiftene skal dekkes.

Det har senere ikke vært noen endringer i finansieringsordningen, men finansieringsspørsmålene har blitt aktualisert på grunn av trygdens dårlige økonomi.

Etter avtale mellom Pensjonstrygdens styre og staten v/Finansdepartementet var grunnfondet på 186 mill kroner fra 1. juli 1949 til 1. juli 1979 plassert som kontolån i statskassen. Per 1. juli 1979 var renten på kontolånet 8 prosent p a. Styret ønsket en høyere forrentning, eventuelt at lånet ble frigitt slik at det kunne forvaltes av styret. Grunnfondet ble frigitt den 12. november 1992 med

en rentekompensasjon på kr 6 557 890. Senere ble det utbetalt ytterligere rentekompensasjon med kr 35 041 600.

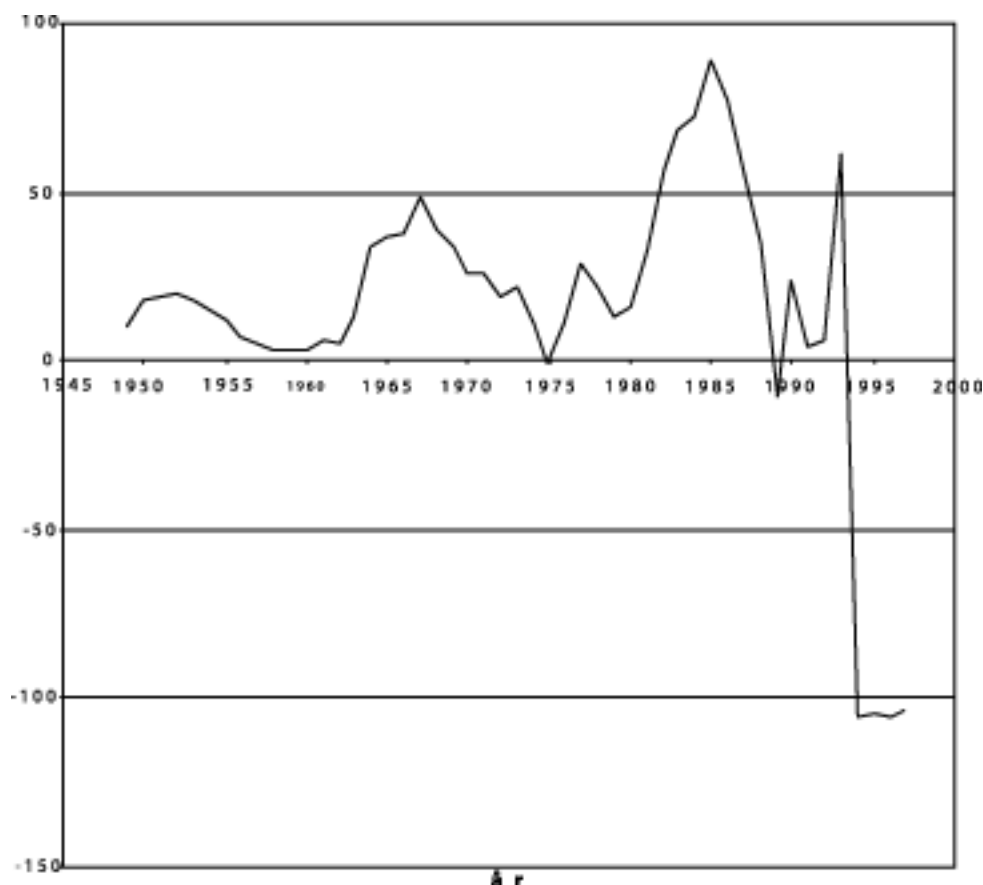
I " i figur 4.5 gis det en oversikt over utviklingen av fondene i Pensjonstrygden for sjømenn.

Figur 4.5 Utviklingen av fondene i Pensjonstrygden for sjømenn i mill kroner (omregnet til 1997-kroner etter konsumprisindeksen)

" i Figur 4.5 viser samlet kapital i grunnfondet og reguleringsfondet i 1997-kroner. Det framgår at kapitalen har sunket jevnlig de siste 20 årene, etter å ha vært på en topp rundt 1970.

I de senere årene har regnskapet for pensjonstrygden for sjømenn vist underskudd. I " i figur 4.6 gis det en historisk oversikt over den finansielle utviklingen i pensjonsordningen.

Figur 4.6 Pensjonstrygdens årlige regnskapsmessige resultat i mill kroner

"" i Figur 4.6 viser det årlige resultatet medregnet renter. Underskuddet i 1975 skyldtes at de ordinære alderspensjonene ble økt med ca 70 prosent fra 1. juli 1975, mens avgiftssatsene først ble økt med virkning fra 1. oktober 1975. Underskuddet i 1989 skyldtes at det for dette året bare ble regnskapsført avgift for fem terminer. Diagrammet viser at pensjonstrygden har gått med noe over 100 mill kroner i underskudd hvert år siden 1994.

4.5 Organisering – administrasjon

Pensjonstrygden for sjømenn har hele tiden vært administrert av en egen institusjon ledet av et styre, se "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Organisering og administrasjon](#)" i punkt 3.5.

Pensjonsordningen har hatt et komplisert regelverk som det har vært arbeidskrevende å administrere, blant annet med særregler for fartstid under den andre verdenskrigen og kompliserte regler for beregning og samordning av pensjoner m v. I den første tiden foretok pensjonsordningen utbetaling av pensjonene selv, men dette ble senere overtatt av trygdeetaten.

Før 1. januar 1989 ble pensjonsavgiftene krevd inn av Direktoratet for sjømenn, som også krevde inn sjømannsskatten. Pensjonstrygden for sjømenn overtok innkrevingen av pensjonsavgiftene selv fra 1989, da Direktoratet for sjømenn ble nedlagt.

I de senere årene har det vært lagt vekt på å forenkle arbeidet med pensjonssakene gjennom bl a Edb-utvikling, men det er ikke mulig å unngå en del manuelle rutiner. Innføringen av EØS-avtalen fra 1994 har ført til en del merarbeid.

Bemanningen har vært synkende de senere årene pga arbeidet med effektivisering. Det var 62 fast organiserte stillinger per 31. desember 1990. Til sammenligning hadde trygden 50 stillinger per 31. desember 1997, hvorav 3 stillinger ikke var besatt pga permisjoner. Administrasjonsutgiftene var i 1990 21,0 mill kroner, som utgjorde ca 3,5 prosent av pensjonsutgiftene, mens det i 1997 kostet 22,9 mill kroner å administrere pensjonsordningen, dvs ca 3,2 prosent av pensjonsutgiftene.

Kapittel 5

Pensjons- og trygdeordninger i Norge**5.1 Innledning**

Folketrygden er et grunnelement i det norske pensjonssystemet. I tillegg finnes det visse supplerende pensjonsordninger. Ofte løper en slik supplerende pensjon samtidig med pensjon fra folketrygden. I andre tilfeller ytes pensjonen fra et tidligere tidspunkt enn i folketrygden, enten slik at pensjonen opphører når retten til pensjon fra folketrygden inntreffer, eller at den løper videre – oftest med lavere beløp enn før – ved siden av pensjonen fra folketrygden.

Grunnlaget for pensjonene kan være forskjellig, f.eks. lov, arbeidsforhold eller en privat avtale med et forsikringsselskap om en pensjonsforsikring. Også måten å finansiere pensjoner på varierer. Hovedvarianter her er at pensjonene finansieres etter hvert slik at inntekter og utgifter balanseres hvert år («pay as you go» eller utligningssystemet), eller at det bygges opp fond som gir kapitaldekning for de pensjonsforpliktelsene som pensjonsordningen til enhver tid har.

I de fleste pensjonsordningene i Norge har man rett til en nærmere definert ytelse (ytelsesbaserte pensjonsordninger). Ytelsen kan defineres i forhold til et inntektsgrunnlag, en fast pensjonssats eller en kombinasjon av begge. En pensjonsordnings forpliktelser kan også defineres i forhold til innskuddene som gjøres (innskuddsbaserte pensjonsordninger). Her beregnes pensjonen etter den premiereserven som er opparbeidet på pensjoneringstidspunktet. På grunn av rammebetingelsene (mulighetene for skattefradrag for innskudd) har det hittil ikke vært vanlig med denne type pensjonsordninger i Norge.

Nedenfor gis det en kort oversikt over de viktigste pensjonsordningene i Norge. Regelverket er beskrevet forholdsvis detaljert der dette har direkte betydning for utredningen (tidligpensjonsordninger), og framstillingen er hovedsakelig begrenset til å gjelde alderspensjon.

5.2 Folketrygden

5.2.1 Formål, omfang m.m.

Folketrygden er et obligatorisk sosialforsikringssystem, der hovedtrekkene ble vedtatt ved lov 17. juni 1966 nr 12 (i kraft 1. januar 1967). Denne loven er nå avløst av lov 28. februar 1997 nr 19 om folketrygd (folketrygdloven) som trådte i kraft 1. mai 1997.

I utgangspunktet omfatter folketrygden alle som er bosatt eller arbeider i Norge. Det finnes visse unntak og særregler fra dette utgangspunktet, men disse vil ikke bli nærmere omtalt her.

Pensjonssystemet i folketrygden har to hovedformål:

- For det første skal det sikres alle en viss minstestandard uavhengig av tidligere inntekt før pensjonering. Minstestandarden sikres gjennom minstepensjonen, som består av grunnpensjon og særtillegg.
- For det andre skal det sikres pensjonistene en inntektsstandard som står i et visst forhold til inntekten som yrkesaktiv. Dette gjøres gjennom

tilleggspensjonen.

Folketrygden gir rett til alders-, etterlatte- og uførepensjon. Pensjonene fastsettes i forhold til folketrygdens grunnbeløp. Grunnbeløpet (G) reguleres årlig av Stortinget omlag på linje med forventet inntektsutvikling for yrkesaktive. Reguleringen skjer 1. mai hvert år. Fra 1. mai 1998 er grunnbeløpet 45 370 kroner.

Ved utgangen av 1997 var det om lag 919 000 pensjonister i folketrygden. Av disse var om lag 628 000 alderspensjonister, 247 000 uførepensjonister og 44 000 etterlattepensjonister.

5.2.2 Alderspensjon

Innledning

Pensjonsalderen i folketrygden er 67 år. Det er ikke adgang til å ta ut alderspensjon før dette tidspunktet. Pensjonister mellom 67 og 70 år får alderspensjonen inntektsprøvd, og det er fortsatt mulig å tjene opp pensjonspoeng (se nedenfor). Ved fylte 70 år foreligger det en ubetinget rett til alderspensjon, det vil si at pensjonen ytes uavhengig av eventuell annen inntekt. Fra da av avsluttes poengopptjeningen.

Gjennomsnittlig alderspensjon i 1997 var om lag 86 000 kroner. Menn mottok om lag 102 100 kroner gjennomsnittlig i alderspensjon, mens kvinner mottok om lag 74 800 kroner.

Alderspensjonen består av en grunnpensjon, en tilleggspensjon og/eller et sært tillegg.

Grunnpensjon

Grunnpensjonen fastsettes uavhengig av inntekt. For å få full grunnpensjon kreves det 40 års trygdetid (som regel botid i Norge) fra fylte 16 år til og med det kalenderåret man fyller 66 år. Kalenderår man fyller 67, 68 og 69 år medregnes dersom man opptjener pensjonspoeng. Dersom trygdetiden er mindre enn 40 år, blir grunnpensjonen tilsvarende redusert. Minstekravet for å ha rett til grunnpensjon er tre års trygdetid, noe som vil gi 3/40 pensjon.

Full grunnpensjon utgjør

- 100 prosent av folketrygdens grunnbeløp (45370 kroner) for enslig pensjonist
- 75 prosent av grunnbeløpet (34 032 kroner) når pensjonisten lever sammen med en ektefelle som mottar pensjon fra folketrygden (eller AFP-pensjon), eller som har en årlig inntekt, inkludert kapitalinntekt, som er større enn to ganger grunnbeløpet. Samboere som har felles barn eller som har tidligere vært gift med hverandre, er likestilt med ektefeller. Tilsvarende gjelder for fastsetting av grunnpensjonen samboere som har levd sammen i 12 av de siste 18 månedene.

Tilleggspensjon

For å ha rett til tilleggspensjon kreves det at man i minst tre år har hatt en årlig pensjonsgivende inntekt over grunnbeløpet. Inntekt opp til 6 G per år medregnes fullt ut som pensjonsgivende. Mellom 6 G og 12 G er bare 1/3 av inntekten pensjonsgivende, mens inntekt over 12 G ikke er pensjonsgivende. I årene 1971-1991 var all inntekt opp til 8 G pensjonsgivende, mens det ble regnet med

1/3 av inntekten mellom 8 G og 12 G. I årene 1967-1970 var bare inntekt opp til 8 G pensjonsgivende.

Størrelsen på tilleggspensjonen avhenger av opptjeningen av pensjenspoeng, både hvor mange år man har tjent opp poeng (poengår) og hvor høye pensjenspoengene har vært.

Pensjenspoengene blir beregnet for hvert kalenderår ved at den pensjonsgivende inntekten som overstiger grunnbeløpet divideres med grunnbeløpet. For å få full tilleggspensjon kreves det etter hovedregelen 40 poengår. Pensjonen reduseres forholdsmessig ved færre enn 40 poengår.

Full tilleggspensjon utgjør en prosentandel (pensjonsprosenten) av det beløpet man får ved å multiplisere G med gjennomsnittet av de 20 høyeste poengtallene (sluttpoengtallet). Har vedkommende pensjenspoeng for færre enn 20 år, benyttes gjennomsnittet av samtlige poengtall. For opptjeningsår til og med 1991 er pensjonsprosenten 45, mens den for opptjening fra og med 1992 er 42 prosent.

Fordi opptjening i folketrygden tok til i 1967, vil full opptjeningstid først kunne oppnås i 2007 (ved opptjening i alle årene fra og med 1967 til og med 2006). Dersom man har kortere opptjeningstid enn 40 år, blir tilleggspensjonen tilsvarende mindre. Personer som var eldre enn 30 år da folketrygden trådte i kraft, har ikke mulighet til å oppnå 40 poengår. Det er derfor gitt regler om *overkompensasjon* for disse aldersgruppene. Etter disse reglene kan full tilleggspensjon tjenes opp på kortere tid, varierende fra 20 til 40 år avhengig av hvilket år vedkommende er født før 1937. Overkompensasjonen dekker ikke manglende opptjening mellom 67 og 70 år.

Sært tillegg

Det gis et sært tillegg til dem som ikke har opptjent tilleggspensjon i folketrygden, eller har en tilleggspensjon som er lavere enn sært tillegg. Det ytes fullt sært tillegg til den som har minst 40 års trygdetid, ved kortere trygdetid blir sært tillegg forholdsmessig redusert. Sært tillegg blir redusert krone for krone i den utstrekning pensjonisten mottar tilleggspensjon fra folketrygden.

Sært tillegg fastsettes av Stortinget som en viss prosent av grunnbeløpet. Fullt sært tillegg er fra 1. mai 1998 fastsatt til 79,33 prosent av grunnbeløpet (35 988 kroner). Sært tillegg kan være noe mindre i visse tilfeller.

Folketrygdens minstepensjonen, forutsatt 40 års trygdetid, blir da 81 360 kroner per år for en enslig pensjonist og 140 040 kroner per år for et pensjonistektepar. Etter at sært tillegg økte fra 1. mai 1998 har antallet minstepensjonister økt fra ca 289 000 til omlag 339 000 personer.

Eksempel på beregning av pensjon i folketrygden

Grunnbeløpet er 45 370 kroner.

Vedkommende er født i 1942 og fyller 67 år i 2009.

Det er opptjent pensjenspoeng i alt 42 år. Sluttpoengtallet er 6,10.

Pensjonsprosenten er 45 for årene 1967- 1991.

Siden det er tjent opp pensjenspoeng i alle disse årene, skal det regnes med 45 prosent i 25 år, mens pensjonsprosenten blir 42 i 15 år.

25 år med pensjonsprosent 45 gir:

$45\,370 \text{ kroner} \times 6,10 \times 25 \times 45 = 77\,838 \text{ kroner}$

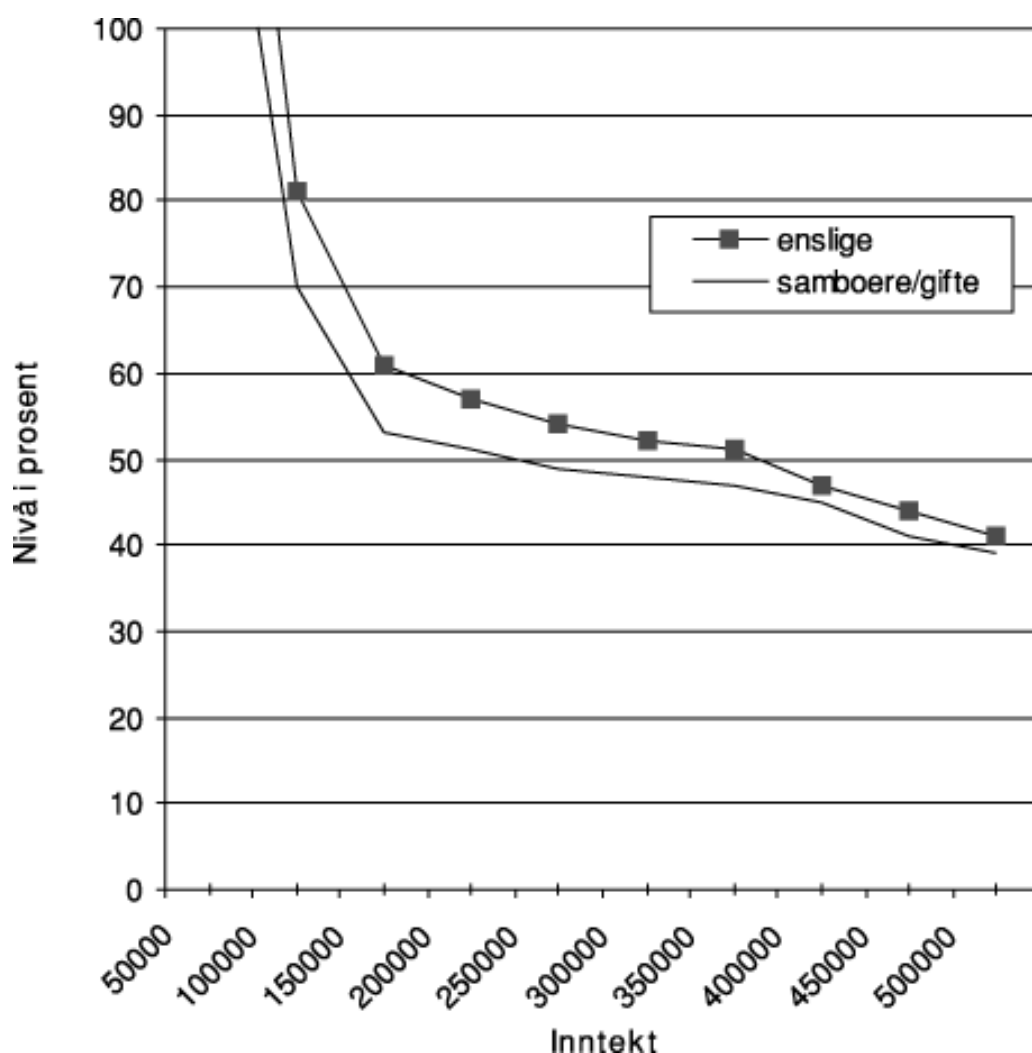
40×100

15 år med pensjonsprosent 42 gir:
 $45\,370 \text{ kroner} \times 6,10 \times 15 \times 42 = 43\,589 \text{ kroner}$
 40×100
Tilleggspensjonen blir: 121 427 kroner
Pensjon = Grunnpensjon + Tilleggspensjon
 $= 45\,370 \text{ kroner} + 121\,427 = 166\,797 \text{ kroner}$

Kompensasjonsnivået i folketrygden

"" i Figur 5.1 viser kompensasjonsnivået i folketrygden i forhold til tidligere inntekt for henholdsvis enslig og gift/samboende pensjonist. I diagrammet er det lagt til grunn følgende forutsetninger:

- Vedkommende er født i 1943 og går av med pensjon i år 2010.
- Vedkommende har full opptjening av pensjonspoeng i folketrygden.
- Pensjonene er beregnet før skatt. Etter at skatten er betalt vil kompensasjonsnivået bli noe høyere.

Figur 5.1 Kompensasjonsnivået i folketrygden

Beregningene av kompensasjonsnivået i folketrygden viser relativt høye verdier for lave lønnsinntekter, for så å falle gradvis for høyere inntekter. Dette har sammenheng med at folketrygden både skal sørge for et akseptabelt minste inntektsnivå (minstepensjon), og at den skal gi høyere pensjon i form av tilleggspensjoner til de som har opptjent pensjonsrettigheter utover minstenivået.

Kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt

Alderspensionister mellom 67 og 70 år beholder pensjonen uavkortet dersom den pensjonsgivende inntekten er mindre enn grunnbeløpet (fribeløp). Pensjonen reduseres med 40 prosent av inntekt over dette fribeløpet. Det er ingen øvre begrensning på summen av pensjon og arbeidsinntekt.

For alderspensionister som fram til fylte 67 år mottok avtalefestet pensjon, skal pensjonen mellom 67 og 70 år reduseres med 50 prosent av inntekt over grunnbeløpet. Summen av pensjon og arbeidsinntekt skal da ikke utgjøre mer enn 100 prosent av tidligere inntekt.

For alderspensionister som har fylt 70 år gjelder det ingen regler om kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekter, pensjonen beholdes altså uavkortet.

5.2.3 Særskilt om beregning av uførepensjon

For folketrygdens uførepensjon gjelder det enkelte særskilte beregningsregler. Disse særreglene har også betydning for ordningene med avtalefestet pensjon (se "[Avtalefestet pensjon \(AFP\)](#)") i punkt 5.6) fordi denne pensjonen på mange punkter skal beregnes på samme måte som folketrygdens uførepensjon.

Uførepensjonen består av de samme pensjonskomponentene som alderspensjonen, det vil si grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller sært tillegg.

Det regnes imidlertid med *framtidige pensjonspoeng* fra og med det året inntektsevnen eller arbeidsevnen ble nedsatt til og med det året pensjonisten fyller 66 år. De framtidige pensjonspoengene blir *godskrevet* pensjonisten for hvert år han mottar uførepensjon. Dette innebærer at poengår og poengtall vil bli medregnet når man får alderspensjon, slik at pensjonen ikke går ned ved overgang til alderspensjon. Dersom uførepensjonen er gradert, godskrives en tilsvarende del av de framtidige poengtallene.

- De framtidige pensjonspoengene fastsettes til det gunstigste av
- gjennomsnittet av pensjonspoengene i de tre siste årene, eller
- gjennomsnittet av pensjonspoengene vedkommende har for halvparten av alle poengårene, slik at årene med de høyeste poengtallene legges til grunn.

Dersom pensjonisten har pensjonsgivende inntekt mens han mottar uførepensjon, gjelder det særlige regler for beregning av poengtallene. Når vedkommende blir alderspensjonist, vil disse poengtallene – med visse begrensninger – legges til de godskrevne framtidige pensjonspoengtallene for de enkelte årene.

5.2.4 Forsørgingstillegg

En person som mottar uførepensjon eller alderspensjon, og som forsørger en ektefelle, kan ha rett til ektefelletillegg. Videre kan en pensjonist som forsørger barn som er yngre enn 18 år ha rett til barnetillegg.

Ektefelletillegget svarer til 50 prosent av grunnpensjonen. Fullt barnetillegg utgjør 30 prosent av grunnbeløpet for hvert barn pensjonisten forsørger. Ved kortere trygdetid enn 40 år blir tillegget redusert i forhold til trygdetiden.

Både ektefelletillegget og barnetillegget reduseres eller faller bort hvis pensjonisten har inntekt over et visst fribeløp. Barnetillegget prøves også mot den andre av foreldrenes inntekt dersom barnet bor sammen med begge foreldrene.

5.2.5 Skatt

Alderspensionister og uførepensionister gis et såkalt særfradrag for alder og uførhet m v ved beregning av skatt på alminnelig inntekt. Særfradraget var i 1998 på 12 000 kroner for alderspensjonister og 17 640 for uførepensionister. Gifte alderspensjonister får normalt bare ett særfradrag til sammen. Av pensjonsinntekter betales det også lav trygdeavgift på 3,0 prosent.

Videre er alderspensjonister og uførepensionister omfattet av en skattebegrensningsregel. Formålet er at minstepensjonister uten noe særlig inntekt eller formue utenom pensjonen ikke skal betale skatt. Denne fordelingen blir gradvis blir redusert ved inntekter høyere enn minstepensjon. Skattebegrensningsregelen medførte at det i 1998 ikke skulle beregnes skatt når alminnelig inntekt før fradrag ikke oversteg 69 700 kroner for enslige og 108 500 kroner for ektepar. Ved høyere inntekt skal skatt og trygdeavgift ikke overstige 55 prosent av det overskytende beløpet. Minstefradraget på 20 prosent medførte at enslige pensjonister uten andre inntekter enn pensjon kunne ha 87 125 kroner i pensjon i 1998 uten å betale skatt. Det tilsvarende nivået for pensjonistektepar var 135 625 kroner. Ved fastsetting av inntekten skal 3 prosent av formue som pensjonisten har utover en nettoformue på 200 000 kroner medregnes.

5.2.6 Finansiering

Folketrygden finansieres ved en trygdeavgift (medlemsavgift), ved arbeidsgiveravgift og ved tilskudd fra staten. Avgiftssatsene og tilskuddet fra staten fastsettes av Stortinget. Trygdeavgiften beregnes i prosent av personinntekt fastsatt i medhold av skatteloven, det vil si på grunnlag av vedkommendes pensjongivende inntekt. Arbeidsgiveravgiften fastsettes i prosent av utbetalt lønn. Avgiften blir differensiert i forhold til hvor i landet arbeidstakeren bor. Det er fem regionale soner. Sonene er basert på geografiske og økonomiske forhold.

5.3 Offentlige tjenstepensjonsordninger

5.3.1 Innledning

Den viktigste tjenstepensjonsordningen i offentlig sektor er Statens Pensjonskasse. Pensjonsordningen omfatter ansatte i statlig sektor og er regulert i lov 28. juli 1949 nr 26 om Statens Pensjonskasse. Se nærmere i "[Statens Pensjonskasse](#)" i punkt 5.3.2.

I kommunesektoren har alle kommuner og fylkeskommuner gjennom tariffavtaler opprettet tjenstepensjonsordninger for sine ansatte. Se nærmere i "[Kommunale og fylkeskommunale pensjonsordninger](#)" i punkt 5.3.3.

I tillegg til Statens Pensjonskasse og de kommunale tjenstepensjonsordningene finnes det egne lovbestemte pensjonsordninger for enkelte særskilte yrkesgrupper, bl a for sykepleiere (lov 22. juni 1962 nr 12) og for apoteketaten (lov 26. juni 1953 nr 11). Ordningene gir i hovedsak alderspensjon etter tilsvarende bestemmelser som i Statens Pensjonskasse. Ordningene vil ikke bli nærmere omtalt nedenfor.

5.3.2 Statens Pensjonskasse

Omfang

Pensjonsordningen omfatter arbeidstakere som er ansatt i statens tjeneste og som arbeider minst 14 timer per uke eller får utbetalt minst halvparten av lønnen for en heltidsstilling. En rekke stillinger utenfor statstjenesten, bl a de fleste lærere, er innlemmet i pensjonskassen etter særskilte vedtak av Stortinget. Det er i dag om lag 270 000 medlemmer i pensjonskassen.

Aldersgrenser. Pensjonsalder

Den alminnelige aldersgrensen i staten er 70 år, det vil si at medlemmet da plikter å slutte i stillingen. Etter lov 21. desember 1956 nr 1 kan det imidlertid fastsettes lavere aldersgrenser (*særaldersgrenser*) dersom tjenesten medfører usedvanlige fysiske eller psykiske belastninger for tjenestemennene, eller at tjenesten stiller spesielle krav til fysiske eller psykiske egenskaper som normalt blir svekket før fylte 70 år.

Omlag 30 prosent av medlemmene i Statens Pensjonskasse, det vil si ca 81 000 arbeidstakere, er i dag ansatt i en stilling med særaldersgrense. Det er bl a fastsatt lavere aldersgrense for følgende yrker

sjåfør	65 år
jernbanepersonell	65 år
luftfartspersonell	65 år
sykepleierpersonell	65 år
fengselspersonell	65 år
renholdspersonell	65 år
skipsfører/maskinist	63 år
militærpersonell	60 år
polititjenestemenn	60 år
brannkonstabel	60 år

Et medlem i pensjonskassen kan fratre med alderspensjon opptil tre år før aldersgrensen, såframt summen av tjenestetiden og alder er minst 85 år, eller at en har fylt 67 år. Den såkalte 85-årsregelen innebærer at for eksempel poli-

titjenestemenn som har en aldersgrense på 60 år, kan velge å pensjonere seg ved fylte 57 år såframt han eller hun har minst 28 års tjenestetid.

Pensjonsberegning og kompensasjonsnivå

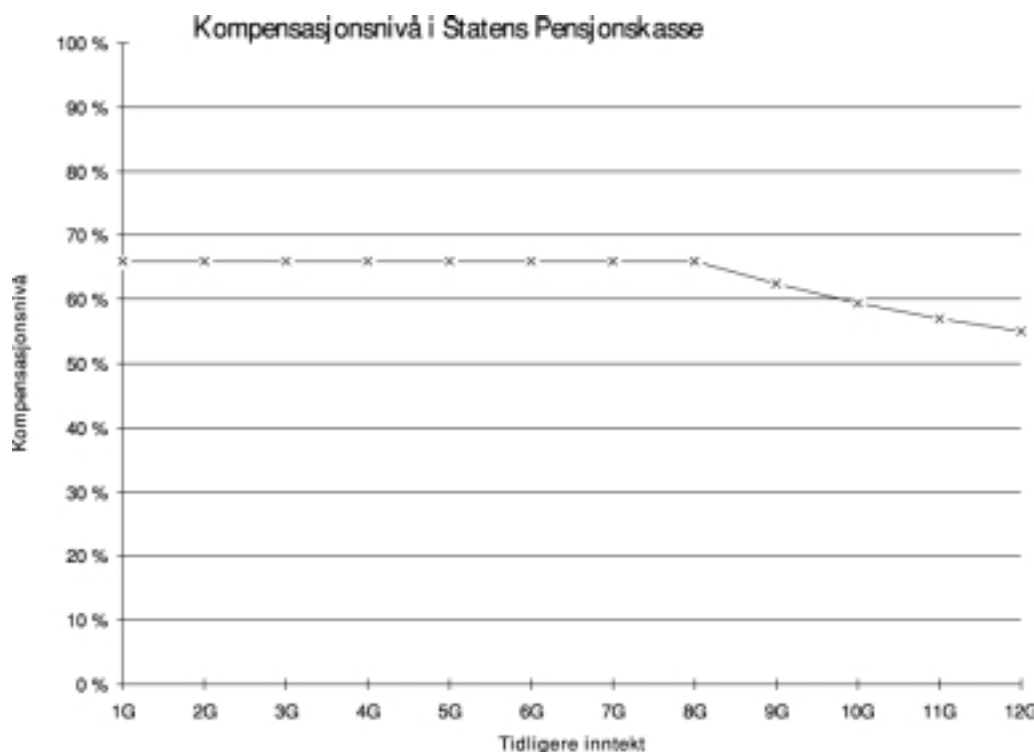
Pensjonsgrunnlaget er som hovedregel den faste arbeidsinntekten som vedkommende har når han eller hun fratrer den stillingen som gir rett til medlemskap i Statens Pensjonskasse. Inntekt opptil åtte ganger grunnbeløpet i folketrygden er pensjongivende fullt ut, mens inntekt mellom åtte og tolv ganger grunnbeløpet er pensjongivende med en tredel. Inntekt over tolv ganger grunnbeløpet er ikke pensjongivende.

Full alderspensjon gis etter 30 års tjenestetid, og utgjør 66 prosent av pensjonsgrunnlaget. Ved kortere tjenestetid reduseres pensjonen forholdsmessig. Den som slutter med mindre enn tre års tjenestetid, har ikke rett til pensjon.

Beregningen av alderspensjon fra Statens Pensjonskasse kan framstilles ved hjelp av følgende formel:

$$\text{Pensjonsgrunnlag} \times 0,66 \times \text{tjenestetid}/30 = \text{tjenestepensjon}$$

I "I" i figur 5.2 vises kompensasjonsnivået i Statens Pensjonskasse ved full opptjening ved ulike inntektsnivåer.

Figur 5.2 Kompensasjonsnivået i Statens Pensjonskasse ved full opptjening.

Figuren illustrerer at kompensasjonsnivået før skatt er det samme (66 prosent) på alle inntektsnivåer opp til en sluttlønn på 8 G. Kompensasjonsnivået er imidlertid synkende for inntekter over 8 G. Dette skyldes at bare 1/3 av inntekter mellom 8 G og 12 G er pensjongivende.

I 1997 var gjennomsnittlig alderspensjon 119 905 kroner for alle, 143 181 for menn og 84 058 for kvinner. Pensjonene reguleres i takt med endringene i folketrygdens grunnbeløp.

Oppsatt pensjon

Den som slutter i tjenesten og har minst tre år med pensjongivende tjenestetid, har som nevnt ovenfor rett til pensjon. Dersom vedkommende enda ikke har nådd pensjonsalderen, har han eller hun rett til en såkalt oppsatt (utsatt) pensjon.

Pensjonen ytes fra stillingens aldersgrense, men tidligst fra fylte 65 år. Hvis medlemmet tar ut alderspensjon fra folketrygden, kan den oppsatte pensjonen tas ut fra fylte 67 år selv om stillingens aldersgrense er høyere.

For personer som ble medlem *før 1. januar 1967*, utgjør pensjonen en holdsmessig andel av full pensjon regnet etter tjenestetid på 30 år. For personer som ble medlem *etter 1. januar 1967*, skal pensjonen utgjøre en andel av full pensjon som forholdet mellom opptjent tjenestetid og den samlede tjenestetiden vedkommende ville fått ved å fortsette i stillingen fram til aldersgrensen. Den mulige tjenestetiden settes likevel ikke kortere enn 30 år eller lengre enn 40 år. Hvis vedkommende f.eks. blir medlem i pensjonskassen ved fylte 35 år, vil han ha mulighet for å tjenestegjøre i 35 år. Slutter han etter f.eks. 5 år, blir den oppsatte pensjonen satt til 5/35 av full pensjon.

Kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt

Arbeidstakeren kan ikke fortsette i sin vanlige stilling etter uttaket av pensjon, eller ta seg annet arbeid som medfører medlemskap i offentlig pensjonskasse, uten at pensjonen reduseres. At vedkommende har pensjongivende inntekt i private arbeidsforhold, eller inntekt av ekstraarbeid o.l. fra det offentlige, har ingen betydning for pensjonen fra den offentlige pensjonskassen.

Dersom vedkommende slutter delvis i stillingen etter å ha nådd pensjonsalderen, blir pensjonen regnet ut fra den delen av lønnen som ikke lenger oppbæres.

Forsørgingstillegg. Andre ytelser

Det gis et barnetillegg på 10 prosent av alderspensjonen for hvert barn under 18 år som vedkommende forsørger. Summen av pensjonen og barnetillegget må likevel ikke utgjøre mer enn 90 prosent av pensjonsgrunnlaget. Hvis alderspensjonen gis for mindre enn full tjenestetid, blir barnetillegget redusert tilsvarende.

Invalidpensjon kan gis til en arbeidstaker som helt eller delvis må fratre sin stilling på grunn av sykdom eller skade som oppstod mens han eller hun var medlem i pensjonskassen. Dersom et medlem i Statens Pensjonskasse dør, har den gjenlevende ektefellen på visse vilkår rett til enke- eller enkemannspensjon.

Skatt

Det betales lav trygdeavgift (3,0 prosent) av pensjonsinntekter. Den såkalte skattebegrensningsregelen kan få betydning for den som samtidig mottar pensjon fra folketrygden m.v., se nærmere i "[Skatt](#)" i punkt 5.2.5 foran.

Samordning

Statens Pensjonskasse omfattes av reglene i samordningsloven. Dette medfører at samlet ytelse begrenses dersom pensjonisten også har rett til pensjon fra andre tjenstepensjonsordninger som omfattes av samordningsloven (bl a lovfestede pensjonsordninger og tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor).

Statens Pensjonskasse har imidlertid inngått avtaler med de fleste kommunale og fylkeskommunale pensjonsordningene om overføring av pensjonsrettigheter. I disse avtalene er det bestemt at den pensjonsordningen som pensjonisten sist har vært medlem av skal utbetale pensjon for den samlede tjenestetid vedkommende er godskrevet i de ordningene han har vært medlem av. Det er da reglene i denne pensjonsordningen som gjelder for den samlede pensjonen.

Pensjonen fra Statens Pensjonskasse er en såkalt bruttopensjon som skal samordnes med *folketrygden*. Det gjøres da fradrag i tjenstepensjonen med et beløp som vanligvis tilsvarende folketrygdens tilleggspensjon og 3/4 G. Dette innebærer at enslige ved full opptjening er sikret et pensjonsnivå på 66 prosent av pensjonsgrunnlaget og 1/4 G. Den som er gift med en pensjonist eller selvforsørget ektefelle, er sikret 66 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Dersom den pensjongivende inntekten i folketrygden gir en høyere tilleggspensjon enn det (en beregning etter) pensjonsgrunnlaget i Statens Pensjonskasse tilsier, holdes differansen utenom samordningen. Omlag 70 prosent av pensjonistene i Statens Pensjonskasse har en slik fordel, og får dermed en høyere samlet pensjon enn det Pensjonskassen sikrer ved sin bruttogaranti på 66 prosent og 1/4 G for enslige.

Finansiering og administrasjon

Medlemmer i Pensjonskassen betaler to prosent av lønnen i pensjonsskudd. Arbeidsgiverandel betales bare av virksomheter som har egne inntekter. Den delen av de årlige utbetalingene som ikke dekkes av innskuddene, dekkes ved løpende bevilgninger over statsbudsjettet.

Pensjonsordningen administreres av Statens Pensjonskasse, som innvilger, beregner og samordner pensjonen. Det er imidlertid trygdeetaten som er utbetalingsinstans.

5.3.3 Kommunale og fylkeskommunale pensjonsordninger

Som nevnt innledningsvis har alle kommuner og fylkeskommuner opprettet pensjonsordninger for sine ansatte. Sosial- og helsedepartementet har med hjemmel i kommuneloven fastsatt forskrifter om de kommunale pensjonsordningene. Ifølge forskriftene må ikke pensjonene være større enn de som ytes fra Statens Pensjonskasse, aldersgrensene må ikke være lavere enn aldersgrensene for tilsvarende stillinger i staten, og alle ansatte i kommunen eller fylkeskommunen må være med i pensjonsordningen. Forskriftene tilsier også at kommunen må sikre pensjonene gjennom å bygge opp forsikringsmessige fond. Innenfor disse rammene er det opp til kommunen/fylkeskommunen og arbeidstakernes organisasjoner å avtale de nærmere vilkårene.

En kommune eller en fylkeskommune kan organisere sin pensjonsordning på tre måter. Den kan opprette en egen pensjonskasse, den kan tegne en kollektiv pensjonsforsikring i et privat livsforsikringsselskap, eller den kan slutte seg til kommunesektorens forsikringsselskap, Kommunal Landspen-

sjonskasse (KLP). Den viktigste pensjonsordningen i KLP er Felles Kommunal Pensjonsordning. Denne ordningen omfatter rundt 90 prosent av Norges kommuner og fylkeskommuner.

For øvrig er regelverket i de kommunale og fylkeskommunale tjenstepensjonsordningene i all hovedsak likt reglene i Statens Pensjonskasse, det vises derfor til framstillingen ovenfor for mer detaljer.

5.4 Private pensjonsordninger

5.4.1 Tjenstepensjonsordninger etter skatteloven

Innledning

I privat sektor er nær 40 prosent av arbeidstakerne dekket av kollektive private tjenstepensjonsordninger fra fylte 67 år. For ca 85 prosent av disse arbeidstakerne har bedriftene tegnet kollektive pensjonsforsikringer gjennom forsikringsselskap. De øvrige omfattes av egne pensjonskasser som bedriftene har opprettet for sine ansatte.

For å få skattefradrag for premien må private tjenstepensjonsordninger følge forskrift av 28. juni 1968 nr 3 om private tjenstepensjoner m m. Rammebetingelsene for private tjenstepensjonsordninger er for tiden under vurdering. Et offentlig utvalg har lagt fram et forslag til en ny lov om foretakspensjon, se nærmere i "[Utkast til ny lov om foretakspensjoner](#)" i punkt 5.4.2.

De nåværende tjenstepensjonsordningene etter skatteloven (TPES) er såkalte ytelsesbaserte pensjonsordninger (ytelsen er definert). Innskuddsbaserte ordninger (innskuddet er definert) har foreløpig ikke fått skattefavorisering, men dette er for tiden under vurdering. Se nærmere i "[Skattefavorisering for innskuddsbaserte tjenstepensjonsordninger](#)" i punkt 5.4.3

Omfang

Hovedregelen er at en privat tjenstepensjonsordning skal omfatte alle ansatte i bedriften som er pliktige medlemmer i folketrygden. Det kan likevel settes visse vilkår for å bli opptatt i ordningen. De viktigste er

- at arbeidstakeren – når ordningen innføres eller arbeidstakeren ansettes – har en viss tid igjen til pensjonsalderen (minst 10 år)
- at arbeidstiden er minst 50 prosent av full stilling
- at arbeidstakeren har vært i arbeidsgiverens tjeneste en viss tid (normalt ett år)
- at arbeidstakeren er arbeidsfør på det tidspunkt innlemming i ordningen normalt skal skje.

På visse vilkår er det adgang til å opprette en pensjonsordning som bare omfatter arbeidstakere med lønn som overstiger et visst beløp, eller arbeidstakere som på grunn av alder ikke kan opptjene full tilleggspensjon i folketrygden.

Pensjonsalder

Hovedregelen er at pensjonsalderen må være 67 år eller høyere. Hittil er det godkjent lavere pensjonsalder for følgende yrker

flypiloter	55 år
dykkere	55 år

øvrige flybesetningsmedlemmer	60 år
yrkessjåfører	62 år
sykepleiere	65 år
bergverksarbeidere under dagen	65 år
kranførere	65 år
førere av gravemaskiner og bulldosere	65 år
yrkesakkvisitører i forsikring	65 år
reisende (selgere)	65 år
reingjetere	65 år
ansatte på faste oljeinstallasjoner til havs	65 år
sjåførlærere	65 år

For yrkesgrupper som kommer inn under lovfestede tjenstepensjonsordninger med lavere pensjonsalder enn 67 år, kan det fastsettes samme pensjonsalder i private tjenstepensjonsordninger som opprettes for disse yrkesgruppene.

Pensjonsberegning og kompensasjonsnivå

Det nær sagt enerådende i dag er som nevnt innledningsvis ytelsesbaserte pensjonsordninger, der alderspensjonen er definert i prosent av et pensjonsgrunnlag.

Pensjonsgrunnlaget (normalt sluttlønnen) kan ikke overstige 12 ganger grunnbeløpet i folketrygden. Videre må samlede ytelser, inkludert en beregnet pensjon fra folketrygden, ikke utgjøre en større del av arbeidsinntekten for arbeidstakere med høy lønn enn for arbeidstakere med lav lønn.

Som vilkår for full pensjon skal det kreves minst 30 tjenestear hos arbeidsgiveren. Ved kortere tjenestetid reduseres pensjonen tilsvarende. Det er i dag ingen regler om pensjonsnivået for private tjenstepensjonsordninger. Ordningene tar som regel utgangspunkt i at den samlede pensjonen, inkludert folketrygdpensjonen, skal gi et kompensasjonsnivå på mellom 60 og 70 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Oppsatt pensjon/fripolise

Dersom medlemskapet i tjenstepensjonsordningen opphører, har arbeidstakeren rett til den delen av ytelsen som er opptjent (fripolisen). Det gjelder visse unntak dersom kapitalverdien eller medlemstiden er liten.

Fripolisen beregnes normalt ut fra den premiereserven som er opptjent ved årlige premiebetalinger, eventuelt på grunnlag av den tiden vedkommende har vært medlem av ordningen.

Skatt

Det betales lav trygdeavgift (3,0 prosent) av pensjonsinntekter. For øvrig gjelder de alminnelige skatteregler.

Samordning

De fleste private tjenstepensjonsordningene gir *nettoytelser* som kommer i tillegg til en standardberegnet pensjon fra folketrygden. Man foretar altså ingen beløpsmessig samordning med folketrygdpensjonen.

Dersom man går av med alderspensjon før pensjonsalderen i folketrygden, vil det bli tatt hensyn til pensjonen fra folketrygden fra fylte 67 år.

Finansiering og administrasjon

Til forskjell fra f eks folketrygden og Statens Pensjonskasse har de private tjenstepensjonsordningene kapitaldekning for sine pensjonsforpliktelser. Gjennom årlig premiebetaling samles det for hvert medlem opp en premiereserve som kun kan benyttes til pensjonering av vedkommende medlem.

Det er normalt arbeidsgiveren som betaler premien til en privat tjenstepensjonsordning, men det er ikke noe i veien for at arbeidstakerne og arbeidsgiverne avtaler at arbeidstakerne skal betale en begrenset del av premien.

Premien skal beregnes under forutsetning av årlige innbetalinger fram til nådd pensjonsalder eller tidligere død. Premien er i utgangspunktet fast, men endres når pensjonsytelsene endres, for eksempel ved lønnsforhøyelse. Systemet gjør at premien vil være sterkt progressiv de siste årene før pensjonsalderen, selv om det bare er vanlige reguleringer av pensjonsgrunnlaget.

En privat tjenstepensjon kan etableres i et forsikringsselskap eller i egen pensjonskasse. Dersom en bedrift velger å opprette en pensjonskasse, blir denne en stiftelse som bl a må ha et eget styre.

5.4.2 Utkast til ny lov om foretakspensjoner

Et offentlig utvalg har nå avgitt NOU 1998:1 Utkast til lov om foretakspensjon, som er ment å erstatte dagens regler om private tjenstepensjonsordninger. Forslaget er i stor grad basert på en justering av nåværende regelverk, og bygger på signaler som ble gitt i Velferdsmeldingen (St meld nr 35 for 1994-95). Forslaget innebærer blant annet:

- Lineær opptjening av pensjon blir obligatorisk.
- Opptjeningstiden blir 35 år, og det skal kunne tjenes opp pensjon under omsorgsfravær.
- Det skal være et opptjeningstak og en begrensning av pensjonsnivået.
- Medregning av tidligere rettigheter blir frivillig.
- Minste opptjeningstid for rett til oppsatt pensjon blir kortere enn i dag.
- Det blir bestemmelser om regulering av løpende pensjoner.
- Det blir frivillig om det skal gis kompensasjon for eventuell redusert folketrygd.

5.4.3 Skattefavorisering for innskuddsbaserte tjenstepensjonsordninger

En innskuddsbasert pensjonsordning innebærer at det innbetales et nærmere angitt innskudd til hvert medlems pensjonskonto. Arbeidsgiveren har ved å innbetale innskuddet oppfylt sin pensjonsforpliktelse, i motsetning til de ytelsesbaserte ordningene der arbeidsgiveren forplikter seg til å yte en nærmere definert pensjon. Arbeidstakerens pensjon er således avhengig av avkastningen på de innskutte beløpene.

Bedrifter kan i dag etablere innskuddsbaserte ordninger dersom de ønsker det. Ordningene får imidlertid ikke tilsvarende skattefavorisering som de ytelsesbaserte ordningene. Stortinget vedtok imidlertid ved behandlingen av Nasjonalbudsjettet for 1997 å be regjeringen «senest i Revidert nasjonalbudsjett 1997 komme tilbake med en fornyet vurdering av innskuddsbaserte tjenstepensjonsordninger».

På bakgrunn av omtalen i revidert nasjonalbudsjett for 1997 og stortingsbehandlingen av denne, ble det nedsatt en arbeidsgruppe under ledelse av Finansdepartementet for å utrede spørsmål knyttet til innskuddsbaserte pensjonsordninger. Arbeidsgruppen avga sin rapport den 20. august 1998, med forslag til tre ulike mulige modeller for innskuddsbasert pensjon. Hovedtrekkene i disse modellene er i rapporten skissert slik:

«Modell 1: Innskuddsbasert forsikringsmodell; arbeidsgiver betaler et visst tilskudd til pensjon for den enkelte arbeidstaker. Premiereserven i ordningen forvaltes kollektivt. Overskudd utover garantert avkastning tilbakeføres til arbeidsgiver: Obligatorisk dødelighetsarv. Livslang utbetaling.»

Modell 2: Innskuddsbasert pensjon med kollektiv forvaltning; arbeidsgiver betaler et visst tilskudd til pensjon for den enkelte arbeidstaker. Premiereserven i ordningen forvaltes kollektivt. Overskudd tilbakeføres arbeidstakerne gjennom økning av premiereserven. Obligatorisk dødelighetsarv. Livslang utbetaling.

Modell 3: Innskuddsbasert pensjon med individuelle konti; arbeidsgivernes tilskudd betales inn på arbeidstakers individuelle pensjonskonto. Avkastningen tilføres pensjonskontoen. Pensjonsplanen kan åpne for individuelle investeringsvalg. Ikke obligatorisk dødelighetsarv i oppsparingsperioden. Livslang utbetaling.»

I Nasjonalbudsjettet for 1999 heter det bl a:

«Regjeringen tar sikte på å legge fram forslag til lovverk om innskuddsbasert tjenstepensjonsordning i foretak for Stortinget i løpet av 1999.»

5.4.4 Individuelle pensjonsforsikringsordninger etter skatteloven

Ved lov av 19. juni 1997 nr 67 ble skatteloven endret. Det ble innført en ny ordning for individuelle pensjonsavtaler (IPA) som erstattet de gamle reglene om egen pensjonsforsikring etter skatteloven (EPES). IPA kan inngås enten som en pensjonsforsikringsavtale eller som en pensjonsspareavtale uten forsikringselement. Dessuten er det åpnet for å kunne velge pensjonsalder ned til 64 år i det nye regelverket. I IPA gis det skattefradrag for innbetalinger med en øvre grense på 40 000 kroner.²

2. Beløpsgrensen på 40 000 kroner gjelder fra og med inntektsåret 1998.

5.5 Lovfestede førtidspensjonsordninger for særlige yrkesgrupper

5.5.1 Innledning

Visse yrker er fysisk krevende, og er vanskelige å fortsette med fram til den ordinære pensjonsalderen på 67 år i folketrygden. Det offentlige har derfor medvirket til førtidspensjonsordninger for enkelte yrkesgrupper. Ordningene er i hovedsak finansiert av partene (arbeidstakere og arbeidsgivere), men de har en statlig garanti. Det er i dag lovbestemte pensjonsordninger for henholdsvis sjømenn, fiskere og skogsarbeidere. Den siste er under avvikling, se "[Pensjonstrygden for skogsarbeidere](#)" i punkt 5.5.4.

Ved innføringen av folketrygden i 1967 ble de tre pensjonstrygdene tilpasset folketrygden, og de fungerer i dag som særskilte førtidspensjonsordninger fram til fylte 67 år.

5.5.2 Pensjonstrygden for sjømenn

Det vises til fremstillingen foran i "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, der dagens pensjonsordning for sjømenn er utførlig beskrevet.

5.5.3 Pensjonstrygden for fiskere

Bestemmelser om Pensjonstrygden for fiskere finnes i lov 28. juni 1957 nr 12 om pensjonstrygd for fiskere.

Etter hovedregelen omfatter trygden alle personer som har fiske eller fangst som hovednæring og som er registrert på fiskermanntallets blad B. I 1997 var det registrert 9 200 fiskere. Personer som omfattes av bl a pensjonstrygden for sjømenn, kan kreve å bli unntatt fra ordningen med fiskerpensjon.

Alderspensjon gis i dag fra fylte 60 år til den som har tjent opp minst 750 pensjongivende uker (premieuker). Full alderspensjon gis etter 1 560 premieuker, og svarer til 1,6 ganger grunnbeløpet i folketrygden. Det er ingen reduksjon for arbeidsinntekt.

Alderspensjonen opphører når vedkommende fyller 67 år, eller får uførepensjon, foreløpig uførestønad, rehabiliteringspenger eller attføringspenger fra folketrygden for hel uførhet, eller full avtalefestet pensjon. Det betales lav trygdeavgift (3,0 prosent) av pensjonsinntekten.

Ordningen finansieres av næringen selv gjennom medlemspremie, omsetningsavgift på fisk og avkastning av fond. På sammen måte som pensjonstrygden for sjømenn er fiskerpensjonen garantert av staten.

Norges Fiskarlag vurderer for tiden å gå over til en privat forsikringsbasert ordning.

5.5.4 Pensjonstrygden for skogsarbeidere

Bestemmelsene om skogsarbeiderpensjon finnes i lov 3. desember 1951 nr 2 om pensjonstrygd for skogsarbeidere. Etter etableringen av ordningen med avtalefestet pensjon – med betydelig høyere pensjonsnivå – ble partene (Fellesforbundet og Skogbrukets Arbeidsgiverforening) enige om at skogsarbeidertrygden har utspilt sin rolle. Stortinget vedtok i 1995 å avvikle skogsarbeidertrygden innen år 2004. I avviklingsperioden dekkes utgiftene til pensjoner og administrasjon av trygdens fond.

Ordningen er en tidligpensjonsordning for personer mellom 63 og 67 år. Pensjonen tilsvarende folketrygdens grunnbeløp ved full opptjening. Det er ingen reduksjon for arbeidsinntekt. Full alderspensjon gis etter 1 500 pensjonsgivende uker. Det ytes ikke pensjon ved en opptjeningstid under 750 uker. Ved utgangen av 1997 var det ca 160 pensjonister i ordningen. Gjennomsnittlig pensjon var da 31 500 kroner.

Alderspensjonen tilpasses uførepensjon m v fra folketrygden og avtalefestet pensjon på samme måte som fiskerpensjonen, se "[Pensjonstrygden for fiskere](#)" i punkt 5.5.3.

5.6 Avtalefestet pensjon (AFP)

5.6.1 Innledning

Ordningene med avtalefestet pensjon bygger på tariffavtaler mellom partene i arbeidslivet. Formålet med ordningene er å gi arbeidstakere en fleksibel mulighet til å gå av med tidligpensjon før den ordinære pensjonsalderen i folketrygden på 67 år. Pensjonsalderen i de gjeldende AFP-ordningene er i dag 62 år.

Den første AFP-ordningen ble innført ved inntektsoppgjøret i 1988 gjennom en avtale mellom Landsorganisasjonen i Norge (LO) og Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO, daværende NAF). Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund har inngått en tilsvarende avtale med NHO, og er knyttet til den samme ordningen. Også partene i offentlig sektor inngikk avtaler om AFP ved inntektsoppgjøret i 1988.

Senere er det inngått AFP-avtaler mellom Bankenes Arbeidsgiverforening og Finansforbundet, og mellom Norsk Arbeidsgiverforening for virksomheter med offentlig tilknytning (NAVO) og LO, YS og SAN (Sammenslutningen av akademikerorganisasjoner i Norge).

Til sammen har omlag 60 prosent av landets yrkesaktive mulighet til å gå av med AFP. Antallet AFP-pensjonister har økt gradvis over tid. Ved utgangen av 1996 var det totalt 10 627 AFP-pensjonister. Antallet økte til 13 874 ved utgangen av 1997, fordelt på 7 349 fra offentlig sektor og 6 525 fra privat sektor.

For øvrig er ordningene noe ulikt utformet innenfor privat og offentlig sektor, og vil derfor bli framstilt hver for seg nedenfor.

5.6.2 Nærmere om AFP i privat sektor

Den rettslige reguleringen

Det er gitt en egen lov om statstilskott til avtalefestet pensjon (lov 23. desember 1988 nr 110). Staten bidrar til finansieringen av AFP-ordninger som fyller vilkårene i tilskottsloven. Dessuten får pensjonistene godskrevet opptjening av pensjonspoeng i folketrygden på samme måte som uførepensjonister.

Tilskottsloven har bl a bestemmelser om omfang, vilkår og pensjonsberegning. Videre stilles det bestemte krav til finansieringen, samt at ordningen skal ha vedtekter som må godkjennes av Sosial- og helsedepartementet. Både LO/NHO-ordningen, ordningen for bank- og finansnæringen og NAVO-ordningen fyller vilkårene i tilskottsloven.

Omfang

Etter tilskottsloven må AFP-ordninger med statstilskudd

- være opprettet ved avtale mellom landsomfattende organisasjoner av arbeidstakere og arbeidsgivere
- omfatte alle arbeidstakere i samme bedrift, men med adgang til å gjøre unntak for grupper av arbeidstakere som er sikret pensjon etter tilsvarende eller bedre ordninger.

AFP-ordningene omfatter som utgangspunkt bedrifter i de respektive tariffområdene, men med en viss vedtektsfestet adgang for andre bedrifter til å slutte seg til ordningen.

- LO/NHO-ordningen, som er den største, omfatter
 - tariffbundne medlemsbedrifter i NHO som har avtale med forbund innenfor LO
 - tariffbundne bedrifter utenfor NHO som har avtale med forbund innenfor LO
 - tariffbundne medlemsbedrifter i NHO som ikke har avtale med forbund innenfor LO, når arbeidsgiver og arbeidstakere er blitt enige om at bedriften skal slutte seg til AFP-ordningen, og styret i ordningen godkjenner det
 - tariffbundne bedrifter som hører til andre tariffområder enn de som faller inn under bokstavene a-c, forutsatt at partene er enige om at tariffområdet skal være med.

Ordningen i bank- og finansnæringen omfatter

- bedrifter som er medlem i Bankenes Arbeidsgiverforening (BAF), og som er bundet av tariffavtale mellom BAF og Finansforbundet
- bedrifter utenfor BAF som er bundet av tariffavtale mellom bedriften og Finansforbundet
- bedrifter som er medlem i BAF, men som ikke er bundet av tariffavtale, når arbeidsgiver og de ansatte er blitt enige om at bedriften skal slutte seg til ordningen
- bedrifter som er medlem i BAF, og som er bundet av tariffavtale med andre forbund enn finansforbundet
- andre tariffbundne bedrifter som ikke faller inn under bokstavene a-d, som partene er enige om skal gis adgang til ordningen.

Ordningen i NAVOs tariffområde omfatter

- tariffbundne medlemsvirksomheter i NAVO som er bundet av overenskomst inngått mellom NAVO og LO-Stat/YS-Stat/SAN
- tariffbundne medlemsvirksomheter i NAVO som er bundet av overenskomst inngått mellom NAVO og forbund som ikke er medlem i LO-Stat/YS-Stat/SAN
- tariffbundne medlemsvirksomheter i NAVO som ikke er bundet av overenskomst nevnt i bokstavene a og b, hvis virksomheten velger å slutte seg til pensjonsordningen.

De tre AFP-ordningene i privat sektor omfatter omlag 575 000 arbeidstakere. Den største ordningen i privat sektor er LO/NHO-ordningen som omfatter rundt 525 000 arbeidstakere. BAF-ordningen og NAVO-ordningen omfatter rundt 25 000 arbeidstakere hver.

Vilkår for rett til pensjon

Som nevnt innledningsvis er pensjonsalderen 62 år. Pensjonen løper fram til pensjonsalderen i folketrygden, 67 år.

Etter tilskottsloven kreves det at arbeidstakeren er ansatt i en annens tjeneste på det tidspunkt pensjonen tas ut, og er reell arbeidstaker, det vil si at vedkommende ikke mottar pensjon eller noen tilsvarende ytelser uten en motsvarende arbeidsplikt.

Tilskottsloven stiller også visse vilkår med hensyn til nåværende og tidligere inntekt. Det kreves at vedkommende

- har en pensjonsgivende inntekt som på årsbasis overstiger grunnbeløpet i folketrygden og hadde en tilsvarende inntekt i året før pensjonen tas ut,
- har hatt minst 10 år med poengopptjening i folketrygden fra og med året vedkommende fylte 50 år til og med året før pensjonen tas ut, og
- i de 10 beste årene etter at folketrygden ble innført i 1967 har hatt en gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt på minst 2 ganger grunnbeløpet.

I tillegg til disse lovbestemte kravene stilles det i de gjeldende AFP-vedtektene i privat sektor krav om at arbeidstakeren enten har vært ansatt i bedriften de siste 3 årene, eller har vært omfattet av AFP-ordningen de siste 5 årene.

Pensjonsberegningen

Tilskottsloven bestemmer at pensjonsytelsen må bestå av *grunnpensjon*, *tilleggs pensjon* og/eller *sært tillegg* beregnet etter reglene i folketrygdloven. Særreglene i folketrygdloven om tilleggspensjon til gjenlevende ektefelle gjelder likevel ikke. Det kan etter tilskottsloven gis et inntektsprøvd ektefelletillegg for forsørget ektefelle over 60 år, men ikke barnetillegg.

På samme måte som ved uførepensjon fra folketrygden, svarer pensjonen normalt til den alderspensjonen som vedkommende ville ha fått ved å fortsette i arbeid fram til 67 år. Ved beregning av pensjonen regnes det med antatt framtidig trygdetid og antatte framtidige pensjonspoeng etter reglene som gjelder for uførepensjon fra folketrygden.

Det er altså *ikke* inntekten i det yrket som en person pensjoneres fra, eller antall år vedkommende har hatt i dette yrket, som ligger til grunn for beregning av AFP-pensjonen. Den beregnes på grunnlag av opptjeningen i folketrygden og etter folketrygdens regelverk.

I tillegg til pensjonen yter alle de private AFP-ordningene et såkalt AFP-tillegg. Disse tilleggene har kun grunnlag i tariffavtaler mellom partene.

LO og NHO ble ved inntektsoppgjøret i 1992 enige om å øke pensjonsnivået for AFP-pensjonistene fra 1. oktober 1992, slik at pensjonen for enslige personer med en gjennomsnittlig industriarbeiderinntekt og full opptjening av pensjon ble hevet fra ca 52 prosent til ca 60 prosent av inntekten. Det ble avtalt at forbedringen skulle gis som et tillegg til AFP-pensjonen på 950 kroner per måned, og at tillegget skulle finansieres gjennom Sluttvederlagsordningen ved økte innbetalinger fra arbeidsgiverne. Sluttvederlag gis også til uførepensjonister og oppsagte, men da som en engangsyttelse. Den som har fått sluttvederlag utbetalt som et engangsbeløp i løpet av de tre siste årene før AFP-pensjonen tas ut, får ikke nytt sluttvederlag i form av AFP-tillegg. I likhet med sluttvederlag som utbetales som engangsbeløp, er AFP-tillegget i LO/NHO-ordningen skattefritt.

I AFP-ordningene for bank- og finansnæringen og i NAVO-området gis det et AFP-tillegg på 1700 kroner per måned. I disse tilfellene er AFP-tilleggene

ikke knyttet til noen sluttvederlagsordning. Tilleggene er derfor skattepliktige.

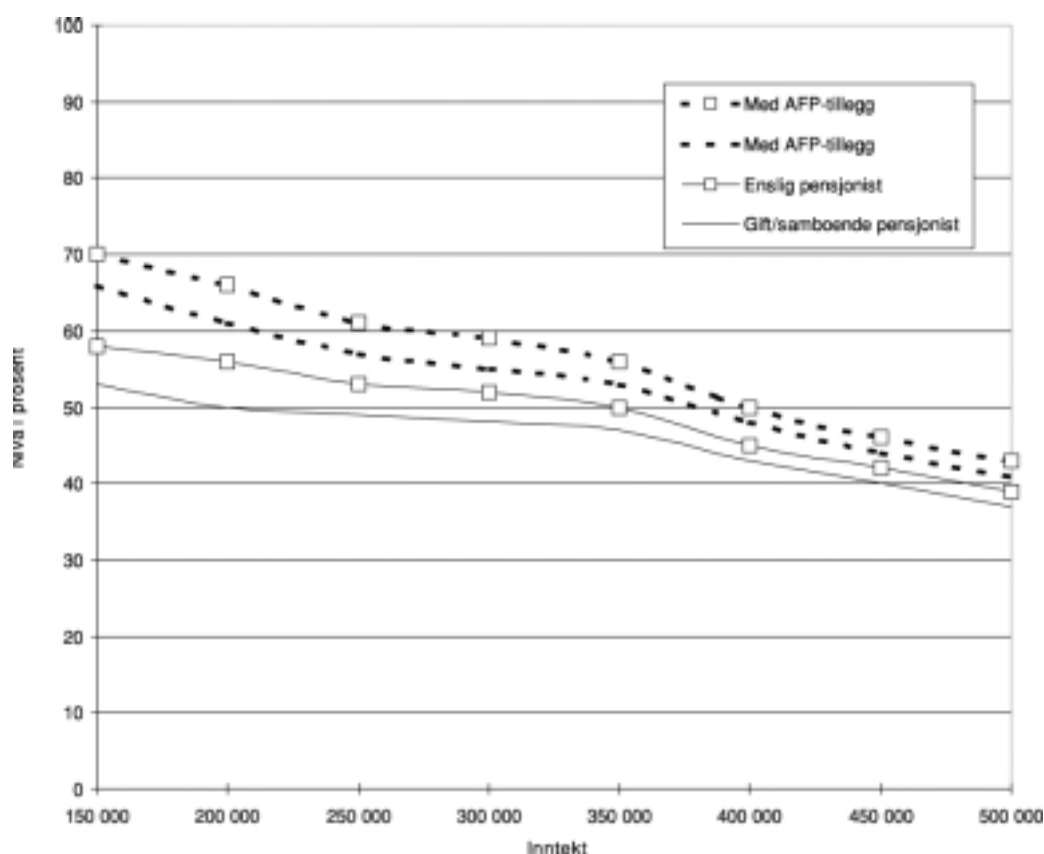
Kompensasjonsnivå

Kompensasjonsnivået i AFP-ordningene svarer i hovedsak til folketrygdens alders- og uførepensjon. Ved full opptjening gir dette et kompensasjonsnivå (uten AFP-tillegg) på i overkant av 50 prosent av gjennomsnittlig inntekt for et middels inntektsnivå, forholdsvis dårligere for høyere inntekter og bedre for lavere inntekter.

Til forskjell fra folketrygdens pensjoner skal AFP-pensjonen, inkludert vedtektsfestede tillegg, maksimalt utgjøre 70 prosent av tidligere pensjonsgivende inntekt. Den tidligere pensjonsgivende inntekten fastsettes ut fra gjennomsnittet av de tre høyeste årsinntektene vedkommende hadde da han fylte 56, 57, 58, 59 og 60 år.

"" i Figur 5.3 viser kompensasjonsnivået i AFP ved full opptjening av pensjospoeng i folketrygden. I figuren er det lagt til grunn følgende forutsetninger:

- Vedkommende er født i 1940, og går av med pensjon i år 2002.
- Eksemplene viser en AFP-pensjon med full grunnpensjon på henholdsvis 100 prosent og 75 prosent av grunnbeløpet («gifte og ugifte pensjonister»).
- Eksemplene viser et AFP-tillegg på 20 400 kroner i året.
- Pensjonene er beregnet før skatt.

Figur 5.3 Kompensasjonsnivået i AFP-ordningene

Figuren viser at kompensasjonsnivået før skatt i hovedsak tilsvarer folketrygdens, se foran i "*Alderspensjon*" i punkt 5.2.2 og figur 5.1. Imidlertid gir AFP-ordningen en noe lavere kompensasjon ved lavere inntektsnivåer enn det som er tilfelle i folketrygden. Dette har sammenheng med at pensjonen ikke skal overstige 70 prosent av tidligere inntekt. På grunn av at AFP ellers beregnes som en folketrygdpensjon, er kompensasjonsprofilen svært lik denne. Som følge av AFP-tillegget er imidlertid ytelsesnivået noe høyere.

Ved utgangen av 1997 var den gjennomsnittlige ytelsen på vel 113 000 kroner for alle (124 800 kroner for menn og 80 595 kroner for kvinner). Når man regner med AFP-tillegget er gjennomsnittlig ytelse høyere.

Kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt

Etter tilskottsloven er det adgang til å ha en årlig pensjongivende inntekt som svarer til folketrygdens grunnbeløp (45 370 kroner) ved siden av full AFP-pensjon. Ved høyere pensjongivende inntekt skal pensjonen reduseres med 50 prosent av den overskytende inntekten. Summen av pensjonen og arbeidsinntekten skal likevel ikke overstige tidligere pensjongivende inntekt.

I vedtektene til AFP-ordningene har det vært et krav om at arbeidstakeren måtte avslutte alle arbeidsforhold for å få rett til avtalefestet pensjon. I forbindelse med lønnsoppgjøret i 1997 avtalte LO og NHO å innføre en begrenset adgang til å trappe ned arbeidsinnsatsen og ta ut pensjon fra AFP-ordningen. En slik adgang er innført med virkning fra 1. oktober 1997. Ordningen går ut på at arbeidstakere i full stilling som inngår skriftlig avtale med sin arbeidsgiver om å redusere sin yrkesaktivitet med en eller to dager per uke, kan ta ut delpensjon. Tilsvarende regler er tatt inn i de øvrige AFP-ordningene.

De vanlige reglene om avkortning av AFP-pensjon i kombinasjon med arbeidsinntekt gjelder også når det tas ut delpensjon.

Godskriving av pensjenspoeng

Antatte framtidige pensjenspoeng som medregnes ved beregning av AFP-pensjonen godskrives pensjonisten etter samme regler som ved uførepensjon. Det vil si at poengene godskrives for hvert år vedkommende mottar AFP-pensjon, og regnes med ved beregning av alderspensjonen fra folketrygden etter fylte 67 år.

I de gjeldende AFP-ordningene regner man med at hvert år med godskriving av pensjenspoeng i folketrygden, vil gi en gjennomsnittlig fordel på 2 000 kroner årlig i høyere alderspensjon fra fylte 67 år. I et brev datert 22. mai 1997 fra daværende statsminister til partene i arbeidslivet sies det at ordningen med poengopptjening vil bli vurdert utfaset fra år 2007. Dette begrunnes med at det da vil være mulig å oppnå et fullt antall poengår (40) i folketrygden før man går av som AFP-pensjonist.

Skatt

AFP-pensjonister betaler i likhet med andre pensjonister trygdeavgift etter lav sats, det vil si 3,0 prosent. AFP-tillegget i LO/NHO-ordningen er som nevnt skattefritt.

AFP-pensjonister har ikke rett til særfradrag. Derimot gjelder den særlige skattebegrensningsregelen som alders- og uførepensjonister nyter godt av

også for AFP-pensjonistene, se nærmere om denne i "*Skatt*" i punkt 5.2.5 foran. Skattebegrensningsregelen og skattefritaket for AFP-tillegget får bare anvendelse for 62- og 63-åringer ut 2006. Fra 1. januar 2007 får disse særskilte skattefordelene følgelig bare anvendelse fra fylte 64 år.

Samordning m v

AFP-pensjonen kan ikke kombineres med uførepensjon eller etterlattepensjon fra folketrygden. Offentlig tjenstepensjon blir samordnet med AFP-pensjon etter samme regler som med pensjon fra folketrygden. Tilsvarende gjelder for pensjonsordninger som har særlige bestemmelser for tilpassing til pensjon fra folketrygden, som pensjonstrygden for sjømenn og pensjonstrygden for fiskere.

Finansiering

Utgiftene til de tilskottsberettigede AFP-ordningene dekkes av arbeidsgiverne og staten. Staten dekker 40 prosent av utgiftene til pensjonsytelsene for personer som har fylt 64 år. AFP-tillegget, som ikke har grunnlag i tilskottsloven, holdes utenfor ved beregningen av statens andel.

Tilskottsloven stiller krav om at finansieringen av en tilskottsberettiget AFP-ordning må være lagt opp slik at det gjennom opplegg av fond er sikkerhet for at pensjonsutbetalinger etter pensjonsavtalen oppfylles dersom ordningen opphører. Dette innebærer at fondet (eventuelt annen sikkerhet) må være stort nok til å dekke pensjonsforpliktelsene til alle som er innvilget pensjon på det tidspunktet partene eventuelt vedtar å avvikle ordningen. Sikkerheten må med andre ord omfatte hele pensjonistbestanden på avviklingstidspunktet. Arbeidstakere som det er betalt premie for, men som ikke har tatt ut AFP, vil derimot ikke ha krav på pensjon dersom ordningen avvikles.

Det er videre bestemt i tilskottsloven at arbeidsgiveren på tidspunktet pensjonen tas ut skal betale en særlig premie som minst skal utgjøre 10 prosent av arbeidstakerens pensjon. Det kan gjøres unntak dersom arbeidstakeren bare har vært ansatt i kortere tid.

I LO/NHO-ordningen er finansieringen lagt opp slik at alle arbeidsgivere som er tilsluttet ordningen betaler en avgift ut fra hvor mange ansatte det er i bedriften. Denne premien, som fastsettes av avtalepartene, finansierer et pensjonsfond (AFP-fondet). Fondet er stort nok til å sikre at det er dekning for løpende pensjonsforpliktelser dersom AFP-ordningen blir avviklet. Dessuten betaler arbeidsgiveren en andel av pensjonsutgiftene til «sine» AFP-pensjonister (egenandel) på det tidspunktet pensjonen tas ut. Dersom arbeidstakeren har vært i bedriften i mindre enn 3 år, dekkes disse utgiftene av AFP-fondet. Egenandelen ble fra 1. januar 1999 forhøyet fra 10 til 20 prosent av pensjonsutgiftene.

I banknæringen er det ikke noe pensjonsfond. Den delen av de løpende pensjonene som ikke dekkes av staten, dekkes over driften av arbeidsgiverne (dvs hele pensjonen med AFP-tillegg fra fylte 62 til 64 år, deretter 60 prosent av pensjonen og hele AFP-tillegget). Ordningens forpliktelser er sikret gjennom en felles bankgaranti. Garantien skal dekke utgifter til løpende pensjonsforpliktelser dersom AFP-ordningen avvikles, og utgifter til pensjon for bedrifter som ikke selv oppfyller sine forpliktelser i henhold til ordningen.

I NAVO-ordningen finansieres de utgiftene som ikke dekkes av staten, gjennom at hver virksomhet foretar interne avsetninger for arbeidstakere over

50 år. De fastsettes slik at bedriften fram til arbeidstakeren fyller 62 år, bygger opp midler som dekker forventede AFP-kostnader. For hver ny AFP-pensjonist innbetaler arbeidsgiveren et «AFP-innskudd» til pensjonsordningen som tilsvarer kontantverdien av arbeidsgiverens del av pensjonsutgiftene fra uttakstidspunktet til 67 år. Dermed er pensjonsutgiftene fram til fylte 67 år sikret dersom ordningen skulle opphøre.

Administrasjon

AFP-ordningen for LO/NHO ledes av et styre der avtalepartene er representert. Felleskontoret for LO/NHO-ordningene er sekretariat, og avgjør om de kollektive vilkårene for pensjon er til stede (om arbeidstakeren omfattes av ordningen). De to øvrige AFP-ordningene har på tilsvarende måte styre og sekretariat (i NAVO-ordningen har Gjensidige sekretariatet). Fellskontorets/sekretariatenes avgjørelser kan påklages til styret i vedkommende ordning.

Ellers administreres AFP-ordningene av Rikstrygdeverket og trygdekontorene. Det er trygdekontorene som tilstår, beregner og utbetaler pensjonene. Avgjørelsene kan påklages til Rikstrygdeverket. Rikstrygdeverkets vedtak kan påankes til Trygderetten. Staten dekker utgiftene ved Rikstrygdeverkets, trygdekontorenes og Trygderettens arbeid.

5.6.3 AFP i offentlig sektor

Det er også innført ordninger med avtalefestet pensjon i offentlig sektor (staten og kommunesektoren). Ordningene ble sist endret ved tariffoppgjøret i 1997, da det ble bestemt at det skal kunne ytes pensjon fra 63 år fra 1. oktober 1997 og fra 62 år fra 1. mars 1998.

AFP-ordningen i staten omfatter statsansatte og lærere. For andre medlemmer av Statens Pensjonskasse er det en forutsetning at det er inngått en egen tariffavtale om AFP som er godkjent av Arbeids- og administrasjonsdepartementet. AFP-ordningen i kommunal og fylkeskommunal sektor omfatter alle ansatte i kommunene og fylkeskommunene, og arbeidstakere ellers i denne sektoren som har avtale om det. Unntatt er likevel lærere, som omfattes av Statens Pensjonskasse. Omlag 580 000 arbeidstakere i offentlig sektor er omfattet av AFP-ordningene.

Vilkårene i offentlig sektor er stort sett identiske med vilkårene i privat sektor. I statlig sektor er det imidlertid ikke vedtektsfestet noe minimumskrav til ansettelsestid for å kunne ta ut AFP. I kommunal sektor må arbeidstakeren ha vært tilsatt hos samme arbeidsgiver, eller annen arbeidsgiver innen offentlig sektor, minst de siste tre årene, hvorav det siste året i sammenhengende tjeneste.

Når det gjelder pensjonsberegningen, er AFP-ordningen i offentlig sektor, i motsetning til ordningen i privat sektor, forskjellig for 62-, 63- og 64-åringer og for 65- og 66-åringer.

AFP-pensjonen i offentlig sektor ytes *fram til fylte 65 år* etter samme regler som i privat sektor, det vil si at pensjonen beregnes som en uførepensjon fra folketrygden. Pensjonistene får medregnet antatt framtidig trygdetid og antatte framtidige pensjonspoeng som godskrives ved beregning av alderspensjon fra folketrygden etter fylte 67 år. Det gis et AFP-tillegg på 1 700 kroner per måned (skattepliktig).

Fra fylte 65 år får pensjonistene en tjenstepensjon (fra Statens Pensjonskasse eller en kommunal pensjonsordning). Det gjelder en garantiordning

som sikrer at de ikke får mindre pensjon enn om AFP-regelverket (fra 62 til 65 år) hadde blitt lagt til grunn. Hvis AFP-pensjonen ytes i form av tjenestepensjon (fra 65 år), nyter pensjonisten ikke godt av ekstra poengopptjening i folketrygden.

Også AFP-pensjonistene i offentlig sektor svarer avgift til folketrygden etter lav sats (3,0 prosent), og er omfattet av den særlige skattebegrensning-regelen.

Ved utgangen av 1997 var den gjennomsnittlige pensjonen (uten AFP-tillegget) før fylte 65 år i statlig sektor på 111 300 kroner (125 000 kroner for menn og 94 500 kroner for kvinner). Den gjennomsnittlige pensjonen i kommunal sektor var på 105 120 kroner.

Når det gjelder kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt, er det forskjellige regler i statlig og kommunal sektor. I statlig sektor følger man de samme reglene som i privat sektor, se ovenfor. I kommunal sektor gjelder disse reglene bare så lenge AFP blir folketrygdberegnet. Når pensjonen beregnes som en tjenestepensjon, reduseres den bare mot inntekt fra arbeid som medfører medlemskap i en offentlig pensjonsordning.

AFP-ordningen i staten finansieres over statsbudsjettet og administreres av Statens Pensjonskasse. Trygdekontorene utbetaler pensjonene, og foretar beregning av pensjonene for 62-, 63-, og 64-åringene. I kommunesektoren administreres ordningene av de kommunale tjenestepensjonsordningene, og finansieres av arbeidsgiverne (kommuner og fylkeskommuner).

5.7 Oppsummering – noen hovedtrekk ved viktige pensjonsordninger i Norge

I tabell 5.1 nedenfor gis det en oppsummerende oversikt over viktige typer pensjonsordninger i Norge. Tabellen gir bl a en kort oversikt over omfang, vilkår, ytelser, finansiering m v. Tabellen er basert på opplysningene foran i kapitlet.

Tabell 5.1: Noen hovedtrekk ved viktige pensjonsordninger i Norge

	<i>Folketrygden</i>	<i>Offentlige tjeneste pensjonsordninger</i>	<i>Privat tjenestepensjon</i>	<i>Avtalefestet pensjon (AFP)</i>	<i>Pensjonstrygden for sjømenn</i>
Omfang					
Personkrets	Som hovedregel personer som er bosatt eller arbeider i Norge	Omfatter alle ansatte i off. sektor. I SPK ca 270 000 medlemmer, og i kommunal sektor ca 335 000 medlemmer.	Skal i utg.pkt omfatte alle arbeidstakere i bedriften. Ca 40% har en ordning.	-Arbeidstakere i private bedrifter som er tilsluttet en AFP-ordning (ca 40%). - All eansatte i statlig eller kommunal sektor.	Norske statsborgere, pers. bosatt i Norge og EØS-borgere på norske skip over 100 brutto register tonn
Antall pensjonister	626 000 alderspensjonister (ca 900 000 pensjonister totalt)	83 300 i SPK, og 47 149 i kommunal sektor (alderspensjon)	Ca 125 000 personer mottar ytelser fra en privat ordning	13 850 (hvorav 6 500 i privat og 7 350 i offentlig)	4 800 ordinære alderspensjonister (60-67 år)

Tabell 5.1: Noen hovedtrekk ved viktige pensjonsordninger i Norge

Folketrygden		Offentlige tjeneste pensjonsordninger	Privat tjenstepensjon	Avtalefestet pensjon (AFP)	Pensjonstrygden for sjømenn				
Vilkår									
Pensjon salder	67 år (livsvarig pensjon)	Ved nådd aldersgrense, eller 3 år før når sum av alder og tjenestetid er minst 85 år. I alle tilfelle ved fylte 67 år.	67 år (vanligvis livsvarig pensjon).	62 år	60 år. Kan få redusert pensjon fra 55 år. Glidende pensjonsalder mellom 60 og 65 år.				
Krav til opptjening	Minst tre år med opptjening. 40 år for å få rett til full pensjon.	Minst 3 år medlemskap og 14 timers uke. Det kreves 30 år for å få full pensjon	Kreves 30 år opptjening for å ha rett til full pensjon. Normalt et minstekrav på 3 år	Må ha hatt minst 10 år med poengopptjening i folketrygden fra og med fylte 50 år og minst 2 G i snitt i de 10 beste årene etter 1966	Minstekrav på 12,5 år (over 3 år gir en viss tilbakebetaling). For full pensjon kreves det 30 år.				
Beregning									
Pensjon sgrunnlag	Grunnpensjon til alle. Tilleggpensjon ut fra den pensjonsgivende inntekten i de 20 beste årene (evt særtillegg)	Pensjonsgivende sluttlønn	Normalt pensjonsgivende sluttlønn	Pensjonen beregnes som i folketrygden	Pensjonsgivende fartsmåneder, etter ulike satser for over- og underordnede				
Medregning av inntekt	Fra 0-6 G medregnes alt, fra 6-12 G medregnes 1/3, og over 12 G ingenting.	All inntekt opptil 8 G medregnes. 1/3 av inntekt mellom 8-12 G. Over 12 G ingenting.	All inntekt opp til 12G kan medregnes fullt ut.	Som i folketrygden	Pensjonen fastsettes bare ut fra antall farts mnd, og ikke ut fra tidligere inntekt.				
Ytelse m v									
Ytelser størrelse ved ulike inntektsnivåer, ved full opptjening	Inntekt 10000 0 15000 0 20000 0 25000 0 30000 0 35000 0 40000 0 45000 0 50000 0	Pensjon* 81 360 91 353 113 250 135 146 157 043 178 940 190 087 197 453 204 818	% 81 61 57 54 52 51 47 44 41	Inntekt 10000 0 15000 0 20000 0 25000 0 30000 0 35000 0 40000 0 45000 0 50000 0	Pensjon 66 000 99 000 132 0 165 0 198 0 231 0 247 0 258 0 269 0 2 0	% 66 66 66 66 62 57 54	Ingen begrensninger for hvilken pensjonsprosent ordningen kan ha. Normalt utgjør pensjonen 66% av sluttlønn som i SPK	Stort sett samme ytelsesnivå som i folketrygden. Med AFP-tillegget blir samlet ytelse noe større. Pensjonen, inkludert AFP-tillegget, må ikke overstige 70% av tidligere inntekt. Regelen har først og fremst betydning ved de lavere inntektsnivåene.	- Underordnet med all fartstid før 1.5. 93 får kr 106 166. Med all fartstid etter 1.5. 93 kr 124 132. (ca 44-52% av gjennomsnittlig inntekt). - Overordnet får kr 148 632 (ca 45% av en gjennomsnittlig inntekt)

Tabell 5.1: Noen hovedtrekk ved viktige pensjonsordninger i Norge

	<i>Folketrygden</i>	<i>Offentlige tjeneste pensjonsordning er</i>	<i>Privat tjenstepens jon</i>	<i>Avtalefestet pensjon (AFP)</i>	<i>Pensjonstrygden for sjømenn</i>
For delingseffekt	Ganske stor	Ganske liten	Omtrent ingen	Ganske stor	Stor
Gjennomsnittlig ytelse	86 000 kroner (menn 102 100, kvinner 74 800)	SPK: kr 119 905 brutto, kr 54 285 netto (etter samordning) Kom: kr 70 414 brutto, kr 24 256 netto	32 000 kroner (menn kr 37 000 og kvinner 19 000).	Privat sektor: kr 113 000 Statlig sektor: kr 111 300 Komm sektor: kr 105 120 (uten AFP-tillegg)	Ordinær alderspensjon før fylte 67 år: 88 604 kroner
Regulering	Årlig den 1. mai ved reguleringen av grunnbeløpet	I takt med folketrygdens grunnbeløp	Varierende	I takt med folketrygdens grunnbeløp	I takt med folketrygdens grunnbeløp
Tillegg til pensjonen	Kan gis (inntektsprøvet) forsørgingstillegg	Kan gis barnetillegg med 10 % av pensjon (inntektsprøves).	Kan ikke gis (etter reglene i skatteloven)	Det gis et AFP-tillegg. Kan gis tillegg for forsørgede ektefelle over 60 år	Det gis et barnetillegg på 10 % av pensjonen for hvert forsørgede barn
Kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt	Pensjonen mellom 67 og 70 år avkortes med 40 % av inntekt over G. For dem som har hatt AFP gjelder samme regler som for AFP-pensjonister.	Pensjonen reduseres bare ved fortsatt medlemskap i en offentlig tjenstepensjons ordning.	Ingen regler	Pensjonen avkortes med 50 prosent av inntekt over G. Summen av pensjon og inntekt må dessuten ikke overstige tidligere inntekt.	Ingen avkorting, men det gis ikke pensjon før fylte 62 år ved fortsatt pensj.givende tjeneste
Skatt	Lav trygdeavgift, særfradrag og skattebegrensningsregel	Lav trygdeavgift	Lav trygdeavgift	Lav trygdeavgift og skattebegrensningsregel	Lav trygdeavgift

Finans&adm

Tabell 5.1: Noen hovedtrekk ved viktige pensjonsordninger i Norge

	<i>Folketrygden</i>	<i>Offentlige tjeneste pensjonsordninger</i>	<i>Privat tjenstepensjon</i>	<i>Avtalefestet pensjon (AFP)</i>	<i>Pensjonstrygden for sjømenn</i>
Finansiering	Løpende finansiering: - trygdeavgift - arbeidsgiveravgift - statstilskudd	I SPK løpende finansiering ved medl. avgift, arbeidsgiveravgift og statstilskudd. Kom. ordninger er fondsfinansiert ved medlemspremie og arbeidsgiveravgift	Fondsfinansiering ved arbeidsgiveravgift og evt medlemsavgift	AFP i privat sektor fondsfinansieres ved arbeidsgivertilskudd og statstilskudd. AFP i offentlig sektor finansieres av arbeidsgiver	Løpende finansiering ved medlemsavgift, rederavgift, fondsavkastning og visse statstilskudd. Pensjonsytelsene er garantert av staten.
Administrasjon	Administreres av trygdeetaten og Rikstrygdeverket	I staten adm ordningen av SPK. Ca 90% av kommunene har pensjonsordning i KIP. Resten har egen pensjonskasse eller privat pensjonsforsikring.	Kan etableres i forsikrings-selskap (ca 85% av ordningene), eller som en egen pensjonskasse.	De private ordningene har egen administrasjon. I off sektor adm AFP av SPK og de kom ordningene. RTV beregner og utbetaler ytelsen.	Administreres av Pensjonstrygden for sjømenn, og ledes av et styre med bl a medlemmer fra arbeidslivets parter.

* Forutsetter en enslig pensjonist som er født i 1940 og går av med pensjon i år 2007

Kilde: Sosial- og helsedepartementet

Kapittel 6

Pensjonsordninger for sjømenn i enkelte andre land***Innledning***

I de fleste europeiske land er sjømenn bare omfattet av det alminnelige pensjonssystemet. Enkelte land har imidlertid særskilte ordninger eller visse særregler for pensjonering av denne yrkesgruppen, f.eks. Finland og Tyskland. I Sverige har man hatt en egen pensjonsordning for sjømenn, men denne er nå opphevet.

I land der man har alminnelig gode førtidspensjonsordninger, vil det ikke være et like stort behov for særskilte regler for pensjonering av sjømenn. Det finnes i dag fleksible pensjonsordninger i en rekke land som må antas å dekke pensjonsbehovet også for sjømenn.

I framstillingen nedenfor omtales først og fremst våre naboland, både land med og uten særskilte regler for pensjonering av sjømenn. Det gis også en kort omtale av enkelte andre land vedrørende pensjonering av sjømenn.

Finland

I Finland består det alminnelige pensjonssystemet av to hovedelementer; en folkepensjon og en arbeidspensjon. Folkepensjonen ytes på grunnlag av botid, mens arbeidspensjonen ytes på grunnlag av rettigheter opptjent ved inntektsgivende arbeid. Arbeidspensjonen opptjenes for hvert arbeidsforhold man har, og pensjonsrettighetene legges sammen til en samlet pensjon ved uttak. Systemet med arbeidspensjon er organisert gjennom ulike pensjonskasser m.v. For sjømenn finnes det også en egen ordning, administrert av en sjømannspensjonskasse.

For å være omfattet av ordningen må arbeidsforholdet ha vart i minst 15 dager. Sjømannspensjonens størrelse bestemmes ut fra tidligere inntekt og antall opptjeningsår. Pensjonsalderen er noe ulik for befal og mannskap. Den alminnelige pensjonsalderen for befal er 65 år, mens mannskapets alminnelige pensjonsalder har vært 60 år fram til 1992. Fra dette tidspunktet har pensjonsalderen for mannskapet blitt gradvis forhøyet, slik at befal og mannskap i år 2001 vil ha den samme pensjonsalderen (65 år). Mannskap med lang fartstid kan få redusert pensjonsalderen til 55 år, mens befal kan få redusert pensjonsalderen til 60 år.

Utgiftene til pensjonsordningen finansieres gjennom premie fra arbeidstakere og arbeidsgivere, og ved bidrag fra staten.

Sverige

Det svenske pensjonssystemet har til nå bestått av en grunnpensjon og en tilleggspensjon, slik som i Norge, men med den forskjell at det har vært adgang til å ta ut en redusert pensjonsytelse fra fylte 60 år. Pensjonssystemet i Sverige gjennomgår for tiden en reformprosess der man tar sikte på å beholde dagens obligatoriske ordning, men gå mer over til innskuddsbaserte ytelser og en sterkere sammenheng mellom innbetalinger, utbetalinger og pensjoneringstidspunkt.

Sverige hadde fram til 1990 en egen pensjonsordning for sjømenn. For å ha rett til sjømannspensjon måtte en ha opptjent minst 120 farts måneder mellom fylte 30 og 60 år, hvorav minst 80 av månedene etter fylte 40 år. Årspen-

sjonen ble beregnet ved å multiplisere antall farts måneder med en viss prosentdel av grunnbeløpet. Pensjonen kunne tas ut mellom fylte 55 og 65 år, og slik at pensjonen økte for hver måned man ventet med å ta den ut. Etter fylte 62 år fikk man imidlertid ikke ytterligere tillegg for arbeid.

Årsaken til at ordningen ble avviklet, var dels at man anså at sjømannsyret hadde skiftet karakter slik at sjømenn kunne betraktes mer på linje med andre arbeidstakere, og dels at det ville vært nødvendig med en omfattende refinansiering av ordningen dersom den skulle ha fortsatt. Alle løpende pensjoner ble fortsatt utbetalt etter omleggingen, men uten en indeksregulering (fastlåste satser). Sjømenn som var mellom 51 og 55 år ved omleggingen, og hadde opptjent rettigheter, fikk rett til en redusert pensjon. Sjømenn over 55 år måtte ta ut pensjonen umiddelbart. Rederiavgiften ble beholdt uendret i avviklingsperioden.

Fra 1990 er altså de fleste sjømenn bare omfattet av det universelle pensjonssystemet i Sverige. Sjøbefal er imidlertid tilknyttet en privat pensjonsordning; Industrins og handelns tilleggspensjon (ITP). ITP er basert på en tariffavtale mellom Svenska Arbetsgivarföreringen og Privattjänstemannakartellen. Pensjonsytelsen kommer i tillegg til pensjonen fra den alminnelige ordningen. Det er også mulig for arbeidsgiver å betale inn ekstra beløp til en form for innskuddsbasert egenpensjonsordning.

Danmark

I Danmark finnes det ingen spesiell pensjonsordning for sjømenn. Sjømenn får derfor, i likhet med andre yrkesgrupper, pensjon fra det alminnelige pensjonssystemet som består av en folkepensjon og en tilleggspensjon. Folkepensjonen gir en minstesikring til alle, og finansieres løpende over statsbudsjettet. Tilleggspensjonen er basert på et forsikringsmessig fondssystem, og den er lovfestet og obligatorisk for lønnsinntakere. Arbeidsgiver betaler premie i forhold til arbeidstakernes ukentlige arbeidstid, men uavhengig av inntektsnivået. Pensjonens størrelse vil derfor være avhengig av innbetalte premier, og hvilken avkastning som oppnås på pensjonsfondene. I 1996 vedtok Folketinget en omfattende endring i dette systemet, som gjør det mulig for den enkelte å forbedre sin tilleggspensjon.

Pensjonsalderen er 67 år, men pensjonsytelsen øker med 5 prosent for hvert halvår fram til fylte 70 år som man utsetter pensjoneringsen. For personer mellom fylte 67 og 70 år er det også en viss adgang til å ta ut delpensjon. For arbeidstakere mellom 60 og 67 år er det innført en ordning med etterlønn. Ytelsen er basert på de dagpengene man ville mottatt fra arbeidsledighetsforsikringen, men trappes ned til 82 prosent etter 2,5 år.

Storbritannia

I Storbritannia har man et offentlig og obligatorisk trygdesystem med en lav minstepensjon til alle, og en tilleggspensjon som opptjenes gjennom arbeid. Den generelle pensjonsalderen er 65 år for menn og 60 år for kvinner. Dersom man venter med å ta ut pensjon får man en økt ytelse.

Arbeidsgiveren kan tilby tjenestepensjon ut over den obligatoriske tilleggspensjonsordningen, eller trekke arbeidstakere ut av den obligatoriske tilleggspensjonsordningen dersom han tilbyr en privat pensjonsplan med minst like gode ytelser. Arbeidstakere kan også på eget initiativ trekke seg ut av tilleggspensjonsordningen spare på en individuell pensjonskonto.

En del arbeidsgivere er tilknyttet en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn, som et alternativ til den offentlige tilleggspensjonsordningen. De fleste arbeidstakerne som er omfattet av denne ordningen, er da trukket ut av det obligatoriske, offentlige tilleggspensjonssystemet. Grunntilførselen fra det offentlige systemet kommer i tillegg til pensjonen fra den private ordningen. Den normale pensjonsalderen i den private tilleggssordningen er 61 år. Finansieringen er fondsbasert, og skjer gjennom innbetaling av premier/avgifter fra arbeidsgivere og arbeidstakere.

Tyskland

Tyskland har et obligatorisk forsikringsbasert pensjonssystem, med grunnpensjon og tilleggspensjon, som stort sett dekker alle yrkesaktive og studenter. Det er ingen minstepensjoner i systemet, men personer med minst 35 års medlemskap og lav inntekt blir overkompensert ved beregning av pensjon. Pensjonene er ytelsesbaserte, bygger på gjennomsnittlig lønn gjennom hele karrieren, og gir 70 prosent kompensasjon før skatt ved full opptjening.

Ytelsene finansieres løpende gjennom like høye avgifter fra arbeidstakere og arbeidsgivere, samt ved et statstilskudd. Den ordinære pensjonsalderen er 65 år, men med mulighet for å ta ut pensjon mellom fylte 62 og 68 år mot at pensjonen blir redusert/økt. I tillegg til offentlige pensjoner, er kollektive tjenstepensjonsordninger utbredt. Disse ordningene kan være både innskuddsbaserte og ytelsesbaserte, og blir nesten utelukkende finansiert av arbeidsgiver.

For sjømenn ble det etablert en særskilt Sjømannskasse i 1974. Pensjonsordningen er ikke en privat tilleggsforsikring knyttet til den enkelte bedrift eller bransje, men en del av den offentlige pliktige trygdeordningen, spesielt innrettet mot sjøfolk m v. Sjømannskassen finansieres gjennom innbetalte avgifter fra rederiene og arbeidstakerne.

Sjømenn som har avsluttet arbeidet til sjøs, kan etter søknad innvilges *overgangsstønad* etter fylte 55 år. Hovedvilkåret er at de har opptjent en pensjongivende fartstid på 240 kalendermåneder. Etter søknad kan det også innvilges en tidsbegrenset overgangsstønad (inntil tre år) til dem som har sluttet i sjømannsyrtet mellom fylte 40 og 52 år. Også i denne forbindelse må man ha en pensjongivende fartstid på 240 kalendermåneder, hvorav minst 60 måneder må være avtjent etter fylte 35 år. Mottak av en slik tidsbegrenset overgangsstønad utelukker en senere innvilgning av en ordinær overgangsstønad etter fylte 55 år.

Spania og Hellas

Det offentlige spanske pensjonssystemet er inndelt i flere pensjonskasser; en generell ordning (arbeidstakere) og spesielle ordninger (selvstendig næringsdrivende, jordbrukere, gruvearbeidere, studenter og sjømenn). For å ha rett på sjømannspensjon må en være medlem av «folketrygden», ha sluttet å arbeide og betalt medlemsavgift i 15 år hvor minst to må være i løpet av de siste åtte rett før en har nådd aldersgrensen. Den generelle pensjonsalderen er 65 år. Det er mulig å gå av inntil 10 år før den ordinære pensjonsalderen, avhengig av indekser som bl a gjenspeiler tidligere arbeidsoppgaver m m.

I Hellas må man minst ha vært sjømann i 15 år for å ha rett til sjømannspensjon, og for å få full pensjon må en ha vært minst 22,5 år ute til sjøs. Pensjon-

salderen er 50 år. Det avgjørende for å få rett til pensjonen er statsborgerskap, ikke bosted. Utenlandske sjømenn er ikke dekket.

Kapittel 7

Noen viktige spørsmål

7.1 Internasjonale forpliktelser

7.1.1 ILO-konvensjon nr 71 om pensjoner til sjømenn

Innledning

I utvalgets mandat er det uttalt:

«De enkelte alternativene må være i samsvar med de forpliktelser som følger av internasjonale avtaler, spesielt ILO konvensjon nr 71 for 1946, som tilsier at det skal være en lovbestemt plikt for partene å ha en pensjonsordning som gir sjøfolk over 60 år adgang til en førtidspensjon.»

ILO-konvensjon nr 71 om pensjoner til sjømenn ble vedtatt på Det internasjonale arbeidsbyrås konferanse i Seattle i 1946. Konvensjonen ble ratifisert av Norge 4. juli 1949, men trådte først i kraft 10. oktober 1962 etter at den var ratifisert av tilstrekkelig antall land ifølge ikrafttredelsesbestemmelsen. Den er ratifisert av følgende land: Algerie, Argentina, Bulgaria, Djibouti, Egypt, Frankrike, Hellas, Italia, Libanon, Nederland, Norge, Panama og Peru. Med andre ord har ingen andre nordiske land enn Norge og bare et begrenset antall skipsfartsland ratifisert denne konvensjonen.

Plikten til å ha en pensjonsordning for sjøfolk – lovfesting

Selve plikten til å ha/etablere en pensjonsordning framgår av konvensjonens art 2 der det er fastslått at: «enhver medlemsstat ...skal ...opprette eller sørge for opprettelsen av en ordning for betaling av pensjoner til sjømenn når de trekker seg tilbake fra sjømannsykket.»

Spørsmålet er om konvensjonen setter krav til hvordan denne plikten skal oppfylles. I konvensjonens art 2 er det fastslått at: «enhver medlemsstat ... skal i samsvar med nasjonale lover eller forskrifter opprette eller sørge for opprettelsen av en ordning»

I konvensjonens ordlyd er det ikke eksplisitt uttalt at ordningen må gjennomføres ved lov. Imidlertid gir konvensjonen norske myndigheter plikt til å opprette en pensjonsordning som oppfyller konvensjonens krav. Ordningen må være obligatorisk ettersom konvensjonen krever at enhver sjømann skal omfattes.

Pålegg om å delta i en pensjonsordning er i seg selv et inngrep. I tillegg kommer at en pensjonsordning innebærer plikt til å betale premier og pensjoner, samt at drift av pensjonsinnretningen medfører ansvar og byrder. Slike inngrep overfor dem som berøres, det vil si sjøfolk og rederier, synes etter legalitetsprinsippet, det vil si norsk rett, å kreve hjemmel i lov. I tillegg bemerkes at dersom sjøfolk og rederier nekter å delta eller ikke oppfyller sine plikter etter pensjonsordningen, vil myndighetene, for å oppfylle sine plikter etter konvensjonen, måtte gripe inn for å sørge for at sjøfolkene har en pensjonsordning som oppfyller kravene. Også slike inngrep vil etter legalitetsprinsippet kreve hjemmel i lov.

En kan med andre ord si at konvensjonen selv ikke uttrykkelig krever at ordningen er opprettet ved lov, men at dette er nødvendig på grunn av legalitetsprinsippet som følger av norsk rett. Konvensjonen selv peker på at ordningen skal opprettes i samsvar med nasjonale lover eller forskrifter, og av dette kan en utlede at lovs form må benyttes dersom dette er nødvendig etter nasjonale lover. Konvensjonen gir etter sin ordlyd ikke nærmere krav til hvordan ordningen skal opprettes. Det kan antas å være tilstrekkelig at loven påbyr å opprette en ordning som tilfredsstillter konvensjonens krav, men at den nærmere utformingen skjer gjennom tariffavtale. Hvis denne framgangsmåten benyttes, vil det måtte lages regler som sikrer at plikten oppfylles.

Hvem må omfattes av ordningen

Hovedregelen om hvem som må omfattes av ordningen framgår av konvensjonens art 2 nr 1 der det er fastslått at det skal opprettes en ordning for pensjoner til «sjømenn». Hva som menes med sjømann framgår av konvensjonens art 1 der det er fastslått at uttrykket skal omfatte: «enhver person sysselsatt om bord i eller i tjeneste for ethvert sjøgående skip, unntatt krigsskip, som er registrert i et område for hvilket denne konvensjon er i kraft.»

Definisjonen er vid ettersom den omfatter «enhver». Dette innebærer at begrensninger må utledes av andre punkter i definisjonen eller at det kan gjøres unntak i henhold til art 2 nr 2.

Uttrykket «sysselsatt» innebærer at det kun er de som har et arbeidsforhold om bord som omfattes av begrepet sjømann. Begrepet sysselsatt synes å omfatte både ansatte og oppdragstakere.

Et viktig tolkningsproblem knytter seg til hva som ligger i uttrykket «om bord i eller i tjeneste for.» Ved tolkningen kan det synes naturlig å ta utgangspunkt i tolkningen av tilsvarende formuleringer i norske regler som omhandler sjømenn om bord i eller i tjeneste for skip.

I konvensjonens art 2 nr 2 er det gitt unntak fra hvem som må omfattes av ordningen. Denne regelen innebærer at medlemslandet kan gjøre unntak dersom det anses *nødvendig*. Unntaksmuligheten er imidlertid begrenset til de forhold som faller inn under artikkelen. De viktigste er

- personer sysselsatt om bord i eller i tjeneste for fiskefartøyer, selfangstfartøyer og skip mindre enn 200 brutto registertonn
- personer tilsatt om bord av annen arbeidsgiver enn skipsrederen, unntatt radio-offiserer eller operatører og matstellpersonale
- personer som helt ut arbeider for egen regning
- personer som ikke bor i medlemsstatens område
- personer som ikke er borgere av medlemsstaten.

Krav til pensjonsalder

Konvensjonens art 3 nr 1 synes å gi to alternativer for hvilke krav som pensjonsrettighetene må oppfylle. Pensjonsalder er kun eksplisitt nevnt i relasjon til ett av alternativene, og konvensjonen synes dermed ikke å sette noe absolutt krav om en gitt pensjonsalder.

Alternativ a)

Konvensjonens art 3 nr 1 a) (I) fastslår at pensjonene skal ytes til sjømenn «når de fyller 55 år, eventuelt 60 år avhengig av hva som er fastsatt i ordningen.» At 55, alternativt 60 år, er særskilt nevnt kan isolert tale for at bestemmelsen må forstås slik at maksimal pensjonsalder er 60 år. Bestemmelsen lest i full bredde taler imidlertid for at nevnte aldersgrenser ikke er ment å være absolutte krav. Dette støttes av ordene «avhengig av hva som er fastsatt i ordningen» ettersom disse tyder på at det er tale om to av flere muligheter/alternativer. At dette er en riktig tolkning støttes av uttalelse i Ot prp nr 13 (1948) s 14, Innstilling om revisjon av lov om pensjonstrygd for sjømenn avgitt 20. januar 1968 s 13 og NOU 1989: 12 s 24. Det må dog bemerkes at redegjørelsene i nevnte referanser er av mer generell art, og ikke synes å bygge på en nærmere juridisk tolkning av konvensjonsteksten.

At konvensjonen på dette punkt ikke er ment å gi absolutte krav om pensjonsalder, styrkes av at det i relasjon til det andre alternativet som framgår av art 3 nr 1 b) ikke er gitt krav om en gitt pensjonsalder.

Et reelt hensyn som taler for at konvensjonen ikke er ment slik at den setter krav om en gitt pensjonsalder, er at den er ment å skulle tiltres av en lang rekke stater med meget forskjellige samfunnsmessige og økonomiske forhold. I mange av statene vil det være uaktuelt å ha en pensjonsalder som er så lav som 55, alternativt 60 år. Dette gjaldt særlig i 1946, da konvensjonen ble etablert. Hvilke krav som konvensjonen gir på dette punkt er ikke avgjørende for Sjømannspensjonsutvalget, ettersom departementets standpunkt kan tyde på at det uansett konvensjonens krav ikke er aktuelt å sette en lavere pensjonsalder enn 60 år, slik som nevnt i konvensjonen. I tillegg bemerkes at det for Sjømannspensjonsutvalget ikke er aktuelt å foreslå en hovedregel om lavere eller høyere pensjonsalder enn 60 år.

Alternativ b)

Det andre alternativet framgår av konvensjonens art 3 nr 1 b). Det er der ikke nevnt noen krav til pensjonsalder.

Krav til ytelser/pensjonsnivå

Det er her tale om to hovedtyper av rettigheter. Den ene rettigheten gjelder pensjoner, og den andre gjelder rett til opparbeidede rettigheter dersom en trer ut før pensjonsalderen nås.

1. Rett til pensjoner

Kravene til pensjonsytelsenes størrelse er fastslått i konvensjonens art 3 nr 1. Ordningen skal enten tilfredsstille kravene som følger av punkt a) eller b).

Alternativ a)

I punkt a) framgår det at: pensjonene, sammen med annen sosialtrygdstønad som samtidig ytes pensjonisten, ikke skal være mindre enn den totalpensjon en kommer til når en for hvert års tjeneste til sjøs regner 2 prosent av lønnen hvorav det i vedkommende år er betalt tilskudd for sjømannen, hvis ordningen forutsetter pensjoner fra 60 år. I den engelske originalteksten benyttes uttrykket «basic wage».

For å belyse hvordan bestemmelsen skal forstås siteres fra St meld nr 2 (1948) s 12:

«Det ene hovedalternativ går ut på at alderspensjonen sammen med annen sosialtrygdstønad ikke skal være mindre enn en bestemt del av lønnen for hvert tjenesteår til sjøs (1¹/₂ pst. når pensjonsalderen er 55 år, 2 pst. når pensjonsalderen er 60 år).»

Sagt med andre ord synes det som bestemmelsen kan forstås slik at pensjonen (forutsatt pensjonsalder på 60 år) minst skal utgjøre 2 prosent av lønnen for de år det er betalt tilskudd til ordningen, og at alle disse årene skal summeres. Det skal tas hensyn til andre sosial- og trygdeytelser.

Alternativ b)

Noe forenklet kan en si at denne regelen fastslår at ordningen skal sikre pensjoner som krever en premieinntekt på ikke mindre enn 10 prosent av den totale lønn som er grunnlag for tilskuddsbetalingene. Det skal også under dette alternativet tas hensyn til andre sosial- og trygdeytelser.

Bestemmelsen synes å være ment slik at pensjonsytelsene skal være basert på at 10 prosent av lønnen skal gå til premier.

Regelen sier ikke noe direkte om hva ytelsene skal bli, men synes å forutsette at beregningen skal skje etter forsvarlige metoder der man tar hensyn til relevante forhold. Det synes naturlig å ta utgangspunkt i en forsikringsmessig beregning og/eller hvordan beregningen foretas i relasjon til tilsvarende ordninger.

2. Rett til opprettholdelse av opparbeidede rettigheter ved uttrekken av ordningen

Konvensjonens art 4 krever at: «Ordningen skal inneholde rimelige regler om opprettholdelse av opparbeidede rettigheter for personer som går ut av den...» Uttrykket «rimelige regler» synes å medføre at medlemslandene har nokså stor frihet i utformingen av de aktuelle reglene. Det naturlige vil være å ta utgangspunkt i hvilke regler som er gitt for tilsvarende ordninger eller hva som er vanlig å avtale i forsikringsforhold.

Det synes i denne omgang ikke nødvendig å gå nærmere inn på tolkningen av denne bestemmelsen.

Plikt til å foreta innbetalinger – finansiering av ytelsene

I art 3 nr 2 er det fastslått at: «sjømennene skal kollektivt ikke bidra med mere enn halvparten av utgiftene ved de pensjoner som ordningen yter.» Denne regelen setter en grense for de byrder som kan pålegges sjømennene i relasjon til innbetalinger. Det har ikke vært aktuelt for Sjømannspensjonsutvalget å foreslå regler som innebærer at sjømennene skal innbetale så mye at det støter mot nevnte grense.

Konvensjonen synes ikke å sette andre krav i relasjon til hvilke innbetalingsplikter ordningen kan innebære.

Krav til organisering – representasjon

I henhold til konvensjonens art 4 nr 4 skal rederier og sjømenn som yter tilskudd til dekking av pensjonsutgifter «være berettiget til» ved representanter å delta i ledelsen av ordningen.

Krav til overprøvingsordninger

Ved tvister som relaterer seg til ordningen skal det foreligge en mulighet for overprøving. Dette er i konvensjonens art 4 nr 2 nedfelt slik at: «Ordningen skal gi rett til anke i enhver tvist som måtte oppstå.» Dette punktet synes lite problematisk ettersom en norsk ordning vil innebære at alle beslutninger som medfører rettslige tvister vil kunne prøves for domstolene eller eventuelt andre konfliktløsningsorganer.

7.1.2 EØS-avtalen og norske pensjonsordninger for sjømenn**Innledning**

Avtalen om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS-avtalen) trådte i kraft 1. januar 1994. Den ble inngått mellom medlemslandene i Den europeiske unionen (EU) og medlemslandene i Det europeiske frihandelsområdet (EFTA). Hovedformålet med avtalen er å opprette et europeisk økonomisk samarbeidsområde med like konkurransevilkår. Samarbeidet omfatter fritt varebytte, og fri bevegelighet for personer, tjenester og kapital («de fire friheter»). EØS-avtalen omfatter landene Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Liechtenstein, Italia, Portugal, Luxembourg, Nederland, Norge, Island, Spania, Storbritannia og Nord Irland, Sverige, Tyskland og Østerrike.

I lov 27. november 1992 nr 109 (EØS-loven) er det bestemt at hoveddelen av EØS-avtalen skal gjelde som norsk lov. Det er dessuten gitt en rekke lov- og forskriftsbestemmelser for å oppfylle Norges forpliktelser etter avtalen.

EØS-avtalen medfører blant annet at Norge er bundet av rådsforordning (EØF) 1408/71 (heretter kalt forordningen) om anvendelse av trygdeordninger på arbeidstakere, selvstendig næringsdrivende og familiemedlemmene deres som flytter innenfor EU-området (EØS-området). Forordningen er implementert i norsk rett ved forskrift 25. april 1997 nr 384 fastsatt med hjemmel i en rekke lover, herunder lov om pensjonstrygd for sjømenn § 44 første ledd.

Dagens sjømannspensjonsregler omfattes av forordningen. Dette innebærer at sjømannspensjonsordningen må tilfredsstille de krav som følger av forordningen. Det vises til NOU 1995: 29 s 103 flg.

Nærmere om forordningens anvendelse

Hvilke personer som omfattes av forordningen er omhandlet i forordningens art 2, som grovt sagt fastslår at den får anvendelse på arbeidstakere som er eller har vært omfattet av medlemsstaters lovgivning, og som er statsborger i en av medlemsstatene.

Forordningens art 4 angir *områder som omhandles* i forordningen, og bestemmelsens pkt 1 fastslår at: «denne forordning får anvendelse på all lovgivning om følgende trygdeområder: ... c) ytelserved alder.» Det synes å være lite litteratur som belyser begrepet «lovgivning». Imidlertid er dette uttrykket definert i forordningens art 1 j).

Art 4 innebærer at alle pensjonsordninger som er etablert ved lov som hovedregel omfattes av forordningen ettersom det da er tale om lovbaserte trygdeordninger. Forordningen får etter sin ordlyd ikke anvendelse på avtalebaserte ordninger, jf NOU 1995: 29 s 103 flg. De norske AFP-ordningene omfattes således ikke av forordningen. I denne sammenheng kan det nevnes at det foreligger et forslag om å utvide forordningens materielle omfangsområde til også å omfatte avtalebaserte førtidspensjonsordninger.

Ovennevnte innebærer at dersom sjømannspensjonen er etablert og utformet som en lovbasert trygdeordning, vil forordningen få anvendelse. Dagens pensjonstrygd for sjømenn synes å være en lovbasert trygdeordning, og dersom sjømannspensjonen fortsetter som en slik ordning, vil forordningen få anvendelse.

Art 4 innebærer at dersom sjømannspensjonen gjøres til en AFP-lignende ordning basert på avtale, vil forordningen ikke få anvendelse, jf NOU 1995: 29 s 103 flg. Det samme gjelder dersom pensjonene organiseres som vanlige private tjenestepensjoner basert på avtale.

ILO-konvensjon nr 71 gir krav om at en oppretter eller sørger for å opprette en pensjonsordning for sjømenn som tilfredsstiller nærmere bestemte krav. Dette innebærer at det på grunn av legalitetsprinsippet ved lov må gis pålegg om slik etablering, se ovenfor "[ILO-konvensjon nr 71 om pensjoner til sjømenn](#)" i punkt 7.1.1.

ILO-konvensjonen medfører neppe krav om at det i loven gis detaljerte regler om pensjonsordningen. Det synes etter denne konvensjonen å være nok at loven gir krav om at det opprettes en ordning som tilfredsstiller konvensjonens krav, og at den nærmere utforming av pensjonsordningen avtalebaseres, f eks ved tariffavtale.

Spørsmålet er om en slik framgangsmåte medfører at forordningen får anvendelse.

Art 1 j) andre ledd tyder på at en kollektiv pensjonsordning kan falle utenfor forordningen selv om den av myndighetene er gjort obligatorisk eller er gitt utvidet virkeområde. Dette styrkes av at EU-kommisjonen har uttalt

«The Community provisions do not apply, however, to the following matters: benefits which are based on industrial agreements between employers and trade unions, even when rendered compulsory by State authorities. This is the case with many of the existing occupational pension schemes and early retirement schemes; you cannot, therefore, invoke the Community provisions when claiming benefits under these schemes.»

Dersom en sjømannspensjonsordning kun baseres på tariffavtale, synes det klarere at forordningen ikke får anvendelse ettersom det da er tale om en avtalebasert ordning. Imidlertid vil en slik ordning neppe tilfredsstille kravene i nevnte ILO-konvensjon.

I lys av ovennevnte synes det vanskelig å trekke en klar grense for når forordningen får anvendelse eller ikke. Fare for omgåelser tilsier at det ikke settes store krav til lovregulering før den får anvendelse.

Dersom pensjonsordningen faller utenfor forordningen, kan det imidlertid være aktuelt å vurdere om EØS-regelverket likevel innebærer grenser for forskjellsbehandling basert på statsborgerskap. I denne sammenheng nevnes rådsdirektiv (EØF) 1612/68 av 15.10.68 om fri bevegelse for arbeidstakere innen fellesskapet, særlig art 7.

Kort om betydningen av at en sjømannspensjonsordning omfattes av trygdeforordningen i EØS-avtalen***Lovvalg***

Den generelle hovedregelen i forordningen er at en arbeidstaker eller selvstendig næringsdrivende skal være omfattet av pensjons- og trygdelovgivningen i det medlemslandet der arbeidet eller virksomheten blir utført.

Det gjelder særlige regler når arbeidet utføres på skip. Skipsbegrepet kan variere i de forskjellige landene, og det er det skipsbegrepet som gjelder i det enkelte EØS-land som er avgjørende. For eksempel defineres ikke enhver flytende innretning i oljevirksomheten som skip i Norge.

En arbeidstaker eller selvstendig næringsdrivende som utfører arbeid på skip som fører et EØS-lands flagg, omfattes som hovedregel av pensjons- og trygdelovgivningen i dette landet (flaggstaten). Dette innebærer at EØS-borgere som arbeider på et norsk-registrert skip (i NOR eller NIS) normalt er pliktig omfattet av folketrygden og pensjonstrygden for sjømenn. Trygdeplikten gjelder uansett hvor vedkommende er bosatt. Dessuten gjelder trygdeplikten for statsløse og flyktninger som er bosatt i et EØS-land og er beskjeftiget på et norsk-registrert skip.

Vilkåret i norsk lovgivning om bosetting i Norge eller norsk statsborgerskap kan dermed ikke gjøres gjeldende for EØS-borgere som arbeider på et norsk-registrert skip, og heller ikke for statsløse eller flyktninger bosatt i et EØS-land.

Forordningen har enkelte unntak fra regelen om at sjømenn er trygdet i flaggstaten. Disse personene vil da være omfattet av pensjons- og trygdelovgivningen i et annet EØS-land.

Personer som er ansatt i hotell- og restaurantvirksomhet om bord på turistskip registrert i NIS er i følge folketrygdloven unntatt fra medlemskap i folketrygden. Etter sjømannspensjonstrygdloven er de også unntatt fra pensjonstrygden for sjømenn. Disse unntakene er generelle, og omfatter også norske statsborgere. Noe annet ville ha vært i strid med likebehandlingsprinsippet i EØS-avtalen.

Sammenlegging av opptjeningstid

Opptjeningstid i pensjonsordninger i flere EØS-land kan legges sammen for å nå minstekrav for rett til pensjon i en pensjonsordning (sammenleggingsprinsippet). Når et lands nasjonale lovgivning ikke krever det, plikter landet likevel ikke å gi pensjon for kortere opptjeningstid enn ett år.

Gjelder det en pensjonsordning for et bestemt yrke (som pensjonstrygden for sjømenn), kan det bare legges sammen med tid opptjent i samme yrke.

Utmåling av pensjon

Har en person opptjent rett til pensjon fra flere EØS-land, skal pensjonen stå i forhold til opptjeningstiden i de forskjellige landenes pensjonsordninger (pro rata temporis prinsippet).

Eksport av pensjon

Opptjente rettigheter skal utbetales i det EØS-landet der pensjonisten bor selv om den er opptjent i et annet EØS-land (eksportiabilitetsprinsippet).

7.2 Personkretsen i en framtidig pensjonsordning for sjømenn

Personkretsen i dagens lovfestede pensjonstrygd for sjømenn er vid. Som hovedregel er norske statsborgere, personer bosatt i Norge og statsborgere fra andre EØS-land omfattet av pensjonsordningen når de er arbeidstakere på skip og visse flyttbare innretninger i sjøen som er innført i norsk skipsregister (NOR eller NIS) med minst 100 bruttotonn. Mulighetene for unntak fra pensjonsordningen er begrenset. På fiske- og fangstfartøyer omfattes visse stillinger av trygden, men ikke fiskere. Det vises til "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Omfang](#)" i punkt 3.2.

Personkretsen i sjømannspensjonsordningen har vært utvidet gjennom årene. Spesialiseringen i skipsfarten har medført at nye yrkesgrupper nå omfattes av ordningen i tillegg til de tradisjonelle sjømennene. Trygden omfatter også (siden 1975) arbeidstakere på visse flyttbare innretninger i borevirksomheten etter undersjøiske naturforekomster som ikke defineres som skip. Omfanget er på flere punkter videre enn forpliktelsene Norge har påtatt seg gjennom ILO-konvensjon nr 71.

Det har fra arbeidsgiverhold vært reist spørsmål om at visse yrkesgrupper som i dag omfattes av trygden bør unntas, særlig innen offshore. Det er bl a pekt på at dette gjelder grupper med begrenset yrkeskarriere til sjøs, og som ofte ikke vil oppfylle kravet til 150 pensjonsgivende farts måneder som stilles for å få rett til pensjon. Det vises også til at mange arbeidstakere i dag skifter mellom faste installasjoner, der de ikke er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn, og flytende plattformer, der de er omfattet. Videre er det pekt på at det obligatoriske medlemskapet i pensjonstrygden for sjømenn begrenser mulighetene for arbeidsgiverne for å ta disse arbeidstakerne med i pensjonsordninger som de finner bedre egnet.

På den annen side har det fra arbeidstakerhold vært uttrykt ønske om å utvide personkretsen i pensjonstrygden for sjømenn ved at samtlige arbeidstakere på fiskefartøyer over 100 bruttotonn (altså også fiskerne) bør omfattes av pensjonsordningen for sjømenn. I denne forbindelse er det vist til at det bør være samme pensjonsordning for alle arbeidstakere på samme skip, særlig i havfiskeflåten.

Det er utredet tre alternativer for sjømannspensjonering i framtiden, og det må antas at spørsmålet om personkretsen kan stille seg noe forskjellig alt ettersom hvilken løsning som blir gjennomført. Mandatet for utvalget legger imidlertid ikke opp til noen drøftelse av personkretsen i en framtidig pensjonsordning for sjømenn. Utvalget er begrenset sammensatt av organisasjoner som representerer tradisjonelle sjøfolk, og det anses derfor korrekt at eventuelle spørsmål om endringer i personkretsen tas opp av de berørte organisasjoner når utvalgets innstilling sendes på høring. Utvalget vurderer derfor ikke disse spørsmålene nærmere. Når det spesielt gjelder spørsmålet om å ta med fiskere, må det dessuten tas hensyn til at det finnes en lovfestet pensjonsordning for denne yrkesgruppen.

Etter mandatet kan det vurderes om utenlandske sjøfolk bør sikres særskilt. Utenlandske sjøfolk på norske skip som ikke er bosatt i Norge omfattes i dag av pensjonstrygden for sjømenn dersom de er borgere i et EØS-land eller

er bosatt i et slikt land. Disse sjøfolkene opptjener blant annet også ordinære pensjonsrettigheter i folketrygden, noe som ikke er tilfelle for andre utenlandske sjøfolk på norske skip. Utvalget viser til dette og finner ikke grunn til å foreta noen nærmere vurdering av pensjonering av utenlandske sjøfolk utenfor det som følger av Norges konvensjonsforpliktelser.

7.3 Finansiering av pensjoner

Innledning

Det er i prinsippet to måter å finansiere pensjonsutgifter på

- utligning av et års pensjonsutbetalinger gjennom årlige avgifter, ofte kalt «pay as you go»
- kapitaldekning gjennom fondsoppsamling.

Dette gjelder uavhengig av om finansieringen skjer i offentlig eller privat regi.

Utligningssystemet

Et utligningssystem innebærer prinsipielt at årets pensjonsutgifter dekkes over årets regnskap ved at nødvendige innbetalinger beregnes ut fra forventede pensjonsutbetalinger. Sagt på en annen måte, dagens yrkesaktive betaler for de løpende pensjonene til forrige generasjon, mens de overlater til sine etterkommere å dekke egne pensjoner. Folketrygden er et eksempel på et «pay as you go»-system, i hvert fall inntil et oljefond blir avsatt til å sikre disse pensjonene. Gjennom utligningssystemet pådrar de som skal finansiere pensjonene seg en betydelig pensjonsgjeld som ofte ikke synes i noen regnskaper.

Utligningssystemet fungerer tilfredsstillende for en gruppe som er stabil eller i vekst da det stadig vil være et tilstrekkelig antall til å betale. Det fungerer også tilfredsstillende dersom utgiftene er relativt små i forhold til pengestrømmen hos dem som finansierer ordningen. Systemet er imidlertid sårbart ved reduksjon i medlemsmassen da det blir færre til å betale pensjoner til forrige generasjon. Dagens finansieringsproblemer i pensjonstrygden for sjømenn er for så vidt et godt eksempel på utligningssystemets svakheter.

«Delvis kapitaldekning» er en mellomløsning i forhold til «pay as you go» og kapitaldekning. Formålet med en delvis kapitaldekning kan være å etablere en buffer for å dempe problemene med store svingninger i pensjonsutgiftene, samtidig som man kvier seg for den fulle kapitaloppbyggingen som ligger i kapitaldekning. Målsettingen med delvis kapitaldekning kan for eksempel konkretiseres som å skulle ha et fond stort nok til å dekke pensjonsutgiftene i en bestemt tidsperiode. Delvis kapitaldekning er et modifisert utligningssystem ettersom en også her er avhengig av senere generasjoner for å dekke pensjonsløftene.

Pensjonstrygden for sjømenn bygger på et modifisert utligningssystem, ettersom en i praksis har holdt de årlige avgiftene stabile i lange perioder og fanget opp svingninger i betalingsstrømmene gjennom et utjevningsskjord (reguleringsfondet). Det synes dessuten for tiden å være enighet om at avgiftene fra arbeidsgivere og arbeidstakere ikke skal økes med det nåværende ytelsesnivået. Dette innebærer at både ytelsene og innskuddene fra de viktigste partene er gitt. Svingninger i økonomien må derfor fanges opp av garantien for trygden.

Kapitaldekningssystemet

«Kapitaldekning» innebærer at hver generasjon sparer til sin egen pensjonering. Framtidens yrkesaktive behøver således ikke finansiere de løpende pensjonsutgiftene for tidligere generasjoner, men de må til gjengjeld sette av midler til sin egen pensjonering. Dersom pensjonene skal ha et avtalt nivå, må de årlige avsetningene beregnes ut fra forventninger om utviklingen av viktige størrelser som levealder, uførhet, pensjonsalder m v, samt forventninger om den framtidige avkastningen av de oppsparte midlene.

Fordelene med et kapitaldekningssystem er først og fremst at man etablerer et system som fungerer økonomisk pålitelig, uavhengig av svingninger i medlemstallet i ordningen. Store årskull vil sette av så store midler til pensjonsformål at pensjoneringen av egen generasjon sikres. Små årskull vil spare mindre, men tilstrekkelig for sin egen pensjonering. Man får derved en jevn belastning mellom generasjonene av finansieringsbyrden ved pensjonering. Dessuten vil den betydelige kapitalen som blir samlet opp i pensjonsfondene normalt skape store renteinntekter, slik at avgiftene kan holdes lavere enn i et utligningssystem.

En usikkerhet ved kapitaloppsamling til pensjonsformål er at man på forhånd ikke kjenner utviklingen av en så viktig forutsetning som avkastningen av de oppsamlede midlene. Man må bygge på anslag som må fastsettes med en sikkerhetsmargin. Dette fører til at det normalt vil oppstå et overskudd. Det vil derfor være nødvendig å revidere forutsetningene med visse mellomrom, og fordele overskudd som er oppstått. Ettersom pensjonstrygden for sjømenn bygger på den forutsetning at pensjonene skal G-reguleres, og grunnbeløpet i folketrygden reguleres «om lag i samsvar med lønns- og prisutviklingen», er det realavkastningen av de oppsamlede midlene som er viktig. Realavkastning betyr i denne sammenheng den avkastning man oppnår utover det som er nødvendig for å dekke G-reguleringen.

Utligning eller kapitaloppsamling

Fordelen med et kapitaloppsamlingssystem er først og fremst at en til enhver tid har avsatt så store midler som forventes å bli utbetalt i form av pensjoner. En er på den måten sikret at hver generasjon betaler for sin egen pensjonering. Om pensjonsordningen blir avvirket, vil det være samlet opp nok midler til å utbetale de pensjonene som er opparbeidet på avvirkningstidspunktet. At det er oppsamlet midler, innebærer at det vil være en betydelig fleksibilitet til å tilpasse pensjonsordningen til endrede krav. Dessuten vil pensjonskostnadene en virksomhet pådrar seg bli registrert som en kostnad ved den løpende driften, slik at regnskapet gir et riktig bilde av alle kostnader ved driften.

Fordelen ved et utligningssystem er først og fremst at en umiddelbart kan sette i gang med fulle pensjonsutbetalinger uten å avvente en oppsparingsperiode. Dessuten hevder tilhengere av utligning at samfunnets kapital arbeider best gjennom sparing i realverdier og ikke gjennom finansiell sparing i et pensjonsfond. Dette momentet har blitt svekket gjennom at adgangen til å plassere pensjonssparing i aksjemarkedet er blitt utvidet, noe som fører til at pensjonsmidlene over tid oppnår en avkastning som er i samsvar med verdiskapningen i samfunnet.

Valg av finansieringsløsning har ingen betydning for de totale kostnadene ved en pensjonsordning. Dersom en er enig om hvilke ytelser pensjonsordningen skal gi medlemmene, vil utgiftene i det lange løp bli de samme enten ord-

ningen finansieres ved løpende utligning av utgiftene eller ved kapitaloppsamling. Forskjellen på de to måtene å finansiere pensjoner på ligger i at en i kapitaloppsamlingssystemet hele veien, med nødvendige sikkerhetsmarginer, tar høyde for de utbetalingene som en forventer skal komme, og setter av midlene som er nødvendige for dette i et fond. Derved har en sikkerhet for at midlene finnes når utbetaling skal skje. Et utligningssystem er avhengig av stabile betingelser, og krever derfor at en har «en rik onkel» i bakhånden dersom forutsetningene skulle svikte. Det er dette siste forholdet som er grunnen til at staten krever kapitaloppsamling i alle private tjenstepensjonsordninger i Norge. En så vidt konjunkturavhengig næring som skipsfarten må antas å være utsatt for store svingninger i omfang og sysselsetting til enhver tid. Dersom en velger å finansiere sjømannspensjonen ved hjelp av utligningssystemet også i framtiden, vil det derfor fortsatt være nødvendig med en statsgaranti for ytelsene.

En omlegging fra dagens utligningssystem til et eventuelt framtidig kapitaldekningssystem er i seg selv en tung oppgave. Pensjonsrettighetene som er opptjent av dagens pensjonister, aktive sjømenn og fratrådte sjømenn må dekkes samtidig med at det spares opp midler til pensjoner for dagens yrkesaktive. En systemomlegging vil derfor kreve en nøye planlagt overgangsløsning. Omleggingsproblemene forsterkes ved at de løpende innbetalingene for tiden på langt nær dekker utgiftene til pensjoner, slik at det blir nødvendig med store ekstra tilskudd for å dekke pensjonsutbetalingene.

7.4 Betaler sjømennene for mye for sin pensjon?

Innledning

Det har vært reist kritikk mot pensjonstrygden for sjømenn for at avgiftsnivået er så vidt høyt at en forsikringsmessig beregnet premie ville være langt lavere. I mandatet for denne utredningen er utvalget bedt om at «en overgang til forsikringsmessig beregning av pensjonen må også vurderes». Utvalget har antatt at dette punktet i mandatet har sin bakgrunn i beregninger som Pensjonstrygden for sjømenn fikk utført i 1995. Disse viser at en forsikringsmessig beregning av avgiftene for trygdens ytelser vil være lavere enn avgiftene som betales i dag. Utvalget har gjennomgått og oppdatert disse beregningene og gjengir resultatet nedenfor.

Nærmere om en forsikringsmessig beregnet premie

Det er flere årsaker til at en forsikringsmessig beregnet premie blir lavere enn dagens avgiftsnivå:

1. En forsikringsmessig beregnet premie er alltid lavere enn avgiften i et utligningssystem på grunn av kapitalavkastningen

Som beskrevet ovenfor i "[Finansiering av pensjoner](#)" i punkt 7.3 Finansiering av pensjoner, vil de betydelige fond som samles opp i et kapitaldekningssystem, som forsikring bygger på, gi en renteavkastning som dekker en vesentlig del av inntektene. I et utligningssystem, som pensjonstrygden for sjømenn bygger på, er fondene små og skal bare fungere til å stabilisere premienivået. Avkastningen av fondene vil derfor gi et begrenset bidrag. I et stabilt kapi-

taldekningssystem, som for eksempel Kommunal Landspensjonskasse (KLP), er kapitalinntektene omtrent like store som premieinntektene.

Et utligningssystem kan derfor sies å tilsvare et kapitaldekningssystem med 0 prosent rente.

2. Pensjonstrygden har fra starten utbetalt pensjoner for fartstid det ikke var betalt avgift for

Pensjonstrygden har som nevnt ikke fungert som et rent utligningssystem, men har holdt et relativt stabilt avgiftsnivå. De innbetalte midlene har likevel ikke skapt noen vesentlig avkastning ettersom alle fratrådte sjømenn fra ordningen tok til har fått pensjonsrettigheter for all fartstid, også i de tilfellene der det aldri var betalt noen avgift. Avgiftene som ble betalt inn fra rederier og yrkesaktive sjømenn ble altså benyttet til å dekke pensjoner til sjømenn som allerede var fratrådt. Dette førte til at fondsoppsamlingen ble relativt beskjeden.

I et forsikringsbasert system vil all opptjening av pensjonsrettigheter forutsette at det betales en premie som spares.

3. Pensjonstrygden har utbetalt pensjoner for tid etter at pensjonsordningen ble opprettet som det ikke er betalt avgift for

Sjømenn har blitt godskrevet pensjonsgivende tid også for perioder da de ikke var i tjeneste om bord, og som det ikke er betalt avgift for, verken fra arbeidsgiver eller arbeidstaker. Eksempler på dette er tid mens sjømannen avtjente verneplikten, og tid da sjømannen var ute av tjeneste på grunn av sykdom, ferier og opparbeidet fritid.

I et forsikringssystem vil normalt syketid og ferietid gi pensjonsopptjening, men det forutsettes da at det betales premie for denne tiden.

4. Dagens pensjonsordning omfatter flere ytelser enn alderspensjon fra 60 til 67 år

De forsikringsmessig beregnede premiene i tabell 7.1 dekker kun alderspensjon fra 60 til 67 år. Dagens pensjonstrygd for sjømenn omfatter imidlertid også en del andre ytelser

1. livsvarige (små) pensjoner til personer med fartstid før 1967
2. etterlattepensjoner for fartstid før 1967
3. enkelte uførestønader
4. tilbakebetaling av avgift til sjømenn med mellom 36 og 150 måneders fartstid
5. ventetillegg til pensjonen for en del (eldre) pensjonister.

Til sammen utgjør dette i 1997 ca 37 prosent av utgiftene for pensjonstrygden.

Premien i et forsikringsmessig system og avgiften i et utligningssystem er altså ikke uten videre sammenlignbare størrelser. En overgang til en forsikringsmessig beregnet pensjon forutsetter at det bygges opp et rentebærende fond som svarer til sjømennenes pensjonsrettigheter. Renteavkastningen på fondsmidlene vil inngå som en faktor ved beregning av nødvendig forsikringspremie.

Utvalget har ajourført de beregningene Pensjonstrygden for sjømenn fikk utført i 1995 vedrørende hvor stor en forsikringsmessig beregnet premie for

trygdens ytelser ville være dersom pensjonsinnskuddene utelukkende ble brukt til pensjon mellom 60 og 67 år. Dette vil i hovedsak tilsvare de beregningene som er utført under *"En privat tjenstepensjonsordning for sjømenn"* i kapittel 9 ved utredningen av en overgang til en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn.

Utvalgets beregninger viser hvilken forsikringsmessig beregnet årspremie som er nødvendig for å sikre en alderspensjon fra 60 til 67 år etter dagens pensjonssatser (G = kr 45 370) for en underordnet sjømann, se tabell 7.1. Det er forutsatt at 7 års pensjon er opptjent etter 1. mai 1993. Det er ikke gjennomført tilsvarende beregninger for overordnede sjømenn, men slike beregninger vil vise et lignende resultat.

Tabell 7.1: Premie for alderspensjon 60-67 år for underordnede sjømenn

Realrente	Inntredelsesalder				
	15 år	22 år	29 år	36 år	43 år
1 %	7 652	8 951	11 761	12 534	13 216
2 %	5 772	7 040	9 580	10 680	11 703
3 %	4 386	5 608	7 970	9 167	10 410
4 %	3 170	4 250	6 367	7 697	9 157
5 %	2 260	3 186	5 045	6 428	8 031

Det framgår av tabellen at størrelsen på en forsikringsmessig beregnet premie avhenger av alderen sjømannen har ved inntreden i pensjonsordningen og hvilken realrente som oppnås for de oppsparte midlene.

Tabellen viser at en forsikringsmessig beregnet pensjonsavgift for en underordnet sjømann normalt vil ligge på mellom 6 000 og 10 000 kroner (med en realrente på 3 prosent). Til sammenligning betales det i 1998 inn avgifter på ca kr 13 300 fra arbeidsgiver og arbeidstaker for en underordnet sjømann med et avgiftsgrunnlag på kr 255 000.

Tallene i tabell 7.1 forteller at med det opplegget som ble lagt til grunn for pensjonstrygden for sjømenn, finansiering ved utligning og dekning av pensjoner til sjømenn for fartstid som det ikke er betalt avgift for, vil den årlige avgiften ligge på et høyere nivå enn premien i et forsikringsbasert system. Ved en omlegging til en forsikringsmessig beregnet pensjon må begge disse forhold endres.

Utvalget har også belyst forholdet mellom innbetalte avgifter og utbetalte pensjoner ved å foreta beregninger basert på noen tenkte medlemmer av pensjonstrygden for sjømenn som er født i januar 1940 og dermed fyller 60 år i januar 2000, se tabell 7.2. Det er forutsatt at sjømennene tok til å tjene opp pensjongivende fartstid i 1960 eller senere, og at det har vært innbetalt avgifter for hele tjenestetiden. Det er foretatt beregninger for tre yrkeskarrierer:

- Arbeid som sjømann i 150 måneder, som er grensen for rett til pensjon.
- Arbeid som sjømann i 360 måneder, som gir rett til full pensjon.
- Arbeid som sjømann i hele yrkeslivet fra 20 til 60 år, dvs i 480 måneder.

Ved beregningene er beløpene for innbetalte avgifter forrentet opp til 1. januar 2000 ved at det er forutsatt samme avkastning som trygden faktisk har oppnådd av sine fondsmidler. Det er videre forutsatt at pensjonene utbetales i 7 år,

og at grunnbeløpet øker med 3 prosent årlig fra 1999. Pensjonsbeløpene er diskontert ned til 1. januar 2000 med en realrente på 3 prosent.

Tabell 7.2: Eksempler på forholdet mellom innbetalt pensjonsavgift (forrentet med den samme avkastning som trygdens fondsmidler) og utbetalt alderspensjon ved pensjonering 1. januar 2000.

Fartstid	Avgift med avkastning (kr)			Samlet pensjon (kr)
	Fra sjømannen	Fra rederier	Samlet	
150 fartsmåneder				
1A underordnet fra 20 år	129 554	194 330	323 884	289 004
1B overordnet fra 20 år	193 312	289 967	483 279	404 606
360 fartsmåneder				
2A underordnet fra 20 år	300 305	460 882	761 187	693 610
2B underordnet før 60 år	251 893	407 857	659 750	719 694
3A overordnet fra 20 år	449 507	661 360	1 110 867	971 054
3B overordnet før 60 år	369 946	569 845	939 791	971 054
480 fartsmåneder				
4A underordnet fra 20 år	358 115	567 191	925 307	719 694
4B overordnet fra 20 år	528 367	807 476	1 335 843	971 054

Avgiftssatsene som har vært gjeldende til enhver tid er benyttet. For prosentvis rederiavgift (fra 1975) er det benyttet et justert gjennomsnittlig inntektsgrunnlag basert på anslag over gjennomsnittlig bruttoinntekt i 1995 fra medlemsregisteret i Pensjonstrygden for sjømenn.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Det framgår av tabell 7.2 at noen grupper sjømenn får utbetalinger fra trygden som motsvarer de samlede forrentede innbetalingene av pensjonsavgifter fra sjømenn og rederier, mens andre ikke får det. Beregningseksempler med sjømenn med fartstid kortere enn 150 måneder – som får utbetalt et engangsbeløp – ville vist at denne gruppen har et større misforhold mellom innbetalte avgifter og ytelser enn personer som får rett til pensjon.

Finansiering av pensjonstrygden for sjømenn gjennom utligning gjorde det mulig å utbetale fulle pensjoner til sjømenn med lang fartstid allerede fra pensjonsordningen ble etablert. Hadde man innført et system som var basert på forsikringsmessig beregning av avgifter og pensjoner, ville ingen sjømenn kunne ha fått fullt opptjente pensjoner før i 1979.

En følge av den måten pensjonstrygden finansieres på er at det i dag kan se ut som om det er et misforhold mellom dagens avgiftsnivå og ytelsene hvis en sammenligner med et forsikringssystem med kapitalavkastning. Dette kan føles urimelig for dagens sjømenn. Forholdet mellom utbetalte pensjoner og innbetalte avgifter er imidlertid en konsekvens av det opplegget som ble valgt for pensjonstrygden. Dette forholdet kan ikke bli balansert for det enkelte medlem uten en omlegging til et forsikringssystem.

Beregningene som er foretatt kan i alle fall tolkes som at det er en rimelig forutsetning at avgiftsnivået i trygden ikke skal øke uten at pensjonene øker tilsvarende. Dersom någjeldende lovfestede pensjonsordning fortsetter uten endringer i pensjonsbestemmelsene som øker de samlede utgiftene, legger utvalget til grunn at nåværende avgiftsnivå beholdes.

7.5 Spørsmål om dekning av utgiftene til sjømannspensjon for fartstid under den andre verdenskrigen

Som det framgår av "*Historisk utvikling*" i kapittel 4 Historisk utvikling har fartstid under den andre verdenskrigen vært i en særstilling i pensjonstrygden for sjømenn på flere måter. Det har vært reist spørsmål om det er rimelig at utgiftene til ordinær pensjon for denne fartstiden har vært belastet pensjonsordningen, og ikke har vært finansiert særskilt av staten.

Det er redegjort for finansieringssystemet tidligere i utredningen. For sammenhengens skyld repeteres det her at finansieringen skjer ved utligning, og at ordningen er statsgarantert. Trygdens inntekter er avgifter fra sjømenn og rederier, visse tilskudd fra staten og avkastning av fond

Grunnfondet på 186 mill kroner skriver seg fra Nortrashippoppgjøret etter krigen. Her skal kapitalen ikke røres, men avkastningen inngår som en del av inntektene. Dessuten er det et reguleringsfond som startet med 1,3 mill kroner (fra Statens Sjømannsfond).

Finansiering gjennom utligningssystemet gjorde det bl a mulig at det ble gitt pensjoner for tid som det ikke var betalt avgift for. Dermed har det hele tiden vært en del av systemet at det skulle foretas en omfordeling mellom generasjonene. De som fikk pensjon fra først av hadde ikke betalt for pensjonene i det hele tatt gjennom avgifter. Etter en gradvis utvikling ytes etter hvert en stadig større del av pensjonene for tid det er betalt avgift for.

Tidsrom før avgiftsinnbetalingen ble etablert 1. juli 1949 dreide seg selvsagt i den første tiden for en stor del om tid før den andre verdenskrigen, men etter hvert i økende grad om tid under krigen.

Pensjon som ble gitt for fartstid under krigen var opprinnelig ikke satt i noen særstilling når det gjaldt finansieringen, verken den ordinære pensjonen eller det særlige krigsfartstillegget (fra begynnelsen av 100 prosent tillegg på pensjonssatsene, senere egne tilleggssatser).

En gjennomgang av trygdens økonomi som skjedde i 60 årene endte med at det ble bestemt at staten betaler særskilt for utgiftene til

- krigsfartstillegget
- pensjoner etter en midlertidig stønadslov av 1946
- enke- og barnepensjoner etter arbeidstakere som sluttet på sjøen før 1. september 1939
- pensjon for tid på utenlandske hvalfangstekspedisjoner m v.

Det ble først (1963) bestemt at slike utgifter skal dekkes løpende. Senere (1966) ble det vedtatt å foreta et etteroppgjør for tidligere utbetalte krigsfartstillegg og utgifter til pensjon for tid på utenlandsk hvalfangst. Oppgjøret har skjedd (og skjer) ved at det gis årlige tilskudd fra staten i 40 år fra og med 1967.

Det var i 60-årene drøftelser mellom staten og sjømanns- og rederiorganisasjonene om finansiering av pensjonstrygden for sjømenn. Et forslag til oppgjør som ble vedtatt av Stortinget i 1966, var på forhånd forelagt partene som et tilbud og akseptert av disse, se Ot prp nr 15 for 1966-67.

Sjømennenes og rederienes organisasjoner framholdt den gang blant annet at utgiftene til pensjoner opptjent under krigen stod i en særstilling. De hevdet at staten hadde et naturlig arbeidsgiveransvar gjennom Nortraship for alle pensjonsutgiftene for krigstiden, både for utgiftene til ordinær pensjon og krigsfartstillegget. Næringen fikk gjennomslag for sitt syn når det gjaldt krigsfartstillegget, men ikke når det gjaldt den ordinære pensjonen for tiden under

krigen. Som nevnt ovenfor aksepterte næringen den ordningen som senere ble vedtatt av Stortinget.

På slutten av 1960-årene og i 1970-årene ble det innført lempeligere vilkår for å få pensjon for den som har fartstid under krigen. Etter forslag fra et enstemmig utvalg, der bl a sjømennenes og rederienes organisasjoner var representert, ble det først bestemt at det ordinære minstekravet til 150 måneders fartstid skal reduseres med antallet måneder opptjent under krigen (dvs at krigsfartstiden teller dobbelt når det gjelder kravet til fartstid for å få rett til pensjon), jf Ot prp nr 50 (1967-68). Pensjonstrygden fikk ikke dekket de økte utgiftene til ordinær pensjon som denne endringen medførte. Det forelå for øvrig ikke noe forslag om dette fra utvalget som foreslo endringen. Senere ble det bestemt at det uansett kan ytes pensjon til den som har 18 måneders pensjonsgivende fartstid under krigen.

Spørsmålet om å gi kompensasjon fra staten for utgiftene til ordinær pensjon for fartstid under krigen ble tatt opp igjen av Pensjonstrygden for sjømenn, jf Ot prp nr 59 (1995-96) s 8. I denne forbindelse foretok Pensjonstrygden en beregning av de utgiftene pensjonsordningen hadde hatt for å dekke disse pensjonsytelsene fra 1. januar 1967 til 31. desember 1995. Utgiftene ble kapitalisert ut fra den avkastningen Pensjonstrygden hadde av sine fond i dette tidsrommet. Ved dette regnestykket kom man fram til et beløp på 3,8 mrd kroner kapitalisert per 31. desember 1995.

Det dreier seg således ikke om et beløp som staten «skylder» pensjonsordningen i henhold til lovens bestemmelser. Slik den økonomiske situasjonen i pensjonstrygden for sjømenn er, vil staten sannsynligvis måtte dekke et tilsvarende beløp i løpet av noen år i henhold til statsgarantien.

7.6 Statens garanti for pensjonene i pensjonstrygden for sjømenn

En pensjonsordning som finansieres etter utligningssystemet, dvs at utgiftene i et år i prinsippet skal dekkes av inntektene det samme året, er bl a sårbar for reduksjon i antallet medlemmer som det betales avgift for. En viss fondsoppbygging vil kunne tjene som en buffer, slik at avgiftene kan holdes stabile selv om antallet medlemmer svinger noe. Det er imidlertid nødvendig at det er en garanti for at pensjonene utbetales dersom finansieringen svikter, se nærmere "[Finansiering av pensjoner](#)" i punkt 7.3 ovenfor.

Som det er redegjort for i "[Historisk utvikling](#)" i kapittel 4 Historisk utvikling har det vært en lovbestemt statsgaranti for pensjonstrygden for sjømenn siden pensjonsordningen ble opprettet i 1948. Garantien hadde opprinnelig en annen utforming enn den har nå. Statens garantiansvar har hittil ikke vært benyttet.

Den opprinnelige statsgarantien i loven fra 1948 gikk ut på at staten skulle dekke eventuelle underskudd i regnskapsåret.

Helt fra begynnelsen av foreligger det uttalelser i forbindelse med stortingsbehandlinger m v om betydningen av statsgarantien. F eks uttalte flertallet i Stortingets utvidete sosialkomite i 1948 (se Innst O XVI 1948) at en ville legge utligningsprinsippet til grunn for ordningen, og at:

- «staten ved betydelige skipsopplegg vil måtte yte ekstraordinære tilskott til ordningen»
- «en heller ikke måtte se bort fra at ordningen vil kreve betydelige statstilskott etter hvert som tiden går.»

I forbindelse med at bestemmelsen om at staten skulle yte et tilskudd på 10 prosent av utgiftene ble opphevet i 1955, ble det presisert i Ot prp nr 44 for 1955 at:

«Trygden er garantert av staten, og denne garanti blir opprettholdt.»

Videre uttalte Sosialdepartementet i Ot prp nr 76 for 1958 i forbindelse med at det ble fremmet forslag om visse endringer i loven om pensjonstrygd for sjømenn:

«Staten garanterer trygden, og garantiansvaret kan bli aktuelt hvis f. eks. trygdens inntektsgrunnlag svekkes som følge av innskrenking av vår skipsfart og mannskapsstyrken, men under normale forhold forutsettes trygden å skulle dekke utgiftene helt ut selv.»

I 1963 ble det vedtatt flere endringer vedrørende trygdens økonomi, blant annet ble bestemmelsene i sjømannspensjonstrygdloven om reguleringsfondet og statsgarantien endret. Vedrørende reguleringsfondet ble det bestemt i § 32 nr 2 første og andre punktum at:

«Overskott i regnskapsåret legges til pensjonstrygdens reguleringsfond. Underskott dekkes av reguleringsfondet.»

Videre ble det bestemt i § 26 andre ledd:

«Trygden er garantert av staten.»

Ved omleggingen av statsgarantien i 1963, uttalte daværende sosialminister Olav Gjærevoll bl a under stortingsbehandlingen:

«Jeg synes det er riktig ... å understreke at utlikningsprinsippet selvfølgelig bare er mulig så lenge staten garanterer den enkelte pensjonist at han skal få oppfylt sine rettigheter. Uten statens garanti ville utlikningsprinsippet ikke være mulig.»

Som en følge av endringen fra 1963, kommer statsgarantien først til anvendelse når reguleringsfondet er brukt opp. Garantien medfører at staten fra da av må dekke de årlige underskuddene slik at pensjonistene får utbetalt pensjonene.

Den lovbestemte statsgarantien innebærer at tryggheten for de lovbestemte pensjonene må anses sikret. Dette gjelder også den lovbestemte grunnbeløpsreguleringen av pensjonene fra 1. mai 1997.

Etter utvalgets oppfatning må garantien dekke underskudd som skyldes at antall sjømenn reduseres betydelig i forhold til antall pensjonister. Slike underskudd forutsettes ikke å bli dekket ved økning i pensjonsavgiftene. Økte avgifter krever lovendring. Beregninger utvalget har foretatt viser at det med de pensjonene som utbetales i pensjonsordningen ikke er rimelig å øke avgiftsnivået. Svekkelse av ytelsene er heller ingen løsning for å redusere statens framtidige garantiansvar.

Kapittel 8

En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn**8.1 Innledning**

I dette kapitlet behandler utvalget en videreføring av dagens pensjonstrygd for sjømenn der pensjonsutgiftene finansieres etter utligningssystemet og staten garanterer for pensjonsutbetalingene. I samsvar med mandatet legger utvalget til grunn at statsgarantien ikke øker i forhold til gjeldende ordning. Videre legger utvalget til grunn at avgiftene fra rederiene og sjømennene beholdes på dagens nivå. For nærmere omtale av statsgarantien og avgiftsnivået vises det til "[Noen viktige spørsmål](#)" i kapittel 7 foran.

Disse forutsetningene innebærer at pensjonsutgiftene *samlet* ikke må øke utover det som følger av dagens regler, men at det kan vurderes å fordele pensjonsutbetalingene på en annen måte enn i dag.

Først (8.2) omtales en fortsettelse av dagens ordning uten at ytelsene endres. Deretter (8.3) vurderes mulighetene for å forbedre ytelsene for personer som er i sjømannsykket fram til pensjonsalderen gjennom omfordelinger. Videre (8.4) drøftes spørsmålet om eventuelle andre endringer i pensjonsytelsene innenfor dagens pensjonstrygd for sjømenn, og om det bør foretas endringer i avgiftsreglene (8.5).

8.2 Fortsettelse av dagens ordning uten endring i ytelsene

8.2.1 Personkrets og ytelser**Personkretsen**

Pensjonstrygden for sjømenn omfatter som hovedregel arbeidstakere på skip og andre flyttbare innretninger i sjøen med eget framdriftsmiddel eller utstyr for boring som er innført i norsk skipsregister. Det stilles krav til statsborgerskap/bosted for arbeidstakerne og til en viss tonnasje for skipene/innretningene (som hovedregel 100 bruttotonn). Det er ellers flere særregler om omfanget.

I framstillingen her forutsettes det at personkretsen blir som i dag, se "[Noen viktige spørsmål](#)" i kapittel 7, "[Personkretsen i en framtidig pensjonsordning for sjømenn](#)" i punkt 7.2.

Ytelsene

Det ytes førtids alderspensjon fram til 67 år (pensjonsalderen i folketrygden). Dersom det ikke er opptjent nok tid for rett til pensjon, kan det på visse vilkår utbetales et engangsbeløp («tilbakebetaling av pensjonsavgift»). I henhold til en overgangsordning ytes det bl a enkepensjoner og alderspensjoner etter fylte 67 år, se "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Særlige regler for pensjoner opptjent før 1967](#)" i punkt 3.3.2.

Vilkårene for å få rett til ytelser kan kort summeres opp slik:

- Pensjonsalderen varierer fra 60 til 65 år, avhengig av når tjenesten tok til og hvor mye pensjonsgivende fartstid som er opptjent. Det kan på visse vilkår tas ut redusert pensjon før pensjonsalderen, tidligst fra 55 år. Etter fylte 62

- år kan det ytes pensjon til personer som fortsatt er i yrket.
- *Opptjeningstiden* (pensjonsgivende fartstid) for rett til pensjon er som hovedregel 150 måneder (12,5 år). For å få full pensjon kreves det en opptjeningstid på 360 måneder (30 år). For rett til utbetaling av et engangsbeløp («tilbakebetaling av pensjonsavgift») må det være opptjent minst 36 måneder (3 år).
 - Den som har ugradert *uførepensjon* m v fra folketrygden eller full *avtalefestet pensjon* har ikke rett til ytelser.

Ytelser beregnes i prosent av folketrygdens grunnbeløp (G), og reguleres derfor automatisk når pensjonene i folketrygden forhøyes. Pensjonsbeløpene nedenfor er beregnet på grunnlag av grunnbeløpet per 1. mai 1998. Årspensjonen utgjør for

- overordnet sjømann 0,91 prosent av G per pensjonsgivende farts måned, dvs maksimalt kr 148 632
- underordnet sjømann 0,65 prosent av G per pensjonsgivende farts måned før 1. mai 1993 og 0,76 prosent av G per farts måned som er opptjent senere, dvs at fullt opptjent pensjon er glidende fra kr 106 164 til kr 124 140 (maksimal framtidig pensjon).

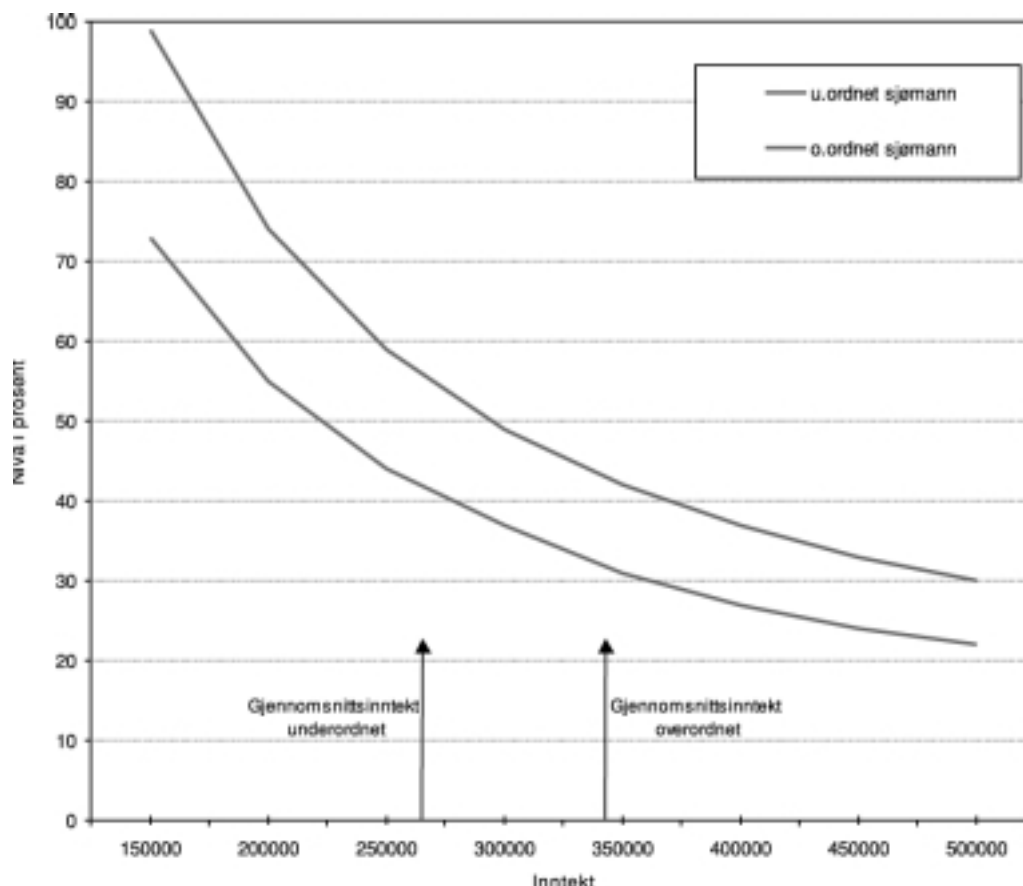
For barn under 18 år som pensjonisten forsørger gis det barnetillegg med 10 prosent av pensjonen.

Engangsbeløpet for 36-149 måneders pensjonsgivende fartstid utgjør 2/3 av ett års pensjon.

Det betales lav trygdeavgift på 3 prosent av pensjonsinntekten. Ellers gjelder det ingen særlige skatteregler for sjømannspensjonene.

Kompensasjonsnivå og fordelingsvirkninger

Inntektsforholdene for sjømenn er varierende. Systemet med faste pensjons satser per opptjent farts måned fører til at kompensasjonsnivået, dvs pensjon i forhold til inntekten, er lavere jo høyere inntekten er. "" i Figur 8.1 viser kompensasjonsnivået (før skatt) for fullt opptjent sjømannspensjon for henholdsvis overordnede og underordnede sjømenn som er født i 1940 og tar ut pensjon i år 2000.

Figur 8.1 Kompensasjonsnivået for sjømannspensjon ved full opptjening (360 måneder).

Pensjonssatsene fra 1. mai 1998 er benyttet. Full pensjon for overordnet er kr 148 632. Ved beregning av pensjonen for underordnet er det forutsatt at 80 pensjonsgivende farts måneder er opptjent etter 30. april 1993. Pensjonen blir da kr 110 160.

Det er relativt store omfordelingsvirkninger når det gjelder finansieringen av pensjonene. Fordi rederiavgiften normalt regnes i prosent av lønn, bidrar avgiften av inntektene til høytlønte arbeidstakere til å finansiere pensjonene til de lavere lønte.

For arbeidstakere på fiske- og fangstfartøyer er rederiavgiften faste beløp per måned. Avgiftsnivået er lavere enn i den ordinære skipsfarten. Det skjer derfor en omfordeling av utgiftene mellom forskjellige grupper arbeidsgivere som innebærer at arbeidsgivere utenfor fiskerinæringen bidrar til å finansiere en del av pensjonene i denne næringen.

En omfordeling pensjonistene imellom skjer ved at det ytes pensjon for tid det ikke er betalt avgift for. Det gjelder tidsrom før loven trådte i kraft, men også for senere tid. F eks ble det før 1. oktober 1975 ikke betalt avgift for tidsrom med hyre før eller etter tjenesten om bord, selv om tiden er pensjonsgivende. Se nærmere om pensjonsgivende fartstid under "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Alderspensjon](#)" i punkt 3.3.1. De som får pensjon for tid det i sin helhet, eller for størstedelen, er betalt avgift for er dermed med på å finansiere pensjonene for pensjonister med tid det ikke er betalt for. Slike omfordelingsvirkninger har i størst grad gjort seg gjeldende

mellom forskjellige generasjoner av sjømenn, men det skjer også omfordeling innenfor samme generasjon.

Dersom ytelsene og regelverket for øvrig ikke endres, vil noen av omfordelingsvirkningene fortsatt bestå, mens andre vil svekkes. Blant annet blir det betalt avgift for en større del av tiden det ytes pensjon for etter hvert som pensjonen beregnes av nyere fartstid.

8.2.2 Finansiering/økonomi

Utgiftene til pensjoner m v i pensjonstrygden for sjømenn er nå større enn inntektene (pensjonsavgifter, statstilskudd og finansinntekter). Det vises til "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Finansiering/økonomi](#)" i punkt 3.4 hvor det er redegjort for finansieringen av pensjonsordningen.

Det er gjort beregninger som viser anslag over framtidige årsregnskap for årene 2000–2017 dersom dagens pensjonsordning fortsetter uten endringer. Beregningene bygger bl a på at antallet sjøfolk er konstant i årene framover. Dersom en legger til grunn at grunnbeløpet (pensjonssatsene) øker med 3 prosent årlig og at realrenten er 3 prosent, er det anslått at trygdens reguleringsfond vil være brukt opp i år 2000. *Det vil da være regnskapsmessige underskudd hvert år fram til og med år 2015 som må dekkes av staten i henhold til garantiansvaret.* I tabell 8.1 er det oppgitt hvilke beløp statens garantiansvar er anslått til å utgjøre dersom en legger til grunn at det vil være 27 000 betalende medlemmer framover.

Tabell 8.1: Anslag over statens garantiansvar 2000 – 2017 i mill kroner

År	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Beløp	21 0	320 1	361 2	388 3	434 4	476 5	502 6	513 7	517 8	490 9	444 0	374 1	290 2	201 3	114 4	36 5	0 6	0 7

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Kontantverdien per 1. januar 2000 av statens garantiansvar i tabell 8.1 er beregnet til ca 3,6 mrd kroner.

Anslagene for statens garantiansvar er usikre. Blant annet vil antallet betalende medlemmer i årene framover ha betydning for hvor stort garantiansvaret blir. Dersom det blir flere betalende medlemmer i ordningen, vil underskuddene bli mindre på kort sikt, mens underskuddene vil øke i perioden 2000-2017 dersom antallet sjøfolk synker. Det foreligger beregninger over framtidige årsregnskap der det er forutsatt 5000 flere eller 5000 færre medlemmer enn det som er lagt til grunn i tabell 8.1, mens forutsetningene for øvrig er uendret. Kontantverdien av statens garantiansvar i denne tidsperioden er da beregnet til henholdsvis 2,7 og 4,6 mrd kroner.

Som det er redegjort for i "[Noen viktige spørsmål](#)" i kapittel 7, "[Finansiering av pensjoner](#)" i punkt 7.3 innebærer utligningssystemet prinsipielt at det ikke samles opp midler til å dekke de forpliktelsene en pensjonsordning har. Pensjonsutgiftene i et kalenderår skal dekkes av inntektene det samme året. Systemet er sårbart, og det er nødvendig med en garantist, slik det er i pensjonstrygden for sjømenn der staten garanterer for utbetalingene.

Pensjonstrygden for sjømenn har et grunnfond hvor kapitalen ikke skal røres. Fondet skriver seg fra Nortrashippoppgjøret etter krigen. Reguleringsfondet er i en annen stilling. Overskudd i et regnskapsår legges til dette fondet, mens underskudd belastes fondet så lenge det finnes midler. Statens garantiansvar kommer først inn i bildet når reguleringsfondet er tomt.

Det vil ofte vil være gunstig med et bufferfond av en viss størrelse i en utligningsordning. Dette vil kunne bidra til at det ikke blir nødvendig å regulere avgiftene ved svingninger i medlemsbestanden. I pensjonstrygden for sjømenn sikrer imidlertid bestemmelsen om at trygden er garantert av staten at de årlige underskuddene dekkes når reguleringsfondet er tomt, også med et uendret avgiftsnivå. Det er dermed ikke nødvendig med noe bufferfond i denne pensjonsordningen.

Dersom man fortsetter dagens ordning uten endringer i ytelsene, ser utvalget ikke behov for endringer i de gjeldende bestemmelsene om grunnfond, reguleringsfond og statsgaranti. Utvalget forutsetter at det er lagt opp til ordninger som sikrer den løpende likviditeten i pensjonstrygden når reguleringsfondet er brukt opp.

Utvalget har nedenfor sett på muligheten for en viss forbedring av ytelsene innenfor dagens utgiftsramme. I denne forbindelse kan det være hensiktsmessig å vurdere om også grunnfondet kan inngå i finansieringen, se nærmere "[Finansiering av tillegget](#)" i punkt 8.3.3.

8.3 Forbedring av ytelsene gjennom et tillegg finansiert ved omfordeling

8.3.1 Innledning

Systemet med faste pensjonssatser innebærer at kompensasjonsnivået for sjømannspensjonene varierer med inntekten i yrket. Videre har det betydning om pensjonen er opptjent i underordnet eller overordnet tjeneste, eventuelt dels i tjeneste som underordnet, dels som overordnet. Det er misnøye med kompensasjonsnivået for de som kommer dårlig ut i forhold til inntekten.

Det hører også med i bildet at det i deler av næringen er etablert tariffestede ordninger som et supplement til sjømannspensjonen. Disse ordningene sikrer at samlet pensjon i løpet av 30 år vil være 60 prosent av inntekten. I andre deler av næringen er det tariffestet at det skal innføres tilsvarende supplerende ordninger. Dette innebærer at store deler (anslagsvis 20 000) av de arbeidstakerne som omfattes av pensjonstrygden for sjømenn (ca 27 000) vil bli sikret et høyere pensjonsnivå enn i dag.

Utvalget har vurdert om det innenfor mandatet er mulig å foreta en viss omfordeling av pensjonsutgiftene slik at sjømenn som fortsetter i yrket fram til pensjonering, og som skal leve av pensjonene, kan få en noe høyere pensjon. Utvalget finner at det er mulig å frigjøre midler som kan benyttes til å gi disse pensjonistene et tillegg til sin ordinære sjømannspensjon. Tillegget kan innføres som en midlertidig ordning, mens rettigheter i tariffestede suppleringsordninger bygger seg opp. Tillegget bør komme reelle pensjonister til gode, og ikke dem som fortsetter i arbeidslivet, i et annet yrke eller som sjømenn etter 62 år. Det forutsettes derfor at tillegget skal inntektsprøves slik at det reduseres, eventuelt faller bort, dersom pensjonisten har inntekt over et visst nivå.

Et midlertidig tillegg kan enten utformes slik at ytelsen blir den samme så lenge ordningen varer, eller slik at tilleggene blir mindre for nye pensjonister

etter hvert som tiden går. Dette kan gjennomføres ved at det bare gis tillegg for fartstid som er tjent opp før 1. januar 2000.

Dersom ytelsen blir den samme så lenge ordningen varer, vil det bli en brå overgang når ordningen med tillegg faller bort. Med tillegg som gradvis minker unngår man skrankeeffekter, og det gis et incitament til at det bygges opp tariffestede suppleringsordninger der dette ennå ikke har skjedd.

Utvalget har fått foretatt beregninger av tillegg til sjømannspensjonene etter to modeller (8.3.2), og har vurdert visse forslag til omfordeling som gjør det mulig å finansiere en slik pensjonsforbedring innenfor gjeldende utgiftsramme (8.3.3).

8.3.2 Beregning av tillegg og merutgifter

Innledning

For utvalget er det foretatt beregninger av tillegg etter en «folketrygdmodell» og en «60 prosent-modell». Som grunnlag for beregningene er det benyttet inntekter i yrket (sjømannsinntekter) som er registrert i Pensjonstrygden for sjømenn. Det er registrert inntektsopplysninger fra og med året 1994, slik at man ikke kan bygge på sjømannsinntektene fra tidligere år.

Pensjonstrygden for sjømenn omfatter visse arbeidstakere på fiske- og fangstfartøyer («det egentlige skipsmannskapet»). For disse arbeidstakerne betales det pensjonsavgift med faste beløp per måned, og det innrapporteres ikke inntekter til Pensjonstrygden for sjømenn. Tillegg til sjømannspensjonen kan i tilfelle fastsettes på grunnlag av normerte inntekter eller ved at man beregner et inntektsgrunnlag i forhold til innbetalt avgift. Utvalget har ikke vurdert dette nærmere.

Beregningene som er foretatt gjelder sjømannspensjonister født i 1935 som seilte fram til de tok ut sjømannspensjonen (i alt 242 personer). Det er benyttet registrerte sjømannsinntekter for årene 1994, 1995 og 1996. For personer som fikk pensjon i 1995 er inntekten i 1994 lagt til grunn ved beregningene, mens det er benyttet et beregnet gjennomsnitt for årene 1995 og 1996 dersom pensjoneringsåret var 1996. For personer som ble pensjonister i 1997 er det benyttet et beregnet gjennomsnitt for alle tre årene 1994-96. Pensjons-satser/grunnbeløp per 1. mai 1998 er lagt til grunn ved beregningene.

Beregning av tillegg etter folketrygdmodellen

Ved folketrygdmodellen er det tatt utgangspunkt i en beregnet pensjon fra folketrygden som består av:

- En grunnpensjon som utgjør hele eller 3/4 av folketrygdens grunnbeløp (G), avhengig av om pensjonisten er enslig eller gift/samboende og om ektefelle/samboer har pensjon eller arbeidsinntekt. For enkelhets skyld er det forutsatt i beregningene at grunnpensjonen er 3/4 G.
- En tilleggspensjon som utgjør 42 prosent av G multiplisert med et poeng-tall fastsatt på grunnlag av registrert sjømannsinntekt. Det regnes med en tredel av inntekten mellom 6 G og 12 G. Inntekt som overstiger 12 G regnes ikke med. Det vil si at det beregnes en fullt opptjent tilleggspensjon på grunnlag av sjømannsinntekten etter reglene som ble innført i folketrygden fra 1992.

Brutto tillegg (dvs før inntektsprøving) utgjør differansen mellom beregnet folketrygdpensjon og sjømannspensjonen. Dersom pensjonisten ikke har

opptjent full sjømannspensjon, reduseres beregnet folketrygdpensjon forholdsmessig før sjømannspensjonen trekkes fra.

Det var 242 pensjonister i 1935-årgangen som var i yrket til de tok ut pensjon. Beregningene viser at før inntektsprøving ville 76 av disse pensjonistene fått tillegg etter folketrygdmodellen, dvs ca 31 prosent. Det er bare ca 1/3 av sjømannspensjonistene som seiler fram til de får sjømannspensjon. Dermed ville anslagsvis 10 prosent av hele pensjonistbestanden mellom 60 og 67 år fått tillegg. De beregnede tilleggene varierer fra helt små beløp til noe over 25 000 kroner per år. Gjennomsnittet er ca 9 100 kroner per år (ca 760 kroner per måned). De største tilleggene er stort sett beregnet for underordnede sjøfolk med forholdsvis høye sjømannsinntekter.

At folketrygdmodellen bare vil kunne gi tillegg til ca 1/3 av de aktuelle pensjonistene, illustrerer at fullt opptjente sjømannspensjoner i mange tilfeller gir høyere pensjon enn folketrygden når man benytter folketrygdreglene som ble innført fra 1992.

Beregning av tillegg etter 60 prosent-modellen

Det er fastsatt et inntektsgrunnlag ved at de registrerte sjømannsinntektene er justert opp til 1998-nivå ved å anvende konsumprisindeksen. Det regnes bare med en tredel av inntekt mellom 6 G og 12 G, og ikke med inntekt over dette nivået. Tillegget får dermed en sosial profil.

Brutto tillegg (før inntektsprøving) utgjør differansen mellom 60 prosent av inntektsgrunnlaget og sjømannspensjonen. Dersom pensjonisten ikke har opptjent full sjømannspensjon, reduseres beløpet forholdsmessig før sjømannspensjonen trekkes fra.

Beregningene viser at samtlige pensjonister i 1935-årgangen som seilte fram til pensjonering ville fått tillegg av varierende størrelse. Gjennomsnittlig tillegg er beregnet til ca 22 000 kroner per år (ca 1 800 kroner per måned).

Inntektsprøving

Det forutsettes at det skal foretas inntektsprøving etter samme regler som for AFP-pensjonene, dvs at pensjonistene kan ha en årlig arbeidsinntekt (pensjonsgivende inntekt) som svarer til G uten at tillegget reduseres. Tillegget reduseres med 50 prosent av inntekten over G. Dessuten må summen av pensjon og inntekt ikke overstige den tidligere inntekten. Også den ordinære sjømannspensjonen tas med i denne summen.

Ved en inntekt på 100 000 kroner per år blir således fradragsbeløpet:
 $\text{kr } (100\,000 - 45\,370) \times 50\% = \text{kr } 27\,315.$

Beløpet er noe høyere enn de høyeste tilleggene som er beregnet etter folketrygdmodellen. På dette inntektsnivået vil det således ikke ytes tillegg etter denne modellen.

Det er foretatt en undersøkelse om sjømannspensjonisters pensjonsgivende inntekter i 1996. Resultatene av undersøkelsen er gjengitt i vedlegg 2 til utredningen. Det framgår at en betydelig del av pensjonistene hadde inntekter, også personer som seilte til de tok ut sjømannspensjonen. For ca 45 prosent av disse pensjonistene var inntekten større enn G. Det må antas at muligheten til å få økt pensjonen gjennom et inntektsprøvd tillegg vil kunne påvirke pensjonistenes atferd i noen grad, men det er ikke mulig å ha noen sikker formening om hvordan dette vil slå ut.

For å danne seg et bilde av hvordan inntektsprøving vil kunne virke, har utvalget lagt til grunn resultatene fra den nevnte undersøkelsen om sjømannspensjonisters inntektsforhold i 1996. På dette grunnlag kan det gjennomsnittlige fradragsbeløpet (på 1998-nivå) anslås til ca 67 000 kroner. Dette innebærer at for dem som har inntekter over G vil tillegget stort sett falle bort etter begge beregningsmodellene.

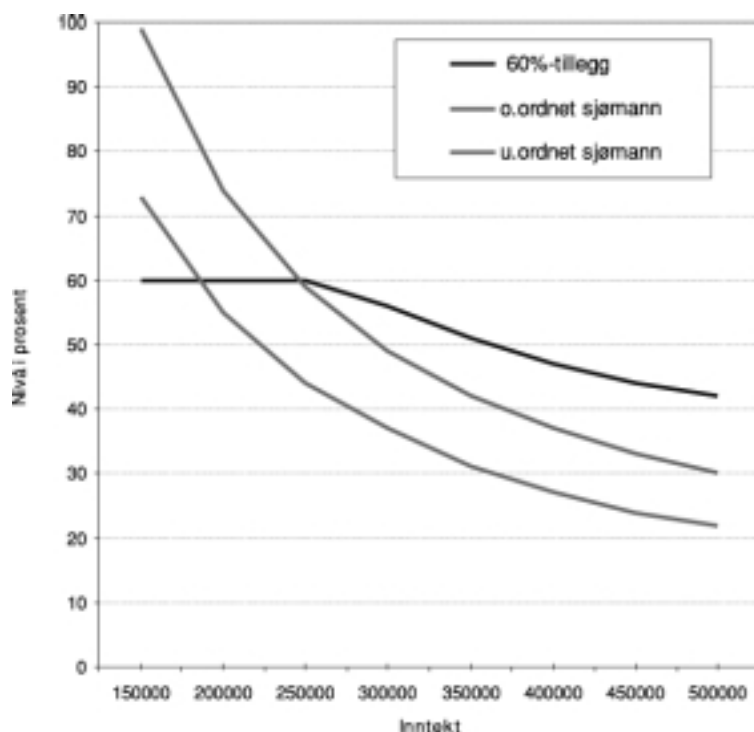
Ved folketrygdmodellen vil dermed anslagsvis bare ca 17 prosent av dem som seiler til de tar ut sjømannspensjonen nyte godt av et tillegg (dvs ca 6 prosent av alle sjømannspensjonister mellom 60 og 67 år).

Ved 60 prosent-modellen vil anslagsvis ca 55 prosent av dem som seiler til de tar ut sjømannspensjonen få tillegget (dvs ca 18 prosent av alle sjømannspensjonister mellom 60 og 67 år).

Nærmere om modellene. Tidsbegrensning

Utvalget legger til grunn at et 60 prosent-tillegg er mest egnet av de modellene som er utredet. Forutsatt at pensjonisten ikke har inntekt, eller at inntekten ikke overstiger G, vil sjømenn med lang fartstid kunne få en pensjon på 60 prosent av sjømannsinntekten. Dette tilsvarer nivået ved full opptjening i de tariffestede suppleringsordningene til sjømannspensjonen som er etablert eller er under etablering. Overstiger sjømannsinntekten 6 G (272 220 kroner), vil dekningsnivået i forhold til inntekten bli lavere.

I " i figur 8.2 illustreres det hvordan ordningen med et inntektsprøvd tillegg etter 60 prosent-modellen slår ut på forskjellige inntektsnivåer.

Figur 8.2 Kompensasjonsnivået for sjømannspensjon ved full opptjening og tillegg etter 60 prosent modellen.

Sjømannspensjonen er som i "" i figur 8.1 foran. Tillegget for dem som seiler til pensjonsalderen utgjør 60 prosent av inntekten som sjømann opp til 6 G (kr 272 220), og 1/3 av overskytende inntekt opp til 12G. Der pensjonen etter dagens ordning blir over 60 prosent av inntektsgrunnlaget, løper pensjonen uten tillegg.

Som nevnt ovenfor legger utvalget til grunn at ordningen med tillegg til sjømannspensjonene skal være midlertidig. Det er innført tariffestede tilleggspensjonsordninger i de største tariffområdene i skipsfartsnæringen i løpet av 1990-årene. Utvalget antar at en 20-årsperiode regnet fra 1. januar 2000 vil være et passende tidsrom, samtidig som rettigheter i de tariffestede tilleggspensjonsordningene bygger seg opp. Det vil si at det siste året det gis nye tillegg til pensjonen fra pensjonstrygden for sjømenn blir 2019. Tilleggene løper så lenge den ordinære sjømannspensjonen løper, og G-reguleres sammen med denne. Dermed blir siste utbetaling i desember 2026.

Det vil bli beregnet fullt tillegg når det ytes pensjon for 360 farts måneder opptjent før 1. januar 2000. Ved mindre fartstid opptjent før denne datoen reduseres tillegget forholdsmessig. Dersom pensjonisten har mer enn 360 pensjonsgivende farts måneder i alt, legges differansen mellom 360 måneder og fartstid opptjent etter 31. januar 1999 til grunn ved beregning av tillegget.

Kostnader ved å innføre et inntektsprøvd tillegg

Tillegg etter folketrygdmodellen

Ved denne modellen kan de totale pensjonsutgiftene til alderspensjonister mellom 60 og 67 år anslås å øke med ca 0,8 prosent før inntektsprøving. Forutsatt at inntektsnivået for sjømannspensjonister ikke endrer seg, kan det anslås at inntektsprøving av tillegget vil føre til at pensjonsutgiftene øker med ca 0,4 prosent.

Dersom tillegget innføres fra 1. januar 2000, kan merutgiftene uten/med inntektsprøving anslås til 0,5/0,3 mill kroner det første året. Kontantverdien av merutgiftene per 1. januar 2000 kan anslås til ca 100/50 mill kroner.

Det er ikke foretatt beregninger av utgiftene ved et tidsbegrenset tillegg etter denne modellen, da utvalget anser 60 prosent-modellen som det mest egnede alternativet.

Tillegg etter 60 prosent-modellen

Etter denne modellen kan utgiftene til alderspensjoner mellom 60 og 67 år anslås å øke med ca 6 prosent før inntektsprøving. Forutsatt at sjømannspensjonistenes inntekter blir på samme nivå som i dag, kan det anslås at inntektsprøving av tillegget vil føre til at pensjonsutgiftene øker med ca 3,5 prosent.

Dersom tillegget innføres fra 1. januar 2000, kan merutgiftene uten/med inntektsprøving anslås til 3,8/2,2 mill kroner det første året. Utgiftene vil være økende til alle 7 årskull er fylt opp.

Kontantverdien av utgiftene til et varig 60 prosent-tillegg per 1. januar 2000 er uten/med inntektsprøving anslått til ca 740/430 mill kroner.

Utvalget forutsetter imidlertid at ordningen med tillegg til ordinære sjømannspensjoner skal være tidsbegrenset. Tabell 8.2 viser anslag over kontantverdier for 60 prosent-tillegg etter forskjellige modeller for tidsbegrensning.

Tabell 8.2: Kontantverdier per 1. januar 2000 av merutgifter ved å innføre tidsbegrensede tillegg. Beløp i mill kroner

	Alternativer	Uten inntekts- prøving	Med inntekts- prøving
1.	Tillegg i 20 år for all fartstid	450	260
2.	Tillegg i 20 år for fartstid før 01.01.2000	370	210
3.	Tillegg for fartstid før 01.01.2000	390	230

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Alternativ 1 viser anslag over kontantverdier av merutgiftene ved tidsbegrensede tillegg som beregnes på samme måte så lenge ordningen varer.

I alternativene 2 og 3 gis det tillegg bare for fartstid opptjent før 1. januar 2000. Dette innebærer at tilleggene blir mindre etter hvert som det opptjenes mer pensjongivende fartstid etter dette tidspunktet. Gjennomsnittlig tillegg er beregnet til ca 1800 kroner per måned før inntektsprøving det første året, men vil synke til ca 600 kroner per måned for pensjoner som innvilges etter 20 år. Samtidig opptjener mange av disse sjømennene rettigheter i tariffbestemte tilleggspensjonsordninger. Samlet pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn og tariffbestemte tilleggspensjonsordninger vil for denne gruppen bli ca 60 prosent av yrkesinntekten som sjømann.

Også ved tillegg som ytes for fartstid opptjent før 1. januar 2000, synes det hensiktsmessig at det ikke gis nye tillegg etter en 20 års-periode. Tilleggene vil etter hvert bli svært små, samtidig som det opptjenes stadig større rettigheter for dem som har eller får tariffestede tilleggspensjonsordninger.

8.3.3 Finansiering av tillegget

Innledning

Innføringen av et særskilt tillegg til sjømenn som er i yrket fram til pensjonsalderen, vil innebære at disse prioriteres i forhold til personer som har vært sjømenn i kortere eller lengre tid, men som har forlatt sjømannsyrket før pensjonsalderen.

For å kunne finansiere disse tilleggene uten at pensjonsordningen får økte utgifter, er det nødvendig å begrense ytelsene til andre personer gjennom å endre gjeldende lov. Dette innebærer at det vil være noen som ikke vil få innfridd sine forventninger om framtidige pensjonsytelser. Det forutsettes at eventuelle begrensninger skal gjelde fra samme tidspunkt som et inntektsprøvd tillegg innføres, og får således ikke virkning for pensjoner som allerede er innvilget (løpende pensjoner).

Som det framgår av den historiske utviklingen som er beskrevet i "[Historisk utvikling](#)" i kapittel 4, har loven om pensjonstrygd for sjømenn vært endret en rekke ganger gjennom de 50 årene som er gått siden pensjonsordningen ble opprettet. Herunder har det vært foretatt viktige valg når det gjelder å prioritere midlene som har vært til rådighet. Som eksempel kan nevnes omleggingen av pensjonstrygden til en ordning med førtids alderspensjon i forbindelse med at folketrygden ble innført fra 1967. Denne omleggingen innebar bl a at alderspensjoner fram til pensjonsalderen i folketrygden ble

prioritert foran etterlattepensjoner og livsvarige alderspensjoner i tillegg til folketrygdpensjonene.

Grunnloven setter visse skranker for Stortingets lovgivningsmyndighet. Særlig viktig er § 97 om at ingen lov må gis tilbakevirkende kraft. I to dommer avsagt høsten 1994 fant Høyesterett at visse endringer i folketrygdloven, som også fikk virkning for løpende pensjoner, ikke var i strid med Grunnloven. Det ble blant annet lagt vekt på at det var etablert overgangsordninger slik at virkningen av endringene skjedde gradvis. Høyesterett gav anvisning på at grensen for grunnlovsvernet i det enkelte tilfelle må bero på en totalvurdering der det avgjørende blir hvorvidt lovendringen framtrer som en klart urimelig eller urettferdig tilbakevirkning.

Nedenfor presenterer utvalget en liste over tiltak som vil gi besparelser som kan benyttes til omfordeling. Utvalget legger til grunn at det gjelder tiltak som Stortinget kan vedta gjennom lovendring uten å komme i strid med Grunnloven.

De fleste av forslagene var fremmet i Ot prp nr 59 (1995-96). De vakte reaksjoner blant sjømennene, og ble ikke vedtatt da proposisjonen var til behandling i Stortinget, se "[Utvalgets mandat, sammensetning og arbeid](#)" i kapittel 2 foran. Bakgrunnen for tiltakene som var foreslått i Ot prp nr 59 (1995-96) var å minske utgiftene pga den vanskelige økonomiske situasjonen i pensjonstrygden for sjømenn. Tiltakene var innrettet slik at de ville begrense retten til ytelser for en del personer som hadde forlatt sjømannsyirket i yrkesaktiv alder. Alderspensjoner fram til 67 år for sjømenn med lang fartstid var stort sett ikke berørt av forslagene. Også overgangsordningen med fastlåste små pensjoner etter fylte 67 år m v ble foreslått opphevet. Flere av tiltakene ville gi administrative besparelser fordi de ville innebære forenklinger av et regelverk som er komplisert og arbeidskrevende å praktisere.

Når utvalget nå drøfter visse endringer i regelverket for den gjeldende pensjonsordningen, er problemstillingen således en annen enn i Ot prp nr 59 (1995-96). Midler som frigjøres foreslås nå benyttet til å øke pensjonene til personer som har seilt fram til pensjonsalderen, og som skal leve av pensjonen. Bakgrunnen for en slik tilnærming er å finne i utvalgets mandat der det heter at statsgarantien ikke skal utvides.

Mulige tiltak som kan benyttes til omfordeling

a) Oppheving av ordningen med å yte pensjon for tid det ikke er betalt pensjonsavgift for

– Avgiftspliktig tid som det ikke er betalt for

Dette gjelder avgiftspliktig tid før 1. juli 1993. Fra da av er det bestemt at det skal være betalt avgift for at tiden skal kunne medregnes som pensjonsgivende fartstid. Tiden kan likevel medregnes i særlige tilfeller dersom Pensjonstrygdens styre finner det rimelig.

Det er avdekket at det i noen tid ikke ble betalt pensjonsavgift for visse arbeidstakere ansatt hos underentreprenører i petroleumsvirksomheten (cateringpersonell). Ellers har det forekommet en del tilfeller på ikke-mønstringspliktig fartstid i innenriks fart, herunder i fiske og fangst. Det er høyst usikkert hvor mange som blir berørt dersom slik tid faller bort ved pensjonsberegningen, men det antas at antallet ikke blir ubetydelig.

Reduserte utgifter til pensjon vil etter forsiktige anslag øke fra ca 1 mill kroner i år 2000 til ca 7 mill kroner i 2008-11, for deretter å minke til de utgjør ca 0,5 mill kroner år i 2020. Kontantverdien per 1. januar 2000 av de reduserte pensjonsutgiftene er beregnet til 90 mill kroner.

– Vernepliktstid

Vernepliktstiden regnes som pensjongivende fartstid når avtjeningen tar til innen 6 måneder etter utløpet av pensjongivende fartstid eller maritim skolegang. Tar avtjeningen til senere, kan tiden regnes med dersom særlige grunner gjør det rimelig. Det er ikke stilt noen minstekrav til fartstid før eller etter vernepliktstjenesten eller til total fartstid.

Det er ikke uten videre naturlig å ta hensyn til vernepliktstid i en pensjonsordning som er basert på at det skal betales avgift. Ordningen kommer særlig personer til gode som slutter som sjømenn tidlig. Personer som er yrkessjømenn fram mot pensjonsalderen vil oppnå full tjenestetid, uavhengig av vernepliktstiden. Praktiseringen av bestemmelsen er arbeidskrevende fordi det ofte er vanskelig å skaffe dokumentasjon for vernepliktstjenesten som ligger mange år tilbake.

En endring vil berøre personer som ikke har opptjent pensjon fullt ut ved ordinær tjeneste til sjøs. Vernepliktstiden har variert mellom 12 og 18 måneder. Redusert årspensjon for underordnet tjeneste vil variere mellom ca 3 500 og 5 300 kroner.

Det er antatt at ca 44 prosent av pensjonistene vil bli berørt dersom forslaget gjennomføres. Reduserte utgifter til pensjon vil bli betydelige. De vil anslagsvis utgjøre 2,5 mill kroner i år 2000 og øke til man i år 2006 har fylt opp alle 7 årskull. Reduserte utgifter er da beregnet til ca 22 mill kroner. Senere får man mindre årlige variasjoner. Kontantverdien per 1. januar 2000 av reduserte pensjonsutgifter er beregnet til 420 mill kroner.

– Syketid

Dette gjelder tidsrom før 1. januar 1986 hvor arbeidstakeren hadde sykepenger fra folketrygden for sykdom inntruffet i pensjongivende tidsrom. Fra denne datoen ble slik sykepengetid avgiftspliktig (for arbeidstakeravgiften). Også tidligere sykepengetid skal medregnes som pensjongivende tidsrom. Videre skal tid en person har fått sykehusbehandling for sykdom inntruffet i pensjongivende tjeneste medregnes. Dette siste alternativet får anvendelse når sykepengetiden har gått ut. Det har liten betydning i praksis.

Sykepengetid mellom 1. juli 1978 og 1. januar 1986 er registrert på maskinlesbart medium. Tidligere tidsrom er det ofte tidkrevende å finne fram til. Administrativt vil en opphevelse av ordningen med godskriving av syketid det ikke er betalt avgift for bety en forenkling.

Det er anslått at ca 33 prosent av dagens alderspensjonister mellom 60 og 67 år ville vært berørt dersom de ikke hadde fått godskrevet syketid. Antallet vil synke etter hvert fordi det i dag betales arbeidstakeravgift for syketid. For dem som godskrives syketid utgjør tiden gjennomsnittlig ca 4 måneder. Redusert årspensjon ved å oppheve adgangen til å godskrive syketid som det ikke er betalt avgift for antas de første årene å ville utgjøre gjennomsnittlig ca 1 200 kroner ved fartstid som underordnet og 1 500 kroner ved fartstid som overordnet.

Reduserte utgifter til pensjon vil anslagsvis utgjøre 0,5 mill kroner i år 2000, og øke til man i år 2006 har fylt opp alle 7 årskullene. Reduserte utgifter er da er beregnet å utgjøre 3,9 mill kroner. Senere får man mindre årlige variasjoner inntil ingen lenger har fartstid før 1986. Kontantverdien per 1. januar 2000 av reduserte pensjonsutgifter er beregnet til 45 mill kroner.

– *Visse tidsrom før eller etter tjenestetiden om bord med hyre (ved ferie, avspasering av fritid m v)*

Dette gjelder tidsrom før 1. oktober 1975 hvor arbeidstakeren ikke gjorde tjeneste om bord, men mottok hyre, feriegodtgjøring eller fritidskompensasjon. Fra denne datoen ble det innført avgiftsplikt for slike tidsrom. Også tidligere tidsrom skal medregnes som pensjonsgivende.

Arbeidet med å finne fram til fridager som er avspasert før 1. oktober 1975 er arbeidskrevende både for Riksarkivet (som har arkivmateriale fra det tidligere Direktoratet for sjømenn) og Pensjonstrygden for sjømenn. En oppheving av bestemmelsen om medregning av disse periodene vil forenkle saksbehandlingen og redusere utgiftene.

Det er anslått at ca 90 prosent av dagens alderspensjonister mellom 60 og 67 år ville vært berørt dersom de ikke hadde fått godskrevet ferie- og fridager m v opptjent før 1. oktober 1975. Antallet vil synke ettersom yngre årsklasser blir pensjonister. Gjennomsnittlig godskrives det slik tid med 17 måneder per pensjonist. Redusert årspensjon ved å oppheve adgangen til å godskrive tiden antas de første årene å ville utgjøre gjennomsnittlig ca 5 000 kroner ved fartstid som underordnet og 7000 kroner ved fartstid som overordnet.

Reduserte utgifter til pensjon kan anslås til ca 5,9 mill kroner i år 2000, og øke til ca 41 mill kroner i 2006 da man har fylt opp alle 7 årsklassene. Fra 2027 blir det ikke lenger reduserte utgifter fordi ingen pensjonister kan ha fartstid før 1. oktober 1975. Kontantverdien per 1. januar 2000 av reduserte pensjonsutgifter er beregnet til 450 mill kroner.

– *Uførepensjonstid (stønadstid)*

Dette gjelder tid der arbeidstakeren før pensjonsalderen har mottatt uførepensjon fra lovbestemt pensjonsordning på grunn av sykdom eller skade som er påført ham i pensjonsgivende tjeneste. Tiden skal medregnes som pensjonsgivende uansett når selve uførheten oppstår.

Bestemmelsen kan i noen saker være vanskelig å praktisere fordi sjøtjenesten kan skrive seg fra mange år tilbake, mens uførepensjon (som oftast fra folketrygden) er innvilget langt senere. Bestemmelsen har i dag liten betydning på grunn av tilpassingen mellom pensjonstrygden for sjømenn og folketrygden. Tid som eventuelt godskrives får oftast svært liten innvirkning på pensjonens størrelse og normalt bare for pensjon som gis med fastlåste satser etter overgangsregler (som også vurderes opphevet, se nedenfor).

Bestemmelsen er gitt i en tid da pensjonstrygden hadde som formål å gi livsvarige pensjoner, og hadde da sin berettigelse. Bestemmelsen anvendes i dag ytterst sjelden. Å oppheve den nå vil ikke gi reduserte utgifter av betydning, men vil innebære en administrativ forenkling.

Oppsummering

Kontantverdien per 1. januar 2000 av de samlede besparelsene når det gjelder tid det ikke er betalt avgift for kan anslås til 1 005 mill kroner.

b) Begrensning av ordningen med å legge sammen tjenestetid i pensjonsordninger for å få rett til pensjon

En sjømann som har færre enn 150 pensjonsgivende farts måneder kan likevel få rett til pensjon hvis han har minst 36 farts måneder, og i tillegg tjenestetid i en annen samordningspliktig tjenestepensjonsordning som er så lang at samlet tjenestetid blir minst 150 måneder. Dette følger av samordningsloven.

Sammenlegging av tjenestetid kan først skje fra det tidspunktet pensjonsalderen er nådd i begge ordningene.

Fordi pensjonen fra de andre ordningene vanligvis ytes fra langt høyere alder (67 år eller senere) enn den som gjelder i pensjonstrygden for sjømenn, har ordningen med sammenlegging av tjenestetid liten praktisk betydning. Det vil da være snakk om små pensjoner som ytes etter overgangsordningen. Er det på forhånd utbetalt et engangsbeløp i tilbakebetaling av pensjonsavgift, skal dette gå til fradrag. Dersom pensjonsalderen i en annen ordning er lav (særaldersgrense), vil sammenlegging kunne skje før 67 år (i noen tilfeller allerede fra 60 år). Både i disse og i andre tilfeller vil hele eller deler av sjømannspensjonen ofte gå til fradrag i den andre pensjonen.

I Samordningsutvalgets utredning (NOU 1995:29) foreslås det at den generelle ordningen med å legge sammen tjenestetid oppheves. Det foreslås likevel at ordningen beholdes mellom pensjonstrygden for sjømenn og pensjonstrygden for fiskere, og med en viss mulighet til å ta hensyn til annen tjenestetid på skip. Kravet til opptjeningstid for å kunne yte pensjon ved sammenlegging foreslås satt ned til 12 måneder. I begge de nevnte pensjonstrygdene skjer opptjeningen av tjenestetid på fartøyer, og begge er førtidspensjonsordninger til folketrygden fra 60 år. En endring i tråd med forslaget fra Samordningsutvalget vil bety en forenkling av saksbehandlingen.

Det er anslått at forslaget vil berøre ca 30 sjømannspensjonister per år. Det dreier seg stort sett om tjenestetid som underordnet. Tjenestetiden varierer fra 36 til 149 måneder, og pensjonene varierer fra ca 11 000 kroner til ca 44 000 kroner per år. Dersom forslaget vedtas, vil mange personer få økt tjenestepensjon fra andre tjenestepensjonsordninger med tilsvarende beløp.

Reduserte utgifter til pensjon anslås til ca 0,4 mill kroner i år 2000, økende til ca 4,5 mill kroner når alle 7 årskullene er fylt opp. Senere vil de reduserte utgiftene variere etter størrelsen på årskullene. Kontantverdien per 1. januar 2000 av reduserte pensjonsutgifter er beregnet til 90 mill kroner.

c) Oppheving av ordningen med å legge sammen pensjonsgivende fartstid med tjenestetid på skip som ikke gir pensjonsrett

En sjømann som har færre enn 150 pensjonsgivende farts måneder kan likevel få rett til pensjon dersom han har minst 75 pensjonsgivende farts måneder og i tillegg tjenestemåneder (ikke pensjonsgivende) på norske skip over 50, men under 100 bruttotonn. Det kreves at summen av pensjonsgivende farts måneder og ikke-pensjonsgivende tjenestemåneder er minst 150 måneder.

Det kan reises tvil om regelen er berettiget fordi den fører til at noen som har betalt avgift for få måneder oppnår pensjon, mens andre som har betalt for

atskillig flere måneder ikke får pensjon fordi de ikke når opp i 150 måneder. Tjenestetiden på de mindre skipene finnes ikke i noe register, slik at saksbehandling kan være tidkrevende pga innhenting av opplysninger.

Forslaget om å oppheve ordningen med å få rett til pensjon ved sammenlegging med tjenestetid på mindre skip vil anslagsvis berøre 3 personer per år. Pensjonsgivende fartstid for denne gruppen tidligere sjømenn er normalt opptjent i tjeneste som underordnet, og varierer fra 75 til 149 pensjonsgivende farts måneder. Pensjonene varierer fra ca 22 000 til ca 44 000 kroner per år.

Reduserte utgifter til pensjon ved å oppheve regelen er anslått til ca 0,1 mill kroner i år 2000, økende til ca 1,0 mill kroner når alle 7 årskullene er fylt opp. Senere vil de reduserte utgiftene variere etter størrelsen på årskullene. Besparelsene er beregnet til 20 mill kroner i kontantverdi per 1. januar år 2000.

d) Avvikling av overgangsordningen med å yte fastlåste småpensjoner

Overgangsordningen med fastlåste små pensjoner for fartstid opptjent før 1967 er beskrevet i kapittel 3, "*Særlige regler for pensjoner opptjent før 1967*" i punkt 3.3.2. Den gjelder i det vesentlige alderspensjoner etter fylte 67 år, alderspensjoner til den som har uførepensjon m v fra folketrygden/avtalefestet pensjon og enkepensjoner.

Pensjonene ytes på grunnlag av et synkende antall farts måneder i nye tilfeller, slik at pensjonene blir stadig mindre, også i absolutte beløp. Andelen av pensjonene som blir utløst med et engangsbeløp fordi pensjonen er mindre enn 4 prosent av folketrygdens grunnbeløp er økende.

For eksempel vil en sjømann født i 1940, og som fyller 60 år i år 2000, maksimalt kunne oppnå en pensjon etter overgangsordningen på 204 kroner per måned (etter underordnet fartstid), forutsatt at han kan godskrives sammenhengende tid fra fylte 15 år til utgangen av 1966. Dette maksimumsbeløpet vil bli redusert med 17 kroner for hvert fødselsår etter 1940. Tilsvarende vil pensjonen for en enke etter en slik sjømann maksimalt kunne utgjøre 55 kroner per måned. Den blir redusert med 5 kroner for hvert år sjømannen er født etter 1940. Det vil gi betydelige administrative besparelser å avvikle overgangsordningen.

Særlig om overgangstillegg etter fylte 67 år

Dersom overgangsordningen med små, fastlåste pensjoner avvikles, vil det ikke kunne ytes overgangstillegg etter fylte 67 år i nye tilfeller. Dette tillegget gis når summen av alderspensjon fra pensjonstrygden for sjømenn etter 67 år (dvs lav fastlåst pensjon) og alderspensjon fra folketrygden er mindre enn alderspensjonen fra pensjonstrygden for sjømenn var før fylte 67 år. Tillegget utgjør beløpsforskjellen.

Betydningen av overgangstillegget har blitt mindre etter hvert som yngre årskull opptjener stadig større pensjoner fra folketrygden. Dersom det foretas en omfordeling, slik at pensjonsnivået i pensjonstrygden for sjømenn blir høyere, i alle fall for noen, vil flere kunne få lavere pensjon fra fylte 67 år. Som en pensjonsordning som ikke skal være livsvarig, bør pensjonstrygden for sjømenn ikke kompensere for dette, men benytte midlene til alderspensjoner mellom fylte 60 og 67 år.

Det foreslås at ordningen med overgangstillegg etter 67 år ikke videreføres dersom overgangsordningen for små, fastlåste pensjoner avvikles. Den gjeldende bestemmelsen om overgangstillegg (sjømannspensjonstrygd-

loven § 48 nr 1) bør da oppheves. Den vil ikke lenger ha noen selvstendig betydning.

En avvikling av overgangsordningen med å yte små, fastlåste pensjoner vil fra først av berøre ca 2000 personer i året, men antallet vil minke etter hvert som det er opptjent stadig mindre pensjonsgivende fartstid før 1967.

Reduserte utgifter til pensjon kan anslås til ca 9 mill kroner i år 2000. De årlige utgiftsreduksjonene vil øke til ca 16 mill kroner i 2003-2006. Senere vil de avta, og utgjøre mindre enn 1 mill kroner fra år 2022. De reduserte utgiftene er beregnet til 205 mill kroner i kontantverdi per 1. januar 2000.

e) Oppheving av ordningen med barnetillegg

Det ytes barnetillegg med 10 prosent av pensjonen for forsørgede barn under 18 år, men ikke til de fastlåste pensjonene etter overgangsordningen. Det gis barnetillegg selv om vedkommende er i fullt arbeid, og uansett ektefellens inntektsforhold.

Det er anslått at det gjennomsnittlig innvilges 40 barnetillegg i året, og at gjennomsnittlig varighet av barnetilleggene er 5 år. Dersom barnetillegget oppheves, kan reduserte utgifter anslås til ca 0,25 mill kroner for år 2000, og vil fram til 2005 øke til ca 2,3 mill kroner. Forutsatt at hvert årskull framover får relativt sett like mange barn som i dag, er kontantbeløpet per 1. januar 2000 av de reduserte utgiftene beregnet til 40 mill kroner.

f) Begrensning (eventuelt oppheving) av ordningen med tilbakebetaling av pensjonsavgift

Det kan på visse vilkår utbetales et engangsbeløp (tilbakebetaling av pensjonsavgift) til den som ikke har opptjent nok fartstid for rett til pensjon. Dagens ordning, som ble innført fra 1. mai 1993, er beskrevet i "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3, "[Tilbakebetaling av pensjonsavgift](#)" i punkt 3.3.4.

Det ble tidligere utbetalt svært lave beløp. I dag er beløpene som tilbakebetales gjennomsnittlig 5 ganger høyere enn før dagens ordning ble innført i 1993, og i mange enkelttilfeller enda høyere.

Midlene som anvendes til disse engangsutbetalingene tilgodeser personer som ikke har seilt på mange år. Det gjaldt en atskillig dårligere ordning med tilbakebetaling av pensjonsavgift da de som nå får utbetalt engangsbeløp opptjente sin fartstid. Det kan reises spørsmål om dette er den beste anvendelsen av de begrensede midlene som pensjonstrygden for sjømenn har. Dette gjelder spesielt når pensjonsordningen går med underskudd samtidig som det vurderes visse økninger i pensjonene.

Det har tidligere vært reist forslag om å halvere engangsbeløpene i forhold til dagens ordning, dvs at beløpet reduseres fra 2/3 til 1/3 av årspensjonen beregnet på grunnlag av opptjent fartstid.

Endringer i reglene for tilbakebetaling av avgift vil omfatte ca 1 000 personer i året. Reduserte utgifter ved å halvere utbetalingene kan anslås til å bli 11 mill kroner i år 2000. Senere vil reduksjonen av utgiftene variere ut fra hvor mange som hvert år antas å få slik utbetaling. Besparselsene er beregnet til 315 mill kroner i kontantverdi per 1. januar 2000.

Dersom ordningen med tilbakebetaling av pensjonsavgift fjernes helt, vil beløpet for reduserte utgifter kunne fordobles.

g) Oppheving av en særordning for personer under utdanning til maskinist

Det kan godskrives pensjonsgivende fartstid for tidsrom under utdanning til maskinist ved verksted og aspirantkurs når det innbetales arbeidstakeravgift.

Bestemmelsen praktiseres slik at avgiften må innbetales i tilknytning til tiden på verksted/aspirantkurs (med mulighet for en viss utsettelse). Det har ikke vært innbetalt avgift i tilknytning til tjenesten på en årrekke. I noen utstrekning søkes det om å få innbetale avgift for verkstedtid mange år tilbake i tilknytning til krav om pensjon. Ordningen skaper således en uberettiget forventning om bedre pensjonsutbetalinger, og gir merarbeid for Pensjonstrygden for sjømenn, blant annet med ankesaker til Trygderetten.

I og med at ordningen i praksis ikke benyttes, bør den oppheves. Det vil ikke bli noen reduksjon av utgiftene, men visse lettelser i saksbehandlingen.

h) Oppheving/begrensning av retten til å ta ut redusert pensjon før pensjonsalderen

En arbeidstaker som har sluttet i pensjonsgivende tjeneste har rett til å ta ut pensjonen inntil 5 år før pensjonsalderen dersom summen av alder og pensjonsgivende fartstid er 80 år eller mer. Pensjonen reduseres da varig med 0,7 prosent for hver måned pensjonen ytes før pensjonsalderen, dvs med 42 prosent dersom pensjonen tas ut fra tidligst mulig tidspunkt. Som ellers kan pensjonen ytes inntil 3 år tilbake.

Ordningen med å ta ut redusert pensjon før pensjonsalderen er lite benyttet. Den fører til merarbeid i en del saker, bl a når det ytes dagpenger ved arbeidsløshet (det foretas samordningsfradrag i dagpengene, slik at det normalt ikke er noe å tjene på å ta ut sjømannspensjonen). Dette kan tale for at ordningen oppheves.

Ordningen kan ha en viss betydning i spesielle tilfeller der det ikke foreligger rett til dagpenger. Ønsker man å beholde ordningen, kan reglene eventuelt endres noe, slik at den forbeholdes aktive sjømenn med lang fartstid. I slike tilfeller bør pensjonen gis til løpende livsopphold, og ikke med tilbakevirkning. Det kan for eksempel innføres regler om at det må være opptjent minst 120 farts måneder etter fylte 40 år, og at pensjonen i disse tilfellene ikke skal gis for lengre tid tilbake enn den kalendermåneden da pensjonsskravet settes fram.

En oppheving eller endring av reglene om uttak av pensjon før pensjonsalderen vil ikke ha økonomiske konsekvenser, men vil gi en viss lettelse i saksbehandlingen.

Administrativ innsparing

Dersom forslagene ovenfor gjennomføres, vil behandlingen av pensjonssakene bli enklere. Pensjonstrygden for sjømenn har anslått at dersom samtlige forslag gjennomføres, vil innsparingene på kort sikt bli på ca 3 årsverk. Dette anslaget forutsetter at ordningen med tilbakebetaling av pensjonsavgift ikke fjernes helt. Ett årsverk tilsvarer ca 350 000 kroner i lønn og sosiale omkostninger. På noe lengre sikt vil innsparingene bli større fordi behovet for manuell saksbehandling vil minke. Dette vil gjøre det enklere å utvikle Edb-systemer som vil kunne forenkle saksbehandlingen betydelig slik at antallet saksbehandlere kan reduseres.

Det som særlig vil innebære administrative besparelser, er å oppheve ordningene med å

- a) yte pensjon for avgiftspliktig tid det ikke er betalt for
- b) yte pensjon for vernepliktstid
- c) slå sammen tjenestetid for rett til pensjon etter samordningsloven
- d) yte fastlåste småpensjoner etter overgangsordningen, og
- e) tilbakebetale pensjonsavgift.

Besparelsen ved a) vil komme på noe lengre sikt idet de fleste av sjømennene dette vil ha betydning for først når pensjonsalderen om ca 10 år. Den anslås da å bli 1-2 årsverk. Innsparingene ved b) og c) anslås til ca 1 årsverk for hver. Innsparingen ved d) anslås på kort sikt til ca 1 årsverk og på lengre sikt til ca 2 årsverk. I tillegg kommer innsparinger for trygdekontorene og andre pensjonsordninger som får mindre arbeid med meldinger/rapporter. Dessuten antas det at arkivarealet over en periode på ca 15 år vil bli redusert med ca 80 prosent. Innsparingene ved e) anslås til ca 2 årsverk på kort sikt.

Samlet innsparing vil på kort sikt bli ca 3 årsverk (5 årsverk dersom ordningen med tilbakebetaling av pensjonsavgift oppheves), og på lengre sikt 5-6 (7-8) årsverk. Regnet over en periode på 10 år vil besparelsene til lønn og andre personalavhengige utgifter, herunder utgifter til kontor-/arkivareal, kunne anslås til i gjennomsnitt ca 2,5 (3,5) mill kroner per år. Som en motpost til besparelsene vil det imidlertid komme merutgifter ved å administrere den foreslåtte ordningen med et tillegg som inntektsprøves. Ved en slik ordning må bl a inntektsbeløp som legges til grunn ved beregning av tillegget holdes ajour. Det antas at ordningen ikke vil medføre merarbeid utover ett årsverk.

Samlede reduksjoner i utgiftene

I tabell 8.3 gis det en oversikt over samlet utgiftsreduksjon ved de endringer i pensjonsreglene som er gjennomgått.

Tabell 8.3: Kontantverdi per 1. januar år 2000 av reduksjoner i utgiftene

Ikke betalt tid	kr	1 005	mill
Sammenlegging, pensj.ord.	«	90	«
Sammenlegging, tjenestemnd.	«	20	«
Overgangsordning	«	205	«
Barnetillegg	«	40	«
Tilbakebet, p.avgift	«	315	«
Samlet	kr	1 675	mill

Dersom ordningen med tilbakebetaling av pensjonsavgift oppheves, vil utgiftsreduksjonen bli fordoblet, og kan anslås til å utgjøre 630 mill kroner i kontantverdi per 1. januar 2000.

I tillegg kommer administrativ innsparing.

Spørsmål om å anvende grunnfondet

Kapitalen av trygdens grunnfond, 186 millioner kroner, har stått urørt siden pensjonsordningen ble opprettet. Grunnfondet skriver seg fra Nortrashippoppgjøret i 1946 der dette beløpet var avsatt «til delvis finansiering av en fast, varig pensjonsordning for norske sjøfolk.»

Grunnfondet utgjorde i sin tid et formidabelt beløp. I dagens situasjon kan det stilles spørsmål ved om det er hensiktsmessig å opprettholde ordningen med et grunnfond hvor kapitalen ikke skal røres, men hvor avkastningen inngår i trygdens finansiering.

Grunnfondet kan benyttes i finansieringen av et midlertidig inntektsprøvd tillegg til sjømannspensjonene, eventuelt sammen med midler som kan frigjøres ved omfordelingstiltak. Dersom grunnfondet benyttes, vil dette redusere trygdens finansinntekter framover.

8.4 Mulighetene for andre endringer i pensjonsytelsene

8.4.1 Generell økning av pensjonssatsene

Innledning

Midler som frigjøres gjennom omfordeling kan eventuelt benyttes på annen måte. For eksempel kan pensjonssatsene økes for alle, eller økte pensjonssatser kan kombineres med lengre opptjeningstid for rett til full pensjon.

Generell økning av pensjonssatsene

Satsene for årspensjon per farts måned er i dag

- 0,91 prosent av G for fartstid i gruppe 1 (overordnet)
- 0,76 prosent av G for fartstid i gruppe 2 (underordnet) opptjent etter 30. april 1993
- 0,65 prosent av G for fartstid i gruppe 2 (underordnet) opptjent før 1. mai 1993.

Dersom man benytter samtlige innsparingsmuligheter, er det rom for å øke pensjonssatsene med ca 12 prosent for alle, dvs til

- 1,02 prosent av G for fartstid i gruppe 1 (overordnet)
- 0,85 prosent av G for fartstid i gruppe 2 (underordnet) opptjent etter 30. april 1993
- 0,73 prosent av G for fartstid i gruppe 2 (underordnet) opptjent før 1. mai 1993.

Ved G per 1. mai 1998 blir maksimal årspensjon for overordnede 166 596 kroner. For underordnede vil årspensjon for full fartstid variere mellom 119 232 kroner og 138 840 kroner.

Økning av pensjonssatser kombinert med lengre opptjeningstid

En annen mulighet er å gi pensjon for fartstid også utover 30 år. Dette vil prioritere sjømenn med særlig lang fartstid. Dersom opptjeningstiden øker fra 30 til 35 år (420 måneder), vil det samtidig være rom for en generell økning av pensjonssatsene for nye pensjonstilfeller med 7 prosent dersom man benytter samtlige innsparingsmuligheter. Satsene for årspensjon per farts måned vil da bli

- 0,97 prosent av G for fartstid i gruppe 1 (overordnet)
- 0,81 prosent av G for fartstid i gruppe 2 (underordnet) opptjent etter 30. april 1993
- 0,70 prosent av G for fartstid i gruppe 2 (underordnet) opptjent før 1. mai 1993.

Ved G per 1. mai 1998 blir maksimal årspensjon for overordnede med 420 måneders fartstid 184 836 kroner. For underordnede vil den variere mellom 133 392 kroner og 154 356 kroner.

8.4.2 Beregning etter en folketrygdmodell

Utvalget har også sett på om det kan være aktuelt å gå over til å beregne sjømannspensjonene etter en modell hvor folketrygdens beregningssystem benyttes, men hvor sjømannsinntekten legges til grunn istedenfor pensjonsgivende inntekt i folketrygden.

Istedenfor at pensjonen beregnes direkte ut fra antall farts måneder som overordnet/underordnet, går man da over til å beregne grunnpensjon og tilleggspensjon slik det er forklart i "*Pensjons- og trygdeordninger i Norge*" i kapittel 5, "*Alderspensjon*" i punkt 5.2.2.

Overgangen til en slik beregningsmåte forutsetter imidlertid at man kjenner sjømannsinntektene. Som nevnt ovenfor registreres ikke inntektsopplysninger for arbeidstakere på fiske- og fangstfartøy i pensjonstrygden for sjømenn. For andre arbeidstakere er det registrert inntektsopplysninger på datamedium fra og med året 1994. For en rekke tidligere sjømenn er således opplysninger om sjømannsinntekter vanskelig tilgjengelig.

Det har dermed ikke vært mulig for utvalget å få utført beregninger basert på sjømannsinntektene fra tidligere år. Utvalget har derfor ikke utredet spørsmålet om en folketrygdberegning av sjømannspensjonene på grunnlag av sjømannsinntektene nærmere.

Utvalget antar at det heller ikke er aktuelt å beregne en fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn ut fra pensjonsgivende inntekt i folketrygden, fordi man da ville gå over til å beregne pensjonen delvis etter inntekter som ikke er relatert til sjømannsyрket. Næringen må i så fall betale for pensjon som ytes for inntekt utenfor sjømannsyрket.

8.4.3 Spørsmål om godskriving av pensjonspoeng i folketrygden

Det har vært reist spørsmål om sjømannspensjonistene bør kunne godskrives pensjonspoeng i folketrygden for årene de mottar sjømannspensjon fram til fylte 67 år. Bakgrunnen for dette er at personer som går av med pensjon før fylte 67 år, vil kunne få en lavere alderspensjon fra folketrygden fra fylte 67 år enn de som fortsetter i arbeid fram til denne alderen.

Forholdet har størst betydning i folketrygdens oppbyggingsfase (1967-2007) for personer som omfattes av en førtidspensjonering som pensjonstrygden for sjømenn. Saken stiller seg annerledes for bl a personer som omfattes av særaldersgrenser i det offentlige, og som ved full opptjening er garantert en livsvarig alderspensjon med 66 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Det kan imidlertid pekes på at folketrygdens tilleggspensjon opptjenes gjennom pensjonsgivende inntekt og tilhørende avgiftsbetaling. Kravet om 40 års opptjeningstid for å oppnå full tilleggspensjon er modifisert i folketrygdens oppbyggingsfase ved regler om kortere opptjeningstid enn ellers for de som var eldre enn 30 år da folketrygden ble innført (såkalt overkompensasjon). Disse reglene gjelder for tilleggspensjon beregnet av pensjonsgivende inntekt opp til 5 ganger grunnbeløpet i folketrygden. Først fra år 2007 vil det være mulig å ha tjent opp 40 poengår i folketrygden.

Også pensjonstrygden for sjømenn har regler for å hindre uheldige utslag når pensjonisten går over på alderspensjon fra folketrygden etter 67 år. Pen-

sjonisten vil da normalt beholde en mindre sjømannspensjon etter overgangssordningen som gjelder for fartstid før 1. januar 1967. Dersom summen av denne sjømannspensjonen og alderspensjonen fra folketrygden er mindre enn det sjømannspensjonen var før fylte 67 år, gis det et overgangstillegg i sjømannspensjonen som tilsvarende forskjellen.

På den annen side kan det pekes på at noen førtidspensjonister får godskrevet pensjonspoeng, nemlig de som mottar avtalefestet pensjon fra en pensjonsordning der vilkårene i tilskottsloven er oppfylt. Disse pensjonistene godskrives pensjonspoeng i folketrygden etter samme regler som for uførepensjon, se "*Pensjons- og trygdeordninger i Norge*" i kapittel 5 "*Særskilt om beregning av uførepensjon*" i punkt 5.2.3. Det vil si at ved uttak av pensjon fra AFP-ordningene i privat sektor regnes det med pensjonspoeng for årene pensjonisten fyller 62-66 år, som godskrives ved beregning av alderspensjonen fra folketrygden fra fylte 67 år. Den som mottar AFP-pensjon i offentlig sektor får beregnet pensjonen etter samme regler som i privat sektor fram til fylte 65 år, og får da også godskrevet pensjonspoeng, se "*Pensjons- og trygdeordninger i Norge*" i kapittel 5, "*AFP i offentlig sektor*" i punkt 5.6.3. Hvis AFP-pensjonen ytes i form av en tjenestepensjon fra fylte 65 år, opptjener pensjonisten ikke ekstra pensjonspoeng i folketrygden.

I denne sammenheng kan det også nevnes at det ved jordbruksoppgjøret våren 1998 ble innført en særlig førtidspensjonsordning for jordbrukere, uten at det ble gitt adgang til ekstra pensjonspoeng i folketrygden.

Spørsmålet om godskriving av pensjonspoeng i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn behandles i "*En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn*" i kapittel 10, "*Godskriving av pensjonspoeng i folketrygden og forholdet til andre (pensjons)ytelser*" i punkt 10.4.

En eventuell godskriving av pensjonspoeng ved fortsettelse av den gjeldende pensjonsordningen antas i tilfelle bare å være aktuelt for sjømenn som seiler fram til pensjonsalderen. Som nevnt ovenfor i "*Beregning av tillegg og merutgifter*" i punkt 8.3.2 viser en undersøkelse av sjømannspensjonisters inntektsforhold i 1996 at nær halvparten (45 prosent) av personene som seilte fram til de tok ut sjømannspensjon hadde inntekter over 1 G. De opptjener dermed pensjonspoeng.

Det er ikke mulig å vite i hvilken grad endrede regler vil påvirke pensjonistenes atferd. Legges ovennevnte inntektsopplysninger til grunn, vil en eventuell ordning med godskriving av pensjonspoeng for sjømannspensjonister som seiler fram til pensjonsalderen få betydning for noe over halvparten av disse pensjonistene (ca 18 prosent av samtlige sjømannspensjonister mellom 60 og 67 år).

Det er anslått at en person gjennomsnittlig vil få utbetalt 14 000 kroner mer i årlig alderspensjon fra folketrygden dersom det godskrives pensjonspoeng for sju år (60-67 år), se "*En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn*" i kapittel 10, "*Godskriving av pensjonspoeng i folketrygden og forholdet til andre (pensjons)ytelser*" i punkt 10.4. For en årgang pensjonister vil merutgiftene for folketrygden utgjøre ca 1,7 mill kroner det første året. Merutgiftene vil være økende etter hvert som flere årskull fylles opp, men minke igjen når personer som er fylt 60 år etter år 2 007 blir pensjonister. De fleste vil da ha opptjent 40 poengår i folketrygden.

Det er ulike oppfatninger i utvalget når det gjelder spørsmålet om sjømannspensjonister bør ha samme ordning med poengopptjening som i ordningen med avtalefestet pensjon (AFP).

8.5 Spørsmål om omlegging av rederienes avgift til faste månedsbeløp

Rederiene betaler som hovedregel en avgift på 3,3 prosent av arbeidstakerens bruttoinntekt om bord, mens arbeidstakeravgiften er faste beløp per måned (en sats for overordnede og en sats for underordnede arbeidstakere). For arbeidstakere på fiske- og fangstfartøyer er også rederienes avgift faste beløp per måned (150 prosent av arbeidstakeravgiften), se nærmere under beskrivelsen av gjeldende ordning, "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v](#)" i kapittel 3 "[Pensjonsavgiftene](#)" i punkt 3.4.2.

Av beskrivelsen av den historiske utviklingen i "[Historisk utvikling](#)" i kapittel 4, "[Avgiftene fra arbeidstakere og rederier](#)" i punkt 4.4.2 framgår det at avgiftsreglene har vært endret en rekke ganger gjennom årene. Her gjengis noen hovedpunkter:

- Både rederiene og arbeidstakerne betalte opprinnelig avgift i prosent av lønn. De første årene (opphevet i 1953) var det dessuten bestemt at rederienes avgift skulle svares som *tonnasjeavgift* dersom dette gav høyere beløp enn prosentvis avgift.
- I 1963 gikk man over til faste månedlige avgiftsbeløp både for rederienes og arbeidstakernes avgift.
- I 1975 innførte man dagens ordning med at rederiene svarer avgift i prosent av lønn (bortsett fra fiske- og fangst), mens arbeidstakeravgiften ble beholdt som faste månedsbeløp.
- Rederiene skulle svare avgift også av utenlandske arbeidstakere om bord som ikke opptjente rett til pensjon. Dette gjaldt fram til 1. juli 1987 da NIS ble innført.

Sjømannspensjonene har hele tiden vært regnet i beløp per farts måned uavhengig av inntekt. Prinsippene for fastsettelse av avgiftene har variert, men det har aldri vært noen direkte sammenheng mellom avgiftene og pensjonen til den enkelte pensjonist.

Dagens regler fører blant annet til at rederiene betaler høyere avgifter for sjømenn med høye inntekter enn for sjømenn med lavere inntekter, uten at dette gir seg utslag i pensjonen. Dermed subsidierer deler av skipsfartsnæringen andre deler av næringen. Dette gjør seg spesielt gjeldende for fiske- og fangstfartøyer, hvor avgiftsbelastningen er lavere enn ellers.

En omlegging av rederienes avgift til faste månedsbeløp vil innebære at det blir større samsvar mellom betaling og motytelse. For å gi samme avgiftsinntekter som i dag, vil det være nødvendig å fastsette rederienes avgift til 180 prosent av arbeidstakeravgiften.

Dersom der *ikke* skjer noen endringer i reglene om beregning av pensjon, vil en ordning med at rederiene skal betale avgift etter faste satser være lettere å administrere/kontrollere enn dagens ordning. Fram til 1989 ble avgiftene innkrevd av Direktoratet for sjømenn sammen med sjømannsskatten. Ved kontroll av rederier i forbindelse med skatteinnkrevingen kunne pensjonsavgiftene kontrolleres samtidig. Tilsvarende muligheter finnes ikke i dag. På den annen side er dagens system godt innarbeidet og enkelt å budsjettere for rederiene. Dette kan tale mot å foreta endringer i avgiftssystemet.

Dersom det foretas endringer i pensjonsreglene ved at det innføres et tillegg til pensjonene basert på sjømannsinntekter, er det nødvendig å ha inntektene tilgjengelig. Det antas at det er vanskelig å få gjennomført en innrapportering av inntekter uten at dette skjer gjennom avgiftsinnkrevningen,

som i dag. En eventuell innføring av et slikt tillegg kan derfor tale for at ordningen med prosentvis avgift fra rederiene beholdes.

8.6 Rettslig regulering. Administrative forhold

Det forutsettes at dersom dagens pensjonstrygd for sjømenn videreføres med utligningssystem og statsgaranti, skal ordningen fortsatt være lovfestet og administreres av et eget organ hvor staten, sjømenn og rederier er representert i styret.

Dersom det som et ledd i omfordeling gjennomføres tiltak som nevnt ovenfor i "*Finansiering av tillegget*" i punkt 8.3.3, vil dette bidra til ytterligere forenkling av regelverket. Utviklingen mot en enklere administrasjon vil da kunne skje raskere. Behovet for manuell saksbehandling vil da bli mindre, noe som vil bidra til å utvikle Edb-systemer som forenkler saksbehandlingen og gjør det mulig å minske bemanningen.

Innføringen av et inntektsprøvd tillegg for en viss periode vil føre til noe merarbeid, men det må antas at det kan bygges opp hensiktsmessige rutiner for dette, bl a ved hjelp av Edb.

8.7 Oppsummering

Dersom dagens lovfestede pensjonsordning blir videreført, vil det samtidig bygges opp avtalefestede suppleringsordninger i vesentlige deler av næringen.

I en pensjonsordning finansiert ved utligningsprinsippet i en næring der antall arbeidstakere varierer over tid, er det nødvendig med en garanti. Ved en videreføring av den lovfestede pensjonsordningen blir statsgarantien videreført.

Pensjonsordningens reguleringsfond vil være brukt opp i løpet av få år. Statsgarantien medfører at staten vil måtte dekke underskudd i pensjonsordningen i årene framover til regnskapet igjen viser overskudd om lag år 2015. Hvor store underskuddene vil bli, avhenger av flere usikre faktorer, men det må anses på det rene at det dreier seg om betydelige beløp (et anslag som forutsetter 27 000 betalende medlemmer viser at kontantverdien av akkumulerte underskudd i årene fra 2000 til 2015 kan utgjøre 3,6 milliarder kroner).

Dagens bestemmelse om pensjonsalder videreføres, med 60 år som hovedregel. Opptjeningstiden for rett til pensjon/full pensjon vil være 12,5 år/30 år. Det første av kravene er lengre enn vanlig i tjenstepensjonsordninger. Pensjonsberegningen vil skje etter faste satser per farts måned. Det vil derfor være store omfordelingsvirkninger.

Det har vært innvendt mot dagens ordning at ytelsene er lave, særlig ved høyere inntekter. Utredningen bekrefter dette. Det følger av utvalgets mandat at statens garantiansvar for en offentlig ordning ikke skal øke. Utvalget har på denne bakgrunn vurdert visse omfordelinger. Det er bl a pekt på at det samtidig med at det i næringen bygges opp avtalebaserte tilleggspensjonsordninger, er mulig å gi høyere lønnsavhengige pensjoner i den lovfestede ordningen for sjømenn med lang fartstid. Innenfor rammen av utvalgets mandat kan det virke fornuftig med et midlertidig tillegg beregnet med utgangspunkt i 60 prosent av sjømannsinntekten, likevel begrenset for inntekter over 6 G. Tillegget gis til sjømenn som seiler fram til pensjonsalderen. Det inntektsprøves etter samme regler som AFP-pensjonene. Det forutsettes at

ordningen med midlertidig tillegg tilpasses suppleringsordninger som bygges opp i næringen.

Når det gjelder forholdet til yrkesaktivitet/inntekt ved uttak av pensjon, vil det være et vilkår at pensjonsgivende tjeneste må være avsluttet for at det skal gis pensjon før fylte 62 år. Dersom det innføres et tillegg til personer som er i yrket ved pensjonering, forutsettes det som nevnt ovenfor at tillegget påvirkes av yrkesaktivitet gjennom inntektsprøving mot arbeidsinntekt.

Utvalget legger til grunn at finansieringen fortsatt skal skje ved avgifter på rederier og arbeidstakere, og at statsgarantien videreføres, jf ovenfor. Ordningen med at rederienes avgift regnes i prosent av inntekt kan eventuelt endres til månedssats. Om dette er hensiktsmessig vil bli avhenge av om det innføres et inntektsprøvd tillegg til pensjonene.

Kapittel 9

En privat tjenstepensjonsordning for sjømenn**9.1 Innledning**

Utvalget legger i dette kapitlet fram en skisse til hvordan en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn kan utformes. Med en privat tjenstepensjonsordning menes det i det følgende en pensjonsordning som følger de reglene som gjelder for skattefaviserte private tjenstepensjonsordninger. En rapport som Storebrand Livsforsikring AS har utarbeidet for utvalget er i sin helhet tatt inn som vedlegg 3 til utredningen. Når det gjelder private tjenstepensjonsordninger rent generelt vises det til framstillingen av dette foran i "[Private pensjonsordninger](#)" i punkt 5.4.

Utvalget har utredet en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn både som en innskuddsbasert og som en ytelsesbasert ordning. En ytelsesbasert ordning karakteriseres ved at bedriften forplikter seg til å *yte pensjoner* av en nærmere angitt størrelse i forhold til sluttlønn. Ved en innskuddsordning forplikter bedriften seg til å *yte et årlig innskudd* av en viss størrelse til den enkeltes pensjonssparing. I det følgende vil forskjellene mellom disse to alternativene bare bli omtalt der de har direkte betydning for utformingen av tjenstepensjonsordningen.

Rammebetingelsene for private tjenstepensjonsordninger er for tiden under vurdering. I NOU 1998:1 la et offentlig utvalg (Selvig-utvalget) fram et forslag til en ny lov om foretakspensjon. De gjeldende reglene på området legges i hovedsak til grunn for denne utredningen, men med enkelte viktige momenter fra Selvig-utvalgets forslag.

Innskuddsbaserte pensjonsordninger er lite utbredt i Norge, noe som nok i stor grad skyldes at de ikke har hatt den samme skattemessige behandlingen som ytelsesordninger. Det foreligger imidlertid nå en rapport fra en arbeidsgruppe som har utredet hovedspørsmål knyttet til innskuddsbaserte pensjonsordninger, herunder skattefavisering av slike ordninger. Utvalget forutsetter at det i en eventuell innskuddsbasert pensjonsordning for sjømenn vil bli gitt skattefradrag for innbetalt premie.

9.2 Vilkår for rett til pensjon

9.2.1 Pensjonsalder m v

Hovedregelen for private tjenstepensjonsordninger med skattefavisering er at pensjonsalderen må være 67 år eller høyere. Pensjonsalderen kan være lavere for visse stillinger og for yrkesgrupper som kommer inn under lovfestede tjenstepensjonsordninger.

Det legges til grunn at pensjonsalderen i en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn kan være 60 år. Pensjonen utbetales til vedkommende fyller 67 år. Den som fortsetter i sjømannsyrtet utover pensjonsalderen vil ikke få rett til pensjon før tjenesten avsluttes.

9.2.2 Krav til yrkesaktivitet og rettigheter ved fratredelse

Det legges til grunn at medlemskap i pensjonsordningen som hovedregel inntreffer fra første arbeidsdag i en bedrift som er omfattet av pensjonsordningen, på samme måte som i dagens pensjonstrygd for sjømenn.³

Det kreves ikke at arbeidstakeren er medlem av pensjonsordningen på uttakstidspunktet. En arbeidstaker som slutter i en bedrift som omfattes av ordningen før oppnådd pensjonsalder, avslutter opptjeningen av pensjonen, men får utbetalt pensjon fra oppnådd pensjonsalder i forhold til sin opptjening. Forutsetningen er at det minst er opptjent 12 måneders tjenestetid i pensjonsordningen.⁴

Ved fratredelse i en *ytelsesbasert* ordning etableres det en individuell fripolise i pensjonsordningen. Det vil si at den ansatte har rett til å få den pensjonen som er opptjent på fratredelsestidspunktet utbetalt ved nådd pensjonsalder. Dersom vedkommende senere igjen kommer inn i pensjonsordningen, innordnes rettigheter og reserve i det nye arbeidsforholdet. Fripolisen kan enten beregnes på grunnlag av den premiereserven som er opptjent, eller på grunnlag av hvor lenge vedkommende har vært medlem av ordningen.

I en *innskuddsbasert* ordning vil medlemmet ved fratredelse fortsatt ha eiendomsrett til sin pensjonskonto. Midlene på kontoen skal imidlertid anvendes til pensjonsformål og kommer ikke til utbetaling før pensjonsalderen. Dersom medlemmet igjen blir ansatt ombord på et skip som omfattes av pensjonsordningen, fortsettes innbetalingen av innskudd til medlemmets konto.

9.3 Ytelser

9.3.1 Opptjening av pensjon

Arbeidstakerens inntekt og tjenestetid (medlemstid i pensjonsordningen) har betydning for hvor stor pensjon som opptjenes.

Pensjonsgrunnlaget vil si den arbeidsinntekten som kommer i betraktning ved utmåling av pensjonen. I en *ytelsesbasert* pensjonsordning for sjømenn forutsettes det at pensjonsgrunnlaget fastsettes ut fra sluttlønnen.

Inntekter opptil tolv ganger grunnbeløpet i folketrygden (544 440 kroner per 1. mai 1998) kan medregnes fullt ut i pensjonsgrunnlaget.⁵

For å ha rett til full pensjon kreves det i dag minst 30 års tjenestetid i pensjonsordningen. I NOU1998:1 foreslås det imidlertid å sette som vilkår for rett til full pensjon at man har minst 35 års tjenestetid. I de beregningene over nødvendig premie som utvalget har fått utført, er det tatt utgangspunkt i at det skal kreves 35 års opptjening. Utvalget legger imidlertid til grunn at det bør være tilstrekkelig å kreve 30 års tjenestetid for rett til full pensjon. Det gis derfor også et anslag over nødvendig premie for 30 års opptjening.

Ved en eventuell overgang fra dagens pensjonsordning til en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn, vil det således ta 30 år før noen har opptjent rett til full pensjon. I overgangstiden vil man få en kombinasjon av pensjon som

3. Dette er i samsvar med Selvig-utvalgets forslag i NOU 1998:1. Etter någjeldende regler kan det stilles krav om ett års ansettelsestid for medlemskap i en tjenstepensjonsordning, og 5 års ansettelsestid dersom arbeidstakeren er under 25 år.

4. Dette er i samsvar med Selvig-utvalgets forslag i NOU 1998:1. I dag kreves normalt 3 års opptjeningstid.

5. Selvig-utvalget foreslår å endre denne reglen slik at det kan medregnes: 100% av lønn inntil 6G, 80% av lønn mellom 6 og 9 G, 50% av lønn mellom 9 og 12 G, 0% av lønn over 12 G.

er opptjent i dagens pensjonsordning og pensjonsrettigheter som er opptjent i den nye ordningen. Pensjonens størrelse i forhold inntekten vil derfor gradvis stige fra dagens gjennomsnittlige nivå på ca 45 prosent, til 60 prosent i en privat tjenstepensjonsordning.

Ved full opptjeningstid forutsettes det at det i en ytelsesordning opptjenes rett til 60 prosent av pensjonsgrunnlaget (normalt sluttlønnen). I en innskuddsordning fastsettes innskuddene slik at utbetalingene antas å bli 60 prosent av lønnen ved full opptjeningstid.

Dersom vedkommende fortsetter i sjømannsyirket ut over pensjonsalderen, bør det være adgang til å opptjene pensjonsrettigheter dersom det ikke er opptjent maksimal tjenestetid.

Det forutsettes at det, på samme måte som i dagens pensjonsordning for sjømenn, ikke skal gis noen ytelser til etterlatte. Videre bør det – som i dagens ordning – foretas samordning mellom pensjon fra ordningen og uførepensjon fra folketrygden eller avtalefestet pensjon. Ellers vil man kunne oppnå pensjonsytelser som overstiger lønnen.

Spesielt om opptjening i en ytelsesbasert pensjonsordning

Dersom det velges en ytelsesbasert ordning, forutsettes det at opptjeningen av pensjonsrettigheter skjer lineært.⁶ Det vil si at pensjonsrettighetene opptjenes forholdsmessig etter tjenestetid ut fra den lønnen som er pensjongsivende til enhver tid. Hvis f.eks. den ansatte innmeldes i ordningen ved fylte 20 år, og pensjonsalderen er 60 år, vil den ansatte etter 10 års tjenestetid ha opptjent en pensjonsrettighet på 10/40 av antatt full pensjon. Hvis den ansatte meldes inn ved fylte 40 år, vil 10 års tjenestetid gi 10/30 av full pensjon.

Spesielt om «opptjening» i en innskuddsbasert pensjonsordning

I en innskuddsbasert ordning blir midlene som skytes inn avsatt på en særskilt konto for hver enkelt arbeidstaker, og forvaltet etter reglene for forvaltning av pensjonsmidler. Pensjonsytelsen for den enkelte vil i en normal innskuddsordning avhenge av avkastningen i spareperioden. Arbeidstakeren bærer altså normalt risikoen for at avkastningen på de oppsamlede midlene kan bli dårligere enn forventet, men vil tilsvarende få fordelene av en bedre avkastning enn forventet. Hva pensjonene blir i framtiden, må derfor angis ut fra forsiktige anslag over forventet avkastning. I beregningene over nødvendig premie for en ordning som skal gi en pensjonsytelse på 60 prosent, har utvalget forutsatt en netto avkastning på pensjonsmidlene på 6,5 prosent og en lønnsøkning på 3 prosent.

Det kan også etableres en innskuddsordning hvor arbeidstakeren garanteres en viss avkastning på pensjonsmidlene. Dersom den faktiske avkastningen blir mindre enn den garanterte, tilføres likevel den garanterte renten til arbeidstakerens pensjonsmidler. Blir avkastningen høyere enn den garanterte, tilfaller meravkastningen arbeidstakeren. Kostnadene ved slike rentegarantier dekkes ved innbetaling av gebyr (premie) til forvalteren som stiller garantien. En slik form for innskuddsordning vil gi samme sikkerhet for arbeidstakeren som i en ytelsesordning, men fører også til et høyere kostnadsnivå enn i en vanlig innskuddsordning.

6. Jf. Selvig-utvalget som foreslår at denne opptjeningsmodellen blir obligatorisk, se nærmere i NOU 1998:1 s 46 flg.

Arbeidstakerne vil årlig motta en oversikt som viser den enkeltes innskudd, saldo og avkastning på pensjonsmidlene. Dermed får sjømannen et bilde av den pensjonen han vil få. Dersom arbeidstakeren selv foretar investeringsvalgene, bør pensjonsmidlene gradvis flyttes over til verdipapirer med stabil avkastning, f.eks. pengemarkedsfond, de siste årene før pensjonen skal utbetales.

Finansforvaltningen i en innskuddsordning kan i prinsippet skje etter felles retningslinjer for alle medlemmene, eller etter individuelle ønsker fra den enkelte sjømann. Utvalget antar at forvaltningen i utgangspunktet bør skje etter de samme retningslinjene for alle, uten mulighet for individuelle ønsker. En tilpasning til mer individuelle ønsker kan være aktuelt når man har fått mer erfaring med innskuddsordningen.

I likhet med i ytelsesbaserte ordninger kan arbeidstaker eller arbeidsgiver ikke kreve å få tilbakebetalt innskudd til pensjonsordningen.

9.3.2 Beregning og utbetaling av pensjonen

Ytelsesordning

Det er i utredningen forutsatt at pensjonen skal utgjøre 60 prosent av pensjonsgrunnlaget (normalt sluttlønnen) ved full opptjening av pensjon. Full opptjening av pensjon forutsetter som nevnt foran at man har minst 30 års tjenestetid i pensjonsordningen. Dersom tjenestetiden er kortere, blir pensjonen avkortet forholdsmessig.

Pensjonsgrunnlaget tilsvarer vanligvis sluttlønnen, det vil si lønn med godkjente tillegg. Etter reglene i skatteloven kan pensjonsgrunnlaget ikke overstige tolv ganger grunnbeløpet. Opp til dette nivået gjelder det ingen begrensninger for pensjonsgrunnlaget. Pensjonen blir utbetalt fra arbeidstakeren når pensjonsalderen og fram til vedkommende fyller 67 år. Pensjonsutbetalingene opphører dersom pensjonisten dør før fylte 67 år.

Innskuddsordning

Den oppsparte kapitalen omregnes ved pensjonsalderen til en pensjon som utbetales til vedkommende fyller 67 år. Utbetalingen opphører dersom pensjonisten dør før fylte 67 år, og restbeløpet tilfaller fellesskapet.

9.3.3 Kompensasjonsnivå i forhold til tidligere inntekt. Fordelingsvirkninger

Det er foretatt beregninger som baserer seg på at pensjonen i en ytelsesordning skal utgjøre 60 prosent av sluttlønnen ved full opptjeningstid, og at en innskuddsordning også skal gi omtrent samme nivå på pensjonene. Fordelingsvirkningen blir derved liten, ettersom pensjonsutbetalingene står i et direkte forhold til innbetalinger og lønnsnivå.

Tabell 9.1 viser årlig pensjon mellom 60 og 67 år (før skatt) i prosent av sluttlønnen, under forskjellige forutsetninger for inngangsalder og fratreddesalder i innskuddsbasert og ytelsesbasert pensjonsordning. Pensjonsnivåene i tabellen er basert på at en ytelsesordning skal gi et kompensasjonsnivå på 60 prosent av sluttlønnen ved full opptjening på 30 år. Ved kortere opptjeningstid blir ytelsene avkortet i forhold til tjenestetiden. Innskuddsordningen er beregnet under forutsetning av at den skal gi en pensjon på omtrent samme nivå.

Tabell 9.1: Årlig pensjon i prosent av lønn

Pensjonssystem	Inngangsalder	Fratredelsesalder		
		40	50	60
Innskuddsordning	20	57%	73%	84%
Ytelsesordning	20	27%	41%	60%
Innskuddsordning	25	41%	56%	68%
Ytelsesordning	25	24%	38%	60%
Innskuddsordning	30	25%	41%	53%
Ytelsesordning	30	19%	37%	60%

Ved fratreddelse i en ytelsesordning antas det at fripolisen reguleres i forhold til folketrygdens grunnbeløp. Den årlige reguleringen antas å være 2,5 prosent.

Kilde: Storebrand Livsforsikring AS

Tabell 9.1 viser at under rimelige antakelser om inntreden og fratreddelse vil en innskuddsordning gi noe bedre ytelser for den ansatte enn en ytelsesordning. Dette skyldes at innskuddet er avhengig av den årlige lønnsutvikling (livslønn), slik at kapitaloppbyggingen vil være noe raskere enn i den ytelsesbaserte ordningen. Siden pensjonsytelsen ikke er avhengig av sluttlønnen, men av lønnsutviklingen underveis og avkastningen av denne, gir innskuddsordningen en bedre pensjonsytelse når lønnsveksten er sterkere i ung alder enn nærmere pensjonsalderen. Imidlertid vil man i de tilfeller sparetiden er kort fram til pensjonsalder, få en høyere pensjonsytelse i ytelsesordningene. Dette skyldes at premien i ytelsesordningene øker sterkt nær pensjonsalderen, på grunn av lønnsøkningen og kort innbetalingstid.

Ytelsene i en innskuddsordning vil som nevnt være avhengig av kapitalavkastningen i spareperioden. Også lønnsveksten vil være av stor betydning for realverdien av sparemidlene. I beregningene ovenfor er det forutsatt en lønnsvekst på 3,0 prosent og en netto avkastning av pensjonsmidlene på 6,5 prosent. I tabell 9.2 er det vist hvor følsom avkastningen på midlene er ved endringer i forhold til den forutsatte renteavkastningen. Eksemplet i tabellen viser en sjømann som trer inn i innskuddsordningen ved 25 års alder, og med fratreddelsesalder på 35, 45 og 60 år. Årlig innskudd er 4,5 prosent av lønnen. Det forutsettes at lønnsveksten er 3 prosent.

Tabell 9.2: Innskuddspensjon i prosent av lønn ved ulike investeringsprofiler. Inngangsalder 25 år

Investeringsprofil	Forventet avkastning	Fratredelsesalder		
		35 år	45 år	60 år
Forsiktig	5,7%	22%	38%	57%
Middels	6,5%	29%	48%	68%
Offensiv	7,0%	33%	54%	74%

Kilde: Storebrand Livsforsikring AS

Tabellen viser at en høyere andel i aksjer vil gi en høyere forventet avkastning på sikt. Til gjengjeld vil avkastningen variere mer over tid. I beregningen av et pensjonsnivå på ca 60 prosent og nødvendig premie, er det forutsatt en investeringsprofil med en middels aksjeandel. Ved etablering av et innskuddsbasert pensjonssystem kan det også være en mulighet å gjennomføre en rentesikring av pensjonene, det vil si at forvaltningen av de oppsparte midlene skjer i et system med en garantert avkastning.

I *ytelsesbaserte* ordninger er det pensjonskostnadene for rederiet og sjømannen som vil endre seg, dersom forutsetningene for beregningene endrer seg, se nærmere i "*Finansiering av en ytelsesbasert ordning*" i punkt 9.4.2 nedenfor. Årsaken til at endringer i forutsetningene slår ut i premien, og ikke i pensjonsytelsen, er at man i en slik ordning forutsetter at det definerte ytelsesnivået opprettholdes.

9.3.4 Kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt. Skatt av pensjonssinntekten

En privat tjenstepensjon for sjømenn vil ikke bli avkortet som følge av arbeidsinntekt vedkommende måtte ha. Det er imidlertid etter gjeldende regler et krav om at vedkommende slutter i stillingen for å få utbetalt pensjon.

Det betales en lav trygdeavgift på 3 prosent av pensjonssinntekten. For øvrig gjelder de vanlige skatteregler.

9.4 Finansiering

9.4.1 Innledning

Pensjonene finansieres ved premier som går til å bygge opp fond som gir kapitaldekning for de pensjonsforpliktelsene som ordningen har til enhver tid. Dette gjelder uansett om ordningen er ytelsesbasert eller innskuddsbasert.

Sikkerheten for utbetalingene ligger dermed i at det er bygget opp tilstrekkelige fondsmidler til å dekke pensjonsforpliktelsene. Da man ikke vet hvordan avkastningen av de oppsamlede midlene blir i framtiden, er det nødvendig å basere seg på en sikkerhetsmargin. Myndighetene stiller krav til forvaltning av pensjonsmidler for å ivareta sikkerheten for pensjonsutbetalingene.

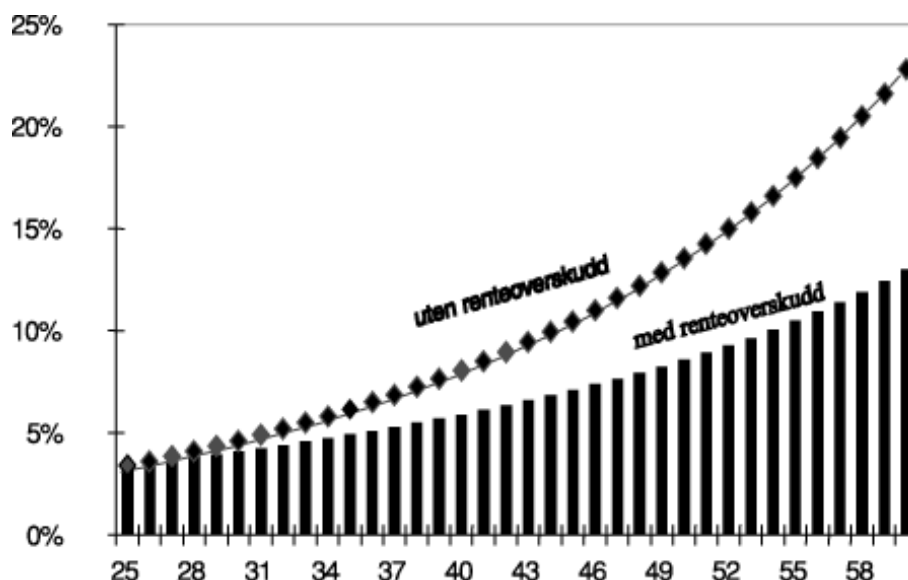
9.4.2 Finansiering av en ytelsesbasert ordning

Premieutvikling

I en ytelsesbasert ordning beregnes premien til det beløpet som er nødvendig for å sikre den ytelsen som er definert på forhånd.

Det kan være vanskelig å forutsi hva kostnadene blir i en ytelsesordning. Med en lineær opptjening blir premien noe mer utlignet over tid enn det som er vanlig i dag, men også med denne typen opptjening vokser premien jo nærmere pensjonsalderen man kommer. Når lønnen stiger, skal årets premie også dekke utgiftene for økte rettigheter for tidligere års medlemskap i ordningen. Den som betaler premien (normalt bedriften) kan dermed få sterkt økende premieutgifter dersom lønnsveksten er sterk. Dette har vært mindre aktuelt i de siste årene, med relativ høy avkastning og lav lønnsvekst/inflasjon, men utviklingen i 1998 viser at en situasjon med høy lønnsvekst og lavere avkastning kan inntreffe, med økte pensjonskostnader som resultat.

I "" i figur 9.1 vises det et eksempel på premieutvikling i en ytelsesordning med opptjening fra fylte 25 år til fylte 60 år. Det forutsettes at pensjonen skal utgjøre 60 prosent av pensjonsgrunnlaget, og at antatt årlig lønnsvekst er på 3,5 prosent. Den stiplede grafen angir premieutviklingen uten et renteoverskudd, mens stolpene angir premieutviklingen ved et renteoverskudd på 2,5 prosent.

Figur 9.1 Premieutvikling i en ytelsesbasert ordning

Kilde: Storebrand Livsforsikring AS

Den stiplede linjen i figuren viser at premien vokser sterkt mot slutten av innbetalingstiden. Årsaken til dette er at lønnsøkning i de siste årene før pensjonsalderen fører til en høyere pensjon, noe som må betales inn over kort tid. En sterkere lønnsvekst enn forutsatt vil forsterke premieveksten nær pensjonsalderen.

På den annen side vil overskuddsdannelse i ordningen redusere de årlige innbetalingene av premie. I det nivået som stolpene i figuren angir er det forutsatt en årlig nettoavkastning på 6 prosent i oppsparingstiden. Det oppstår da et renteoverskudd 2,5 prosent (netto avkastning på 6 prosent og lønnsvekst på 3,5 prosent), som kan benyttes til å redusere de årlige premieinnbetalingene.

Dersom det opprettes en pensjonskasse for alle sjømenn uansett rederi, kan det innføres regler om at premien skal fordeles likt på alle arbeidstakere omtrent som i dagens pensjonsordning for sjømenn. Man unngår da at aldersfordelingen på sjømennene innenfor det enkelte rederiet får betydning for premien.

Premieberegningen

Det er foretatt beregninger over nødvendig premie fordelt på ulike lønnsnivåer, samt total premie. Anslag over premienivået framgår av tabell 9.3. Anslagene bygger på at det fra fylte 60 til fylte 67 år skal ytes en pensjon som

utgjør 60 prosent av sluttlønnen. I premieberegningen er det inkalkulert at oppspart kapital ved dødsfall skal tilfalle forsikringsfelleskapet (dødelighetssarv), og at pensjonsutbetalingen skal samordnes med en eventuell uførepensjon fra folketrygden. Det forutsettes at pensjonen også vil bli samordnet med en eventuell avtalefestet pensjon, noe som kan redusere premienivået ytterligere. I tabellen over årlig premie er det benyttet en grunnlagsrente på 3 prosent.

Tabell 9.3: Årlig pensjonspremie i en ytelsesbasert ordning

Antall personer	Lønn (i 1000 kr)	Premie (i 1000 kr)	Premie i % av lønnsmassen
30 238	6 540 755	316 323	4,8%

Kilde: Storebrand Livsforsikring AS

Beregningene er basert på materiale fra Pensjonstrygden for sjømenn per 1. januar 1998. Inntektsopplysningene omfatter ikke fiske/fangst (arbeidstakere i fiske/fangst som omfattes av pensjonstrygden for sjømenn antas å utgjøre omlag 8 prosent av totalt antall).

Basert på 35 års opptjening viser beregningene at premien vil utgjøre 10 460 kroner i gjennomsnitt for hver ansatt, det vil si at premienivået vil utgjøre ca 4,8 prosent av den samlede lønnsmassen. Utvalget har som nevnt foran forutsatt at det skal kreves 30 års opptjening for rett til full pensjon, noe som vil øke premienivået til om lag 5,0-5,1 prosent av lønnsmassen, avhengig av aldersfordelingen ved overgangen.

Fordeling av premien

En utlignet premie beregnet på grunnlag av forutsetningene ovenfor kan eventuelt fordeles mellom arbeidsgiver og arbeidstaker slik systemet er i dagens ordning. Men siden det er store variasjoner i årlig premie i en ytelsesordning, vil fordelingen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker ikke kunne fastsettes ved en lik prosentsats av lønn, dersom fordelingsvirkninger mellom rederiene skal unngås.

Forvaltning av pensjonsmidlene. Overskudd i pensjonsordningen

Det stilles krav til oppbygging av administrasjonsreserver, bufferkapital og egenkapital i ytelsesordninger. Administrasjonsreserven og deler av bufferkapitalen bygges opp av tilbakeholdt overskudd. Dersom ordningen etableres som en pensjonskasse, vil det kreves ekstra innbetalinger for å bygge opp bufferkapital utover tilbakeholdt overskudd. Det er ikke foretatt nøyaktige beregninger av behovet for ekstra innbetalinger, men behovet kan anslås til 5-10 prosent av premien de første 10 årene.

I en ytelsesbasert pensjonsordning oppstår det et overskudd fordi de forutsetningene som legges til grunn for beregningen av premien (rente, dødelighet, administrasjon m m) legges på den «sikre siden». Premieinnbetalingene er normalt større enn det som er nødvendig for å dekke framtidige pensjonsutbetalinger, og det oppstår derfor et overskudd. Regelverket for ytelsesbaserte tjenstepensjonsordninger innebærer således at det vanskelig kan

tenkes at pensjonsordningen ikke vil ha midler til å dekke sine pensjonsforpliktelse.

Når pensjonsordningen er fondsbasert, vil avkastningen være av dominerende betydning for overskuddsdannelsen. I en privat tjenstepensjonsordning forutsettes det som nevnt ovenfor en framtidig renteavkastning som er lavere enn det man rent faktisk kan forvente å oppnå. Dette innebærer at det kan forventes et renteoverskudd i ordningen.

Betydningen av at det forutsettes en renteavkastning som er lavere enn det man rent faktisk kan forvente å oppnå, illustreres i tabell 9.4. Det legges til grunn at fondet er bygget opp med en forutsetning om 3 prosent rente.

Tabell 9.4: Premiereduksjon ved renteavkastning utover 3 prosent

Renteavkastning	Fondets størrelse i forhold premie			
	1	2	5	10
4%	1%	2%	5%	10%
5%	2%	4%	10%	20%
6%	3%	6%	15%	30%
7%	4%	8%	20%	40%
8%	5%	10%	25%	50%

Kilde: Storebrand Livsforsikring AS

Tabellen viser hvilken premiereduksjon man kan få ved avvik fra den forutsatte renteavkastningen på 3 prosent ved ulike størrelser på fondet. Dersom fondets størrelse bare tilsvarer ett års premieinnbetalinger, vil premiereduksjonen være lik økningen i renteavkastningen. Dersom man feks oppnår 7 prosent renteavkastning i forhold til de forutsatte 3 prosent, vil overskuddet bli 4 prosent av premien. Den årlige innbetalingen av premie kan da reduseres med 4 prosent.

Dersom fondet er 10 ganger så stort som den årlige premien, vil overskuddet bli større ved en høyere renteavkastning enn de forutsatte 3 prosent. Dersom faktisk avkastning f eks blir på 7 prosent, blir overskuddet i ordningen 4 prosent av premien. Fordi fondet tilsvarer 10 ganger årlig premieinnbetaling, må overskuddet på 4 prosent multipliseres med 10 (fondets størrelse) = 40 prosent. Den årlige innbetalingen av premie kan altså reduseres med 40 prosent. Fondets størrelse i en stabil pensjonsordning vil normalt utgjøre 5-10 ganger årspremien.

Ved etablering av en pensjonskasse må et overskudd i de første årene benyttes til å bygge opp egenkapital/bufferkapital. Når denne er bygd opp, kan overskuddet anvendes til å redusere premien eller ytterligere styrke soliditeten i ordningen.

Skattemessige forhold

Arbeidsgiveren kan etter gjeldende regler kreve fradrag for

- arbeidsgiverens andel av årets premie
- tilskudd til premiefondet med inntil 150 prosent av årets premie, men fondet må ikke overstige 10 ganger årets premie
- tilskudd til pensjonsreguleringsfondet med inntil 75 prosent av årets pre-

mie.

Dersom arbeidstakeren betaler en del av årets premie, gis det fradrag for denne premien i alminnelig inntekt.

Arbeidsgiveren betaler for øvrig arbeidsgiveravgift av pensjonspremien.

9.4.3 Finansiering av en innskuddsbasert ordning

Kostnader/premie

Beregningene av kostnader ved en innskuddsbasert ordning er foretatt med den målsetting at en person med 35 års fartstid (fra 25 til 60 år) skal få en pensjonsytelse på omlag 60 prosent av lønnen. Det gis imidlertid også et *anslag* over hvilken premie som er nødvendig for at en person med 30 års *fartstid* skal få en pensjonsytelse på ca 60 prosent av lønnen. Det er forutsatt en netto avkastning på pensjonsmidlene på 6,5 prosent, og en lønnsvekst på 3 prosent.

Kostnadenes størrelse avhenger bl a av om oppspart kapital ved dødsfall skal tilfalle de etterlatte eller forsikringsfellesskapet, og om pensjonsutbetalingen skal samordnes med uførepensjon fra folketrygden.

Dersom oppspart kapital tilfaller de etterlatte ved dødsfall, og det ikke foretas noen samordning med uførepensjon fra folketrygden, er det nødvendig med et årlig innskudd på 5,35 prosent av lønnsmassen.

Utvalget har imidlertid lagt til grunn at oppspart kapital ved dødsfall skal tilfalle de øvrige medlemmene i forsikringsbestanden gjennom en lavere premie. Dette er i tråd med systemet i dagens ordning der det ikke ytes etterlattepensjon. Videre finner utvalget at det, som i dagens ordning, er rimelig å samordne pensjonsutbetalingen med uførepensjon fra folketrygden. Dette medfører at kostnadene kan reduseres med ca 25 prosent, noe som vil gi en premie på 4 prosent av lønnsmassen. Det forutsettes at pensjonsutbetalingen også skal samordnes med en eventuell avtalefestet pensjon, noe som vil redusere premienivået ytterligere.

Dersom det legges til grunn at en person med 30 års fartstid skal få en pensjonsytelse på ca 60 prosent av lønnen, kan nødvendig premie anslås å utgjøre ca 4,5 prosent.

Fordeling av kostnader/premie

Utvalget har lagt til grunn at det skal betales en premie både fra arbeidsgiveren og arbeidstakeren. Det forutsettes at arbeidsgiveren, som i dag, trekker arbeidstakerens innskudd fra lønnen. Arbeidsgiveren innbetaler samlet premie til pensjonsordningen hver måned i forbindelse med lønnsutbetalingen.

Premien kan f eks fordeles mellom arbeidstaker og arbeidsgiver slik systemet er i dagens pensjonsordning.

Arbeidsgiver eller arbeidstaker kan eventuelt innbetale ekstra innskudd til pensjonsordningen, under forutsetning av at dette blir godkjent av myndighetene. Dette kan f eks være basert på en tariffavtale, en bonusavtale i det enkelte rederiet, eller ved at arbeidstakerne selv betaler innskudd.

Forvaltning av pensjonsmidlene

De innskutte midlene til pensjonsordningen blir avsatt på en konto for den enkelte arbeidstaker. Arbeidstakeren skal årlig ha en oversikt som viser saldo,

innskudd, og avkastning på pensjonsmidlene. Arbeidsgiver eller arbeidstaker kan ikke kreve tilbakebetaling av innskudd til pensjonsordningen.

Midlene forvaltes felles for alle medlemmene i ordningen. Det foretas altså ikke individuell plassering og tilpasning av investeringspolicy i forhold til den enkeltes alder. Forventet avkastning på midlene er bl a avhengig av andelen av kapitalen som plasseres i aksjer, se nærmere i tabell 9.2 foran.

Skattemessige forhold

Som nevnt foran gis det i dag ikke skattefradrag for premie til en innskuddsbasert pensjonsordning. Utvalget forutsetter imidlertid at det i en innskuddsbasert pensjonsordning for sjømenn vil gis full adgang til skattefradrag for innbetalt premie.

9.5 Sammenligning mellom en innskuddsbasert og en ytelsesbasert tjenstepensjonsordning for sjømenn

Tilpasning til yrkesmønster

Ytelsesordninger er godt tilpasset yrkesaktive med jevn og stabil lønnsutvikling, lang ansettelsestid og få jobbskifter. Ytelsesordninger gir under disse forholdene en trygghet for ytelsen, og hva den enkelte har å leve for som pensjonist er forutsigbart. Slike ordninger gir også en fordelaktig pensjonsytelse for den som har en sen start på yrkeskarrieren.

Innskuddsbaserte ordninger er bedre tilpasset arbeidstakere som skifter arbeidsgiver ofte i løpet av yrkeslivet. Varierende lønnsforhold og høy fratredelses- og gjeninntredelseshyppighet taler også for en slik ordning.

Fratredelseshyppigheten for sjømenn er høy i forhold til i landbaserte yrker, og man må regne med at den fortsatt vil være det. Hyppige fratredelser vil i en ytelsesordning gi mer kronglete beregninger, og i visse situasjoner lavere pensjoner.

Ytelsen

Ytelsesordningen gir en ytelse som er definert på forhånd. Dette kan være med på å skape forutsigbarhet og trygghet. Pensjonsytelsen for den enkelte i en normal innskuddsordning avhenger av avkastningen i spareperioden. Arbeidstakeren bærer altså risikoen for at avkastningen på de oppsamlede midlene kan bli dårligere enn forventet, men vil tilsvarende få fordelene av en bedre avkastning enn forventet. Det er også mulig å etablere en innskuddsordning der det garanteres en viss avkastning på pensjonsmidlene.

I en innskuddsordning spares det årlig et definert beløp for arbeidstakeren. Normalt vil sparingen stå i forhold til lønnen, og være forholdsmessig lik for alle ansatte. Siden sparebeløpet er avhengig av lønnen, vil kapitaloppbyggingen for yngre sjømenn være raskere enn i ytelsesbaserte ordninger. Arbeidstakeren kan da oppnå en høyere pensjonsytelse enn i ytelsesbaserte ordninger dersom han/hun fratrer i bedriften før pensjonsalderen.

Siden pensjonsytelsen ikke er avhengig av sluttlønnen, men lønnsutviklingen underveis (livslønn), gir innskuddsordninger en bedre pensjonsytelse når lønnsveksten er sterkere i ung alder enn nærmere pensjonsalderen. Dette er likevel avhengig av hvilken avkastning som oppnås på sparekapitalen, se nærmere om betydningen av avkastningen i tabell 9.2 foran.

Kostnader/premie

I en innskuddsordning vet rederier og sjøfolk hvilket premienivå de til enhver tid skal forholde seg til. I en ytelsesordning øker premien jo nærmere pensjonsalderen den enkelte kommer. Kostnadene er uforutsigbare på grunn av at lønnsveksten er usikker. Ordningens totale kostnader vil på sikt bli høyere dersom medlemmenes gjennomsnittsalder øker.

Det stilles krav til oppbygging av administrasjonsreserver, bufferkapital og egenkapital i ytelsesordninger. Administrasjonsreserven og deler av bufferkapitalen vil bygges opp av tilbakeholdt overskudd. Dersom ordningen etableres som pensjonskasse, vil det kreves ekstra innbetalinger for å bygge opp bufferkapital utover tilbakeholdt overskudd. Det er ikke foretatt beregninger av behovet for ekstra innbetalinger, men behovet kan anslås til 5 til 10 prosent av premien de første 10 årene. Hvis en innskuddsbasert ordning skal gi en garantert avkastning på oppsparte midler, vil det antakelig bli krevet like store reserveringer som i en ytelsesordning.

9.6 Regulering av overgangen til en privat tjenstepensjonsordning

9.6.1 Innledning

Ved en eventuell overgang til en privat tjenstepensjonsordning vil en rekke personer ha opptjent rettigheter i dagens pensjonstrygd for sjømenn. Noen vil ha sluttet i pensjonsgivende tjeneste før overgangen, mens andre vil opptjene tjenestetid også i den private ordningen. Det er behov for en regulering av disse overgangssituasjonene.

Utvalget har nedenfor skissert hvordan ansvaret for pensjonsforpliktelsene kan «fordeles» på henholdsvis den nye og den gamle ordningen. Med overgangstidspunktet forstås det tidspunktet den nye ordningen trer i kraft. Opptjening av pensjonsgivende fartstid i den gamle ordningen forutsettes å opphøre fra det samme tidspunktet. I anslagene over pensjonsforpliktelser er 1. januar 2000 lagt til grunn som overgangstidspunkt. Det er forutsatt en grunnbeløpsøkning på 3 prosent og en realrente på 3 prosent.

En eventuell overgang fra dagens pensjonstrygd for sjømenn til en privat tjenstepensjonsordning betyr også et skifte av finansieringssystem. Man går over fra et delvis utligningssystem til et kapitaldekningssystem. Det vil kort sagt si at man isteden for å dekke løpende forpliktelser gjennom løpende inntekter, setter av penger til å dekke framtidige forpliktelser. Se nærmere om finansiering av pensjonister "*Noen viktige spørsmål*" i kapittel 7, i "*Finansiering av pensjoner*" i punkt 7.3. Dette innebærer at kostnadene med å avvikle de rettighetene som er samlet opp i dagens pensjonsordning må dekkes inn, samtidig som det i den private ordningen må bygges opp fond til å dekke pensjoner for dagens yrkesaktive.

9.6.2 Pensjonsansvar etter den nye ordningen

Den nye ordningen får pensjonsansvaret etter ordningens regelverk for all tjenestetid opptjent fra overgangstidspunktet og senere. Pensjonen vil bli beregnet fullt ut etter opptjeningstiden i ordningen. Personer som har fylt 60 år ved overgangstidspunktet vil ikke bli tatt opp i den nye ordningen.

9.6.3 Pensjonsansvar etter den gamle ordningen

Totale framtidige forpliktelser

Dagens pensjonstrygd for sjømenn vil i mange år fungere som en overgangssordning. Den vil ha ansvar for å yte pensjon, eventuelt tilbakebetaling av pensjonsavgift, *etter de gjeldende reglene*.

Personene som får rett til ytelser etter dagens pensjonsordning er nedenfor delt i tre kategorier. Det er også gitt et anslag over kontantverdien (nåverdien) per 1. januar 2000 av de antatte framtidige forpliktelsene etter dagens pensjonsordning. Det er forutsatt en grunnbeløpsøkning på 3 prosent per år og en realrente på 3 prosent.

1. *Personer som mottar pensjon på overgangstidspunktet.* Denne gruppen omfatter personer som mottar alderspensjon fram til fylte 67 år, og små, fastlåste pensjoner som i en overgangsperiode ytes for pensjongivende fartstid opptjent før 1. januar 1967 (enkepensjoner, alderspensjoner etter 67 år m v). Gruppen omfatter en rekke personer med krigsfartstillegg som dekkes av staten. Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene per 1. januar 2000 for denne gruppen kan anslås til 3 606 mill kroner.
2. *Personer som har sluttet i pensjongivende tjeneste på overgangstidspunktet (og ikke gjenopptar tjenesten senere).* Gruppen omfatter personer som har opptjent nok fartstid for rett til pensjon (som hovedregel minst 150 måneder) eller til å få et engangsbeløp/tilbakebetaling av pensjonsavgift (36-149 måneder). Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene per 1. januar 2000 for denne gruppen kan anslås til 3 134 mill kroner.
3. *Personer som fortsetter i pensjongivende tjeneste etter overgangstidspunktet.* Gruppen omfatter personer som fyller minstekravet for rett til pensjon fra dagens ordning (12,5 år) på overgangstidspunktet. Det forutsettes at man kan legge sammen tjenestetid i dagens ordning med tjenestetid i den nye ordningen for å fylle minstekravet. Noen når likevel ikke opp i minstekravet, men kan ha rett til et engangsbeløp/tilbakebetaling av pensjonsavgift. Det forutsettes videre at når samlet tjenestetid i den gamle og nye ordningen overstiger 360 måneder (30 år), blir tjenestetiden i dagens ordning redusert med det overskytende. Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene per 1. januar 2000 for denne gruppen kan anslås til 3 387 mill kroner.

Kontantverdien av de totale framtidige forpliktelsene per 1. januar 2000 kan dermed anslås til 10 127 mill kroner.

Avviklingskostnadene

En del av de totale framtidige forpliktelsene dekkes av det statstilskuddet (til krigsfartstille gg mv) som staten i henhold til gjeldende regelverk er forpliktet til å yte. Kontantverdien av statstilskuddet kan anslås til 1 361 mill kroner. Dessuten vil en del av de framtidige forpliktelsene også måtte dekkes under statsgarantien som er gitt i gjeldende lov, se nærmere i "[Noen viktige spørsmål](#)" i kapittel 7, "[Statens garanti for pensjonene i pensjonstrygden for sjømenn](#)" i punkt 7.6. Kontantverdien av de akkumulerte underskuddene som må dekkes av statsgarantien kan anslås 3 588 mill kroner. Til sammen utgjør kontantverdien av det som forutsettes dekket av statstilskuddet og statsgarantien 4 949 mill kroner.⁷

Etter utvalgets oppfatning er dette forpliktelser som staten vil ha ved å fortsette den nåværende pensjonsordningen. Utvalget har derfor forutsatt at

staten i overgangsperioden dekker disse forpliktelsene. *Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene i dagens ordning som må dekkes inn ved overgang til en privat tjenstepensjonsordning blir derfor 5 178 mill kroner.* I tabell 9.5 vises det hva dette utgjør i årlige forpliktelser, i årene 2000 – 2017.

Tabell 9.5: Beløp i mill kroner som må dekkes i årene 2000 – 2017 ved overgang til en privat ordning

År	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Beløp	428	420	427	432	434	435	435	428	416	406	396	386	368	347	327	314	278	232

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Muligheter for å finansiere avviklingskostnadene

Beregningene viser altså at det ved overgang til en privat tjenstepensjonsordning oppstår netto avviklingskostnader i dagens ordning på ca 5,2 mrd kroner. Ved en eventuell overgang til en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn må det finnes en dekning for disse kostnadene. Nedenfor følger enkelte momenter det i så fall kan være naturlig å se nærmere på:

- En samkjøring av dagens lovfestede og tariffestede pensjonsordninger:* Rederiene betaler i dag 3,3 prosent og arbeidstakerne i gjennomsnitt 1,8 prosent av lønnsgrunnlaget i avgift til Pensjonstrygden for sjømenn. I tillegg betaler Norges Rederiforbunds medlemmer en premie som gjennomsnittlig utgjør ca 2,67 prosent av lønnsgrunnlaget til en privat tilleggsordning, for å heve pensjonsnivået til 60 prosent. Til sammen betales det altså ca 7,8 prosent av lønnsgrunnlaget til pensjonsformål i dette området. Dette utgjør 3,3 prosentenheter (7,8 prosent – 4,5 prosent) mer enn det som er nødvendig for å sikre de framtidige rettigheter i en innskuddsordning.
En tilsvarende ordning som i Norges Rederiforbund er også vedtatt innført av Rederienes Landsforening. Uten at det er innhentet nøyaktige tall, kan det anslås at disse to organisasjonene til sammen dekker omtrent 3/4 av medlemmene i Pensjonstrygden for sjømenn. Om en tenkte seg, at en kunne disponere 3,3 prosent av lønnsgrunnlaget til å bidra til å dekke avviklingskostnadene, ville dette innbetalt over 20 år utgjøre ca 4,2 mrd kroner i kontantverdi.
- Det er mulig å benytte noen av de omfordelingsforslagene som er utredet og beskrevet i *"En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn"* i kapittel 8 (en fortsatt offentlig ordning). Forslagene er av Pensjonstrygden for sjømenn beregnet til å ha en kontantverdi på ca 1,7 mrd kroner under forutsetning av at dagens ordning opprettholdes. Ved en eventuell overgang til en privat pensjonsordning vil beløpet bli lavere, uten at utvalget har kunnet beregne dette.
- Staten vil ved en eventuell overgang til en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn bli avlastet for sitt garantiansvar for dagens ordning. Dessuten vil staten heller ikke bli påført kostnader i forbindelse med tilskudd

7. Beregningene bygger også her på forutsetninger om en grunnbeløpsøkning på 3 prosent, en realrente på 3 prosent og at det vil være 27 000 betalende medlemmer framover.

til AFP-ordningen, samt kostnader ved å gi poengopptjening i folketrygden mens pensjonen løper. Det kan derfor reises spørsmål om staten kan bidra til å gjøre overgangsløsningen mulig.

Dersom det er aktuelt å gå over til en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn, kan det altså være naturlig å vurdere om enkelte av de nevnte momentene kan inngå i en finansieringsløsning for overgangskostnadene.

Andre overgangsløsninger

I framstillingen ovenfor er det lagt til grunn at man går over til en privat ordning fra 1. januar år 2000. Det oppstår da betydelige avviklingskostnader til allerede opptjente pensjonsrettigheter i den nåværende ordningen, fordi disse må dekkes samtidig som det må betales premie til kapitaloppbyggingen i den private ordningen.

Det kan imidlertid pekes på muligheten for å foreta en mer gradvis overgang til en privat tjenstepensjonsordning. Dette kan gjøres ved å «lukke» den eksisterende pensjonsordningen for nye medlemmer. Det vil si at dagens ordning bare løper videre for dem som allerede har opptjent rettigheter der, og at ordningen derfor gradvis blir avviklet over lang tid (ca 40 år). Dagens sjømenn vil da få pensjon etter nåværende ordning, eventuelt med omfordelinger. Det antas at eventuelle tilleggsordninger også vil løpe videre for denne gruppen. Samtidig meldes alle nye medlemmer inn i en privat tjenstepensjonsordning, slik at de framtidige sjømenn vil ha opptjent alle sine rettigheter i denne ordningen. Kostnadene ved en slik overgangsløsning vil bli omtrent den samme som ved den overgangsløsningen som er beskrevet ovenfor.

Utvalget har ikke vurdert nærmere hvordan en slik overgangsløsning rent praktisk måtte etableres, bl a når det gjelder kostnadenes størrelse for de enkelte år og fordelingen av kostnadene. Slike beregninger må eventuelt gjøres dersom en slik overgangsløsning anses som aktuell.

9.7 Den rettslige reguleringen. Administrasjon m m

9.7.1 Rettslig regulering

En rettslig regulering må skje i samsvar med de konvensjonsforpliktelsene som Norge har påtatt seg, se nærmere i "[Noen viktige spørsmål](#)" i kapittel 7, "[Internasjonale forpliktelser](#)" i punkt 7.1. I ILO-konvensjon nr 71 er det fastslått at (...) «enhver medlemsstat ... skal i samsvar med nasjonale lover eller forskrifter opprette eller sørge for opprettelsen av en ordning for betaling av pensjoner til sjømenn når de trekker seg tilbake fra sjømannsyirket».

ILO-konvensjonen medfører neppe krav om at det i lovgivningen gis detaljerte regler om pensjonsordningen. Det synes etter denne konvensjonen å være nok at loven gir krav om at det opprettes en ordning som tilfredsstiller konvensjonens krav, og at den nærmere utforming av pensjonsordningen avtales, f eks ved tariffavtale.

Når det gjelder EØS-avtalen, innebærer trygdeforordningen (rådsforordning 1408/71) at pensjonsordninger som er etablert ved lov som hovedregel omfattes av avtalen. Ordninger som er basert på avtale, f eks kollektive pensjonsordninger etablert ved tariffavtale, faller utenfor EØS-avtalen. Dette innebærer bl a at slike ordninger ikke trenger omfatte statsborgere fra andre EØS-land.

Som det framgår av "*EØS-avtalen og norske pensjonsordninger for sjømenn*" i punkt 7.1.2 foran synes det som om kollektive pensjonsordninger etablert ved avtale kan falle utenfor EØS-avtalen, også i de tilfeller der myndighetene ved lov eller forskrift har gjort ordningen obligatorisk eller gitt den utvidet virkeområde. Det antas at en slik framgangsmåte vil kunne være tilfredsstillende i forhold til ILO-konvensjonen.

Det synes således som om man står relativt fritt med hensyn til hvordan man vil etablere en privat ordning, sett i forhold til internasjonale forpliktelser. Man må imidlertid sørge for at ordningen gis virkning for alle sjømenn som omfattes av ILO-konvensjonen.

Det kan imidlertid være andre hensyn som tilsier at en fondsoppbygget pensjonsordning for sjømenn etableres ved lov. Det kan f.eks. tenkes at en innskuddsbasert pensjonsordning for sjømenn må lovreguleres for å være tilpasset framtidige rammebetingelser for denne type pensjonsordninger.

9.7.2 Administrasjon m m

En privat tjenstepensjonsordning for sjømenn kan administreres enten som en pensjonskasse eller gjennom et forsikringsselskap. Det kan være hensiktsmessig at det opprettes en felles pensjonskasse, fordi dette er best tilpasset sjøfartsnæringen der arbeidstakerne ofte skifter arbeidsgivere.

Ved opprettelse av en pensjonskasse stilles det etter skatteloven visse krav til organisering o.l. Pensjonskassens virksomhet reguleres i stor utstrekning gjennom tilsvarende bestemmelser som i forsikringsvirksomhetsloven. I tillegg stilles det i forskrifter visse krav til en pensjonskasse, bl.a. om plikt til å ha et styre med minst fire medlemmer, en daglig leder og en ansvarshavende aktuar.

Dersom dagens Pensjonstrygd for sjømenn skal administrere pensjonskassen, vil det kreve endringer både i Pensjonstrygdens organisering og administrasjon. Kompetansen i Pensjonstrygden må da i tilfelle bli videreført og utvidet. En annen løsning kan være å knytte til seg ekstern kompetanse.

I private tjenstepensjonsordninger er det normalt å regne med at administrasjonskostnadene utgjør omtrent 5 prosent av premien. I en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn vil nok dette ligge noe lavere, fordi det i en slik ordning ikke vil påløpe vesentlige kostnader til salg og markedsføring (ordningen skal omfatte alle). Dersom man antar at administrasjonskostnadene vil utgjøre 3,5 prosent av premien, kan de årlige administrasjonsutgiftene anslås til ca 10 mill. kroner. I tillegg kommer de kostnader som er forbundet med å avvikle dagens pensjonsordning.

Det avgjørende for valget av løsning på dette punkt må være de kostnadene som er forbundet med de ulike alternative måtene å administrere en slik ordning på. På den ene siden finnes det private aktører med lang erfaring i å drive pensjonsordninger. På den annen side vil Pensjonstrygden for sjømenn i en årrekke administrere en overgangsordning, slik at det samlet sett kanskje vil bli rimeligst at denne institusjonen administrerer både den gamle og den nye pensjonsordningen.

9.8 Oppsummering

Ved en eventuell overgang til en felles privat tjenstepensjonsordning må man velge om denne skal etableres som en ytelsesbasert eller en innskuddsbasert

ordning. Utvalget har utredet begge alternativer, uten å konkludere med hvilket av dem man bør velge.

Det legges til grunn at *pensjonsalderen* i en privat tjenstepensjonsordning skal være 60 år, og at pensjonen utbetales fram til fylte 67 år. Pensjonen vil ikke bli avkortet som følge av arbeidsinntekt vedkommende måtte ha ved siden av pensjonen. Den som fortsetter i sjømannsyirket utover pensjonsalderen, vil imidlertid ikke få rett til pensjon før tjenesten avsluttes.

Pensjonens størrelse i ytelsesordningen vil utgjøre 60 prosent ved full opptjeningsstid (30 år). I en innskuddsordning vil pensjonens størrelse avhenge av avkastningen i spareperioden og spareperiodens lengde. Beregningen av premien er foretatt med den målsetting at innskuddsordningen skal gi en ytelse på 60 prosent av lønnen. Arbeidstakeren bærer imidlertid normalt risikoen for at avkastningen på de oppsamlede midlene kan bli dårligere enn forventet, men vil tilsvarende få fordelene av en bedre avkastning enn forventet. Det kan eventuelt etableres en innskuddsordning hvor det garanteres en viss avkastning på pensjonsmidlene. Kostnadene vil imidlertid da bli en del høyere enn i en normal innskuddsordning.

Utvalget legger til grunn at det forutsatte pensjonsnivået bør nås etter 30 års fartstid. Det vil således ta 30 år før noen når det angitte nivået ved overgang til en privat ordning. I overgangstiden vil man få en kombinasjon av pensjon som er opptjent i dagens pensjonsordning og i den nye ordningen. Pensjonenes størrelse i forhold til tidligere inntekt vil derfor gradvis stige fra dagens gjennomsnittlige nivå på ca 45 prosent, til 60 prosent i en privat tjenstepensjonsordning.

Bedriften forpliktelse vil i en innskuddsbasert ordning bestå i å yte et årlig innskudd som en viss prosent av lønnen. Bedriften får således ikke ansvar for å yte en nærmere angitt pensjon. Fordelen med en innskuddsbasert ordning for bedriften er således at den vet hvilke kostnader den må forholde seg til. I en ytelsesordning vil bedriftens forpliktelse bestå i å dekke den nødvendige premie. Denne premien vil være avhengig av alderssammensetningen hos medlemmene og stige når gjennomsnittsalderen stiger. Ettersom en slik ordning for sjømenn vil være en pliktig pensjonsordning, kan premien eventuelt beregnes som en felles gjennomsnittspremie for alle rederier.

I beregninger som er foretatt av *nødvendig premie* i en tjenstepensjonsordning, er det forutsatt at en person med 35 års fartstid (fra 25 til 60 år) skal få en pensjonsytelse på om lag 60 prosent av lønnen. Det er inkalkulert i premien at oppspart kapital ved dødsfall tilfaller de øvrige medlemmer i forsikringsbeholdningen, og at det skal foretas samordning med uførepensjon fra folketrygden. Utvalget forutsetter også at pensjonen samordnes med en eventuell avtalefestet pensjon, noe som kan bidra til å senke premienivået ytterligere.

I en innskuddsordning vil man under disse forutsetningene få en premie på ca 4 prosent av lønnsmassen, forutsatt en lønnsvekst på 3 prosent og en netto avkastning på pensjonsmidlene på ca 6,5 prosent. Dersom den samme pensjonen skal ytes etter 30 års fartstid, kan nødvendig premie anslås å utgjøre ca 4,5 prosent. I en ytelsesbasert ordning kan nødvendig premie anslås å utgjøre 4,8 prosent med et krav om 35 års opptjening for rett til full pensjon, og 5-5,1 prosent med et krav til 30 års opptjening. Premien kan f.eks fordeles mellom arbeidstaker og arbeidsgiver, etter systemet i dagens pensjonsordning.

Ved overgang til en privat tjenstepensjonsordning må man dekke de løpende forpliktelsene i dagens ordning, samtidig som man setter av penger til å dekke de framtidige forpliktelsene i en privat ordning. Det oppstår derfor

betydelige avviklingskostnader for den gjeldende pensjonsordningen. Kontantverdien av de totale framtidige forpliktelsene i dagens ordning kan anslås til 10 127 mill kroner, forutsatt 3 prosent grunnbeløpsøkning og 3 prosent realrente. Av disse forpliktelsene dekkes 4 949 mill kroner av det statstilskuddet (til krigsfartstillegg m v) og den statsgarantien som staten har i dagens ordning.

Beregningene viser altså at det ved overgang til en privat tjenestepensjonsordning oppstår *avviklingskostnader i dagens ordning på ca 5,2 mrd kroner i kontantverdi som må dekkes inn.*

Dersom det skulle bli aktuelt å gå over til en privat tjenestepensjonsordning for sjømenn, må det finnes en inndekning for disse avviklingskostnadene. Enkelte momenter det da kan være naturlig å se nærmere på i en slik finansieringsløsning er skissert foran i *"Pensjonsansvar etter den gamle ordningen"* i punkt 9.6.3. Bl a betales det i deler av næringen i dag inn premie både til dagens ordning og til en tariffavtalt tilleggsordning, noe som kan gi et «premieoverskudd» i forhold til premien i en innskuddsbasert ordning på ca 3,3 prosentenheter. Kontantverdien av dette «premieoverskuddet» over 20 år kan anslås til å utgjøre 4,2 mrd kroner. Andre måter å finansiere avviklingskostnadene på kan være å vurdere noen av de omfordelingstiltakene som er angitt i dagens ordning, se nærmere i *"Finansiering av tillegget"* i punkt 8.3.3, eventuelt at staten bidrar med noe.

Når det gjelder den rettslige reguleringen av en privat tjenestepensjonsordning, synes det som om man står relativt fritt med hensyn til hvordan man vil etablere den. Man må imidlertid sørge for at ordningen gis virkning for alle sjømenn som omfattes av ILO-konvensjonen. Administrasjonen bør skje gjennom en felles pensjonskasse, der valget av nærmere løsning i stor grad bør avhenge av kostnadsspørsmål.

Kapittel 10

En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn**10.1 Innledning**

Utvalget legger i dette kapitlet fram en skisse til en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn. Med «AFP-lignende» har utvalget forstått at man skal bygge på de grunnleggende prinsippene bak ordningen med avtalefestet pensjon, men at det er muligheter for å gjøre enkelte tilpasninger.

Vilkårene for at pensjonsordningen skal få statstilskudd og den enkelte pensjonist skal få godskrevet pensjonspoeng i folketrygden, er sentrale elementer for de eksisterende AFP-ordningene. Disse vilkårene er derfor lagt til grunn med visse unntak, f.eks. er det sentralt at man beholder en pensjonsalder på 60 år i en AFP-lignende ordning for sjømenn. Det forutsettes ellers at pensjonsordningen skal ligge så nær opptil de avtalefestede pensjonsordningene i privat sektor som mulig.

For en mer generell beskrivelse av de eksisterende AFP-ordningene, og rammevilkårene for disse, vises det til framstillingen i "[Pensjons- og trygdeordninger i Norge](#)" i kapittel 5, "[Avtalefestet pensjon \(AFP\)](#)" i punkt 5.6.

10.2 Vilkår for rett til pensjon

10.2.1 Pensjonsalder

AFP-ordninger som får statstilskudd kan ikke ha en lavere pensjonsalder enn 62 år. I den AFP-lignende pensjonsordningen for sjømenn forutsettes det imidlertid at pensjonsalderen skal være 60 år. Det antas at dette ikke er til hinder for at det kan gis statstilskudd til pensjonsordningen, og at den enkelte pensjonist får godskrevet pensjonspoeng i folketrygden.

Pensjonen kan tas ut mellom fylte 60 og 67 år. Etter sjømannsloven har sjøfolk oppsigelsesvern fram til fylte 62 år. Pensjonen opphører fra og med kalendermåneden etter at pensjonisten har fylt 67 år.

10.2.2 Krav til yrkesaktivitet***Krav som må stilles til tidligere yrkesaktivitet***

Pensjonsordningen må stille krav om at vedkommende har:

- Minst 10 år med poengopptjening i folketrygden fra og med det året vedkommende fylte 48 år til og med året før pensjonen tas ut. Det tilsvarende kravet til gjeldende AFP-ordninger er at årene med poengopptjening skal regnes fra fylte 50 år. Fordi sjømenn har pensjonsalder på 60 år, er det naturlig at denne grensen senkes tilsvarende.
- En gjennomsnittlig pensjongivende inntekt på minst to ganger grunnbeløpet i de 10 beste inntektsårene etter 1966.

Krav om yrkesaktivitet på uttakstidspunktet. Rettigheter ved fratredelse

Pensjonsordningens ytelser kan bare gis til personer som på uttakstidspunktet er ansatt i en virksomhet som er innlemmet i AFP-ordningen. Om vedkom-

mende *tidligere* har arbeidet i en virksomhet som omfattes av AFP-ordningen, er uten betydning for retten til pensjon. Det vil si at en AFP-ordning for sjømenn bare kan yte pensjon til dem som fortsetter i sjømannsyirket fram til uttakstidspunktet.

En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn må også stille krav om at vedkommende arbeidstaker har en pensjonsgivende inntekt på uttakstidspunktet som på årsbasis overstiger grunnbeløpet i folketrygden, og at han har hatt en tilsvarende inntekt i året før pensjonen tas ut.

I dagens pensjonsordning for sjømenn, og i andre pensjonsordninger, kan man ha rett til pensjon selv om man ikke er omfattet av pensjonsordningen på uttakstidspunktet (oppsatte rettigheter). Det vil således være en del personer som har rett til (oppsatt) pensjon etter dagens ordning, som ikke vil ha en tilsvarende rett til pensjon ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning.

Om lag to tredeler av dem som mottar pensjon fra dagens ordning sluttet i pensjonsgivende tjeneste før fylte 60 år. Disse personene ville dermed ikke hatt rett til pensjon fra en AFP-lignende pensjonsordning. Om lag en tredel av dem som mottar pensjon fra dagens ordning ville fått pensjon fra en AFP-lignende ordning, fordi de er i pensjonsgivende tjeneste ved eller etter fylte 60 år. Ved overgang til en AFP-ordning vil nok flere enn i dag velge å fortsette i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen, fordi retten til pensjon da vil avhenge av dette, i motsetning til i den nåværende ordningen.

Det er også grunn til å peke på at en del av dem som ville falt utenfor en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, kan ha rett til pensjon fra andre førtidspensjonsordninger. Det mest aktuelle i så måte er de eksisterende ordningene med avtalefestet pensjon (AFP), som gir rett til pensjon fra fylte 62 år, se nærmere om AFP i "[Pensjons- og trygdeordninger i Norge](#)" i kapittel 5, "[Avtalefestet pensjon \(AFP\)](#)" i punkt 5.6. I dag er om lag 60 prosent av den yrkesaktive befolkningen omfattet av en AFP-ordning (40 prosent i privat sektor og hele offentlig sektor). Hvis man forutsetter at disse tallene også gjelder for sjømenn som har forlatt sjømannsyirket, vil altså 60 prosent av dem som faller utenfor en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn være omfattet av en annen AFP-ordning. Tall fra Pensjonstrygden for sjømenn viser at av dagens sjømannspensjonister (som ikke samtidig har pensjon fra folketrygden) er det ca 10 prosent som har valgt å ta ut avtalefestet pensjon.

Det kan også være mulig å redusere «effekten» av at personer som forlater sjømannsyirket før pensjonsalderen, ikke vil få rett til pensjon fra en AFP-lignende ordning. En måte å gjøre dette på er f.eks. at partene gjennom avtale etablerer et «innskuddsbasert AFP-tillegg» ved siden av pensjonen, se nærmere om dette i "[En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg](#)" i punkt 10.6. I en lang overgangstid vil dessuten sjømenn som har fratrådt yrket før pensjonsalderen ha rett til den pensjon som de har opptjent i dagens ordning, se nærmere om overgangsordningen i "[Regulering av overgangen til en AFP-lignende ordning](#)" i punkt 10.7.

Vilkår som det kan være naturlig å ha i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn

At det stilles slike vilkår som nevnt ovenfor er i dag en forutsetning for at staten bidrar med delfinansieringen av AFP-ordningen, og at det gis ekstra godskriving av pensjonspoeng i folketrygden. De må derfor legges til grunn for en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn. Utvalget har også sett på

enkelte vilkår som det kan være naturlig å vurdere om man vil ha med i en AFP-lignende ordning.

Av vedtektene til de gjeldende AFP-ordningene i privat sektor går det fram at arbeidstakeren må ha vært ansatt i bedriften de siste tre årene, eller vært tilsluttet AFP-ordningen de siste fem årene. Videre må vedkommende være reell arbeidstaker på uttakstidspunktet, og ansatt i en bedrift som har vært tilsluttet AFP-ordningen i minst ett år.

Utvalget mener det er naturlig å ha med denne type vilkår også i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, men har ikke tatt stilling til den nærmere utformingen av disse fordi det i stor grad må baseres på vurderinger av hva partene finner hensiktsmessig.

10.3 Ytelser

10.3.1 Beregning av pensjonen

Det kreves at beregningen av pensjonene i en AFP-ordning i stor grad følger reglene i folketrygdloven, dersom det skal gis statstilskudd og godskriving av pensjonspoeng. For mer detaljer om reglene i folketrygden, se "[Pensjons- og trygdeordninger i Norge](#)" i kapittel 5, "[Folketrygden](#)" i punkt 5.2.

Pensjonsgrunnlag

Pensjonsgrunnlaget er den inntekten som kommer i betraktning ved beregning av pensjonen. En AFP-lignende pensjonsordning må følge reglene i folketrygden. Dette innebærer i hovedtrekk:

- Arbeidsinntekter inntil seks ganger folketrygdens grunnbeløp medregnes fullt ut.
- Det regnes bare med en tredel av inntekter mellom seks og tolv ganger grunnbeløpet.
- Det ses bort fra inntekter som overstiger tolv ganger grunnbeløpet.

Pensjonen beregnes slik som i folketrygden

Pensjonen må bestå av grunnpensjon og tilleggspensjon/sært tillegg som fastsettes slik:

- Ved beregning av *grunnpensjonen* regnes det med faktisk trygdetid og antatt framtidig trygdetid fram til pensjonsalderen i folketrygden. Full grunnpensjon er 100 prosent eller 75 prosent av folketrygdens grunnbeløp, alt etter pensjonistens sivilstand og om eventuell ektefelle/samboer har pensjon eller inntekt.
- Ved beregning av *tilleggspensjonen* regnes det med opptjente pensjonspoeng fram til uttaksåret og antatte framtidige pensjonspoeng for årene fra og med uttaksåret til og med det året vedkommende fyller 66 år.

Pensjonen reguleres gjennom den årlige reguleringen av grunnbeløpet i folketrygden.

Tillegg til pensjonen

Eventuelle økninger av pensjonen som følge av forsørging av ektefelle eller barn, må begrenses til tillegg for forsørget ektefelle som er 60 år eller eldre. Et slikt ektefelletillegg kan bare beregnes og ytes etter reglene i folketrygden.

Når det gjelder det såkalte AFP-tillegget i de eksisterende AFP-ordningene, er dette en ytelse som er basert på en avtale mellom partene. Det er verken noe krav til at ordningen gir et AFP-tillegg, eller den nærmere utforming og størrelse av et eventuelt tillegg. Også i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn vil det være adgang til å avtale hvorvidt og i hvilken utstrekning det skal gis et slikt tillegg.

Et alternativ til at ordningen yter et slikt ordinært kronetillegg ved siden av pensjonen, er å etablere AFP-tillegget som en opptjent innskuddspensjon. Denne muligheten er framstilt nærmere i *"En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg"* i punkt 10.6.

Begrensning i forhold til tidligere inntekt

Pensjonsordningen må sette som vilkår at pensjonen – medregnet et eventuelt AFP-tillegg – ikke kan overstige 70 prosent av den tidligere pensjonsgivende inntekten. Formålet er å begrense pensjonsytelsen i forhold til den tidligere arbeidsinntekten. Regelen har i praksis stort sett bare virkning for deltidsarbeidende med en lav tidligere inntekt.

Skatt

Når det gjelder skatteregler, forutsettes det at den særlige skattebegrensningssregelen for alders- og uførepensjonister også vil gjelde for en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn. I tillegg betales det lav trygdeavgift med 3 prosent.

10.3.2 Pensjonens størrelse og kompensasjonsnivå i forhold til tidligere inntekt

I tabell 10.1 vises det hvilken pensjon man får ved ulike inntektsnivåer. Følgende forutsetninger er lagt til grunn for beregningene:

- Vedkommende er født i 1940, og går av med pensjon i år 2000. Det forutsettes full opptjening av pensjonspoeng i folketrygden. Grunnbeløpet er 45 370 kroner per 1. mai 1998.
- Eksempelene viser en full grunnpensjon på 100 prosent av grunnbeløpet for enslige, og en full grunnpensjon på 75 prosent av grunnbeløpet for gifte/samboere. AFP-tillegget i eksempelene er på 20 400 kroner i året (skattepliktig).
- Eksempelene viser pensjonens størrelse før skatt.

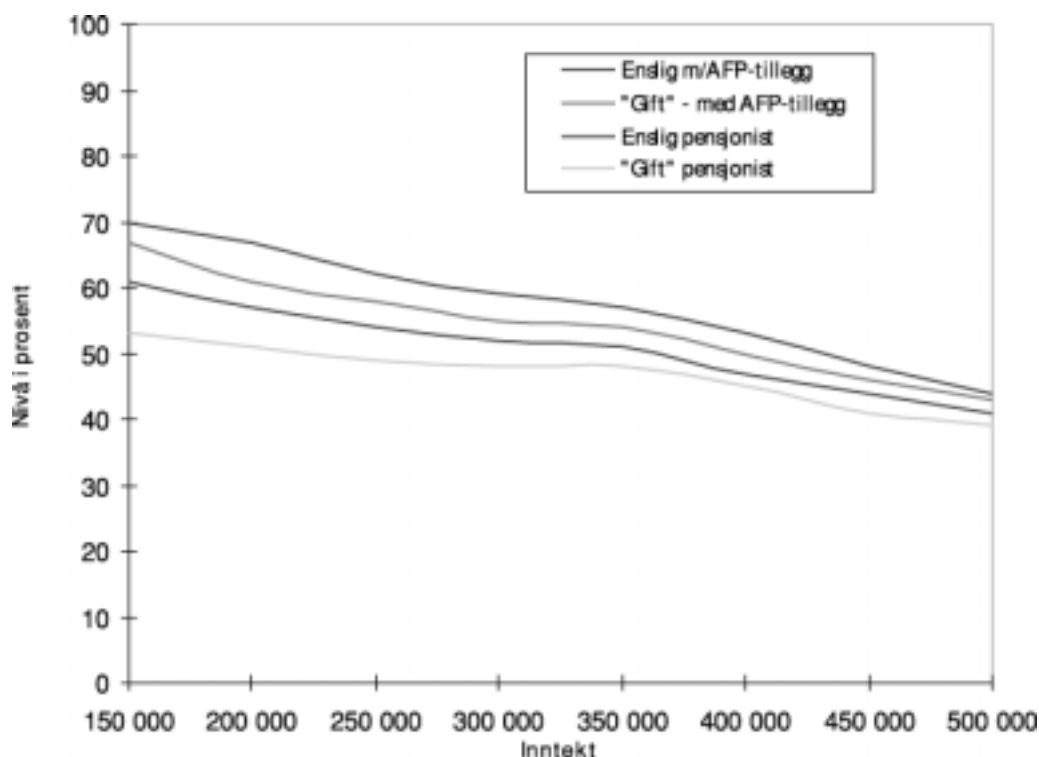
Ytelsen i den AFP-lignende ordningen vil i all hovedsak tilsvare den pensjonen man ville hatt rett til fra folketrygden ved å fortsette i arbeid fram til fylte 67 år.

Tabell 10.1: Pensjonens størrelse ved ulike inntektsnivåer

Tidligere inntekt	Enslig pensjonist	Med AFP-tillegg	Gift/samboende pensjonist	Med AFP-tillegg
150000	91353	105 000*	80011	100411
200000	113250	133650	101908	122308
250000	135146	155546	123804	144204
300000	157043	177443	145701	166101
350000	178940	199340	167598	187998
400000	190087	210487	178745	199145
450000	197453	217853	186111	206511
500000	204818	225218	193476	213876

* Vedkommende vil får redusert pensjonen og AFP-tillegget forholdsmessig ut fra regelen om at pensjonen og eventuelle vedtektsfestede tillegg ikke må utgjøre mer enn 70 prosent av den tidligere inntekten.

I "'' i figur 10.1 vises kompensasjonsnivået i prosent av tidligere inntekt under de samme forutsetningene som i tabell 10.1. Figuren gir også et bilde av fordelingsvirkningene i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn.

Figur 10.1 Kompensasjonsnivå i forhold til tidligere inntekt

Som man kan se av "" i figur 10.1 utgjør pensjonen mellom ca 40 og 60 prosent av den tidligere inntekten. Når man tar med AFP-tillegget, blir kompensasjonsnivået noe høyere. Fordi dette tillegget er et fast kronetillegg (likt for alle) vil det få størst betydning ved lavere inntekter, mens betydningen i forhold til tidligere lønn vil avta når inntekten vokser.

Fordelingsvirkningen eller utjevningseffekten i den AFP-lignende pensjonsordningen er ganske stor, noe som har sin årsak i at den beregnes etter folketrygdens system. Viktigst i den forbindelse er «taket» på poengopptjeningen på tolv ganger grunnbeløpet, og en begrenset poengopptjening for inntekter mellom seks og tolv ganger grunnbeløpet. Dessuten innebærer besteårsregelen at det er gjennomsnittet av inntekter i de 20 beste årene som påvirker tilleggspensjonen. Således er det mange faktorer som gjør at nivået på den tidligere arbeidsinntekten ikke slår direkte ut i beregningen av pensjonen.

10.3.3 Kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt. Skatt av pensjonsinntekten

Den AFP-lignende pensjonsordningen må ha visse regler om inntektsprøving (for å få statstilskudd m v). Reglene innebærer at pensjonisten kan ha en arbeidsinntekt som tilsvarer folketrygdens grunnbeløp (kr 45 370 per 1. mai 1998) uten at pensjonen reduseres. Pensjonen reduseres med 50 prosent av den overskytende inntekten. Dessuten må ikke summen av pensjon og inntekt overstige den tidligere arbeidsinntekten.

På samme måte som i de eksisterende AFP-ordningene, bør det gis adgang til at en arbeidstaker i full stilling og arbeidsgiver skriftlig avtaler at yrkesaktiviteten skal reduseres med 20 eller 40 prosent av full stilling. Vedkommende vil da få redusert pensjonen etter reglene ovenfor. Det antas at det kan være aktuelt å benytte seg av en slik mulighet i visse typer fart, f eks på ferger.

Det forutsettes at pensjonistene i en AFP-ordning for sjømenn vil få den samme skattemessige behandlingen som øvrige AFP-pensjonister. Det vil si at det betales lav trygdeavgift på 3 prosent av pensjonsinntekten. AFP-pensjonister er også omfattet av en særlig skattebegrensningsregel, se nærmere om denne i "*Pensjons- og trygdeordninger i Norge*" i kapittel 5, "*Skatt*" i punkt 5.2.5.

10.4 Godskriving av pensjonspoeng i folketrygden og forholdet til andre (pensjons)ytelser

Godskriving av pensjonspoeng i folketrygden

AFP-pensjonister får godskrevet pensjonspoeng i folketrygden fra fylte 62 år, noe som gir en høyere alderspensjon fra folketrygden. Ved en eventuell overgang til en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn forutsettes det at det gis slik godskriving av pensjonspoeng i folketrygden, men eventuelt fra fylte 60 år.

Hvor mye større alderspensjonen fra folketrygden vil bli som følge av slik poengopptjening, er først og fremst avhengig av størrelsen på poengtallene og hvor mange år det godskrives pensjonspoeng for. For de eksisterende AFP-ordningene regner man med at hvert år med godskriving av pensjonspoeng i folketrygden vil gi en gjennomsnittlig fordel på 2000 kroner i høyere alder-

spensjon. Denne effekten vil imidlertid bli redusert etter år 2007, fordi man da har mulighet til å opptjene rett til full pensjon (40 år) i folketrygden.

Dersom det godskrives pensjonspoeng for syv år (60-67 år) i den AFP-lignende pensjonsordningen for sjømenn, vil pensjonistene etter anslagene ovenfor gjennomsnittlig få utbetalt 14 000 kroner mer i årlig alderspensjon fra folketrygden. En person er i gjennomsnitt folketrygdpensjonist i 15 år, og den totale fordelten ved en slik godskriving av pensjonspoeng vil da utgjøre ca 180 000 kroner i kontantverdi når vedkommende fyller 60 år.

I et brev datert 22. mai 1997 fra daværende statsminister til partene i arbeidslivet sies det at ordningen med poengopptjening vil bli vurdert utfaset fra år 2007. Dette begrunnes med at det da vil være mulig å oppnå et fullt antall poengår (40) i folketrygden før man går av som AFP-pensjonist. Man er altså ikke garantert at det vil kunne godskrives framtidige pensjonspoeng for uoverskuelig framtid i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn.

Forholdet til andre (pensjons)ytelser

Det kan i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn ikke ytes pensjon til den som mottar rehabiliteringspenger, attføringspenger, foreløpig uførestønad, uførepensjon eller etterlattepensjon fra folketrygden. Offentlig tjenestepensjon vil bli samordnet med pensjon fra AFP-ordningen.

10.5 Finansiering

10.5.1 Innledning

Skissen nedenfor til finansiering av en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn bygger på den AFP-modellen som er framlagt foran i kapitlet. Det vil bli antatt at ordningen mottar et statstilskudd på 40 prosent av utbetalte pensjoner, eksklusive AFP-tillegget, for pensjonister i alderen 64 til 67 år. Utgiftene til statstilskuddet kan anslås å utgjøre 50-55 mill kroner i året, dersom man forutsetter at en tredel av dagens medlemmer vil få rett til pensjon fra ordningen, og 80-85 mill kroner dersom man antar at halvparten av dagens medlemmer vil få pensjon fra AFP-ordningen.

Resten av finansieringen vil i hovedsak basere seg på premieinnbetalinger. Den totale premien er beregnet nedenfor. Beregningene er foretatt etter to alternative premiemodeller, og det forutsettes at arbeidsgiveren skal dekke hele premien.

10.5.2 Alternative finansieringsmåter

Utvalget har sett på to alternative måter å finansiere en AFP-lignende ordning på:

1. Alle løpende pensjoner fullfinansieres ved start av pensjonen ved en engangspremie som fullt ut skal dekke nåverdien av de pensjonene som starter det året. Engangspremien *utlignes* på alle i stilling som en prosentandel av lønnsmassen. Det er i dette alternativet alltid tilstrekkelig midler i fondet til å avvikle de allerede løpende pensjoner. «Opptjente rettigheter» til dem som er i stilling er det ikke avsatt midler til.
2. Premiesystem i «tradisjonell forstand». Man bygger opp fond i samsvar med løpende «opptjening» for alle i stilling, slik at det er tilstrekkelig reserve ved pensjonering (både fullfinansiering av allerede løpende pen-

sjoner og «foreløpig opptjening» av de i stilling). «Opptjente rettigheter» er korrigert for at ikke alle blir i stilling til pensjonsalderen (dette er grunnen til at begrepet er satt i anførselstegn). Mange vil være innom en kortere eller lengre tid, noe som vanskeliggjør premieberegningen. Disse vil bidra i finansieringen og «opptjene rettigheter» så lenge de er i stilling, men de vil ikke få løpende pensjon.

De to alternativene vil i det lange løp koste omtrent det samme, ettersom det er pensjon etter de samme regler som utbetales.

Det første alternativet er tilnærmet det som benyttes i AFP-ordningen for LO/NHO-området. Alternativet innebærer ingen forsikringsmessig fondsoppbygging, men at det etableres et fond som er tilstrekkelig til å dekke de allerede løpende pensjoner dersom ordningen avvikles. Arbeidstakere som har tatt ut AFP er altså sikret å få sin pensjon utbetalt fram til fylte 67 år, mens arbeidstakere som fortsatt er i arbeid vil være avhengig av at ordningen opprettholdes med framtidige innbetalinger for å få AFP. I de første sju årene vil premien øke opp til det angitte nivået, fordi alle som har rett til AFP ikke tar ut pensjonen med en gang, men fordeler seg over årsklassene 60 til 67 år. Etter de første sju årene vil pensjonistbestanden komme i en likevekt.

Det andre finansieringsalternativet forutsetter at det bygges opp et forsikringsfond, på samme måte som i en vanlig tjenstepensjonsordning. I dette alternativet ser en altså lengre framover ved fastsettelse av nødvendige innbetalinger. Det er derfor mer stabilt og uavhengig av konjunktursvingninger enn alternativ 1. På den annen side er det et stort antall sjømenn (ca 2/3) som går ut av sjømannsyirket før pensjonsalderen, noe som gjør at de ikke vil motta noen pensjon fra AFP-ordningen. Dette forholdet er vesentlig for premiefastsettelsen, og dersom det endrer seg noe særlig vil premiene kunne bli feilaktige. Dette skaper en betydelig usikkerhet, og gjør at premiene må fastsettes med en stor sikkerhetsmargin.

Alt i alt antas det at et premiesystem etter alternativ 1 vil være lettere å tilpasse utviklingen enn alternativ 2.

10.5.3 Premiens størrelse

Premiens størrelse er beregnet for de to ulike finansieringsmåtene som er beskrevet ovenfor. Premiene er beregnet med ulike realrenter. En realrente på 3 prosent er den renten som for tiden benyttes i offentlige pensjonsordninger.

Tabell 10.2 viser beregninger over nødvendig premie. De viktigste forutsetningene som er lagt til grunn i beregningene er:

- Det er et stabilt antall personer på omlag 25000 i stilling som gir rett til pensjon, og alle er menn. Siden systemet ikke gir oppsatte rettigheter, er det mindre følsomt for bestandsendringer enn i dag. De som har fylt 60 år på overgangstidspunktet er ikke med i beregningene.
- Det er omtrent en tredel som fortsetter i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen, og som derfor vil ha rett til pensjon fra AFP-ordningen. I tabellen vises det imidlertid også hva premien blir dersom en antar at 50 prosent vil få rett til pensjon.
- Alle som er i stilling ved fylte 60 år tar ut denne pensjonen før fylte 67 år.
- Alle pensjonistene og personer i stilling som gir rett til pensjon er fordelt på over- og underordnede. For hver stillingskategori er det anvendt en fast årslønn i beregningen.

- Det er ikke tatt hensyn til at pensjonen vil bli inntektsprøvd.
- Det benyttes en «gjennomsnittlig grunnpensjon» på 0,875 av G.
- Beregningene omfatter ikke administrasjonskostnader.

Tabell 10.2: Premie som finansierer pensjonskostnadene, i prosent av lønnsmassen

Realrente	33 % omfattes av ordningen		50 % omfattes av ordningen	
	Premie for alt 1	Premie for alt 2	Premie for alt 1	Premie for alt 2
2%	3,0 %	4,5 %	4,0 %	6,5 %
3%	2,9 %	4,0 %	3,9 %	6,0 %
4%	2,8 %	3,8 %	3,8 %	5,5 %

Kilde: Aktuar Trond Nystad

Som nevnt i forutsetningene er det størst usikkerhet knyttet til premien/kostnadene i alternativ 2. En høy frivillig avgang kan gi en lavere premie enn beregnet. Hvis antallet sjømenn øker etterhvert, er den anslåtte premien noe for høy.

Dersom fordelingen mellom eldre og yngre sjømenn forandrer seg, vil dette kunne virke inn på premienivået. Dersom det blir flere eldre sjømenn blir premien høyere, og omvendt blir premien lavere dersom det blir flere yngre sjømenn.

I forutsetningene for beregningen av nødvendig premie er det som nevnt ikke tatt hensyn til at pensjonen vil bli inntektsprøvd. En inntektsprøving av ytelsen er nødvendig dersom det skal gis statstilskudd og godskriving av pensjonspoeng. Dette kan anslås å redusere premien med ca 20 prosent.

Dersom man ønsker å ha et AFP-tillegg (kronetillegg) i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, må det beregnes en tilleggspremie for dette. Med en realrente på 3 prosent vil en slik tilleggspremie utgjøre 0,03 prosent for alternativ 1 og 0,05 prosent for alternativ 2, *per 1000 kroner i AFP-tillegg*. Med et AFP-tillegg på 20 400 kroner vil tilleggspremien bli 0,61 prosent for alternativ 1 og 1,02 prosent for alternativ 2, forutsatt at en tredel av dagens medlemmer vil få pensjon fra AFP-ordningen.

Den totale premien, med et AFP-tillegg på 20 400 kroner blir da, 3,5 prosent i alternativ 1 og 5,0 prosent i alternativ 2 (med en realrente på 3 prosent).

10.5.4 Fordeling av total premie

Den premien som er skissert ovenfor, er en total premie for å finansiere kostnadene ved en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn. Det forutsettes at det er arbeidsgiveren som betaler premien. Satsene er basert på at det betales en prosentsats av lønnsmassen til enhver tid i premie, som finansierer *alle* pensjonskostnadene (eksklusive det som er finansiert av statstilskuddet). Dette gir en «solidarisk» premie utlignet på alle ansatte i forhold til lønnsnivå. Medlemmene ses på som en gruppe, slik som i dagens sjømannspensjonsordning. Dersom det er betydelige forskjeller mellom medlemsvirksomhetene i bruken av pensjonsordningen, vil det gi kryss-subsidiering fra virksomheter

med ansatte som har et lavt uttak av pensjon til virksomheter med ansatte med et høyt uttak av pensjon.

Som et alternativ til denne måten å fordele premieinnbetalingen på, kan man la 20 prosent av premieutgiftene dekkes ved egenandel fra den enkelte medlemsvirksomhet. I AFP-ordningen for LO/NHO-området har man en slik modell med egenandel, der egenandelen fra 1. januar 1999 økte fra 10 til 20 prosent. Egenandelen finansieres av den enkelte medlemsvirksomhet ut fra hvor mange ansatte i virksomheten som faktisk tar ut AFP-pensjonen. Denne modellen modifierer den solidariske premien ved at en andel (20 prosent) av kostnadene belastes den enkelte medlemsvirksomhet direkte. En ordning med egenandel passer imidlertid ikke så bra til forholdene i sjøfartsnæringen, bl a på grunn av hyppigere jobbskifter.

10.5.5 Skatt

Arbeidsgiverne vil i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn få fradrag for innbetalt premie til ordningen, men vil betale arbeidsgiveravgift av premiebeløpet. Det forutsettes at arbeidstakerne ikke skal betale noe innskudd til AFP-ordningen.

10.6 En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg

Som det framgår av "[Krav til yrkesaktivitet](#)" i punkt 10.2.2 foran er en av «ulempene» ved å gå over til en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn at de som forlater sjømannsyirket før fylte 60 år ikke har rett til pensjon. Om lag en tredel av dem som har rettigheter etter dagens pensjonsordning for sjømenn er i pensjonsgivende tjeneste ved eller etter fylte 60 år, mens om lag to tredeler slutter i pensjonsgivende tjeneste før fylte 60 år.

En del av dem som vil falle utenfor en AFP-ordning for sjømenn, kan imidlertid ha rett til pensjon fra andre AFP-ordninger fra fylte 62 år. Videre vil et krav om yrkesaktivitet på uttakstidspunktet i AFP-ordningen kunne påvirke eller motivere flere enn i dag til å fortsette i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen for å få rett til pensjon. I en lang overgangstid vil dessuten sjømenn som har fratrådt yrket før pensjonsalderen ha rett til den pensjonen som de har opptjent i dagens ordning.

Likevel vil det være en del personer (ca en fjerdedel) som har sluttet i sjømannsyirket før pensjonsalderen som ikke vil ha rett til pensjon fra en AFP-ordning for sjømenn eller fra en annen AFP-ordning. En måte å dempe denne «effekten» på er å etablere en AFP-pensjon for sjømenn slik som skissert foran, men med et innskuddsbasert AFP-tillegg som et alternativ til det tradisjonelle kronetillegget.

Et slikt innskuddsbasert tillegg kan finansieres ved at det innbetales årlige innskudd i prosent av inntekten for hver sjømann. Innbetalingene samles på en konto for hver sjømann. For dem som arbeider i yrket til de når pensjonsalderen, utbetales det innskuddsbaserte AFP-tillegget årlig i tillegg til pensjonen. For dem som forlater sjømannsyirket før pensjonsalderen, blir midlene utbetalt som et årlig tillegg til annen utbetalt pensjon. Innskutt beløp er etter begge alternativene sjømannens eiendom, men kan bare utbetales sammen med annen pensjon.

Utbetalingens størrelse vil naturlig nok være avhengig av hvor mye som skytes inn, og hvilken investeringsprofil som velges. Dersom sjømannen dør før midlene er fullt utbetalt, har man valget mellom å la restverdiene tilfalle de etterlatte eller la dem gå til en økning av øvrige sjømenns pensjon.

Det kan diskuteres om et slikt innskuddsbasert AFP-tillegg skal være frivillig eller obligatorisk. Det antas at tillegget må baseres på en avtale mellom partene i arbeidslivet, og at det i den forstand er frivillig. For den enkelte pensjonist vil imidlertid frivilligheten bare bestå i om vedkommende er omfattet av en tariffavtale der tillegget inngår eller ikke.

I tabellene 10.3-10.5 følger noen eksempler på hva samlet årlig pensjon vil bli for forskjellige inntektsnivåer, forutsatt at det forhandles fram et årlig pensjonsinnskudd på 1,5 prosent av inntekten for hver sjømann. I tillegg er det antatt at nødvendig årspremie for AFP-pensjon er ca 3 prosent (premiealternativ 1), dersom man regner med at 33 prosent av dagens medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn vil være omfattet av AFP-ordningen (jf beregningene i "*Premiens størrelse*" i punkt 10.5.3). Samlet årskostnad vil da utgjøre ca 4,5 prosent av årslønnen. Beregningene baserer seg på en realrente på 3 prosent.

Tabell 10.3: Samlet årlig pensjon (AFP med et innskuddsbasert tillegg) ved en inntekt på 250 000 kroner. Utbetaling 60-67 år.

Inngangsalder	Fratredelsesalder (forutsatt sammenhengende tjeneste)							
	25	30	35	40	45	50	55	60
20	8 992	16 748	23 439	29 211	34 189	38 484	42 188	169 721
25		7 756	14 447	20 219	25 197	29 492	33 196	160 729
30			6 691	12 462	17 441	21 735	25 440	153 284
35				5 772	10 750	15 045	18 749	147 372
40					4 979	9 273	12 978	142 378
45						4 295	7 999	138 178
50							3 705	134 661
55								131 424
56								130 746
58								129 450

Tabell 10.4: Samlet pensjon (AFP med et innskuddsbasert tillegg) ved en inntekt på 300 000 kroner. Utbetaling 60-67 år.

Inngangsalder	Fratredelsesalder (forutsatt sammenhengende tjeneste)							
	25	30	35	40	45	50	55	60
20	10 790	20 098	28 127	35 053	41 027	46 180	50 626	187 198
25		9 308	17 337	24 263	30 237	35 390	39 836	176 408
30			8 029	14 955	20 929	26 083	30 528	169 824
35				6 926	12 900	18 054	22 499	168 679

Tabell 10.4: Samlet pensjon (AFP med et innskuddsbasert tillegg) ved en inntekt på 300 000 kroner. Utbetaling 60-67 år.

Inngangsalder	Fratredelsesalder (forutsatt sammenhengende tjeneste)							
	25	30	35	40	45	50	55	60
40					5 974	11 128	15 573	168 742
45						5 153	9 599	169 864
50							4 445	169 445
55								165 638
56								164 825
58								163 270

Tabell 10.5: Samlet pensjon (AFP med et innskuddsbasert tillegg) ved en inntekt på 350 000 kroner. Utbetaling 60-67 år.

Inngangsalder	Fratredelsesalder (forutsatt sammenhengende tjeneste)							
	25	30	35	40	45	50	55	60
20	12 589	23 448	32 815	40 895	47 865	53 877	59 064	203 275
25		10 859	20 226	28 306	35 267	41 289	46 475	190 686
30			9 367	17 447	24 417	30 430	35 616	182 576
35				8 080	15 050	21 063	26 249	180 155
40					6 970	12 982	18 169	179 127
45						6 012	11 199	179 315
50							5 186	178 100
55								173 590
56								172 641
58								170 827

Tabellene viser at de som fortsetter i pensjongivende tjeneste til fylte 60 år, vil få en pensjon beregnet etter AFP-modellen og et innskuddsbasert AFP-tillegg. Kompensasjonsnivået i forhold til tidligere inntekt vil normalt være på mellom 50-70 prosent for disse personene. Kompensasjonsnivået vil avta ved høyere inntekter, og øke ved lavere inntektsnivåer enn dem som er benyttet i tabellene. Kompensasjonsnivået for samlet pensjon og vedtektsfestede tillegg kan imidlertid ikke overstige 70 prosent av den tidligere inntekten dersom ordningen skal få statstilskudd, jf foran i "[Beregning av pensjonen](#)" i punkt 10.3.1.

For dem som ikke fortsetter i pensjongivende tjeneste fram til fylte 60 år, gis det bare et innskuddsbasert tillegg. Disse personene vil ikke ha rett til en pensjon beregnet etter AFP-modellen. Årlig utbetaling av tillegget skjer først når sjømannen får utbetalt annen pensjon. Som tabellene viser, vil tillegget variere etter når vedkommende trer inn i pensjongivende tjeneste og etter fratredelesalder.

10.7 Regulering av overgangen til en AFP-lignende ordning

10.7.1 Innledning

Ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning vil en rekke personer ha tjenestetid (pensjonsgivende fartstid) i dagens ordning. De rettighetene som dermed er opptjent må sikres når man går over til et nytt pensjonssystem.

En rekke av personene som har opptjent rettigheter etter dagens pensjonsordning, vil også oppnå rett til pensjon etter det nye systemet. De to pensjonssystemene bygger på svært forskjellige prinsipper. Den som fyller inngangsvilkårene for en AFP-pensjon, får pensjonen *beregnet* som en folketrygdpensjon, og ikke på grunnlag av tjenestetiden i yrket. Dette vil bl a innebære at personer som får rett til en AFP-lignende pensjon godt kan ha så mye fartstid før overgangstidspunktet at det også vil være opptjent rett til en full sjømannspensjon etter dagens regler. Det er behov for regulering av disse overgangssituasjonene.

Utvalget har nedenfor skissert hvordan ansvaret for pensjonsforpliktelsene kan fordeles på henholdsvis den nye og den gamle ordningen. Med overgangstidspunktet forstås det tidspunktet den nye ordningen trer i kraft. Opptjening av pensjonsgivende fartstid i den gamle ordningen forutsettes å opphøre fra samme tidspunktet, muligens med unntak for personer som har fylt 60 år på overgangstidspunktet. I anslagene over pensjonsforpliktelser er 1. januar 2000 lagt til grunn som overgangstidspunkt. Det forutsettes en grunnbeløpsøkning på 3 prosent og 3 prosent.

10.7.2 Pensjonsansvar etter den nye ordningen

Den nye ordningen får pensjonsansvaret for personer som er i stilling på overgangstidspunktet eller senere, og som ved pensjonsalderen fyller vilkårene i ordningen for rett til pensjon. Utvalget foreslår at dette likevel ikke gjelder personer som har fylt 60 år på overgangstidspunktet. Pensjonsansvaret for disse personene blir da værende i den gamle ordningen.

Den nye ordningen vil ha hele ansvaret for å yte pensjon, uavhengig om det er opptjent rettigheter i den gamle ordningen eller ikke. Utvalget vil peke på at den nye ordningen vil gi fordeler ved at folketrygdpensjonen i framtiden blir høyere (på grunn av godskrivning av pensjonspoeng for tiden pensjonisten har hatt AFP-pensjon). Utvalget legger til grunn at de fleste som får rett til ytelser fra den nye ordningen alt i alt får bedre ytelser enn de ville fått fra den gamle ordningen, og at det ikke ytes tillegg selv om de månedlige utbetalingen etter den gamle ordningen i visse tilfeller kunne vært høyere.

10.7.3 Pensjonsansvar etter den gamle ordningen

Totale framtidige forpliktelser

Det dreier seg her om ansvar for utbetaling av pensjon og engangsutbetaling (tilbakebetaling av pensjonsavgift) etter de regler som gjelder i dagens pensjonsordning. Dette medfører at retten til utbetaling vil være betinget av flere forhold, f eks om det ytes uførepensjon fra folketrygden eller avtalefestet pensjon, samt at det gjelder en glidende pensjonsalder i dagens pensjonsordning (se "[Alderspensjon](#)" i punkt 3.3.1).

Nedenfor er personene der pensjonsansvaret er hos den gamle ordningen delt i tre kategorier. For hver kategori er det gitt anslag over kontantverdien (nåverdien) per 1. januar 2000 av de antatte framtidige forpliktelsene. Forut-

setningene for beregningene er som nevnt en økning i grunnbeløpet på 3 prosent og en realrente på 3 prosent realrente:

1. *Personer som har løpende pensjoner på overgangstidspunktet.* Denne gruppen omfatter personer som mottar alderspensjon fram til fylte 67 år, og små, fastlåste pensjoner (enkepensjoner, alderspensjoner etter 67 år m v) som ytes i en overgangsperiode for pensjonsgivende fartstid opptjent før 1. januar 1967. Gruppen omfatter en rekke personer med krigsfartstillegg som dekkes av staten. Kontantverdien per 1. januar 2000 av de framtidige forpliktelsene kan anslås til 3 606 mill kroner.
2. *Personer som har sluttet i tjenesten på overgangstidspunktet (og ikke gjenopptar tjenesten senere).* Gruppen omfatter personer som har opptjent nok fartstid for rett til pensjon (som hovedregel minst 150 måneder), eller til å få et engangsbeløp/tilbakebetaling av pensjonsavgift (36-149 måneder). Kontantverdien per 1. januar 2000 av de framtidige forpliktelsene kan anslås til 3 134 mill kroner.
3. *Personer som fortsetter tjenesten etter overgangstidspunktet, men ikke fram til pensjonsalderen (og derfor ikke får rett til AFP-pensjon).* Gruppen omfatter personer med rett til pensjon eller engangsutbetaling fra gammel ordning. Opptjeningen opphører ved overgangstidspunktet. Kontantverdien per 1. januar 2000 av de framtidige forpliktelsene kan anslås til 864 mill kroner.

Kontantverdien per 1. januar 2000 av de totale framtidige forpliktelsene kan dermed anslås til 7 604 mill kroner.

Avviklingskostnadene for den gjeldende pensjonsordningen

En del av de totale framtidige forpliktelsene dekkes av det statstilskuddet (til krigsfartstille gg mv) som staten i henhold til gjeldende regelverk er forpliktet til å yte. Kontantverdien av statstilskuddet kan anslås til 1 361 mill kroner. Dessuten vil en del av de framtidige forpliktelsene også måtte dekkes under statsgarantien som er gitt i gjeldende lov. Kontantverdien av de akkumulerte underskuddene som må dekkes inn av statsgarantien kan anslås 3 588 mill kroner. Til sammen utgjør kontantverdien av det som må dekkes av statstilskuddet og statsgarantien 4 949 mill kroner.

Dette er forpliktelser som staten vil ha ved å fortsette den nåværende pensjonsordningen uten endringer. Utvalget har derfor forutsatt at staten i overgangsperioden dekker de forpliktelser som påhviler staten etter den gjeldende ordningen. Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene i dagens ordning som må dekkes inn ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning kan derfor anslås til 2 655 mill kroner. I tabell 10.6 vises det hva dette utgjør i årlige forpliktelser i årene 2000 – 2017.

Tabell 10.6: Beløp i mill kroner som må dekkes i årene 2000 – 2017 ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning

År	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Beløp	401	343	297	245	187	137	106	85	74	74	83	101	118	134	154	179	175	152

Forutsetter 27 000 betalende medlemmer hvert år

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Muligheter for å finansiere avviklingskostnadene

Som nevnt vil det ved en eventuell overgang til en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn oppstå avviklingskostnader på ca 2 655 mill kroner i kontantverdi. Det må finnes en dekning for disse kostnadene. Nedenfor følger enkelte momenter det i så fall kan være naturlig å se nærmere på:

- a) Beregningene av nødvendig premie forutsetter at alle som arbeider til fylte 60 år vil motta full pensjon. I rammevilkårene for AFP forutsettes det imidlertid at ytelsene inntektsprøves. Dette vil som nevnt foran redusere nødvendig premie med ca 20 prosent. Dersom man opprettholder det angitte premienivået (uten inntektsprøving), vil det altså oppstå et overskudd som kan benyttes til å finansiere avviklingskostnadene. Kontantverdien av dette overskuddet kan anslås til ca 1,2 mrd kroner.
- b) En annen mulighet kan være at sjømenn fortsetter å betale inn premie som i dag i en periode framover. Dette kan begrunnes med at alle som arbeider i yrket i en del år framover vil motta sjømannspensjon på grunn av den lange avviklingstiden av dagens ordning, selv om de ikke arbeider i yrket fram til pensjonsalderen.
Dersom en forutsetter at dagens sjømannsinnskudd betales i 10 år til, vil kontantverdien av dette utgjøre ca 1,3 mrd kroner.
- c) Det er mulig å benytte noen av de omfordelingsforslagene for dagens ordning som er utredet og beskrevet nærmere i *"En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn"* i kapittel 8, *"Finansiering av tillegget"* i punkt 8.3.3. Forslagene er av Pensjonstrygden for sjømenn beregnet til å ha en kontantverdi på 1,7 mrd kroner under forutsetning av at dagens ordning opprettholdes. Ved en eventuell overgang til en AFP-ordning vil beløpet bli lavere, uten at utvalget har kunnet beregne dette.
- d) Staten vil ved overgang til en AFP-lignende ordning bli avlastet for sitt garantiansvar for sjømannspensjoneringen. Det kan derfor reises spørsmål om staten bør bidra til å gjøre overgangsløsningen mulig.

Dersom det er aktuelt å gå over til en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, kan det altså være naturlig å vurdere om enkelte av de nevnte momentene kan inngå i en finansieringsløsning for overgangskostnadene.

10.8 Rettslig regulering av en AFP-lignende ordning. Administrasjon m m**Rettslig regulering**

Den rettslige reguleringen må skje i samsvar med de konvensjonsforpliktelsene som Norge har påtatt seg. Se nærmere om de internasjonale forpliktelsene i *"Noen viktige spørsmål"* i kapittel 7, *"Internasjonale forpliktelser"* i punkt 7.1.

Det synes som om man står relativt fritt med hensyn til hvordan man vil etablere en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, sett i forhold til internasjonale forpliktelser. Man må imidlertid sørge for at ordningen gis virkning for sjømenn som omfattes av ILO-konvensjon nr 71. Det vises for øvrig til framstillingen i *"En privat tjenstepensjonsordning for sjømenn"* i kapittel 9, *"Den rettslige reguleringen. Administrasjon m m"* i punkt 9.7 om den rettslige reguleringen av en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn. De momentene som det er pekt på der, vil gjelde tilsvarende ved en eventuell overgang til en AFP-lignende ordning.

Eventuelle tillegg til pensjonen må være basert på avtale mellom partene, uansett hvordan man velger å etablere AFP-ordningen.

Administrasjon

Det mest naturlige vil være at partene etablerer et organ med eget styre til å administrere en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, samt et eventuelt AFP-tillegg. Det kan videre være hensiktsmessig å la Rikstrygdeverket beregne og utbetale pensjonene, slik som i de eksisterende AFP-ordningene.

De totale kostnadene ved å administrere en AFP-lignende ordning for sjømenn kan anslås til å utgjøre 5-7 mill kroner i året. Av dette kan *næringsens* kostnader anslås til 2-3 mill kroner i året, mens *Rikstrygdeverkets* kostnader kan anslås til 3-4 mill kroner i året.

Det antas at Pensjonstrygden for sjømenn vil være en avviklingsordning for opptjente rettigheter i dagens pensjonsordning. Kostnadene til dette kommer i tillegg til administreringen av AFP-ordningen. Kostnadene blir her mindre etter hvert.

10.9 Oppsummering

Pensjonsalderen i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn vil være 60 år, slik som i dag. Pensjonen kan man ta ut mellom fylte 60 og fylte 67 år. Det forutsettes at man som AFP-pensjonister ellers vil få godskrevet pensjionspoeng i folketrygden.

Retten til pensjon vil være betinget av at man er omfattet av ordningen på pensjoneringstidspunktet, det vil si at man må fortsette i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen for å få pensjon. Omtrent en tredel av dem som mottar alderspensjon fra dagens pensjonsordning fortsatte i sjømannsyirket fram til fylte 60 år, mens to tredeler sluttet før dette. De to tredelene som sluttet før fylte 60 år mottar en oppsatt pensjon fra dagens pensjonsordning, mens de i en AFP-lignende ordning ikke ville hatt noen rett til pensjon.

Dette må sies å være en noe uheldig virkning ved å gå over til en AFP-ordning. På den annen side er det enkelte momenter som vil kunne redusere denne virkningen:

- Det kan antas at motivasjonen til å fortsette i yrket fram til pensjonsalderen vil bli større når retten til pensjon avhenger av dette, slik at andelen som får rett til AFP blir noe større.
- Flere av dem som faller utenfor ordningen vil kunne få pensjon fra fylte 62 år fra andre AFP-ordninger. Omtrent 60 prosent av den yrkesaktive befolkningen er omfattet av en AFP-ordning.
- Partene kan gjennom avtale etablere et «innskuddsbasert tillegg», se nærmere i "*En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg*" i punkt 10.6.
- I en lang overgangstid vil dessuten sjømenn som har fratrådt yrket før pensjonsalderen ha rett til den pensjon de har opptjent i dagens ordning, se nærmere i "*Regulering av overgangen til en AFP-lignende ordning*" i punkt 10.7 foran.

Pensjonen blir beregnet etter folketrygdens regler, og vil utgjøre mellom ca 40 – 60 prosent av den tidligere inntekten. Ordningen har en ganske stor fordelingsvirkning. Dersom partene etablerer et AFP-tillegg, blir nivået en god del høyere. Ordningen kan yte ektefelletillegg, men ikke barnetillegg. Pensjonsy-

telsen blir avkortet dersom pensjonisten har en inntekt som overstiger folketrygdens grunnbeløp ved siden av pensjonen.

Ordningen finansieres dels av staten gjennom statstilskuddet og dels ved en premie som betales av arbeidsgiverne. Man bør velge et premiesystem som fullfinansierer pensjonen når den tas ut, det vil si at den skal dekke den årgangens totale pensjonsutgifter. Det vil da være tilstrekkelige midler i fondet til å dekke allerede løpende pensjoner. Med en realrente på 3 prosent kan nødvendig premie anslås til å utgjøre 2,9 prosent av lønnsmassen, dersom man legger til grunn at en tredel av dagens medlemsmasse fortsetter i sjømannsyrket fram til pensjonsalderen.

Ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning må man dekke de løpende forpliktelsene etter dagens ordning, samtidig som man setter av penger for å dekke påløpte pensjonsutgifter i AFP-ordningen. Kontantverdien (nåverdien) av de framtidige forpliktelsene som må dekkes etter den nåværende ordningen kan anslås til 7 604 mill kroner. Av dette dekkes 4 949 mill kroner av statstilskuddet og statsgarantien i gjeldende ordning. Dette er utgifter som staten ville hatt ved å fortsette den nåværende ordning, og som man derfor forutsetter at staten bidrar med også ved overgang til en AFP-ordning. Det beløp som det da må finnes dekning for kan anslås til 2 655 mill kroner i kontantverdi. Følgende momenter kan det da være naturlig å se nærmere på:

- a) Det er nødvendig å inntektsprøve ytelsen, noe som kan redusere kostnadene med ca 20 prosent. I kontantverdi utgjør dette ca 1,2 mrd kroner.
- b) Dersom man forutsetter at sjømenn betaler premie som i dag i 10 år til, fordi de mottar opptjent pensjon i mange år framover, vil kontantverdien utgjøre ca 1,3 mrd kroner.
- c) Det er mulig å benytte noen av de omfordelingsforslagene som er beskrevet i *"En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn"* i kapittel 8, *"Finansiering av tillegget"* i punkt 8.3.3.
- d) Staten bør kunne bidra med noe fordi den blir avlastet for dagens garantiansvar.

De totale kostnadene ved å administrere en AFP-lignende ordning for sjømenn kan anslås til 5-7 mill kroner i året. Av dette kan *næringens* kostnader anslås til 2-3 mill kroner i året, mens *Rikstrygdeverkets* kostnader kan anslås til 3-4 mill kroner i året.

Kapittel 11

En sammenligning av de tre alternativene**11.1 Innledning**

Utvalget foretar i dette kapitlet en sammenligning av de tre alternativene til en framtidig pensjonsordning for sjømenn. *Sammenligningen bygger på de ulike alternativene slik de er framstilt i "En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn" i kapitlene 8, 9 og 10.* For mer detaljer vises det til framstillingen i de nevnte kapitlene. I *"En skjematisk sammenligning av de tre alternativene"* i punkt 11.7 er det tatt inn en tabell der noen viktige kjennetegn ved de tre alternativene sammenlignes.

Utvalget forutsetter at alle alternativene skal ha den samme personkretsen som i dagens pensjonstrygd for sjømenn.

11.2 Vilkår for å få pensjon

11.2.1 Pensjonsalder

Pensjonsalderen vil i alle de tre framlagte alternativene være 60 år. Ved en fortsettelse av dagens ordning vil imidlertid pensjonsalderen være glidende mellom 60 og 65 år, avhengig av hvor lang tjenestetid som er opptjent etter fylte 40 år (se nærmere *"Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v"* i kapittel 3, *"Alderspensjon"* i punkt 3.3.1). At pensjonsalderen er 60 år betyr at det er *en adgang*, men ingen plikt, til å gå av ved dette tidspunktet.

I den private ordningen og i AFP-alternativet vil det ikke være adgang til å få utbetalt pensjon før fylte 60 år. Ved en fortsettelse av dagens ordning kan det være anledning til å ta ut pensjon tidligst ved fylte 55 år, mot at pensjonen blir varig redusert med 0,7 prosent for hver måned som mangler på pensjonsalderen når pensjonen tas ut.

11.2.2 Krav til tidligere yrkesaktivitet/opptjening

De tre alternativene har ulike krav til tidligere yrkesaktivitet. Ved en fortsettelse av dagens pensjonsordning for sjømenn vil minstekravet for å få rett til pensjon være 150 pensjonsgivende farts måneder (12,5 år). Det vil som hovedregel kunne utbetales et engangsbeløp (tilbakebetaling av avgift) for dem som har opptjent 36 – 149 pensjonsgivende farts måneder.

I den private ordningen vil medlemsskap som hovedregel inntre fra første arbeidsdag i en virksomhet som er omfattet av pensjonsordningen. Minstekravet for å få pensjon vil være 12 måneder.⁸

I AFP-alternativet vil det ikke være noen opptjening av pensjon i yrket. Det må imidlertid stilles visse minstekrav til tidligere yrkesaktivitet. Pensjonsordningen må stille krav om at vedkommende har minst 10 år med poengopptjening i folketrygden fra og med det året vedkommende fylte 48 år til og med året før pensjonen tas ut. Vedkommende må også ha en gjennomsnittlig pensjons-

8. Bygger på forslaget til lov om foretakspensjon (NOU 1998:1).

givende inntekt på minst to ganger grunnbeløpet i de 10 beste inntektsårene etter 1966.

11.2.3 Krav til yrkesaktivitet på uttakstidspunktet. Rettigheter ved fratredelse

I dagens ordning kreves det ikke at man er omfattet av pensjonsordningen på uttakstidspunktet. Dersom man oppfyller minstekravene til tidligere opptjening (normalt 150 pensjongivende farts måneder), har man en ubetinget rett til pensjon ved nådd pensjonsalder (kan variere mellom 60-65 år). Slutter man i pensjongivende tjeneste tidligere, og har opptjent 36 – 149 pensjongivende farts måneder, har man rett til et engangsbeløp (tilbakebetaling av pensjonssavgift), men først når man når pensjonsalderen.

Også i en privat tjenstepensjonsordning vil man ha en ubetinget rett til tidligere opptjent pensjon uavhengig av om man «seiler» fram til uttakstidspunktet. Ved fratredelse før pensjonsalderen i en *ytelsesbasert* ordning etableres det en individuell fripolise i pensjonskassen ved fratredelsen. I en *innskuddsbasert* ordning vil medlemmet ved fratredelse før pensjonsalderen fortsatt ha rett til midlene på sin pensjonskonto. Midlene på kontoen skal imidlertid anvendes til pensjonsformål og kommer ikke til utbetaling før pensjonsalderen.

Det er bare i den AFP-lignende pensjonsordningen at det stilles krav om at man er ansatt i en annens tjeneste når man skal ta ut pensjon. Det vil si at en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn bare kan yte pensjon til dem som er i sjømannsyirket ved pensjonsalderen. Om vedkommende *tidligere* har vært omfattet av pensjonsordningen er uten betydning for retten til pensjon.

Om lag to tredeler av dem som mottar pensjon fra dagens ordning sluttet i pensjongivende tjeneste før fylte 60 år. Disse personene ville dermed ikke hatt rett til pensjon fra en AFP-lignende pensjonsordning. Om lag en tredel av dem som mottar pensjon fra dagens ordning ville fått pensjon fra en AFP-lignende ordning fordi de er i pensjongivende tjeneste ved eller etter fylte 60 år. Ved overgang til en AFP-ordning vil nok flere enn i dag velge å fortsette i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen, fordi retten til pensjon da vil avhenge av dette, i motsetning til i den nåværende ordning.

Det er også grunn til å peke på at en del av dem som ville falt utenfor en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, kan ha rett til pensjon fra fylte 62 år fra en av de eksisterende AFP-ordningene, se nærmere om AFP i "[Pensjons- og trygdeordninger i Norge](#)" i kapittel 5, "[Avtalefestet pensjon \(AFP\)](#)" i punkt 5.6. I dag er om lag 60 prosent av den yrkesaktive befolkningen omfattet av en slik AFP-ordning.

Det kan også være mulig å redusere «effekten» av at personer som forlater sjømannsyirket før pensjonsalderen ikke vil få rett til pensjon fra AFP-ordningen. En måte å gjøre dette på er f.eks. at partene gjennom avtale etablerer et «innskuddsbasert AFP-tillegg» ved siden av pensjonen, se nærmere om dette i "[En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn](#)" i kapittel 10, "[En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg](#)" i punkt 10.6. I en lang overgangstid vil dessuten sjømenn som har fratrådt yrket før pensjonsalderen ha rett til den pensjon som de har opptjent i dagens ordning, se nærmere om overgangsordningen i "[Reguleringen av overgangen til en AFP-lignende ordning eller en privat tjenstepensjonsordning](#)" i punkt 11.5.

11.3 Pensjonsytelsen

11.3.1 Opptjening og beregning

Medregning av inntekt i pensjonsgrunnlaget

I dagens pensjonsordning for sjømenn har ikke inntekten noen direkte betydning for pensjonsgrunnlaget. Pensjonen beregnes ut fra antall farts måneder, med ulike satser for overordnede og underordnede.

I en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn kan inntekter opptil tolv ganger grunnbeløpet i folketrygden medregnes fullt ut i pensjonsgrunnlaget.⁹ I det ytelsesbaserte alternativet skjer opptjeningen av pensjonsrettigheter lineært. Dette innebærer at pensjonsrettigheter skal opptjenes forholdsmessig etter tjenestetid ut fra den til enhver tid gjeldende pensjongivende lønn. I en innskuddsbasert ordning skjer opptjeningen i tråd med innskuddene og avkastningen av disse.

AFP-alternativet bygger på folketrygdens pensjonssystem, som innebærer følgende regler for medregning av tidligere inntekt i pensjonsgrunnlaget:

- Inntekt inntil seks ganger folketrygden grunnbeløp medregnes fullt ut.
- Det regnes bare med en tredel av inntekt mellom seks og tolv ganger grunnbeløpet.
- Det ses bort fra inntekter over tolv ganger grunnbeløpet.
- Pensjonsgrunnlaget fastsettes ut fra de 20 beste inntektsårene.

Krav til opptjeningstid/yrkesaktivitet for rett til full pensjon

Ved en fortsettelse av dagens pensjonsordning for sjømenn kreves det en opptjeningstid på 360 måneder (30 år) for rett til full pensjon.

I de beregninger utvalget har fått utført er det private alternativet i utgangspunktet utredet under forutsetning av at det skal kreves 35 års tjenestetid for å få rett til full pensjon. Utvalget legger imidlertid til grunn at det bør være tilstrekkelig å kreve 30 års tjenestetid for å få rett til full pensjon, særlig når det skal ytes pensjon allerede fra fylte 60 år. Det gis derfor anslag for nødvendig premie også med 30 års opptjeningstid.

I AFP-alternativet er det ingen pensjonsopptjening utenom folketrygden. Dersom en person først får rett til pensjon fra ordningen, blir pensjonen beregnet uavhengig av hvor lenge vedkommende har vært omfattet av ordningen. Det stilles imidlertid krav til tidligere yrkesaktivitet for å få rett til pensjon, og pensjonens størrelse avhenger som nevnt av poengopptjeningen i folketrygden.

Beregning og utbetaling av pensjonen

Ved en fortsettelse av dagens pensjonsordning vil ytelsene bli beregnet i prosent av folketrygdens grunnbeløp, og reguleres derfor automatisk i tråd med den årlige endringen av grunnbeløpet. Pensjonen beregnes ut fra pensjongivende fartstid, med ulike satser for henholdsvis underordnede og overordnede. Pensjonen utbetales normalt fra 60-67 år. Engangsbeløpet for pen-

9. Selvig-utvalget foreslår følgende regler for hvor høye inntekter som kan medregnes: Inntil 6 x G kan 100 prosent av lønn medregnes, mellom 6 og 9 G kan 80 prosent av lønn medregnes, mellom 9 og 12 G kan 50 prosent av lønn medregnes, over 12 G kan ingenting medregnes.

sjonsgivende fartstid på 36 – 149 måneder utmåles som en forholdsmessig del av ett års pensjon.

Pensjonen i en privat ordning beregnes under hensyn til pensjonsgrunnlag og tjenestetid (ytelsesordning), eller ut fra samlede innskudd og avkastningen av disse (innskuddsordning). Ytelsen blir utbetalt fra arbeidstakeren når pensjonsalderen og fram til vedkommende fyller 67 år. Pensjonsutbetalingene opphører dersom pensjonisten dør før fylte 67 år.

Pensjonen i AFP-alternativet må bestå av grunnpensjon og tilleggspensjon/sært tillegg beregnet etter folketrygdens regler. Ved beregning av pensjonen regnes det med antatt framtidig trygdetid og antatte framtidige pensjonspoeng til og med det året vedkommende fyller 66 år etter de regler som gjelder for uførepensjon fra folketrygden. Pensjonen følger den årlige reguleringen av grunnbeløpet i folketrygden, og utbetales fra uttaket av pensjonen og fram til fylte 67 år.

Muligheter for å yte forsørgingstillegg og andre tillegg til pensjonen

Ved en fortsettelse av dagens pensjonsordning gis det et barnetillegg på 10 prosent av pensjonen for hvert barn under 18 år som forsørges av pensjonisten. Innenfor en privat tjenestepensjonsordning etter skatteloven kan det ikke ytes forsørgingstillegg dersom ordningen skal få skattefradrag. I AFP-alternativet kan det gis et inntektsprøvd tillegg for forsørget ektefelle som er 60 år eller eldre, men ikke barnetillegg, dersom ordningen skal få statstilskudd. Et slikt tillegg må beregnes etter reglene i folketrygden.

Det såkalte AFP-tillegget er et (fast) kronetillegg som er basert på en avtale mellom partene. Også i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn vil det være adgang til å avtale hvorvidt og i hvilken utstrekning det skal gis et slikt tillegg. Et alternativ til at ordningen yter et slikt ordinært kronetillegg ved siden av pensjonen, er å etablere AFP-tillegget som en opptjent innskuddspensjon. Denne muligheten er framstilt nærmere i "[En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn](#)" i kapittel 10, "[En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg](#)" i punkt 10.6. Fordelen med denne konstruksjonen er at innskuddet også kan utbetales til dem som ikke «seiler» ved pensjonsalderen (og dermed ikke har rett til AFP).

11.3.2 Pensjonens størrelse og kompensasjonsnivå i forhold til tidligere inntekt

I tabell 11.1 og [" i figur 11.1](#) gis det en oversikt over hva pensjonen utgjør ved de forskjellige inntektsnivåer. Eksemplene viser pensjonens størrelse ved full opptjening av pensjonsrettigheter i en helt utbygd pensjonsordning. Hva pensjonen blir for dem som ikke har opptjent rett til full pensjon, og pensjonens sammensetning i en overgangsperiode ved skifte av pensjonsordning, er vist i noen typeeksempler i "[Typeeksempler](#)" i punkt 11.3.3 nedenfor.

I eksemplene nedenfor forutsettes det at:

- AFP-pensjonen er beregnet for en person som er født i 1940 og går av med pensjon i år 2000 (i diagrammet vises bare AFP for en gift/samboende pensjonist). Eksemplene viser også hva pensjonen blir med et AFP-tillegg på 20 400 kroner i året. Grunnbeløpet i folketrygden er 45 370 kroner per 1. mai 1998.
- En privat tjenestepensjon (både ytelses- og innskuddsbasert) er forutsatt å utgjøre 60 prosent av sluttlønnen ved full opptjening. I en innskuddsord-

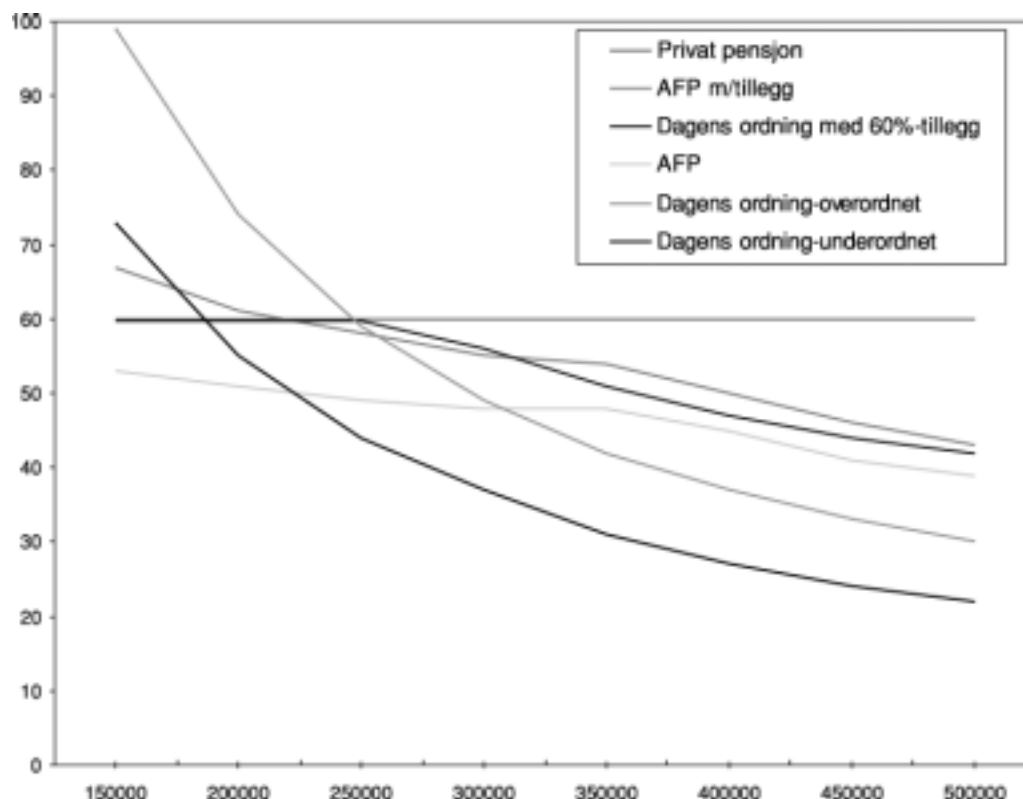
ning vil pensjonens størrelse avhenge av når i livsløpet innskuddene er foretatt.

- I dagens ordning gjelder det en sats som underordnet for fartstid før 1.5.93 og en etter dette tidspunkt. Eksemplene viser pensjon for en som er født i 1940 og tar ut pensjon i år 2000.
- Alternativet «dagens ordning med et 60 prosent-tillegg» er ment å omfatte dem som fortsetter i sjømannsyrtet fram til pensjonsalderen. Tillegget inntektsprøves etter folketrygdens regler.
- Pensjonene er beregnet før skatt. Kompensasjonsnivået blir noe høyere etter skatt. Beregningene tar heller ikke hensyn til eventuelle forsørgingstillegg.

Tabell 11.1: Pensjonens størrelse ved full opptjening i de ulike alternativer

Inntekt	AFP for enslig	m/AFP- tillegg	AFP for «gifte»	m/AFP- tillegg	Privat ordning	Dagens ordning u.ordnet / o.ordnet	Med et 60%-tillegg
150 000	91 353	105 000*	80 010	100 410	90 000	110 160 / 148 632	110 160 / 148 632
200 000	113 250	133 650	101 907	122 307	120 000	110 160 / 148 632	120 000 / 148 632
250 000	135 146	155 546	123 803	144 203	150 000	110 160 / 148 632	150 000
300 000	157 043	177 443	145 700	166 100	180 000	110 160 / 148 632	168 888
350 000	178 940	199 340	167 597	187 997	210 000	110 160 / 148 632	178 788
400 000	190 087	210 487	178 744	199 144	240 000	110 160 / 148 632	188 688
450 000	197 453	217 853	186 110	206 510	270 000	110 160 / 148 632	198 588
500 000	204 818	225 218	193 475	213 875	300 000	110 160 / 148 632	208 488

* Vedkommende vil ikke få full uttelling for pensjonen og AFP-tillegget, p g a regelen om at pensjonen og eventuelt vedtektsfestede tillegg ikke må utgjøre mer enn 70 prosent av den tidligere inntekten.

Figur 11.1 Kompensasjonsnivå i forhold til tidligere inntekt

Tabell 11.1 viser at pensjonens størrelse vil være konstant i *dagens ordning*, uavhengig av hva man har hatt som tidligere inntekt. Årsaken til dette er at pensjonen kun utmåles ut fra antall farts måneder som henholdsvis under- eller overordnet, og ikke ut fra inntektsforhold. F eks vil en underordnet med en inntekt på 400 000 kroner få den samme pensjonen som en underordnet med en inntekt på 200 000 kroner, forutsatt at begge har like mange pensjonsgivende farts måneder. Ordningen har således en stor utjevningseffekt. Av " i figur 11.1 kan man se at pensjonens størrelse kan variere fra ca 30 til 100 prosent for overordnede, og fra ca 20 og opp mot 70 prosent for underordnede, målt mot tidligere inntekt. Ved de mer gjennomsnittlige/normale inntektsnivåer er kompensasjonsnivået på ca 40-50 prosent i forhold til tidligere inntekt.

Dersom man innfører et 60 prosent-tillegg til dem som fortsetter i sjømannsykket fram til pensjonsalderen, vil man få pensjoner som står i et visst forhold til tidligere inntekt. Dette gir et kompensasjonsnivå i forhold til tidligere inntekt på mellom 40 og 60 prosent. Årsaken til at et slikt tillegg ikke gir en 60 prosent ytelse ved høyere inntekter, er at bare en tredel av inntekt mellom seks og tolv ganger grunnbeløpet medregnes ved utmåling av pensjonen. Ved lave inntekter er pensjonen fra *dagens ordning* større enn det som et 60 prosent-tillegg gir, slik at det ikke blir gitt noe tillegg.

Eksempelene viser at *den private ordningen* er mest direkte knyttet opp mot inntekten. Pensjonen øker i dette alternativet proporsjonalt med økningen i inntekten, og utgjør 60 prosent av inntekten for inntektsnivåer opp til tolv ganger grunnbeløpet (kr 544 440).¹⁰ Når det overveiende flertall får den

samme andel av inntekten i pensjon, vil det være liten utjevningseffekt i ordningen.

Også i *AFP-ordningen* øker pensjonen desto høyere inntekt man har, men denne pensjonen står ikke i et så direkte forhold til inntekten som i den private tjenstepensjonen. Årsaken til dette er at man bare får begrenset pensjon for inntekter mellom seks og tolv ganger folketrygdens grunnbeløp (272 220-544 440 kroner). Som man kan se av "" i figur 11.1 utgjør pensjonen derfor mellom ca 40 og 50 prosent av den tidligere inntekten. Når man tar med AFP-tillegget blir kompensasjonsnivået noe høyere. Fordi dette tillegget er et fast kronetillegg (likt for alle) vil det få størst betydning ved lavere inntekter, mens betydningen vil avta når inntekten øker. Utjevningseffekten i den AFP-lignende pensjonsordningen er mindre enn i dagens ordning, men større enn i det private alternativet.

11.3.3 Typeeksempler

Innledning

I tabell 11.1 og "" i figur 11.1 er pensjonens størrelse i de ulike alternativene vist under forutsetning av at det er tjent opp rett til full pensjon. Det vil imidlertid være mange i pensjonsordningen som ikke har tjent opp rett til full pensjon. I framstillingen nedenfor er det derfor illustrert hva pensjonen blir ved ulike opptjeningstider.

Videre er eksemplene i forrige punkt vist i et fullt utbygd pensjonssystem. Ved en fortsettelse av dagens ordning og i AFP-ordningen vil pensjonens størrelse raskt øke til det angitte nivået. Ved overgang til en privat tjenstepensjonsordning vil imidlertid pensjonsnivået over en 30 års periode gradvis stige fra dagens nivå og opp mot det angitte nivå i en privat ordning. Eksemplene nedenfor illustrerer hvordan pensjonen vil bli i en overgangsperiode, og når en eventuell ny pensjonsordning får full virkning. Det forutsettes at overgangen til en ny ordning skjer per år 2000.

I eksemplene er det benyttet anslåtte gjennomsnittsinntekter i yrket, det vil si ca 312 000 kroner som overordnet og 227 000 kroner som underordnet¹¹. Alle eksemplene viser pensjonens størrelse før skatt. Det er ikke tatt hensyn til at det nå bygges opp tariffavtalte tilleggspensjonsordninger i store deler av næringen. I det private alternativet vises kun eksempler på en innskuddsbasert ordning.

Pensjonens størrelse i de ulike alternativene for Per som har 40 års fartstid

Per har seilt fra han fylte 20 år til han fylte 60 år. Per har seilt i fem år (1970-75) som underordnet, og i 35 år (1975-2010) som overordnet.

Per har full opptjening (30 års fartstid) som overordnet i dagens pensjonsordning for sjømenn. Han vil da få en årlig pensjon på 148 632 kroner fra fylte 60 år. Dette utgjør ca 48 prosent av hans inntekt som overordnet. Dersom det innføres et «60-prosent-tillegg» for fartstid før år 2000¹² til dem som fortsetter i sjømannsyirket fram til pensjonsalderen, vil samlet pensjon for Per bli på 163 736 kroner (ca 52 prosent av inntekten som overordnet).

10. Selvig-utvalget (NOU 1998:1) foreslår å endre reglene slik at kompensasjonsnivået gradvis vil avta ved inntekter over seks ganger grunnbeløpet.

11. Anslåtte gjennomsnittsinntekter for 1997

12. Beregnet ut fra sjømannsinntekten de siste årene

Ved en overgang til en AFP-lignende pensjonsordning, vil Per når han fyller 60 år få en årlig pensjon på 161 222 kroner (som enslig pensjonist), det vil si ca 52 prosent av hans inntekt som overordnet. Per får også et AFP-tillegg på 20 400 kroner, slik at samlet ytelse blir på 181 622 kroner (58 prosent av inntekten).

Ved overgang til en privat innskuddsbasert ordning vil Per få en samlet pensjon på ca 149 000 kroner, det vil si ca 48 prosent av inntekten. Av dette vil ca 111 500 kroner komme fra pensjonstrygden, mens 37 500 kroner vil komme fra den nye private ordningen.

Per jr er født i 1980 og har nøyaktig det samme yrkesmønsteret som faren Per jr vil når han som 60-åring i år 2040 tar ut pensjon, få samme pensjon fra dagens ordning som faren (148 632 kroner). Han har ingen fartstid før år 2000, og vil derfor ikke få noen ytelse fra en eventuell ordning med «60 prosent-tillegg». I en AFP-ordning ville Per jr fått 146 173 kroner i pensjon (47 prosent av inntekten), samt et eventuelt AFP-tillegg på 20 400 kroner. AFP-pensjonen blir altså noe mindre enn farens, noe som skyldes at tidligere endringer i folketrygdens beregningsregler nå får full virkning. Ved overgang til en privat innskuddsbasert ordning fra år 2000 vil Per jr ha alle 40 tjenesteårene opptjent i denne ordningen. Han vil da få 234 200 kroner i årlig pensjon, det vil si 75 prosent av inntekten.

Pensjonens størrelse for Åge som har 20 års fartstid

Åge har seilt fra han fylte 20 år og fram til han ble 40 år. Fra 1970 til 1975 seilte Åge som underordnet, og fra 1975 til 1990 seilte han som overordnet.

Arbeidstakere som begynte i tjeneste etter 31. desember 1968, slik Åge gjorde, må mellom fylte 40 og 60 år ha tjent opp minst 10 år med pensjon for å kunne ta ut pensjonen ved fylte 60 år i dagens ordning. Hvis ikke blir pensjonsalderen forhøyet med en måned for hver to måneder som mangler i forhold til dette kravet. Åge har ikke tjent opp pensjon etter fylte 40 år, og vil derfor få forhøyet pensjonsalderen med fem år. Åge vil derfor få utbetalt en årlig pensjon på 92 016 kroner fra fylte 65 år i dagens ordning, det vil si ca 29 prosent av hans tidligere inntekt (som overordnet). Åge vil ikke ha rett til et eventuelt «60 prosent-tillegg», fordi dette bare gis til dem som er i sjømannsyirket ved pensjonsalderen.

Åge vil ikke få pensjon fra verken en privat tjenstepensjonsordning eller en AFP-ordning, fordi han har sluttet i sjømannsyirket før overgangstidspunktet (år 2000). Han vil imidlertid ved overgang til en annen pensjonsordning beholde sin opptjente pensjon på 92 016 kroner fra dagens pensjonsordning (etter overgangsregler).

Åge jr er født i 1980 og har nøyaktig det samme yrkesmønsteret som faren. Han vil som 65-åring i år 2045 få en noe høyere pensjon enn faren, 95 004 kroner, fra dagens ordning. Dette på grunn av en forhøyet sats for underordnet fra 1993. Heller ikke Åge jr vil ha rett til et 60 prosent-tillegg. Ved overgang til en AFP-ordning fra år 2000 vil han ikke få pensjon fordi han har sluttet i sjømannsyirket før pensjonsalderen. Han har på overgangstidspunktet heller ikke opptjent noen rett til pensjon fra dagens ordning. Ved overgang til en privat innskuddsbasert ordning vil han ha 20 år med fartstid (og dermed innskudd), og får en pensjon på ca 130 000 kroner (ca 42 prosent av inntekten).

Pensjonens størrelse for Nils som har 10 års fartstid

Nils reiste til sjøs da han fylte 20 år (1970), og seilte som underordnet fram til han ble 30 år (1980). Nils vil ikke få noen pensjon fra dagens pensjonsordning fordi det gjelder et minstekrav på 150 pensjonsgivende farts måneder (12,5 år) for å ha rett til pensjon. Nils vil imidlertid få tilbakebetalt avgift med 2/3 av ett års pensjon, dvs 27 586 kroner.

Nils vil ikke ha rett til pensjon dersom man innfører en AFP-ordning eller en privat tjenstepensjonsordning i år 2000, fordi han har all tjenestetid før dette tidspunktet. Han vil imidlertid få tilbakebetalt avgift etter overgangsregler.

Nils jr er født i 1980 og har nøyaktig det samme yrkesmønsteret som faren. Ved en fortsettelse av dagens ordning vil Nils jr i likhet med faren ikke få pensjon, men en viss tilbakebetaling av avgift. Nils jr vil ikke få pensjon dersom man går over til en AFP-ordning i år 2000, fordi han har sluttet i sjømannsyret før fylte 60 år. Han vil heller ikke være omfattet av overgangsregler for dagens ordning. Ved overgang til en privat innskuddsbasert ordning fra år 2000 vil Nils jr ha 10 års fartstid (og dermed innskudd) i denne ordningen, og får ved fylte 60 år en pensjon på 68 800 kroner.

Oversikt over typeeksemplene

I tabell 11.2 gis det en oversikt over pensjonens størrelse for typeeksemplene i de ulike pensjonsordningene. Kompensasjonsnivået i prosent av tidligere inntekt står i parentes. Det er ikke tatt hensyn til at det i deler av næringen nå bygges opp tariffestede tilleggsordninger til dagens pensjonstrygd.

Tabell 11.2: Kompensasjonsnivå i de ulike alternativene

	Dagens ordning	Dagens ordning med et 60 % tillegg	Privat innskuddsordning	AFP	AFP med tillegg (20 400)
Per	148 632 (48%)	163 736 (52%)	149 000 (48%) ¹	161 222 (52%)	181 622 (58%)
Per jr	148 632 (48%)	148 632 (48%)	234 200 (75%)	146 173 (47%)	166 573 (53%)
Åge	92 016 (29%)	92 016 (29%)	92 016 (29%) ²	92 016 (29%) ²	92 016 (29%) ²
Åge jr	95 004 (30%)	95 004 (30%)	131 100 (42%)	0	0
Nils	0 ³	0 ³	0 ³	0 ³	0 ³
Nils jr	0 ³	0 ³	68 800 (30%)	0	0

1) Hvorav 111 500 kroner fra dagens ordning (etter overgangsregler), og 37 500 kroner fra den nye ordningen.

2) Vil beholde sin opptjente pensjon fra dagens ordning (etter overgangsregler).

3) Vil ha rett til et engangsbeløp (tilbakebetaling av avgift) etter reglene i dagens ordning.

11.3.4 Kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt

Ved en fortsettelse av dagens pensjonsordning for sjømenn vil pensjonen ikke bli inntektsprøvd. Det er imidlertid et krav for å få pensjon før fylte 62 år at vedkommende har sluttet i tjenesten til sjøs. I praksis ses det bort fra kortvarige vikariat på inntil ca tre måneder per år uten at pensjonen stanses. Det forut-

settes imidlertid at et eventuelt «60 prosent-tillegg» vil bli inntektsprøvd, på samme måte som i AFP-ordningen (se nedenfor).

I det private tjenstepensjonsalternativet vil det ikke bli foretatt noen inntektsprøving av pensjonsytelsen. Dette gjelder både i en innskuddsbasert og i en ytelsesbasert ordning.

I AFP-alternativet må det foretas en inntektsprøving av pensjonsytelsen dersom ordningen skal få statstilskudd og den enkelte pensjonist skal få godskrevet pensjonspoeng i folketrygden. I korthet innebærer dette at pensjonisten kan ha en arbeidsinntekt tilsvarende folketrygdens grunnbeløp uten at pensjonen reduseres (fribeløp). Pensjonen reduseres med 50 prosent av inntekt over dette fribeløpet. Dessuten må ikke summen av pensjon og inntekt overstige den tidligere arbeidsinntekten.

11.3.5 Skatt og samordning

I alle tre alternativene betales det lav trygdeavgift (3 prosent) av pensjonssinntekten. AFP-pensjonister er i tillegg omfattet av en særskilt skattebegrensningsregel, se nærmere "[Pensjons- og trygdeordninger i Norge](#)" i kapittel 5, "[Nærmere om AFP i privat sektor](#)" i punkt 5.6.2.

I dagens ordning og i en AFP-lignende pensjonsordning vil pensjonen bli tilpasset rehabiliteringspenger, attføringspenger, foreløpig uførestønad, uførepensjon eller etterlattepensjon fra folketrygden. Ved rett til offentlig tjenstepensjon, kommer samordningsloven til anvendelse. Sjømannspensjon fra dagens ordning vil også bli tilpasset en eventuell avtalefestet pensjon.

I en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn forutsettes det at pensjonen skal samordnes med en eventuell uførepensjon fra folketrygden og med en eventuell avtalefestet pensjon.

11.4 Finansiering

11.4.1 Innledning

I dette punktet sammenlignes finansieringen av de tre alternativene. Finansiering av overgangsordninger dersom man går over til en privat fondsbasert tjenstepensjonsordning eller en AFP-lignende ordning, behandles nedenfor i "[Reguleringen av overgangen til en AFP-lignende ordning eller en privat tjenstepensjonsordning](#)" i punkt 11.5.

I tabell 11.3 er det gitt en oversikt over premienivået man kan forvente etter de tre alternativene. Premiene er beregnet som en andel av den samlede lønnsmassen. Premienivået og forutsetningene for de enkelte alternativene er kommentert nærmere nedenfor.

Tabell 11.3: Premienivå i de ulike alternativene

Fortsettelse av dagens ordning	En privat ordning på 60%		En AFP-ordning	
	Ytelsesbasert	Innskuddsbasert	Alt 1	Alt 2
5,2 %	5,1 %	4,5 %	2,9 %	4,0 %

11.4.2 Fortsettelse av dagens pensjonstrygd for sjømenn

Ved en fortsatt offentlig ordning med sjømannspensjon forutsettes det at pensjonene finansieres med avgifter fra rederier og arbeidstakere på samme samlede nivå som i dag, dvs gjennomsnittlig *ca 5,2 prosent* av inntektene. Rederavgiften utgjør som hovedregel 3,3 prosent av arbeidstakerens inntekt om bord, mens arbeidstakeravgiften er faste beløp per måned (høyere satser for overordnede enn for underordnede sjømenn).

Statsgarantien beholdes, likeså en del lovfestede statstilskudd som i det alt vesentlige finansierer pensjoner som er under avvikling (bl a krigsfartstillegg). På grunn av pensjonstrygdens økonomiske situasjon vil staten måtte dekke store underskudd i årene framover.

11.4.3 En privat tjenstepensjonsordning

En privat fondsbasert tjenstepensjonsordning kan være ytelsesbasert eller innskuddsbasert. I begge tilfellene finansieres ordningen fullt ut av næringen. Nedenfor omtales samlede kostnader ved en slik ordning, enten premien fullt ut dekkes av rederiene eller fordeles mellom rederiene og arbeidstakere.

I en *ytelsesbasert pensjonsordning* skal premien sikre en pensjon som er definert på forhånd. Dette innebærer at kostnadene kan være vanskelig å forutsi. Premien er voksende jo nærmere pensjonsalderen man kommer, avhengig av lønnsutviklingen. Det legges til grunn at opptjeningen av rettigheter skal være lineær.

Det er foretatt beregninger over nødvendig premie. Beregningene bygger på at det fra fylte 60 til fylte 67 år skal ytes en pensjon som utgjør 60 prosent av sluttlønnen. I premieberegningen er det inkalkulert at oppspart kapital ved dødsfall skal tilfalle forsikringsfelleskapet (dødelighetsarv), og at pensjonsutbetalingen skal samordnes med en eventuell uførepensjon fra folketrygden. Det forutsettes at pensjonen også vil bli samordnet med en eventuell avtalefestet pensjon, noe som kan redusere premienivået ytterligere. Det er benyttet en grunnlagsrente på 3 prosent.

Beregningene utvalget har fått utført er basert på 35 års opptjening for rett til full pensjon. Beregningene viser at nødvendig premie da vil bli *ca 4,8 prosent* av den samlede lønnsmassen, det vil si 10 460 kroner i gjennomsnitt for hver ansatt. Utvalget legger imidlertid til grunn at 30 års opptjening bør være tilstrekkelig for å ha rett til full pensjon, noe som vil øke premienivået til om lag 5,0-5,1 prosent av lønnsmassen, avhengig av aldersfordelingen ved overgangen.

En *ytelsesordning* innebærer at kostnadene kan være vanskelig å forutsi. Som nevnt har lønnsveksten betydning for størrelsen av premien. Også framtidig renteavkastning får betydning. Dersom renteavkastningen blir større enn forutsatt, vil det over tid kunne bygges opp større overskudd enn det som trengs til bl a administrasjonsreserve og bufferkapital. Dette kan bl a gi redusert premie.

I en *innskuddsbasert pensjonsordning* er det selve innskuddet (premien) som defineres, ikke størrelsen på pensjonen (ytelsen). Det er foretatt beregninger som tar sikte på å gi en pensjon på *ca 60 prosent* av inntekten med fartstid fra fylte 25 til 60 år. Det er forutsatt en netto avkastning på pensjonsmidlene på 6,5 prosent, og en lønnsvekst på 3 prosent.

Utvalget har lagt til grunn at det også i en innskuddsbasert ordning bør være obligatorisk med dødelighetsarv. Det vil si at oppspart kapital ved dødsfall vil tilfalle de øvrige medlemmene i forsikringsbestanden gjennom en

lavere premie. Videre finner utvalget at det ved en førtidspensjon som denne er rimelig å samordne pensjonsutbetalingen med uførepensjon fra folketrygden. Dette vil gi en premie på 4 prosent av lønnsmassen. Det forutsettes at pensjonsutbetalingen også skal samordnes med en eventuell avtalefestet pensjon, noe som vil redusere premienivået ytterligere.

Nødvendig premie er beregnet under forutsetning av at 35 års fartstid skal gi en ytelse på ca 60 prosent. Utvalget legger imidlertid til grunn at en 60 prosent ytelse bør baseres på 30 års fartstid/innskudd. Nødvendig premie kan da anslås til ca 4,5 prosent.

11.4.4 En AFP-lignende pensjonsordning

Finansieringen forutsettes dels å basere seg på premie fra arbeidsgiverne, dels på statstilskudd. Det forutsettes at ordningen mottar et statstilskudd på 40 prosent av utbetalte pensjoner, eksklusiv et eventuelt AFP-tillegg, for pensjonister i alderen 64 til 67 år. Resten av finansieringen vil basere seg på premieinnbetalinger. Beregningene nedenfor gjelder total premie for næringen. Det forutsettes at arbeidsgiveren skal betale premien. I en AFP-ordning anses det lite aktuelt at arbeidstakere er med på finansieringen, fordi mange ikke vil få rett til noen pensjon fra ordningen.

Det er foretatt beregninger for to alternative måter å finansiere en AFP-lignende ordning på. De to alternativene vil i det lange løp koste det samme ettersom det er pensjon etter de samme regler som utbetales:

1. Alle løpende pensjoner fullfinansieres ved start av pensjonen ved at det beregnes en engangspremie som fullt ut skal dekke nåverdien av de pensjonene som starter det året. Engangspremien *utlignes* over alle i stilling som en prosentandel av lønnsmassen.
2. Et system med full fondsdekning: Man bygger opp fond i samsvar med løpende «opptjening» for alle i stilling, slik at det er tilstrekkelig reserve ved pensjonering (både fullfinansiering av allerede løpende pensjoner og «foreløpig opptjening» av de i stilling).

Forutsatt en realrente på 3 prosent vil premien for alternativ 1 bli 2,9 prosent, og premien for alternativ 2 blir 4 prosent. Dette forutsetter at en tredel av medlemmene fortsetter i pensjongivende tjeneste fram til pensjonsalderen. Dersom man forutsetter at 50 prosent av medlemmene fortsetter i pensjongivende tjeneste fram til pensjonsalderen, vil premie for alternativ 1 bli 3,9 prosent, og 6 prosent for alternativ 2. Et premiesystem etter alternativ 1 må totalt sett anses for å være best tilpasset en AFP-ordning for sjømenn.

Dersom man ønsker å ha et AFP-tillegg (kronetillegg) i en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn, må det beregnes en tilleggspremie for dette. Total premie for den AFP-lignende pensjonsordningen med et AFP-tillegg på 20 400 kroner blir 3,5 prosent i alternativ 1 og 5 prosent i alternativ 2, forutsatt en realrente på 3 prosent og at en tredel av medlemmene får rett til AFP.

Det er også mulig å utforme AFP-tillegget som en innskuddsbasert pensjon, se nærmere i "[En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn](#)" i kapittel 10, "[En AFP-lignende sjømannspensjon med et innskuddsbasert AFP-tillegg](#)" i punkt 10.6.

11.5 Reguleringen av overgangen til en AFP-lignende ordning eller en privat tjenstepensjonsordning

11.5.1 Innledning

Ved en eventuell overgang til en AFP-ordning eller en privat tjenstepensjonsordning, vil en rekke personer ha opptjent pensjonsgivende fartstid i dagens ordning. Disse rettighetene må sikres ved overgang til en annen pensjonsordning. Utvalget har nedenfor skissert hvordan pensjonsforpliktelsene kan «fordeles» på henholdsvis den nye og den gamle ordningen.

En overgang til en privat tjenstepensjonsordning betyr også et skifte av finansieringssystem. Man går over fra et utligningssystem til et kapitaldekningsystem. Det vil kort sagt si at istedenfor å dekke løpende forpliktelser gjennom løpende inntekter, skal man sette av penger til å dekke de framtidige forpliktelser. Også i AFP-ordningen må det bygge opp visse fond, i det minste til å dekke allerede løpende pensjoner.

Dette innebærer at kostnadene med å avvikle de rettighetene som er samlet opp i dagens pensjonsordning må dekkes inn, samtidig som det i den nye ordningen må bygges opp fond (helt eller delvis) til å dekke pensjoner for dagens yrkesaktive. Det er nedenfor gitt anslag for kontantverdien (nåverdien) av de totale framtidige forpliktelsene som i en overgangsperiode vil ligge i dagens pensjonstrygd for sjømenn, ved overgang til AFP eller en privat tjenstepensjonsordning. Det er også skissert hvordan man kan få dekket disse avviklingskostnadene.

11.5.2 Totale framtidige forpliktelser i dagens ordning ved overgang til AFP eller en privat tjenstepensjonsordning

Dersom man går over til en AFP-lignende pensjonsordning eller en privat tjenstepensjonsordning, vil det i en lengre overgangstid måtte ytes pensjoner etter regelverket i dagens pensjonstrygd for sjømenn. Nedenfor gis det et anslag over kontantverdien (nåverdien) per 1. januar 2000 av de totale framtidige forpliktelsene. Det er forutsatt 3 prosent grunnbeløpsøkning per år, og 3 prosent realrente.

1. *Pensjoner som løper på overgangstidspunktet.* Disse fortsetter som før. Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene er anslått til 3 606 mill kroner.
2. *Pensjon til personer som har sluttet i tjenesten ved overgangstidspunktet (og ikke gjenopptar tjenesten senere).* Det vil her ikke kunne ytes pensjon fra den nye ordningen (uansett alternativ for pensjonsordning). Det ytes derfor pensjon, eventuelt tilbakebetaling av avgift, fra dagens pensjonstrygd for sjømenn. Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene er anslått til 3 134 mill kroner.
3. *For personer som fortsetter i tjenesten etter overgangstidspunktet, blir situasjonen forskjellig avhengig av om man går over til en privat tjenstepensjonsordning eller til en AFP-lignende pensjonsordning.*
 - a) En privat tjenstepensjonsordning vil yte pensjon for antall opptjente tjenestear. Det forutsettes at man kan legge sammen pensjonsgivende fartstid fra dagens ordning med tjenestetid i den nye ordningen. Hvis samlet tjenestetid overstiger 30 år, reduseres tjenestetiden i dagens ordning med det overskytende. Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene er anslått til 3 387 mill kroner.
 - b) Ved en AFP-lignende pensjonsordning vil det bare gis pensjon til per-

soner som er i tjeneste fram til pensjoneringstidspunktet, uansett total tid til sjøs. Det foreslås at de som får rett til en AFP-pensjon ikke får ytelser etter dagens regler. De som ikke får rett til AFP-pensjon, får pensjon/engangsbeløp etter dagens regler (opptjent til overgangstidspunktet). Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene er anslått til 864 mill kroner.

Kontantverdien av de totale framtidige forpliktelsene som oppstår i dagens ordning ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning kan etter dette anslås til 7 604 mill kroner. Kontantverdien av forpliktelsene ved overgang til en privat tjenestepensjonsordning kan anslås til 10 127 mill kroner.

11.5.3 Finansiering av de framtidige forpliktelsene i dagens pensjonsordning ved overgang til en AFP-ordning eller en privat tjenestepensjonsordning

Avviklingskostnader som forutsettes dekket av staten i henhold til gjeldende regelverk

En del av de totale framtidige forpliktelsene dekkes av det statstilskuddet (til krigsfartstillegg m v) som staten i henhold til gjeldende regelverk er forpliktet til å yte. Kontantverdien av statstilskuddet kan anslås til 1 361 mill kroner. Dessuten vil en del av de framtidige forpliktelsene også måtte dekkes under statsgarantien som er gitt i gjeldende lov. Kontantverdien av de akkumulerte underskuddene som må dekkes av statsgarantien kan anslås til 3 588 mill kroner.

Til sammen utgjør kontantverdien av det som må dekkes av statstilskuddet og statsgarantien 4 949 mill kroner. Dette er forpliktelser som staten vil ha ved å fortsette den nåværende pensjonsordningen. Utvalget har derfor forutsatt at staten i overgangsperioden dekker disse forpliktelsene.

Avviklingskostnader som det må finnes inndekning for

Kontantverdien av de framtidige forpliktelsene som det må finnes inndekning for blir da 5 178 mill kroner ved overgang til en privat ordning, og 2 655 mill kroner ved overgang til en AFP-lignende ordning. I tabell 11.4 vises det hva dette utgjør i årlige forpliktelser i årene 2000 – 2017.

Tabell 11.4: Beløp som må dekkes i årene 2000 – 2017 ved overgang til en privat ordning eller en AFP-lignende ordning (i mill kroner)

År	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Privat	428	420	427	432	434	435	435	428	416	406	396	386	368	347	327	314	278	232
AFP	401	343	297	245	187	137	106	85	74	74	83	101	118	134	154	179	175	152

I tabellen forutsettes det 27 000 betalende medlemmer. Det legges til grunn en grunnbeløpsøkning på 3 prosent og en realrente på 3 prosent.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Mulighetene for å finansiere avviklingskostnadene ved overgang til en privat ordning

Beregningene ovenfor viser altså at det ved overgang til en privat tjenstepensjonsordning oppstår netto avviklingskostnader i dagens ordning på ca 5,2 mrd kroner i kontantverdi. Ved en eventuell overgang til en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn må det finnes en dekning for disse kostnadene. Nedenfor følger enkelte momenter det i så fall kan være naturlig å se nærmere på:

- For ca to tredeler av medlemmene i dagens pensjonstrygd for sjømenn er det ved avtaler etablert tilleggsordninger som kan ses i sammenheng med en omlegging av pensjonstrygden for sjømenn. Til sammen betales det ca 7,8 prosent av lønnsgrunnlaget til pensjonsformål for disse. Dette utgjør 3,3 prosentenheter mer enn det som er nødvendig for å sikre de framtidige rettigheter i en innskuddsordning. Om en tenkte seg at en kunne disponere 3,3 prosent av lønnsgrunnlaget til å dekke avviklingskostnadene, ville dette innbetalt over 20 år utgjøre ca 4,2 mrd kroner i kontantverdi.
- Det er mulig å benytte noen av de omfordelingsforslagene som er utredet og beskrevet i *"En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn"* i kapittel 8 (en fortsatt offentlig ordning).
- Staten vil ved en eventuell overgang til en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn bli avlastet for sitt garantiansvar for dagens ordning. Dessuten vil staten heller ikke bli påført kostnader i forbindelse med tilskudd til eventuell AFP-pensjon mellom 64-67 år, samt kostnadene ved å gi poengopptjening i folketrygden mens pensjonen løper. Dette burde kunne betinge at staten bidrar til å gjøre overgangsløsningen mulig gjennom å dekke en del av avviklingskostnadene.

Muligheter for å finansiere avviklingskostnadene ved overgang til AFP

Som nevnt vil det ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn oppstå avviklingskostnader på ca 2,7 mrd kroner i kontantverdi. Det må finnes dekning for disse kostnadene dersom man ønsker å gå over til en AFP-ordning. Nedenfor følger enkelte momenter det i så fall kan være naturlig å se nærmere på:

- Ytelsene i en AFP-ordning må inntektsprøves, dersom ordningen skal få statstilskudd m m. Dette er ikke inkalkulert i nødvendig premie, slik at kostnadene vil bli ca 20 prosent lavere enn beregnet. Kontantverdien av dette kan anslås til ca 1,2 mrd kroner.
- En annen mulighet kan være at sjømenn fortsetter å betale inn premie i noen år til, fordi sjømenn som fratrer uten rett til AFP fremdeles vil motta pensjon fra dagens ordning (overgangsordningen) i en del år framover. Kontantverdien av 10 års premieinnbetaling kan anslås til ca 1,3 mrd kroner.
- Det er mulig å benytte noen av de omfordelingsforslagene for dagens ordning som er utredet og beskrevet nærmere i *"Finansiering av tillegget"* i punkt 8.3.3.
- Staten vil ved overgang til en AFP-lignende ordning bli avlastet for sitt garantiansvar i dagens ordning, og bør derfor kunne bidra til en overgangsløsning.

11.6 Rettslig regulering. Administrasjon m v

Rettslig regulering

Den rettslige reguleringen må skje i samsvar med de konvensjonsforpliktelsene som Norge har påtatt seg. Se nærmere om de internasjonale forpliktelsene i "[Noen viktige spørsmål](#)" i kapittel 7, "[Internasjonale forpliktelser](#)" i punkt 7.1.

Det synes som om man står relativt fritt med hensyn til hvordan man vil etablere en AFP-lignende pensjonsordning eller en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn, sett i forhold til internasjonale forpliktelser. Man må imidlertid sørge for at ordningen gis virkning for sjømenn som omfattes av ILO-konvensjon nr 71. Det vises for øvrig til framstillingen i "[Den rettslige reguleringen. Administrasjon m m](#)" i punkt 9.7 foran om den rettslige reguleringen av en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn, og "[Rettslig regulering av en AFP-lignende ordning. Administrasjon m m](#)" i punkt 10.8 foran om den rettslige reguleringen av en AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn.

Administrasjon

Ved en fortsatt offentlig pensjonsordning er det naturlig at Pensjonstrygden for sjømenn administrerer ordningen slik som i dag. Kostnadene med å administrere dagens ordning var 22,9 mill kroner i 1997. Utgiftene vil imidlertid bli mindre på sikt på grunn av rasjonaliseringsgevinster.

En privat tjenstepensjonsordning for sjømenn kan administreres enten som en pensjonskasse eller gjennom avtaler med et eller flere forsikringsselskap. I sjøfartsnæringen der mannskapet relativt ofte skifter arbeidsgiver kan det være hensiktsmessig med en felles pensjonskasse, slik at all pensjonssopptjening skjer på ett sted.

I private tjenstepensjonsordninger er det normalt å regne med at administrasjonskostnadene utgjør omtrent 5 prosent av premien. I en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn vil nok dette ligge noe lavere, fordi det i en slik ordning ikke vil påløpe vesentlige kostnader til salg og markedsføring (forutsatt at ordningen skal omfatte alle). Dersom man antar at administrasjonskostnadene vil utgjøre 3,5 prosent av premien, kan de årlige administrasjonsutgiftene anslås til ca 10 mill kroner.

Ved en overgang til AFP vil det være mest naturlig at partene etablerer et organ med eget styre til å administrere ordningen. Rikstrygdeverket bør beregne og utbetale pensjonene, slik som i de eksisterende AFP-ordningene.

De totale kostnadene ved å administrere en AFP-lignende ordning for sjømenn kan anslås å utgjøre 5-7 mill kroner i året. Av dette kan næringens kostnader anslås til 2-3 mill kroner i året, mens Rikstrygdeverkets kostnader kan anslås til 3-4 mill kroner i året.

Ved en eventuell overgang til en privat pensjonsordning eller en AFP-lignende ordning vil det være naturlig at Pensjonstrygden for sjømenn administrerer overgangsordningen.

11.7 En skjematisk sammenligning av de tre alternativene

I tabell 11.5 gis det en skjematisk oversikt over de tre alternativene. Sammenligningen bygger på opplysningene foran i kapitlet.

Tabell 11.5: Sammenligning av de tre alternativene for pensjonering av sjømenn

	<i>Fortsettelse av dagens pensjonsordning</i>	<i>En privat tjenestepensjonsordning</i>	<i>AFP-lignende pensjonsordning</i>
Vilkår			
Pensjonsalder	60 år (glidende fra 60-65 år). En viss adgang til redusert pensjon fra 55 år	60 år, men forutsetter at den pensjongivende tjeneste avsluttes	60 år
Minstekrav til tidl. yrkesaktivitet / opptjening	Normalt 150 pensjongivende fartsmåneder (12,5 år)	For å få rett til pensjon kreves minst 12 mnd tjenestetid med en viss lønn (forslag i NOU 1998:1).	10 års opptjening i folketrygden etter fylte 48 år, og minst to G i snitt de 10 beste år etter 1966
Rettigheter ved fratredelse	Ubetinget rett til pensjon ved 150 mnd (12,5 år) fartstid. Tilbakebetaling av premie ved 36 – 149 mnd opptjening.	En ubetinget rett til opptjent pensjon (visse minstekrav). Får fripolise i ytelsesordning, har eiendomsrett til konto i innskuddsordning	Må være ansatt i en annen tjeneste ved uttak. Bedriften må være tilsluttet en AFP-ordning
Beregning			
Pensjonsgrunnlag	Satser per fartsmåned som under- eller overordnet	Ytelsesordning: sluttlønn	Innskuddsordning: Innskudd + avkastning
Inntekt som medregnes i pensjonsgrunnlaget	Pensjonen fastsettes ut fra antall fartsmd. Tidligere inntekt har derfor ikke betydning for utmålingen	Inntekt mellom 0-12 G i yrket medregnes fullt ut. (Selvig-utv. foreslår 0-6 G = 100%, 6-9 G = 80%, 9-12 G = 50 %, over 12 G 0%).	0-6 G all pensjongivende inntekt 6-12 G antre del av inntekten Over 12 G medregne sin genting
Krav til opptjening/ tjenestetid for å få full pensjon	360 fartsmåneder (30 år)	Etter gjeldende rett 30 år. Selvig-utvalget foreslår 35 år. Utvalget mener 30 år bør være tilstrekkelig i en privat ordning for sjømenn	40 år. Pga at antatte framtidige poeng medregnes, holder det med 33 år opptjening ved 60 år
Opptjening etter pensjonsalder	Ja, men ikke hvis vedkommende får pensjon for samme tidsrom	Ja, dersom det ikke er opptjent maksimal tjenestetid (Selvig-utvalget åpner for dette)	Fortsetter å tjene opp pensjonspoeng i folketrygden
Ytelsen mv			
Ytelsens størrelse ved full opptjening (per 1. mai 1998)	Underordnet før 1.5.93 kr 106 164 Underordnet etter 1.5.93 kr 124 140 Overordnet kr 148 632	Forutsatt å utgjøre 60% av lønnen. I ytelsesordningen er arbeidstakeren sikret dette nivået, mens innskuddspensjonen avhenger av bla avkastning	Fra ca 80 000 til 220 000 i pensjoner, avhengig av tidligere inntekt

Tabell 11.5: Sammenligning av de tre alternativene for pensjonering av sjømenn

	<i>Fortsettelse av dagens pensjonsordning</i>	<i>En privat tjenstepensjonsordning</i>	<i>AFP-lignende pensjonsordning</i>
Kompensasjonsnivå i forhold til tidligere inntekt	Varierer fra 30-70 % av inntekt. Mulig med et 60 %-tillegg til «livsvarige sjømenn»	Pensjoner på 60% for inntekter opp til tolv ganger grunnbeløpet i folketrygden. Over dette nivået avtar kompensasjonen gradvis	Varierer fra 40-60 % av tidligere inntekt. Opptil 70% med et AFP-tillegg (kronetillegg)
Fordelingsvirkning/utjevningseffekt	Fullstendig utjevning. Alle får samme pensjon, uansett inntekt	Ubetydelig. Alle opp til et visst nivå (12G) vil få den samme andelen av inntekt i pensjon	Ganske stor
Skatt av pensjonsytelsen	Lav trygdeavgift (3%)	Lav trygdeavgift (3%)	Lav trygdeavgift (3%) og skattebegrensningsregel
Pensjonsregulering	Ved G-regulering i folketrygden	Årlig (ved overskudd)	Årlig ved G-reguleringen
Godskriving av pensjonspoeng i folketrygden	Nei	Nei	Ja, hvert år med godskriving gir i snitt ca 2000 kr mer i årlig pensjon fra folketrygden.
Avkorting mot arbeidsinntekt	Nei, men får ikke pensjon ved fortsatt tjeneste før 62 år	Nei	Ja. 50% av inntekt over G, og et øvre tak på 100% (samlet posisjon og inntekt)
Tillegg til pensjonen	Mulighet for et inntektsprøvet 60%-tillegg til dem som seiler til pensjonsalderen	Kan ikke gis (får ikke skattefradrag)	Partene kan etablere et vanlig AFP-tillegg (kronetillegg), eller et innskuddsbasert tillegg
Finansiering			
Finansierings-system	Delvis utligning	Kapitaldekning (fond)	Kapitaldekning, helt eller delvis
Forutsetninger for beregningen av premie/kostnader	Uendret regelverk	Dødelighetsarv, og samordning med uførepensjon. I ytelsesordning grunnlagsrente 3%, i innskuddsordning «realrente» 3,5%	33% vil få rett til AFP, statstilskudd på 40% for utgifter til pensjonister i alderen 64-67 år. Realrente 3%
Premie i prosent av lønsmassen	Rederavgift 3,3% av lønn Arbeidstakeravgift – månedssats Total premie ca 5,2%	Ytelsesordning: Ca 5% av lønsmassen med 30 års fartstid.	Innskuddsordning: Ca 4,5 % med 30 års fartstid Alt1 – 2,9% av lønnsmasse. Alt2 – 4 % av lønnsmasse (uten evt AFP-tilllegg)

Tabell 11.5: Sammenligning av de tre alternativene for pensjonering av sjømenn

	<i>Fortsettelse av dagens pensjonsordning</i>	<i>En privat tjenstepensjonsordning</i>	<i>AFP-lignende pensjonsordning</i>
Fordeling av premie	Som i dag	Som i dag; fordeles på arbeidsgiver og arbeidstaker	Hele premie betales av arbeidsgiver
Fradrag for premie	Ja	Det forutsettes at både ytelses- og innskuddsordning får skattefavorisering	Ja
Statstilskudd	Noe (bl a til krigsfartstillegg)	Nei	Ja
Sikkerhet	Statgaranti (underskudd dekkes)	Fondsbasert	Helt eller delvis fondsbasert
Overgang			
Pensjonsforpliktelse i gammel og ny ordning	-----	Opptjening i ny ordning fra år 2000. Rettigheter i gammel ordning opptjent da beholdes, og kan legges sammen med tjenestetid i ny ordning. Ved mer enn 30 års tjenestetid reduseres tiden i gammel ordning	Ny ordning har pensjonsansvaret fra år 2000. Dersom man ikke har rett til pensjon fra ny ordning, beholder man rettigheter i gammel
Avviklingskostnadene	-----	Ny ordning finansieres fra år 2000. Fram tidige forpliktelser i gml ordning er da 10,1 mrd kr i kontantverdi. Staten dekker forpliktelser i dagens ordning på 4,9 mrd kr. Det må således finnes inndekning for ca 5,2 mrd kr.	Ny ordning finansieres fra år 2000. Forpliktelser i gml ordning er 7,6 mrd. Staten dekker 4,9 mrd. Det må således finnes inndekning for 2,6 mrd kr.
Muligheter for å finansiere overgangskostnadene	-----	Med dagens ordning+avtalte tilleggsordninger oppstår det et premieoverskudd som kan anslås til 4,2 mrd i kontantverdi. Staten blir kvitt garantiansvaret og bør kunne bidra. Omfordelingsmuligheter i dagens ordning.	Inntektsprøving utgjør ca 1,2 mrd. Innskudd fra arbeidstaker i 10 år til utgjør ca 1,3 mrd. Staten bør kunne bidra. Omfordelingsmuligheter

Kapittel 12

Utvalgets oppsummering og vurdering**12.1 Innledning**

Utvalget har i samsvar med mandatet utredet tre modeller til en fortsatt førtidspensjonsordning for sjømenn ("*En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn*" i kap 8 "*En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn*" i 10). En sammenligning av de ulike alternativene framgår av "*En sammenligning av de tre alternativene*" i kapittel 11.

En fortsettelse av dagens pensjonstrygd innebærer at pensjonene utmåles ut fra antall fartsmåneder som overordnet/underordnet. Tidligere inntekt vil derfor ha liten innvirkning på pensjonsnivået, noe som innebærer en viss omfordeling av ytelser. I tillegg til pensjonstrygdens ytelser, bygges det opp avtalefestede tilleggsordninger i vesentlige deler av næringen. Det gjennomsnittlige pensjonsnivået på om lag 45 prosent vil derfor gradvis øke for mange.

Pensjonsutgiftene vil i dette alternativet fortsatt bli finansiert gjennom et utligningssystem. Det vil si at årlige utgifter finansieres gjennom inntekter det samme året, og at det derfor er nødvendig med en videreføring av statens garanti for pensjonene. I henhold til mandatet skal statens garanti for allerede opptjente rettigheter ivaretas innen rammen av dagens regelverk. Videre forutsetter utvalget at nåværende avgiftsnivå ikke skal øke. Utvalget har på denne bakgrunn sett på mulige omfordelingstiltak som særlig vil prioritere dem med lang fartstid.

I en *privat tjenstepensjonsordning for sjømenn* vil pensjonsnivået for de fleste bli vesentlig høyere enn i dag. Premien vil likevel bli lavere enn i dagens pensjonstrygd, fordi den private pensjonen delvis finansieres gjennom avkastning av fond. Den omfatter heller ingen omfordelingselementer. Ved beregningen av nødvendig premie har utvalget lagt til grunn at en person med 30 års fartstid skal få en ytelse på ca 60 prosent av inntekten. Det vil imidlertid ta mange år før en slik ordning er fullt utbygd, slik at pensjonsnivået gradvis vil stige til angitt nivå. Praktiske hensyn taler for en felles administrasjon av ordningen.

Ordningen finansieres gjennom et kapitaldekningssystem (fondsoppbygging). Det vil si at det gjennom premieinnbetalinger og avkastning av fond er tilstrekkelige midler til å dekke de pådratte pensjonsforpliktelsene. Dersom man skal legge om fra dagens utligningssystem til et slikt kapitaldekningssystem, må de pensjonsrettigheter som allerede er opptjent finansieres samtidig som det spares opp midler i det nye pensjonssystemet. Dette betyr at det oppstår betydelige overgangskostnader ved å utfase den nåværende pensjonsordningen.

I en *AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn* vil det bare kunne gis pensjon til dem som er i sjømannsyrket ved pensjonsalderen. I dag slutter om lag to tredeler i sjømannsyrket før dette tidspunktet, det vil si at bare en tredel vil kunne få pensjon fra AFP-ordningen. Pensjonsnivået vil øke umiddelbart ved overgang til en slik ordning, og ytelsene vil stort sett være høyere enn i nåværende ordning. Pensjonistene får dessuten godskrevet pensjenspoeng i folketrygden.

Ordningen finansieres gjennom statstilskudd og premie fra arbeidsgiverne som skal dekke utgiftene til de pensjoner som til enhver tid er tatt ut. Også ved overgang til en AFP-lignende pensjonsordning oppstår det overgangskostnader ved å utfase den nåværende pensjonsordningen.

I samsvar med mandatet har utvalget også vurdert *en forsikringsmessig beregning av sjømannspensjonen*. Det framgår at en forsikringsmessig beregnet premie vil være lavere en dagens avgiftsnivå. Dette skyldes at dagens pensjonstrygd bygger på et utligningsprinsipp, noe som blant annet gjorde det mulig å yte fulle pensjoner allerede da ordningen ble etablert. Det gjeldende pensjonssystemet inneholder dessuten omfordelingsselementer som en ikke vil ha i en forsikringsbasert ordning. Forholdet mellom utbetalte pensjoner og innbetalte avgifter er således en konsekvens av det opplegget som ble valgt da ordningen ble etablert.

12.2 Utvalgets vurdering

Utvalget har vurdert de tre modellene opp mot hverandre.

AFP-alternativet er etter utvalgets oppfatning på mange måter et bra pensjonssystem. Overgang til en slik ordning vil gi en umiddelbar økning av ytelsene og et tilfredsstillende ytelsesnivå. Om lag to tredeler slutter imidlertid i dag i sjømannsyirket før pensjonsalderen, og vil derfor ikke få pensjon fra AFP-ordningen. Selv om denne virkningen på mange måter kan avhjelpes, er det etter utvalgets mening uheldig at så store grupper av sjømenn vil falle utenfor ordningen. I tillegg vil man måtte finansiere kostnadene ved å utfase den nåværende ordningen. En AFP-løsning kan også virke for lite robust for strukturendringer i sjøfartsnæringen. Etter utvalgets mening anses det derfor mindre aktuelt å gå over til en slik ordning.

Når det gjelder alternativet «en privat tjenstepensjonsordning for sjømenn», ser utvalget at dette er en ordning som kan passe godt til forholdene i sjøfartsnæringen. Når en slik ordning er etablert med nødvendige fond som sikrer pensjonsytelsene, vil den gi en stabilitet under konjunktursvingninger og ved endringer av antallet sjøfolk. I tillegg vil en slik ordning være velegnet til å sikre unge arbeidstakere. Den kan også lett påbygges dersom partene i næringen forhandler seg fram til andre pensjonsavtaler. Pensjonsnivået vil over en lengre periode gradvis øke fra dagens gjennomsnittlige nivå på 45 prosent til 60 prosent ved full opptjening av pensjon, slik at man etter ca 30 år – når ordningen er fullt utbygd – vil få pensjoner på det angitte nivået. Ordningen innebærer også større samsvar mellom innbetaling og utbetaling for den enkelte sjømann enn ved dagens pensjonstrygd. Samtidig reduseres graden av omfordeling.

På lengre sikt anser utvalgets medlemmer at næringen i utgangspunktet kunne være mest tjent med en privat tjenstepensjonsordning. Det oppstår imidlertid betydelige overgangsproblemer ved å gå fra dagens finansiering av pensjonsutgiftene gjennom utligning, til en pensjonsordning der man skal ha kapitaldekning for pensjonsforpliktelsene. Utredningen viser etter utvalgets oppfatning at det kan være vanskelig å få finansiert større innbetalinger til dekning av rettigheter som allerede er opparbeidet, parallelt med premiebetaling til en ny fondsbasert ordning. Det vil også ta lang tid etter at en ny ordning er etablert før pensjonsnivået øker vesentlig.

Disse overgangsproblemene vil omkring år 2015 bli mindre fordi ordningen da forutsettes å gå i balanse, og det har vært tid til å bygge opp tariffestede

tilleggsordninger som sikrer et pensjonsnivå på 60 prosent. På dette tidspunktet vil det kunne være naturlig å vurdere den nåværende sjømannspensjonsordningen på ny.

På kortere sikt anbefaler utvalget at man ser på hvordan man innenfor gjeldende pensjonsordning kan forbedre ytelsene, slik at sjøfolk oppnår en rimelig pensjonsinntekt.

Utvalget synes at det – innenfor dagens finansieringsramme – kan være fornuftig å prioritere høyere pensjoner for de sjømenn som har lang fartstid, og som står i sjømannsyrket fram til pensjonsalderen. Utvalget har skissert en løsning der det utformes en ordning med et midlertidig inntektsprøvd tillegg til sjømannspensjonene, mens tariffestede tilleggspensjoner bygger seg opp i størstedelen av næringen. Utvalget foreslår at tillegget utformes slik at disse pensjonistene kan oppnå en samlet pensjon som tilsvarer 60 prosent av arbeidsinntekten.

Utvalget foreslår at tillegget gis for fartstid som er opptjent før 1. januar 2000. Økt pensjon for senere fartstid må i tilfelle opptjenes gjennom tariffestede tilleggspensjonsordninger. Det foreslås at det beregnes fullt tillegg for denne gruppen pensjonister når det ytes pensjon for 360 farts måneder opptjent før 1. januar 2000. Er det opptjent mindre fartstid før denne datoen, reduseres tillegget forholdsmessig. Har pensjonisten opptjent mer enn 360 pensjongivende farts måneder i alt, regnes differansen mellom 360 måneder og fartstiden opptjent etter 31. januar 1999 å være opptjent før 1. januar 2000.

Det foreslås at det gis tillegg for nye pensjonister i en periode på 20 år. Det siste året det innvilges tillegg til sjømannspensjonene vil da bli 2019. Det vil si at siste utbetaling blir i år 2036.

En slik prioritering bør kunne gjennomføres uten å svekke dagens pensjonsordning for andre grupper i særlig grad. Som finansieringskilde for et slikt tidsbegrenset inntektsprøvd tillegg har utvalget pekt på at det kan frigjøres midler ved omfordeling som ikke rammer sjømenn med lang fartstid, samt at grunnfondet kan avvikles slik at midlene der trekkes inn i ordningen. Dersom grunnfondet benyttes, vil dette imidlertid redusere trygdens finansinntekter framover.

Oppsummeringsvis anbefaler således utvalget at en på kortere sikt søker å forbedre dagens ordning, men at en på lengre sikt – det vil si om ca 15 år – tar opp spørsmålet om overgang til en forsikringsbasert ordning på ny.

Særuttalelser

Utvalgsmedlemmene Langseth, Midelfart, Mjøs, Muren, Olsen og Seip har gitt følgende særuttalelse:

«Disse medlemmer viser til sjømannsorganisasjonenes brev til sosialministeren av 30. mars 1998 om mandatforståelse. Det faktum at utvalget har måttet begrense seg til å diskutere ordninger innenfor en ramme der statsgarantien ikke skal utvides, har lagt store begrensninger på utredningens innhold og muligheter for en bedre pensjonsordning for sjømenn.

Det er svært uheldig at den gjeldende finansieringsmodell, utligning, nærmest blokkerer for valg av en annen finansieringsmodell fordi overgangskostnadene blir så vidt dramatiske.

Poengopptjening i folketrygden for pensjonister innenfor pensjonstrygden for sjømenn, må også innføres. En løsning for å skape rettferdighet med tanke på poengopptjening i folketrygden kan være at sjømannspensjonister når de blir alderspensjonister, får en pensjon

beregnet ut fra inntil 7 år mer enn de faktisk har opptjent pensjonsgivende inntekt. Grunnlaget for beregningen kan f.eks. være et gjennomsnitt av pensjonsgivende inntekt opptjent de siste tre år som yrkesaktiv.

Disse medlemmer vil samtidig vise til at dagens ordning med glidende pensjonsalder fra 60 til 65 år (se "[Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m.v.](#)" i kapittel 3, "[Alderspensjon](#)" i punkt 3.3.1) virker svært urimelig. Personer som berøres av dette får svært liten pensjon sett i forhold til tidligere innbetalinger til ordningen. Uten en slik ordning ville framtidige utgifter vært vesentlig høyere.»

Utvalgets medlem Kristiansen gir sin tilslutning til uttalelsen ovenfor vedrørende poengopptjening i folketrygden.

Utvalgets medlem Muren har gitt følgende særuttalelse:

«Dersom det blir foretatt en omfordeling med lovendringer, slik at trygdens rettigheter blir svekket for enkelte grupper sjøfolk, er dette uheldig med tanke på forutsigbarhet for den enkelte sjømann som blir rammet. Dette medlem foreslår at statsgarantien blir utvidet, slik at finansieringen av en 60 prosent-modell for langtids seilende blir statens ansvar, utover forbruk av grunnfondet som finansieringskilde.»

Utvalgsmedlemmene Seip og Langseth har gitt følgende særuttalelse:

«Disse medlemmene mener det midlertidige tillegget bør utformes som et tillegg for nye pensjonisttilfelle, med varighet fram til år 2015. Dette innebærer at framtidens pensjonister vil kunne få utbetalt et slikt tillegg fram til år 2022.

På det tidspunkt antyder utredningen at pensjonsordningens økonomi er i balanse, og innen den tid vil næringen ha gode muligheter for å øke utbredelsen av avtalebaserte suppleringsordninger til sjømannspensjonen.

Som finansieringskilde bør man avvikle grunnfondet, og trekke disse midler inn i ordningen.

Dersom tillegget utformes med nedtrapping, vil dette framstå som komplisert, og gjøre informasjonsarbeidet knyttet til medlemmene i ordningen unødig vanskelig. Utredningen viser også at et tillegg uten nedtrapping gir relativt begrensede merutgifter.

Disse medlemmene mener også det er vanskelig å forutse hvilken pensjonsordning næringen er mest tjent med i framtiden. Det knytter seg stor usikkerhet til flere forhold, for eksempel utviklingen i sjøfartsnæringen, pensjonstrygdens økonomi og oppbygging av avtalebaserte tilleggsordninger til sjømannspensjonen. Det tillegget som utvalget foreslår innført, er dessuten av midlertidig karakter. Alt dette tilsier en ny vurdering av pensjonstrygden for sjømenn og mulige alternativer rundt år 2015.»

Utvalgets medlem Keim har gitt følgende særuttalelse:

«Nærings- og handelsdepartementets representant tar ikke standpunkt til valget mellom pensjonsmodellene. Modellene har ulike økonomiske konsekvenser for staten, og representanten finner det ikke riktig å prejudisere slike konsekvenser.

Denne representanten fremholder at rederivirksomheten ikke må pålegges nye nasjonale kostnader som svekker dens konkurranseevne eller fører til at norske sjøfolk erstattes med utenlandske. I prinsippet

anses omfanget av pensjonsordningen som et forhandlingsspørsmål mellom partene i næringen.

Denne representanten tar som utgangspunkt at pensjonsordningen for sjøfolk bør gjøres mer forsikringsorientert. Dette gjelder også dersom den beholdes som en offentlig ordning med finansiering etter utligningsprinsippet. Rekkevidden av dette er at ingen gruppe får økte ytelser dersom det ikke klart er fastslått at innbetalingene fra og for denne gruppen er eller vil bli så stor at økningen fullt ut finansieres. De som nå blir pensjonister bør få pensjoner som mest mulig tilsvarer hva som er innbetalt for dem.»

Videre har *utvalgsmedlemmene Midelfart og Mjøs* avgitt en særuttalelse i tilknytning til et forslag til nye regler om foretakspensjon:

«I forslaget til nye regler om foretakspensjon (NOU 1998:1) er foreslått plikt for rederiene til å medta ansatte som omfattes av reglene i lov om pensjonstrygd for sjømenn i rederienes eventuelle kollektive tjenstepensjonsordninger for landansatte (kontoransatte). Disse medlemmer vil påpeke at dette forslaget vil medføre en dramatisk økning av rederienes utgifter. Nærværende utredning viser at med de utgifter næringen er pålagt gjennom ordningen med Pensjonstrygd for sjømenn, ikke finnes rom for ytterligere utgifter for næringen. Det er derfor sterkt ønskelig at forslagene i NOU 1998:1 ikke blir tatt til følge.»

12.3 Særmerknader til de enkelte alternativene

Til "En fortsatt offentlig pensjonsordning for sjømenn" i kapittel 8

Utvalgets medlem *Midelfart* vil bemerke at det er viktig at grupper som har liten eller ingen glede av medlemskapet i trygden gis adgang til unntak, og at tap av inntekter fra disse ansatte dekkes av staten/statsgarantien. Med en fortsatt pensjonstrygdordning vil det videre være viktig å få avklart om trygdens administrasjon kan forenkles, samt mulighetene for å ha en annen parallell ordning for nye, unge sjøfolk uten overgangsbidrag til Pensjonstrygden. Dessuten bør betegnelsen «trygdens styre» skiftes ut med «rådgivende utvalg». Det vil bedre markere dette organs egentlige innflytelse.

Videre er *Midelfart* positiv til å innføre G-baserte rederiavgifter som utgjør 180 % av arbeidstakeravgiftene.

Utvalgsmedlemmene *Seip, Muren og Langseth* viser til utvalgets mandat der det heter at statens garantiansvar ikke skal utvides. Utvalget har likevel gjort en beregning som illustrerer hvor mye utgiftene til ordningen vil øke dersom satsene i pensjonstrygden for sjømenn øker til 140 000 kroner for underordnede og 190 000 kroner for overordnede med full opptjening. Satsene innebærer om lag 60 prosent av gjennomsnittlig lønn for de to kategorier sjømenn.

Dersom pensjonene for alle sjømannspensjonister øker i samsvar med ovennevnte, vil utgiftene stige med om lag 25 prosent årlig. Det er vanskelig å sammenligne utgifter til ulike ordninger. Beregningene indikerer likevel at nåverdien av de framtidige utbetalinger, selv etter en slik heving, ikke er høyere enn ved overgang til en AFP-lignende eller en privat tjenstepensjonsløsning.

Til "En privat tjenstepensjonsordning for sjømenn" i kapitlene 9 og "En AFP-lignende pensjonsordning for sjømenn" i 10

Utvalgets medlem *Midelfart* har i tilknytning til kapitel 9 og 10 påpekt at reglene i pensjonstrygdlovens § 26 om garantiansvar for staten, er innført for å hindre problemer med finansiering basert på utligning. Dette kan tilsi at statsgarantien også må dekke utgifter forbundet med overgang til en annen og mer egnet finansieringsform for trygden. Verken lovtekstene eller motivene utelukker en slik tolkning av reglene om statens garantiansvar.

Vedlegg 1

Korrespondanse vedrørende forståelsen av mandatet

Mandatet for sjømannspensjonsutvalget

Brev av 13. mai 1998 til sjømannsorganisasjonene fra sosialminister Maghild Meltveit Kleppa

Jeg takker for to brev av 30. mars 1998. På grunn av påsken var det nok umulig å få behandlet forespørselen innen den frist organisasjonene ønsket.

Sjømannsorganisasjonene ber om endringer i mandatet for Sjømannspensjonsutvalget som ble oppnevnt av departementet den 11. juli 1997. Mandatet ble forelagt organisasjonene ved departementets brev av 13. mai 1997 der sjømannsorganisasjonene ble invitert til å være med i utvalget. Det kom da ikke merknader til mandatet.

Mandatet er ellers omtalt i St prp nr 1 (1997-98) Sosial- og helsedepartementet, side 80.

I hovedsak forstår jeg henvendelsen av 30. mars i år slik at man ønsker mulighet for en utvidet statsgaranti og adgang til fondsfinansiering av en offentlig ordning.

Organisasjonene viser til stortingsbehandlingen høsten 1996 av Ot.prp. nr 59 (1995-96), jf Innst.O.nr. 5 (1996-97). Slik det går fram både av innstillingen – og også av innlegg fra meg som sitert på side 4 i det ene brevet fra organisasjonene – ble følgende presisert fra stortingsflertallet:

- Den statlige garantien skal ikke avlastes ved endring i de rettigheter som den enkelte sjømann har opparbeidet seg.
- De som blir pensjonister i årene framover har betalt inn til pensjonstrygden med forventning om å få pensjon basert på gjeldende regelverk.
- Staten skal være garantist for nødvendige bevilgninger.
- Nivået på sjømannspensjonen skal trygges ved automatisk grunnbeløpsregulering, slik at man unngår den årlige usikkerhet som tidligere ordning la opp til.

Videre ønsket stortingsflertallet å få utredet alternativer til dagens pensjonstrygd for sjømenn.

Etter min oppfatning ivaretar Sjømannspensjonsutvalgets mandat disse forutsetningene fra stortingsflertallet.

Når det f.eks. gjelder punkt 13 i brevet, kan jeg således gi min tilslutning til organisasjonenes uttalelse om at det statlige garantiansvaret må gjelde både for de som i dag er pensjonsmottakere og de som står foran pensjonisttilværelsen med sjømannspensjon etter nåværende regler.

Utvalget trenger ellers ikke å gi en samlet forståelse av mandatet, selv om dette selvsagt er å foretrekke. Er det tvil om mandatet på enkelte punkt, har utvalget mulighet til å fortolke det. Ulike oppfatninger kan dessuten uttrykkes gjennom særmerknad.

Jeg vil gjerne presisere at utvalgets oppgave primært er å utrede pensjonsløsninger som grunnlag for senere beslutninger. Utredningen vil bli sendt på høring før saken legges fram for Stortinget.

Sjømannsorganisasjonene vil dermed senere få anledning til å uttale seg og ta opp andre forhold i høringsrunden.

På denne bakgrunn kan jeg ikke se at det gitte mandatet er til hinder for at utvalget fullfører sitt arbeid slik stortingsflertallet forutsatte.

Jeg finner således ikke å kunne utelate mandatets tredje ledd, slik organisasjonene ber om. Staten har garantert pensjonen for den enkelte sjømann innen rammen av dagens regelverk.

Når det gjelder spørsmålet om å kunne *fondsbasere* en videreføring av offentlig ordning, ser jeg at mandatet kan virke noe restriktivt og jeg finner å kunne imøtekomme ønsket om en endring her. Departementet har derfor forelagt spørsmålet om endring for utvalgets leder, aktuar Sverre Bjørnstad, som ikke har innvendinger til å stryke siste setning i fjerde ledd.

Med hilsen
Magnhild Meltveit Kleppa
(sign.)

Mandat – og mandatforklaring fra sosial- og helsedepartementet – for utredningsarbeidet om sjømannspensjonens framtid

Brev av 30. mars 1998 fra medlemmer av utvalget til sosialminister Magnhild Meltveit Kleppa

Undertegnede, oppnevnte medlemmer av utvalget som skal vurdere sjømannspensjonene, vil framheve at mandatet, og den mandatforklaring som er gitt av avd. direktør Aase Rokvam fra Sosial- og helsedepartementet, er i strid med Stortingets uttrykte oppfatning, se Stortingets vedtak 15. november 1996.

I denne sammenheng ønsker vi å påpeke følgende forhold:

1. Da Stortinget fattet sitt vedtak 15. november 1996 i samband med behandlingen av Ot.prp. nr. 59 (1995-96), ble det av Stortinget understreket at det skulle oppnevnes et partssammensatt utvalg. Etter vedtaket skulle utvalget blant annet «foreta en nærmere utredning og fornyet vurdering av sjømannspensjonene både når det gjelder fortsatt offentlig pensjonsordning, en eventuell privat tjenestepensjonsordning eller en eventuell AFP-lignende ordning. En overgang til forsikringsmessig beregning av pensjonen må også vurderes.»
2. Bakgrunnen for vedtaket var at Stortingets flertall avviste de innsparingsforslag som ble foreslått av daværende regjering, framlagt i Ot.prp. nr. 59 (1995-96). Disse innsparingsforslagene ble avvist en bloc. Stortingets familie-, kultur- og administrasjonskomite understreket samlet det lovfastsatte statlige garantiansvaret da forslagene i proposisjonen ble vurdert. Komiteens flertall (Sp, H, SV, KrF og en partiuavhengig representant, dvs. samtlige komitemedlemmer som ikke representerer AP) framholdt i sin fellesuttalelse at det er strukturendringene i skipsfarten som har ført til nåværende ubalanse i pensjonstrygdens økonomi. Det heter videre i flertallets merknader (Innst.O. nr. 5, 1996-97) s. 8:

«Flertallet finner det imidlertid ikke rimelig at dagens sjøfolk og framtidige sjømannspensjonister skal bære den økonomiske belastningen

med den strukturendring som har skjedd i skipsfarten, og som de selv ikke har ansvaret for. Kostnadene ved dette bør i hovedsak dekkes av staten som er garantist for pensjonsordningen.

Flertallet viser til at de som blir pensjonister i årene framover har betalt inn til pensjonstrygden med forventning om å få pensjon basert på gjeldende regelverk. De fleste lovendringer Regjeringen nå foreslår innebærer endringer og innstramminger i rettigheter sjøfolkene har regnet med og innrettet seg ut fra, uten at de økonomiske problemene i Pensjonstrygden for sjømenn løses. Uansett vil trygdens reguleringsfond være brukt opp i løpet av 6-8 år.

Flertallet vil peke på at Regjeringens forslag har tilbakevirkende kraft. Dette er sterkt betenkelig i og med at folk bør ha trygghet for at opparbeidede rettigheter ligger fast. Ved å endre opparbeidede rettigheter ødelegges den folkelige tilliten til offentlige pensjonsordninger. De foreslåtte endringen løser heller ikke pensjonstrygdens økonomi. Flertallet vil på denne bakgrunn gå mot de fremlagte endringsforslag.»

Arbeiderpartiets medlemmer i komiteen stemte for Regjeringens innstrammingspakke, herunder også forslaget om å styrke pensjonstrygdens reguleringsfond med et årlig tilskott på 43,75 millioner kroner (en nominell økning) til og med år 2006, gjennom lovendring i sjømptrl. § 33 nr. 2. Denne styringen ble senere vedtatt som del av lovproposisjonen om G-regulering som er vedtatt, se Ot.prp. nr. 31 (1996-97).

3. Verken flertallet eller mindretallet i Stortingskomiteen vurderte de enkelte forslag mer konkret. Enten ble lovendringen frarådd en bloc med den siterte felles begrunnelse (flertallet), eller de ble anbefalt uten videre begrunnelse: «Disse medlemmer samtykker i forslagene til innstramminger», se Innst.O. nr. 5 (1996-97) s. 8. Flertallet ga en felles og prinsipiell begrunnelse for sin avvisning av en pakke fremlagte endringsforslag der elementene hadde ulik karakter, se sitatet ovenfor.

Fra forhandlingen i Odelstinget kan merkes uttalelsen fra representanten Fjærvoll (KrF) om «at noen av Regjeringens forslag enkeltvis var interessante, men i den helhet de ble fremmet, ble de umulig å håndtere. Ved en utredning som foreslått av Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, vil man få et bredere grunnlag for å fatte nødvendige vedtak i saken, og jeg anbefaler dette forslag på det sterkeste» (Forh. O. (1996-97) s. 1028).

4. Stortinget avviste derved at statens garanti skulle ligge fast, slik det er understreket i mandatet, og enda klarere i Rokvams notat datert 5. februar om at «statens garanti ikke skal utvides».
5. Dersom reglene i pensjonsordningen beholdes uendret, vil utgiftene overstige hva pensjonsordningen kan makte å bære. Reguleringsfondet vil raskt bli oppbrukt. Det kan vises til uttalelsene fra Pensjonstrygdens styre gjengitt i Ot.prp. nr. 31 (1996-97) s. 1 om at det er behov for at midlertidige statstilskott på 150 millioner kroner per år til og med år 2006. Styret uttalte for øvrig i høringsmaterialet datert 30. mars 1995:

«Etter styrets oppfatning må man ikke vente med aktuelle tiltak til reguleringsfondet er brukt opp, men i tide foreta nødvendige endringer. Generelt finner styret at økonomien bør bringes i slik balanse at trygdens reguleringsfond kan beholdes noenlunde på nåværende nivå. Styret viser til at det i tidligere utredninger om trygdens økonomi er lagt til grunn at fondet bør tilsvare pensjonsutgifter for 2-3 år.»

Tilsvarende synspunkter ble fremhevet av et enstemmig utvalg i NOU 1989:12, se s. 121-122.

6. Utgangspunktet må uansett være at staten ikke kan redusere sitt ansvar gjennom å oppheve sjømprtl. § 26 andre ledd eller ved på en vesentlig måte gripe inn i rettigheter etter loven, slik at pensjonstrygdens utgifts-side bringes i balanse med inntektene. Dette ligger i forutsetningen for garantiansvaret, og en slik opphevelse vil kunne være i strid med både Grunnloven §§ 97 og 105. Det vises til utredningen *Pensjonstrygden for sjømenn. En utredning som særlig behandler statens lovfestede ansvar for å sikre nødvendig finansiering av pensjonsordningen*, avgitt 22. april 1997 av professor dr. juris Aslak Syse. Departementet er kjent med denne utredningen.
7. Syse understreker i sin utredning blant annet følgende på s. 34:
Men den historie og finansierungsordningen som har preget pensjonstrygden fra oppstarten, må medlemmene stå i samme rettslige stilling som statspensjonistene etter lov om Statens Pensjonskasse, se nærmere nedenfor. Om deres rettigheter uttalte Høyesterett i plenum i statspensjonistdommen gjengitt i Rt. 1962 s. 332, på s. 334:

«Jeg bygger på at statspensjonistene har en særrett til pensjon. For så vidt står de i en annens stilling enn mesteparten av dem samordningsloven eller gjelder. For disse andre har tjenestepensjonen i stor utstrekning preg av sosial trygdeytelse. Dette gjelder ikke statspensjonistene.»

Denne vurderingen av statspensjonsordningen som spesiell, og statspensjonene som en «økonomisk særrett», ble gjengitt da Høyesterett i plenum i 1996 vurderte lovligheten av beskjæringer av trygdeytelser for enkelte pensjonister som allerede oppebar pensjon. I Borthen-saken (Rt. 1996 s. 1415) fastslår førstvoterende at «det er nærliggende å forstå statspensjonistdommen slik at den»økonomiske særrett«det i dommen er lagt til grunn at statspensjonen er, er begrunnet i at pensjonsrettighetene er en del av arbeidsavtalen» (s.1426).

Selv om det ikke er staten som er arbeidsgiver for sjøfolk, må en kunne sidestille den obligatoriske ordning som pensjonstrygden er, og gjennom de siste femti år har vært, for norske mannskap på skip, med statspensjonen i denne viktigste henseende. Medlemskapet i pensjonstrygden er for sjømannen og rederne en lovpålagt og nødvendig forpliktelse som umiddelbart følger av den arbeidsavtalen som inngås ved ansettelsen, se sjømprtl. § 1. Rettighetene følger videre i dag umiddelbart av betalingspliktene ved godskriving av «pensjonsgivende farts måneder», se avsnitt 2. Her kunne i tidligere tider sjøfolk bli godskrevet farts måneder som ga pensjonsrettigheter, uten at det var betalt avgift. Se også avsnitt 8.

8. Undertegnede medlemmer av pensjonsutvalget finner det likeledes nødvendig å understreke at i dagens sjømannspensjonsordning dekker avgiftsbetalingene fra sjøfolk og redere fullt ut pensjonsutgiftene til den enkelte sjømann, ut fra aktuarmessige beregninger. Pensjonstrygden er derfor ikke i dag hva Høyesterett i 1962 karakteriserte som en «sosial trygdeytelse».
9. Disse medlemmer mener derfor at departementets mandat, og ikke minst slik dette eventuelt bør forstås etter Rokvams notat, bryter med Stortingets forutsetning om at en pensjonsordning for sjøfolk ikke skal koste sjømenn (og redere) langt mer enn det som senere gis tilbake i form av pensjoner.

10. Dagens sjøfolk kan ikke være de skadelidende ved at statens garantiansvar overfor pensjonstrygden blir «for kostbart» etter at det er blitt et skjevt forhold mellom antall aktivt betalende medlemmer og antall pensjonsberettigede sjøfolk. Det er dette (mis)forholdet som utgjør hovedårsaken til pensjonstrygdens svekkede økonomi, se de mange utredninger om pensjonstrygdene som tidligere er gjennomført. I tillegg kommer de forpliktelsene som pensjonstrygden må bære, og som Stortinget ved lovvedtak har påført pensjonstrygden, uten bakgrunn i avgiftsbetalte farts måneder. Slike forhold kan ikke ramme de framtidige rettighetene til dagens betalende medlemmer i pensjonsordningen.
11. I Stortingsdebatten om Ot.prp. nr. 59 (1995-96) ble det understreket fra flertallets talere at innsparinger i pensjonstrygden for å lette det statlige ansvaret, ikke ubetinget kunne aksepteres. Blant annet uttalte stortingsrepresentant Magnhild Meltveit Kleppa (Sp), som i dag er sosialminister, følgende (Forh.O. (1996-97) s. 1025):

«Strukturendringar i samfunnet dei siste 30 åra har ført til at det har vorte færre aktive sjøfolk. Etter 1987 har eit stort tal sjøfolk mista arbeidsplassane sine. Det har med utflagging, med overgang til NIS og andre forhold å gjera. Situasjonen i dag er altså at talet på pensjonistar er langt høgare enn aktive sjøfolk. Denne ubalansen har ført til at Stortinget kvart år har behandla løyvingar til pensjonsfondet, etter at dette fyrst har vore behandla i styret for Pensjonstrygda og i Sosial- og helsedepartementet.

Dette har vore både ei tungvinn og usikker løysing, og Stortinget har tidlegare bedt departementet leggja fram forslag til endringar slik at ein i alle fall skal sleppa denne utryggleiken kvart år.

Når proposisjonen i dag er komen til behandling, har ikkje departementet etter Senterpartiets si meining kome med forslag som vil betre sjømannspensjonen. Vi meiner for det fyrste at det er uakseptabelt at Regjeringa foreslår reduksjonar i dei rettane som den enkelte sjømannen har opparbeidd seg over fleire år. Det øydelegge den folkelege tilliten vi ynskjer til offentlege pensjonsordningar. Dei som blir pensjonistar i åra framover, har betalt inn Pensjonstrygda med forventning om å få pensjon basert på gjeldande regelverk.

For det andre løyser heller ikkje Regjeringa sine forslag til endringar og innstrammingar dei økonomiske problema som er i Pensjonstrygda for sjømenn.

Nivået på utbetalingane av sjømannspensjonen skal tilfredsstilla kravet om eit økonomisk trygt tilvære. Det gjer det ikkje i dag, og det vil heller ikkje gjera det om Regjeringa sine forslag hadde fått fleirtal.

...
Det er derfor fleirtalet i komiteen, med Arbeidarpartiet i mindretal, har lagt inn i merknads form at staten skal vera garantist for nødvendige løyvingar. Her er nemnt beløp som er både 50 og 100 millionar kroner høgare enn Regjeringa sitt overslag. Det får vi då ta etter kvart. Det som er viktig å få på plass, er at Stortinget her er garantist.»

12. Disse medlemmene av utvalget finner på denne bakgrunn at mandatet til det oppnevnte utvalget er for snevert, og at det er vanskelig å arbeide innenfor oppsatte rammer om at «statens garantiansvar ikke skal utvides». Mandatet bryter med oppfatningen til Stortingets flertall.
13. Utvalget må legge til grunn at det statlige ansvaret må gjelde fullt ut både for de som i dag er pensjonsmottakere og de som står foran pensjonisttilværelsen med sjømannspensjon etter nåværende regler. Eventuelt kan det

- foreslås mindre endringer i disse som ikke influerer vesentlig på medlemmenes rettigheter; utvalgets mandat må imidlertid utgjøre en lojal oppfølging av Stortingets vedtak den 15. november 1996.
14. Når det gjelder en framtidig pensjonsordning, må utvalget legge til grunn at medlemmer og redere til sammen innbetaler mer enn tilstrekkelig for å dekke pensjonsforpliktelsene overfor dagens aktive sjøfolk. Sammenlikning med AFP-ordninger vil derfor tilsi at staten kan gå inn med opptil 40 prosent av samlede utgifter ut fra innbetalingene fra medlemmer og redere.
 15. Undertegnede medlemmer av utvalget som skal vurdere sjømannspensjonene, ber derfor om at den politiske ledelsen i Sosial- og helsedepartementet gjennomgår mandatet for utvalget og ikke minst den utlegning av mandatet som framgår av Rokvams notat om samme. Gjøres denne mandatsforståelsen gjeldende vil dette være å binde opp organisasjonene til å måtte svekke medlemmenes pensjonsrettigheter, noe som både vil stride mot organisasjonenes eget syn og det synet som lå til grunn for Stortingets flertall ved behandlingen av Ot.prp. nr. 59 (1995-96).
 16. Også Regjeringen må være bundet av Stortingets vedtak 15. november 1996. Dette vil ikke minst måtte gjelde en Regjering som er utgått fra de partier som sto bak Stortingsflertallets avvisning av foreslåtte nedskjæringer i sjømannspensjonen. Avvisningen var basert på prinsipielle vurderinger. Det vises til sitatet ovenfor fra nåværende sosialminister Magnhild Meltveit Kleppa.
 17. Disse medlemmer vil derfor be den politiske ledelse i Sosial- og helsedepartementet endre så vel utvalgets mandat som den mandatutlegging som er foretatt av avd. direktør Aase Rokvam i notatet datert 5. februar 1998. Vi ber om å bli meddelt departementets endrede mandat innen 20. april 1998.

Tabell 1.1:

Med hilsen

Norsk Sjøoffisersforbund
Egil Langseth (sign.)

Det norske maskinistforbund Bjørn Degerud (sign.)

Norsk Sjømannsforbund Karl Seip
(sign.)**Sjømannspensjonsutvalget og det gitte mandat****Brev av 30. mars 1998 fra utvalgsmedlemmer til sosialminister Magnhild Meltveit Kleppa**

I brev av 11.07.97 fra Det Kgl. Sosial- og helsedepartementet ble utvalget gitt følgende mandat:

Utvalget skal foreta en nærmere utredning og vurdering av sjømannspensjonen både når det gjelder

- fortsatt offentlig pensjonsordning
- en eventuell privat tjenstepensjonsordning eller
- en eventuell AFP-lignende ordning.

En overgang til forsikringsmessige beregning av pensjonen må også vurderes.

De enkelte alternativene må være i samsvar med de forpliktelser som følger av internasjonal avtaler, spesielt ILO konvensjon nr 71 for 1946, som tilsier at det skal være en lovbestemt plikt for partene å ha en pensjonsordning som gir sjøfolk over 60 år adgang til en førtidspensjon. For øvrig kan det vurderes om utenlandske sjøfolk bør sikres særskilt.

Statens garanti for allerede opptjente rettigheter etter sjømannspensjonstrygdloven skal ivaretas innen rammen av dagens regelverk og samordningsbestemmelser. For øvrig skal det legges til grunn at videre opptjening framover skal være selvfinansierende og ikke gi fordeler utover hva som gis i AFP-ordninger med statstilskott. Statens garantiansvar skal ikke utvides.

Utvalget skal vurdere om framtidig finansiering bør legges om til helt eller delvis fondsbasering. Dette er bare aktuelt dersom ordningen ikke videreføres som en offentlig ordning.

De økonomiske og administrative konsekvenser av de enkelte alternativene utredes i samsvar med utredningsinstruksen.

Sosial- og helsedepartementet kan gjøre utdypninger og tillegg i mandat.

Utvalget skal legge fram sin utredning innen 1. oktober 1998.

Sjømannsorganisasjonene mener det mandatet som er gitt avviker fra følgende vedtak som ble fattet i Stortinget den 15. november 1996.

«Stortinget ber Regjeringen nedsette et utvalg der ansattes organisasjoner og arbeidsgiverorganisasjoner er representert for å foreta en nærmere utredning og fornyet vurdering av sjømannspensjonene både når det gjelder fortsatt offentlig pensjonsordning, en eventuell privat tjenestepensjonsordning eller en eventuell AFP-lignende ordning. En overgang til forsikringsmessig beregning av pensjonen må også vurderes.»

Sjømannsorganisasjonene har fra første møte i utvalget påpekt at mandatet ikke er i henhold til vedtaket. Vårt syn ble forsterket etter at et notat om Sjømannspensjonsutvalgets mandat ble lagt frem for et møte i utvalget den 10. februar 1998.

Sjømannsorganisasjonene ønsker fjernet avsnittet i mandatet som begynner med: «Statens garanti for allerede opptjente ...», likeledes siste setning i neste avsnitt som begynner med «Dette er bare ...».

Sjømannsorganisasjonene mener at det ligger sterke føringer på utvalget, slik at det ikke er mulighet for nytenkning i utredningsarbeidet, slik mandatet er gitt i sin nåværende form.

Vårt vedlagte brev til Sosialministeren i denne saken ble lagt frem for utvalget i møte den 17.03.98, slik at utvalget er informert om vårt standpunkt i denne saken. Som vi ber om i vårt brev ønsker vi departementets svar innen 20. april 1998.

Tabell 1.2:

Med hilsen

Norsk Sjøoffisersforbund
Egil Langseth (sign.)

Det norske maskinistforbund Bjørn Degerud (sign.)

Tabell 1.2:

Norsk Sjømannsforbund KarlSeip
(sign.)

Sjømannspensjonsutvalgets mandat

Notat datert 5. februar 1998 fra Aase Rokvam til Sjømannspensjonsutvalget vedrørende forståelsen av utvalgets mandat

Bakgrunn og mandat

Sosial- og helsedepartementet la i Ot prp nr 59 (1995-96) fram forslag til endringer i sjømannspensjonstrygdloven. Forslagene var et samlet opplegg for å bedre pensjonstrygdens økonomi med visse innstrammings- og forenklingstiltak, supplert med forslag om å øke et midlertidig statstilskudd.

Under stortingsbehandlingen høsten 1996 var representanter fra Norsk Sjømannsforbund, Norsk Sjøoffisersforbund og Det norske maskinistforbund i møte med komiteens medlemmer. Organisasjonene hadde motforestillinger til lovforslagene og krevde høyere statstilskudd. Det ble også uttrykt ønske om å få utredet alternative ordninger.

På denne bakgrunn fattet Stortingsflertallet den 15. november 1996 følgende vedtak:

«Stortinget ber Regjeringen nedsette et utvalg der ansattes organisasjoner og arbeidsgiverorganisasjoner er representert for å foreta en nærmere utredning og fornyet vurdering av sjømannspensjonene både når det gjelder fortsatt offentlig pensjonsordning, en eventuell privat tjenstepensjonsordning eller en eventuell AFP-lignende ordning. En overgang til forsikringsmessig beregning av pensjonen må også vurderes.»

Sosial- og helsedepartementet oppnevnte den 11. juli 1997 Sjømannspensjonsutvalget. Utvalget fikk følgende mandat:

- «Utvalget skal foreta en nærmere utredning og vurdering av sjømannspensjonen både når det gjelder
- fortsatt offentlig pensjonsordning,
 - en eventuell privat tjenstepensjonsordning eller
 - en eventuell AFP-lignende ordning.

En overgang til forsikringsmessig beregning av pensjonen må også vurderes.

De enkelte alternativene må være i samsvar med de forpliktelser som følger av internasjonale avtaler, spesielt ILO konvensjon nr 71 for 1946, som tilsier at det skal være en lovbestemt plikt for partene å ha en pensjonsordning som gir sjøfolk over 60 år adgang til en førtidspensjon. For øvrig kan det vurderes om utenlandske sjøfolk bør sikres særskilt.

Statens garanti for allerede opptjente rettigheter etter sjømannspensjonstrygdloven skal ivaretas innen rammen av dagens regelverk og samordningsbestemmelser. For øvrig skal det legges til grunn at videre opptjening framover skal være selvfinansierende og ikke gi fordeler utover hva som gis i AFP-ordninger med statstilskott. Statens garantiansvar skal ikke utvides.

Utvalget skal vurdere om framtidig finansiering bør legges om til helt eller delvis fondsbasing. Dette er bare aktuelt dersom ordningen ikke videreføres som en offentlig ordning.

De økonomiske og administrative konsekvenser av de enkelte alternativene utredes i samsvar med utredningsinstruksen.

Sosial- og helsedepartementet kan gjøre utdypninger og tillegg i mandat. »

Utvalgets forståelse av mandatet

Utvalget bemerker at første avsnitt i mandatet er direkte utledet av stortingsvedtaket. Det følger av dette at utvalget skal utrede ulike alternativer til en pensjonsordning for sjømenn som omtalt nedenfor.

Fortsatt offentlig pensjonsordning

Utvalget forstår mandatet slik at det skal utrede en fortsatt offentlig ordning, dvs en lovbestemt pensjonsordning tildels offentlig administrert som i dag.

For øvrig mener utvalget at det kan foreslå en modernisering, fornying og forenkling av ordningen. Forslag til endringer som ble lagt fram i Ot prp nr 59 (1995-96) som nevnt foran, kan tas opp til vurdering av utvalget.

I henhold til mandatets tredje ledd *skal statens garanti* for allerede opptjente rettigheter ivaretas innen rammen av dagens regelverk og samordningsbestemmelser, og garantien skal ikke utvides. Dette innebærer at dersom det foreslås særlige forbedringer i ordningen, følger ikke statens garanti med.

Videre finansiering framover skal være selvfinansierende og ikke gi fordeler utover hva som gis i AFP-ordninger med statstilskott. Utvalget forstår dette slik at det i en fortsatt offentlig trygdeordning, kan påregnes samme statstilskott som i de vanlige AFP-ordningene, dvs 40 prosent av pensjonsutgiftene for årskullene 64, 65 og 66 år, og det godskrives pensjonspoeng i folketrygden på samme måte som for AFP-pensjonister. Når det ikke skal gis fordeler utover hva som gis i AFP-ordningen, innebærer dette at trygdeordningen må inntektsprøves på samme måte som AFP.

Utvalget tar til etterretning at mandatets fjerde avsnitt ikke åpner rom for *individuell* fondsbasing dersom ordningen videreføres som en offentlig ordning. Dette innebærer at trygden skal være basert på et utligningssystem. Utvalget legger til grunn at systemet med kollektive grunnfond og reguleringsfond kan videreføres og justeres.

En eventuell privat tjenstepensjonsordning

Utvalget forstår mandatet slik at det skal utredes en privat tjenstepensjonsordning, som stort sett bygger på de vanlige pensjonsregler som faller inn under de krav skatteloven § 44 setter for skattefordeler.

Sjøfolk vil kunne ha en særaldersgrense på 60 år.

På bakgrunn av de signaler som er gitt fra Stortinget senest ved behandlingen av Revidert nasjonalbudsjett 1997, legger utvalget til grunn at både ytelsesbaserte og innskuddsbaserte ordninger kan drøftes som en eventuell ny privat tjenstepensjonsordning for sjøfolk.

Utvalget tar ellers til etterretning at det samtidig med utvalgets arbeid, arbeides med en ny lov om foretakspensjoner som vil kunne ha en viss betydning for en eventuell privat tjenstepensjonsordning.

En eventuell AFP-lignende ordning

Med en eventuell AFP-lignende ordning forstår utvalget en ordning som – med visse tilpassinger – tar modell etter ordningen med avtalefestet pensjon (AFP) i privat sektor.

I hovedsak vil det si at ordningen bygger på opptjent pensjon i folketrygden, det medregnes og godskrives pensjonspoeng slik uførepensjonister får i folketrygden, og det gis statstilskudd for årsklassene 64, 65 og 66 år. Pensjonen er inntektsprøvd.

AFP-ordningen er ikke individuelt fondsbasert, men sikres økonomisk gjennom fond som dekker pensjonsutgiftene til løpende pensjonistbestand.

Ordningen anses som en kollektiv privat pensjonsordning. Lovregulering skjer gjennom rammeloven for statstilskudd (tilskottsloven).

Overgang til forsikringsmessig beregning av pensjon skal også vurderes

Etter utvalgets oppfatning kan et slikt prinsipp ikke tilpasses en fortsatt offentlig trygdeordning med betydelige fordelingselement hvor enkelte har større fordel av ordningen enn andre, og som er basert på løpende finansiering gjennom et utligningssystem. Dette gjelder også en AFP-lignende ordning.

Dersom partene ønsker en slik «overgang», er det naturlige alternativ en overgang til en privat tjenstepensjonsordning med individuell fondsbasing som nevnt foran.

Spørsmål om hel eller delvis fondsbasing

Utvalget skal vurdere om framtidig finansiering bør legges om til helt eller delvis fondsbasing.

Siden dette – i henhold til mandatet – bare er aktuelt dersom ordningen ikke videreføres som en offentlig ordning – begrenses utvalgets vurdering til alternativene som gjelder utredning av en privat tjenstepensjonsordning eller AFP-lignende ordning.

Når det gjelder en fortsatt offentlig ordning, blir drøftelsene konsentrert om grunnfondets og reguleringsfondets framtidige rolle.

Pensjonsalder

Utvalget forstår mandatets andre avsnitt – og henvisningen til ILO konvensjon nr 71 for 1946 – slik at de alternativ som vurderes skal legges til grunn at sjøfolk over 60 år skal ha adgang til en førtidspensjon.

For å anses som sjøfolk kan det likevel settes krav om tilknytning til sjøen fram mot pensjonsalderen, slik det gjøres både i gjeldende pensjonstrygd og i ordningen med avtalefestet pensjon.

Omfang/personkrets

Mandatet legger ikke opp til noen drøftelse av omfangsbestemmelsene for pensjonsordningen.

Utvalget forstår mandatets andre ledd slik at det primært er «sjøfolk» som skal sikres.

Utvalget legger således til grunn at den ikke har i oppgave å vurdere en eventuell snevrere personkrets eller utvidelse av personkretsen.

Som eksempler nevnes at det fra gruppen seismikere er reist ønske om unntak fra gjeldende ordning, mens det fra enkelte fiskere/båtmannskap er reist spørsmål om medlemskap i pensjonstrygden for sjømenn.

Utvalget er begrenset sammensatt til organisasjoner som representerer tradisjonelle sjøfolk, og det anses derfor korrekt at eventuelle spørsmål om endringer i personkretsen tas opp av de berørte organisasjoner når utvalgets innstilling sendes på høring.

Vedlegg 2

Undersøkelser om sjømenn og sjømannspensjonisters inntekter

1 Rikstrygdeverkets undersøkelse vedrørende pensjongsgivende inntekter for sjømenn i 1995

Tabell 2.1: Sjømenn født i 1947. Pensjongsgivende inntekt relatert til grunnbeløpet

	Overordnet	Underordnet	
	Antall	Antall	Alle
Pensjongsg. innt i ant. G			
0 – <	2	-	2
1 – <	7	2	9
2 – <	6	1	7
3 – <	13	11	24
4 – <	15	30	45
5 – <	49	83	132
6 – <	100	87	187
7 – <	113	36	149
8 – <	119	16	135
9 – <10	77	-	77
10 – <11	41	2	43
11 – <12	22	2	24
12 og >	37	4	41
I alt	601	274	875

Tabell 2.2: Sjømenn født i 1955. Pensjongsgivende inntekt relatert til grunnbeløpet

	Overordnet	Underordnet	
	Antall	Antall	Alle
Pensjongsg. innt i ant. G			
0 – <	6	1	7
1 – <	4	3	7
2 – <	4	8	12
3 – <	12	10	22
4 – <	16	28	44

Tabell 2.2: Sjømenn født i 1955. Pensjonsgivende inntekt relatert til grunnbeløpet

	Overordnet	Underordnet	
	Antall	Antall	Alle
5 – <	22	72	94
6 – <	58	73	131
7 – <	76	33	109
8 – <	91	18	109
9 – <10	55	2	57
10 – <11	39	3	42
11 – <12	24	2	26
12 og >	29	2	31
I alt	436	255	691

Tabell 2.3: Sjømenn født i 1947 og 1955. Pensjonsgivende inntekt relatert til grunnbeløpet

	Overordnet	Underordnet	
	Antall	Antall	Alle
Pensjonsg. innt i ant. G			
0 – <	8	1	9
1 – <	11	5	16
2 – <	10	9	19
3 – <	25	21	46
4 – <	31	58	89
5 – <	71	155	226
6 – <	158	160	318
7 – <	189	69	258
8 – <	210	34	244
9 – <10	132	2	134
10 – <11	80	5	85
11 – <12	46	4	50
12 og >	66	6	72
I alt	1037	529	1566

2 Pensjonstrygden for sjømenns undersøkelse vedrørende sjømannsinntekter i 1995 for personer født i 1947 og 1955

Tabell 2.4: Sjømannsinntekter i 1995 for personer født i 1947

Inntekt i antall G	Overordnet	Underordnet	Alle
0 – <	96	21	117
1 – <	18	17	35
2 – <	23	16	39
3 – <	20	14	34
4 – <	29	66	95
5 – <	61	98	159
6 – <	108	34	142
7 – <	113	14	127
8 – <	82	1	83
9 – <10	37		37
10 – <11	18		18
11 – <12	7		7
12 og >	6		6
Totalt	618	281	899

Tabell 2.5: Sjømannsinntekter i 1995 for personer født i 1955

Inntekt i antall G	Overordnet	Underordnet	Alle
0 – <	70	22	92
1 – <	12	15	27
2 – <	13	23	36
3 – <	13	22	35
4 – <	27	52	79
5 – <	33	75	108
6 – <	78	37	115
7 – <	74	10	84
8 – <	60		60
9 – <10	35		35
10 – <11	19		19
11 – <12	9		9
12 og >	5		5
Totalt	448	256	704

3 Pensjonstrygden for sjømenn og Rikstrygdeverkets undersøkelse om pensjonsgivende inntekt i 1996 for sjømannspensjonister

Tabell 2.6: Pensjonister som sluttet i pensjonsgivende tjeneste før fylte 60 år

Født	Med inntekt					Prosentfordeling av pensjonsgivende inntekt										Over 500 000
	Ant totalt	Antal 1	Ande 1 %	Gj.sn	1-50 000	50 001-100 000	100 001-150 000	150 001-200 000	200 001-250 000	250 001-300 000	300 001-350 000	350 001-400 000	400 001-450 000	450 001-500 000		
				. inntekt												
1930	363	222	61	151 864	21	22	12	14	15	7	5	3	1	0	1	
1931	375	243	65	165 826	19	13	14	14	20	10	6	2	0	0	1	
1932	406	294	72	177 672	20	11	9	15	20	12	6	5	1	0	1	
1933	424	330	78	208 694	10	9	11	14	22	15	9	3	2	2	2	
1934	430	351	82	199 461	12	9	11	15	23	18	5	2	2	1	2	
1935	450	377	84	205 506	15	8	6	14	23	16	8	5	3	1	2	
I alt	2 448	1 817	74	188 553	16	11	10	14	21	14	7	3	2	1	2	

Tabell 2.7: Pensjonister som sluttet i pensjonsgivende tjeneste etter fylte 60 år

Født	Med inntekt					Prosentfordeling av pensjonsgivende inntekt									
	Antal 1 totalt	Antal 1	Ande 1 %	Gj.sn . innte kt	1-50 000	50 001- 100 000	100 001- 150 000	150 001- 200 000	200 001- 250 000	250 001- 300 000	300 001- 350 000	350 001- 400 000	400 001- 450 000	450 001- 500 000	Over 500 000
1930	231	104	45	113 894	36	25	12	6	10	7	4	0	1	0	1
1931	224	108	48	104 591	36	27	11	8	9	4	3	1	0	1	0
1932	265	146	55	117 366	33	23	12	10	8	8	2	4	1	0	0
1933	253	179	71	121 610	32	26	13	8	6	7	3	2	2	1	1
1934	236	174	74	194 286	17	13	7	14	15	13	9	6	3	2	1
1935	130	108	83	122 574	30	24	17	8	10	5	4	0	1	0	2
I alt	1 339	819	61	133 197	30	22	12	9	10	8	4	2	1	1	1

Vedlegg 3

Utredning vedrørende en privat fondsoppbygget pensjonsordning for sjømenn

En rapport utarbeidet i 1998 av Storebrand Livsforsikring AS ved Tove Roulund, Thorbjørn Michelsen og Geir Holmgren

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Storebrand Livsforsikring AS er bedt om å foreta en vurdering av problemstillinger knyttet til en privatisert pensjonstrygd for sjømenn. Ordningen skal være fondsoppbygget og som langt mulig være basert på et fremtidig regelverk for tjenstepensjoner (ny lov om TPES). Som et alternativ til tradisjonelle ytelsesordninger, har Storebrand redegjort for effektene av innskuddsbaserte pensjonsordninger. I henhold til gjeldende skatteregler kan ikke tilskudd til innskuddsordninger gis inntektsfradrag. Det antas likevel at fremtidens skatteregelverk vil også omfatte innskuddsordninger. I denne utredningen er det derfor ikke lagt vekt på de eksisterende skatteregler, men antatt at foreslått privatisert ordning vil kunne etableres innenfor et fremtidig regelverk med mindre justeringer.

1.2 Oppsummering av rapporten

Som det vil fremgå av rapporten, anbefales det at en privatisert og fondsbygget sjømannspensjon etableres som en innskuddsordning. Av den grunn vil rapporten beskrive slike løsninger nærmere, mens de detaljerte beskrivelser av ytelsesordninger legges i vedlegg.

I "*Utvalgets mandat, sammensetning og arbeid*" i kapittel 2 oppsummeres de anbefalinger som Storebrand gir i forbindelse med privatisering av sjømannstrygden.

I "*Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn m v*" i kapittel 3 drøftes fordelingsvirkningene mellom et system med faste pensjoner finansiert 'over-drift' til lønns- og fondsbaserte systemer med alternativt innskudds- eller ytelsesbaserte pensjonsytelser.

I "*Historisk utvikling*" i kapittel 4 beskrives hvordan en innskuddsordning virker for de ansatte og bedriften, mens "*Pensjons- og trygdeordninger i Norge*" i kapittel 5 gir en kortfattet oppsummering av hva en ytelsesordning er og hvilke fordeler og ulemper en slik ordning har.

Effektene for de ansatte og rederiene av innskuddsordninger er vist i "*Pensjonsordninger for sjømenn i enkelte andre land*" i kapittel 6, og i "*Noen viktige spørsmål*" i kapittel 7 gis et forslag til pensjonsavtale basert på innskuddsordning.

I vedlegg 1 gis beskrivelse av alternative 'juridiske' strukturer en fremtidig pensjonstrygd kan ha. Her beskrives forholdet mellom den ansatte, rederi og forsikringsselskaper/pensjonskasse.

I vedlegg 2 beskrives hvordan en ytelsesordning generelt virker og hvilke særlige problemstillinger en ytelsesordning må ivareta. I dette kapittelet er

det foretatt beregninger av kostnader ved en ytelsesordning. I vedlegg 3 gis et forslag til pensjonsavtale basert på ytelsesordning.

1.3 Begreper

Innskuddsordning

I en innskuddsordning består bedriftens forpliktelse overfor de ansatte i å yte innskudd av en nærmere angitt størrelse (en viss prosent av lønn eller et fast kronebeløp) til den enkeltes pensjonssparing. I prinsippet kan man tenke seg at pensjonssparingen forvaltes i egne pensjonskonti for hver enkelt ansatt. Avkastningen av pensjonssparingen tilføres pensjonskontoen.

Ytelsesordning

I en ytelsesordning forplikter bedriften seg til å yte pensjoner av en nærmere angitt størrelse. Normalt vil lønnen ved eller like før pensjonering og tjenestetid, være med å bestemme pensjonens størrelse.

Pensjonskasse

Arbeidsgiver oppretter en egen juridisk enhet adskilt fra virksomheten med formål å forvalte en inngått pensjonsavtale mellom de ansatte og arbeidsgiverne. Pensjonsavtalen sikres ved at arbeidsgiver innbetaler premie til kassens fond. Pensjonskassen hefter ikke for arbeidsgiverens øvrige forpliktelser.

Overskudd

I en ytelsesordning oppstår et overskudd fordi de forutsetninger om rente, dødelighet/uførhet og administrasjon som benyttes for beregning av premien legges til den 'sikre siden'. Innbetalingene er normalt større enn det som er nødvendig for å avsette til fremtidige pensjonsutbetalinger og det oppstår et overskudd som tilbakeføres kunden.

Adm.reserve

Kredittilsynet har pålagt forsikringsselskapene å avsette kontantverdien av alle fremtidige administrative kostnader for de ansatte som slutter i bedriften (fripolisene). I tillegg avsettes kostnadene i forbindelse med pensjonsutbetaling for de personer som når pensjonsalderen når de er i bedriftens tjeneste.

Tilleggsavsetning

Forsikringsselskaper og pensjonskasser er pålagt å sette av deler av kundens overskudd for å sikre at minimum grunnlagsrente tilføres kundens forsikringsfond. Tilleggsavsetningene er kundens eiendom og tildeles i forbindelse med den årlige kontoføring, men er betinget i den forstand at dersom selskapets avkastning faller under grunnlagsrenten kan kundens tilleggsavsetning benyttes.

Fripoliser

Forsikringer utgått fra en kollektiv pensjonsordning. Den ansatte har ved fratredelse rett til den pensjon som er opparbeidet/oppjent på fratredelsestidspunktet.

1.4 Om ytelsesordninger

I vedlegg 2 beskrives ytelsesordninger og effektene av regelverket for ytelsesordninger nærmere. Storebrands konklusjon er at ytelsesordningen ikke anbefales som alternativ privatisert ordning for pensjonstrygden for sjømenn. Dette bygger på følgende forhold

- *Fratredelseshyppigheten* for sjømenn er høy, og forventes å forbli høy, i forhold til landbaserte yrker. Ved fratredelse vil sjømannen da tape pensjonsrettigheter i en ytelsesordning i forhold til en innskuddsordning.
- *Kostnadene* ved en ytelsesordning er voksende jo nærmere pensjonsalderen den enkelte kommer. Kostnadene er uforutsigbare på grunn av at lønnsveksten er usikker. Ordningens totale kostnader vil på sikt bli høyere dersom medlemmens gjennomsnittsalder øker.
- Det stilles krav til *oppbygging av administrasjonsreserver, bufferkapital og egenkapital* i ytelsesordninger. Administrasjonsreserven og deler av bufferkapitalen vil bygges opp av tilbakeholdt overskudd. Dersom ordningen etableres som pensjonskasse vil det kreves ekstrainnbetalinger for å bygge opp bufferkapital utover tilbakeholdt overskudd. Det er ikke foretatt nøyaktige beregninger av behovet for ekstrainnbetalinger, men behovet kan anslås til 5 til 10 prosent av premien de første 10 årene.

Samlet tilsier dette at ytelsesordninger – for pensjonstrygden for sjømenn – ikke anbefales fremfor innskuddsordninger.

2 Anbefaling

2.1 Innskuddsordning

Storebrand anbefaler at privatiseringen skjer ved at det etableres en innskuddsbasert pensjonsordning. Dette begrunnes med at innskuddsbaserte ordninger er bedre tilpasset ansatte som ofte skifter arbeidsgivere i løpet av karrieren. Varierende lønnsforhold og høye fratredelses – og gjeninntredelseshyppighet taler også for en slik ordning. Innskuddsordningen definerer det til enhver tid totale kostnadsnivå – i forhold til lønn – som reder og sjøfolkene kan forholde seg til.

Selv om ytelsesordninger i dag er den vanligste formen for pensjonsordninger, skyldes det ikke ytelsesordningens velegnethet for alle kunder, men det faktum at innskuddsordninger til nå ikke har vært tilgodesett med den samme – historiske gunstige – skattefavorisering som ytelsesordningen.

Likevel er ytelsesordninger godt tilpasset yrkesaktive med jevn og stabil lønnsutvikling og livslang ansettelsestid uten jobbskifter. Ytelsesordninger gir under disse forholdene en garanti for ytelsen, og hva den enkelte har å leve for som pensjonist er godt kommunisert. Dette forutsetter selvfølgelig at pensjonsordningen opprettholdes.

De samlede fordeler og ulemper med de to typer pensjonsordninger, har ledet Storebrand til å anbefale at det etableres en innskuddsbasert pensjonsor-

ning, forutsatt at denne faller innenfor et fremtidig regelverk for inntektsfradrag for innbetalt premie.

Spesielt begrunnes anbefalingen med at innskuddsordninger gir:

- Kostnadskontroll
- Enkelhet
- Bedre muligheter for langsiktighet i investeringspolicy
- Bedre ytelser for den enkelte ved fratredelse

2.2 Kontobaserte løsninger

Ved etablering av innskuddsordninger oppnås muligheter for større grad av individuell tilpasning av investeringenes risikoprofil. Dette vil si at den ansatte selv kan velge sin egen andel av aksjer, obligasjoner og pengemarkedsfond. På denne måten vil investeringene være best tilpasset den enkeltes risikoaversjon og ønsket om høy avkastning. Denne form for innskuddsordning anbefales generelt.

I dag antas kunnskapen om og engasjementet i pensjons- og finanssparing å være relativt liten. Av den grunn anbefales at denne innskuddsordningen blir vurdert etablert som en rent kontobasert løsning. Dette betyr at ved innmelding i sjømannstrygden etableres en pensjonskonto for den ansatte, som rederen og den ansatte innbetaler et definert innskudd til. Midlene forvaltes i fellesskap for alle ansatte, og den årlige avkastningen tilføres den enkelte konto. Kostnadene med en slik løsning vil være lavere enn i en løsning med individuelle fond.

En slik løsning kan over tid imidlertid redusere mulighetene for meravkastning for den enkelte i forhold til individuell tilpasning. Selv om innskuddsordningen etableres som en kontoløsning, bør det allikevel vurderes om ordningen på sikt skal forbedres mot individuelle verdipapirfond. Analyser viser at en individuelt tilpasset investeringsprofil med høy andel aksjer kan gi en meravkastning som tilsvarer 20 års ansettelse i forhold til en investeringspolicy med middels andel av aksjer.

2.3 Felles forvaltning

Dersom ordningen etableres med konto for den ansatte, anbefales at ordningen etableres med felles forvaltning og administrasjon av ordningens midler. På denne måten vil pensjonsordningen oppnå stordriftsfordeler. Administrasjonen vil ha større grad av kontroll med ordningen, samtidig som det vil være mindre kostnader i forbindelse med bytte av rederi ved at det ikke blir behov for overføring av rettigheter/sparekapital.

Etablering av en felles administrasjon og forvaltning av sjømannstrygden reduserer konkurransen mellom ulike potensielle leverandører. En relevant sammenligning kan være de kommunale/offentlige pensjonsordninger, der konkurransen mellom leverandøren har økt de seneste årene, til fordel for kundene. Imidlertid tilsier størrelsen på det enkelte rederi i forhold til de kommunale/offentlige bedriftene at en fellesordning er mer hensiktsmessig. En fellesordning er heller ikke til hinder for at deler av virksomheten med jevne mellomrom kan gå ut på anbud.

2.4 Stiftelse

Storebrand anbefaler fortrinnsvis at pensjonstrygden administreres og forvaltes som en stiftelse. Dette begrunnes med at kompetanse i pensjonstrygden videreføres, og styrkes dersom det etableres avtaler om delleveranse fra aktuelle aktører i markedet. I forhold til f.eks etablering av avtalen i et forsikrings-selskap, vil kassen være noe mer sårbar med hensyn til nøkkelpersoner. Dette kan løses ved at større deler av virksomheten 'outsources', f.eks kapitalforvaltning, ansvarshavende aktuar, IT mv.

2.5 Finansiering

De årlige kostnadene ved en innskuddsbasert ordning beregnes til 340 millioner kroner, tilsvarende 5,35% av lønnsmassen. Dette gir en pensjonsytelse for en person med 35 års fartstid fra 25 til 60 år på omlag 60% forutsatt 3,0% årlig lønnsvekst og 6,5% netto avkastning på pensjonsmidlene.

Ved dette ytelsesnivået bortfaller behovet for en tilleggsordning (ASO-ordningen) som dekker differansen mellom 60% av lønn og dagens pensjonstrygd for sjømenn.

Tabell 3.1:

	Tilskudd	
	Sum pr.måned	Sum pr. år
100.000	446	5.350
150.000	669	8.025
200.000	892	10.700
250.000	1.115	13.375
300.000	1.338	16.050
400.000	1.783	21.400

Det kan etableres avtale om delfinansiering mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Anvendes dagens fordelingsnøkkel blir fordelingen 1,78% av lønn for den ansatte og 3,57% av lønn for arbeidsgiver.

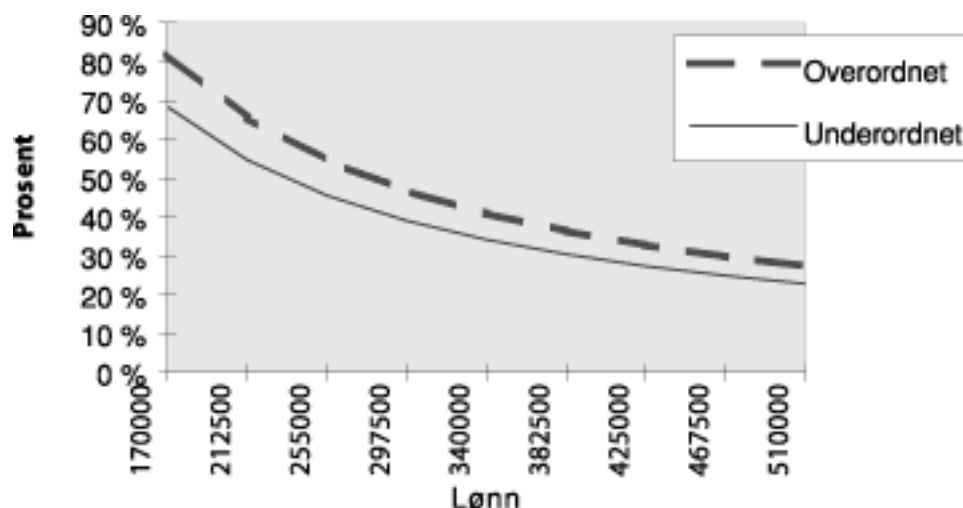
3 Fordelingsvirkninger

3.1 Innledning

Sjømannspensjonen gir idag faste pensjonsbeløp for hver opptjent farts måned. Det er ulike pensjonssatser for fartstid som overordnet og underordnet. En sjømann som har opptjent 360 farts måneder som overordnet vil i dag få en årlig pensjon på kr 139 230, mens en underordnet som har all fartstid etter 1.5.93 vil få kr 116 280 i pensjon.

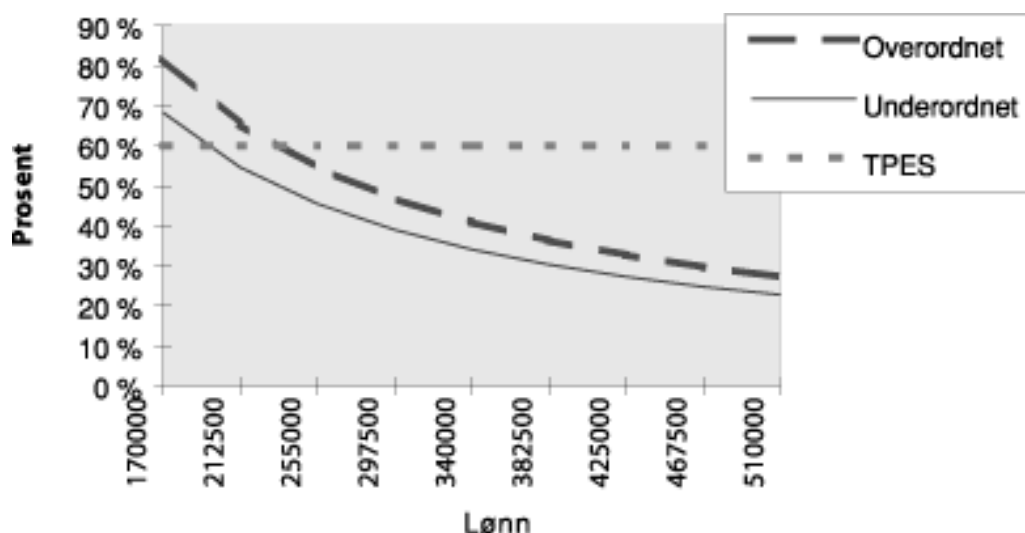
Pensjonen står ikke i forhold til den enkeltes lønn eller den premie/bidrag som er innbetalt for vedkommende.

Så lenge pensjonen er et fast beløp, vil medlemmer som har og har hatt lav lønn i sin yrkeskarriere, få en relativt stor pensjon i forhold til sin lønn, men den for økende lønninger vil få en synkende pensjonsprosent.

Figur 3.1 Sjømannspensjon i forhold til løn

Dersom pensjonsordningen blir endret slik at den utgjør en fast prosent av lønn, vil det styrke pensjonen for de høyere lønnede arbeidstakerne, mens den for lavtlønnede, kan føre til en reduksjon i pensjonen. I en innskuddsbasert ordning der premie til pensjonsordningen utgjør en fast prosent av lønn, vil resultatet være det samme. I "'' i figur 3.2 vises dette gjennom illustrasjon. Arbeidstakerne med lavest lønn kan komme til å få en noe lavere pensjonsprosent, mens for de høyere lønte arbeidstakerne vil pensjonsprosenten bli høyere.

Figur 3.2 Tradisjonell pensjonsordning sammenlignet med pensjonstrygden for sjømen

3.2 Finansieringsfordeling

Idag betaler arbeidstakerne en avgift til pensjonstrygden som kun avhenger av om de er underordnet eller overordnet. Arbeidsgiver betaler i tillegg 3,3% av all lønnsutbetaling til pensjonstrygden. Det betyr at avgifter betalt av de høytlønnedes lønn i sterk grad bidrar til finansiering av de lavtlønnedes pensjon. Så lenge pensjonene er faste størrelser, må dette betraktes som en omfordeling av grupper innen for samme system. I et tradisjonelt pensjonssystem (ytelsesbasert ordning) eller en innskuddsbasert ordning, vil premie/innskudd tilfalle den enkelte arbeidstaker og kan derfor ses på som mer rettferdig.

3.3 Forholdet til tariffestet pensjon

Etter tariffavtale har alle sjøfolk på NIS-skip og Nor-skip i utenriksfart samt ansatte på flyttbare installasjoner i Nordsjøen, en pensjonsordning som sikrer 60% av lønn i pensjon mellom 60 og 67 år. Den er i sin helhet betalt av arbeidsgiver. Denne ordningen bør ses i sammenheng med endring av Pensjonsordningen for Sjøfolk. Dersom den enkelte sjømann får en høyere ytelse fra den lovmessige pensjonsordningen, vil pensjonen i den tariffestede kunne være lavere og arbeidsgivers utgifter til den tariffestede pensjonsordningen blir følgelig redusert.

4 Innskuddsbasert pensjonsordning

4.1 Innledning

I en innskuddsordning består bedriftens forpliktelse overfor de ansatte i å yte innskudd av en nærmere angitt størrelse (en viss prosent av lønn eller et fast kronebeløp) til den enkeltes pensjonssparing. I prinsippet kan man tenke seg at pensjonssparingen forvaltes i egne pensjonskonti for hver enkelt ansatt. Avkastningen av pensjonssparingen tilføres pensjonskontoen.

Den fremtidige pensjonen vil variere med innskuddenes størrelse og avkastningen underveis. I en slik ordning vil den ansatte bære den økonomiske risikoen ved forvaltning av pensjons-sparingen, samtidig som bedriftens ansvar begrenses til å yte definerte innskudd i henhold til avtale.

De juridiske konstellasjonene diskutert i vedlegget, vil være tilrettelagt for innskuddsbasert pensjonsordning. Denne pensjonsordningen vil kunne ivareta individuelle behov og ønsker når det opprettes en direkte forbindelse mellom et forsikringsselskap og medlemmet. Faktorer som hyppig bytte av arbeidsgiver og lengre fravær fra ordningen tilsier best av en innskuddsordning.

4.2 Noen fordeler og ulemper ved innskuddsordninger

I en innskuddsordning spares et årlig og definert beløp for den ansatte. Normalt vil sparingen stå i forhold til den enkeltes lønn og være lik for alle ansatte¹. Siden sparebeløpet som hovedregel er avhengig av lønn, vil kapitaloppbyggingen være raskere enn i ytelsesbaserte ordninger. Den ansatte kan da oppnå en høyere pensjonsytelse enn i ytelsesbaserte ordninger dersom han/hun fratrær i bedriften før pensjonsalderen. Siden pensjonsytelsen ikke er

1. Innskuddsnivå kan differensieres i forhold til f.eks lønn, alder, tjenestetid og kjønn.

avhengig av sluttlønnen, men lønnsutviklingen underveis (livslønn), gir innskuddsordninger en bedre pensjonsytelse når lønnsveksten er sterkere i ung alder enn nærmere pensjonsalderen.

En innskuddsordning er derfor godt tilpasset til arbeidstakere som skifter arbeidsplass (oftere) og som har en høyere lønnsvekst tidligere i karrieren. I tillegg er innskuddsordninger bedre tilpasset til en situasjon der arbeidstakere tar ut permisjon eller på annen måte reduserer arbeidsinnsatsen i perioder.

Bedriftens kostnad ved innskuddsordninger er definert i forhold til lønnsutgiftene og på den måten unngås en kraftig og ukontrollert vekst i pensjonskostnadene nær pensjonsalder.

I motsetning til ytelsesordninger, er pensjonsytelsene avhengig av kapitalavkastningen underveis. Det er derfor en større usikkerhet knyttet til hva faktisk pensjon vil bli. Usikkerheten reduseres jo kortere tid til pensjonsalderen en kommer. Fokus på pensjonsytelsene er mindre for de unge.

4.3 Hovedelementer

I en innskuddsordning etableres en konto for hvert enkelt medlem. Innskuddene på denne konto skjer i forbindelse med den månedlige lønnsutbetalingen. Rederienes rolle er i prinsippet å sørge for at innbetalingen til kontoen skjer i rett tid.

Avkastningen i sin helhet tilføres den enkeltes pensjonskonto. Midlene anvendes ved pensjonsalderen til månedlig pensjonsutbetaling. Dersom den ansatte velger å stå i tjeneste utover pensjonsalderen, kan pensjonsutbetalingen utsettes.

Midlene kan plasseres på kontoen og midlene forvaltes av en stiftelse. Alternativt kan det opprettes verdipapirfond for den enkelte. Den enkelte har da mulighet for å styre investeringene i henhold til egen risikovillighet og etter hvor lang tid det er til midlene skal utbetales. Generelt anbefales det at en større del av midlene plasseres i aksjer enn det som til nå har vært vanlig i pensjonsforsikring. Andelen aksjer bør samtidig reduseres nærmere pensjonsalderen.

Når det etableres en stiftelse vil aktivafordelingen, dvs. investering i ulike aktivaklasser bestemmes av stiftelsens styre. Andelen aksjer er avgjørende for hvor høy den langsiktige avkastningen blir. Andelen bør settes betydelig over den aksjeandel livsselskapene i dag har, siden stiftelsen eller fondet ikke har noen rentegaranti.

Det bør være anledning til frivillige spareinnskudd til kontoen. Dersom kontoen ved pensjonsalder er stor nok til å dekke mer enn 60% pensjonsnivå ift lønn, kan pensjonsutbetalingen f. eks foregå utover fylte 67 år.

4.4 Anvendelse av oppspart kapital ved pensjonsalderen

Ved pensjonsalderen starter utbetaling av pensjonsytelsene. I en innskuddsordning kan utbetalingen skje på 4 måter

- Engangsutbetaling
- Livrente utbetalt fra 60 til 67 år
- Annuitet utbetalt fra 60 til 67 år
- Kombinasjon av ovenstående

Ved dødsfall vil en livrente opphøre og kapitalen vil tilfalle 'fellesskapet'. Avkastning utover rentegarantien og kostnader anvendes i sin helhet til å øke pensjonsutbetalingen.

Ved en annuitet utbetales innestående på konto i rater fra pensjonsalder frem til opphørsalderen. Ved dødsfall tilfaller saldo på konto arvingene/dødsboet.

4.5 Overskudd i innskuddsordninger

Overskuddsbegrepet har ingen mening i innskuddsordninger. Renteavkastningen i en innskuddsordning behandles forskjellig i forhold til en ytelsesordning. Innskuddsordning defineres ved at arbeidsgiver forpliktelser seg til å innbetale ett definert innskudd. Innskuddet forvaltes etter gitte bestemmelser, og pensjonsytelsen til den enkelte avhenger av avkastningen i spareperioden. Reduseres avkastningen ved at deler av denne tilfaller arbeidsgiveren, reduseres ytelsen og vice versa. Siden arbeidstakeren bærer risiko for negativ avkastning, er det unaturlig at deler av avkastningen skal tilfalle arbeidsgiver. I en innskuddsordning bør derfor avkastningen i sin helhet tilfalle den ansatte.

4.6 Livsgevinst eller dødelighetsarv

I kollektiv pensjonsforsikring har det vært vanlig at oppsamlede fondsmidler har vært å betrakte som en reserve avsatt til fremtidige pensjonsutbetalinger. Ved dødsfall har denne reserven ikke tilfalt de etterlatte/dødsbo, men forsikringsfellesskapet og fordelt videre tilbake til de gjenlevende i fellesskapet. Dette kalles livsgevinst, de som overlever får en gevinst eller bonus fra de som døde.

Effekten av livsgevinst i forhold til et system der oppspart kapital tilfaller etterlatte/dødsbo, er lavere premieinnbetaling for å oppnå samme pensjonsytelse. Reduksjonen varierer i forhold til når premiebetalingen starter. Ved 30 års sparetid anslås gevinsten til 11%. I ytelsesbaserte pensjonssystemer vil 'sparingen' normalt være med livsgevinst, og følgelig reduseres premien i forhold til sparing uten livsgevinst. Dette forutsetter at dødeligheten for sjøfolk følger dødeligheten for yrkesaktive på land. Er den faktisk dødeligheten høyere, reduseres premien ytterligere når ordningen er en egen juridisk enhet.

I innskuddsbaserte ordninger, er det mest naturlig at sparingen skjer uten livsgevinst. Dette vil si at den oppsparte kapitalen tilfaller de etterlatte ved dødsfall. Dersom sparingen har som mål å gi den enkelte sjømann omlag 60% av lønn i pensjonsytelse fra 60 til 67 år, vil sparekapitalen ved pensjonsalder være omlag 4 ganger årslønn.

Tabell 3.2: Kapitalutvikling ved oppsparing

Alder	Oppspart kapital i % av lønn
30	36%
40	115%
50	225%
60	379%

Forutsetning: Årlig sparing: 5,35%, avkastning 6,50%, lønnsvekst 3,0%

Sparing uten livsgevinst gir altså en betydelig dødsfallserstatning/arv i forhold til en ytelsesordning, og et utligningssystem, som må betraktes som et tilleggsgode for den enkelte. Det er imidlertid mulig at sparingen skjer med livsgevinst også i innskuddsordningen. En slik mulighet kan lettere gjennomføres dersom sparingen skjer på konto med felles forvaltning, og ikke sparing med forvaltning i individuelle verdipapirfond. Konsekvensene av en slik ordning er ett redusert innskudd på ca 10% for å oppnå samme ytelse for en 25 åring som arbeider i rederiet frem til pensjonsalderen.

5 Kort om ytelsesordninger

5.1 Definisjon

I en ytelsesordning forplikter bedriften seg til å yte pensjoner av en nærmere angitt størrelse. Normalt vil lønnen ved eller like før pensjonering og tjenestetid, være med å bestemme pensjonens størrelse.

Premieinnbetalingen til en fondsbasert pensjonsordning har som formål å sikre de definerte ytelser og baseres på forutsetninger om rente, dødelighet/uførhet og administrative kostnader. Premien øker dersom det antas en lav rente (grunnlagsrente)

5.2 Fordel og ulempe med ytelsesordninger

Ytelsesordninger kjennetegnes ved at ytelsen i forhold til sluttlønn er fastsatt og definert så lenge ansettelsesforholdet mellom den ansatte og bedriften opprettholdes og så lenge bedriften betaler premien til forsikringsselskapet. Dette gir den ansatte en mulighet til å planlegge privatøkonomien som pensjonist. For de ansatte som forventer å forbli i bedriften frem til pensjonsalderen, gir ytelsesbaserte ordninger en god trygghet for pensjonisttilværelsen.

Ved fratreddelse eller premieopphør etableres individuelle kontrakter. Overskuddet på disse tilfaller den enkelte og benyttes til å regulere pensjonstyrelsene. Imidlertid må avkastningen i selskapet overstige grunnlagsrenten og administrasjonskostnadene for at ytelsene kan reguleres. Det gis ingen garanti for at reguleringen på sikt kan sikre realverdien av fripoliser.

Kostnadene med ytelsesordninger uforutsigbare. Premien er voksende jo nærmere pensjonsalderen man kommer. Dette kan gi bedriften overraskelser dersom lønnsveksten er sterk, men dette har vært mindre aktuelt i de siste årene, med relativ høy avkastning og lav lønnsvekst/inflasjon. På 70- og 80 tallet, var dette imidlertid et større problem.

Virkninger og konsekvenser av å etablere en ytelsesordning er:

- Oppspart kapital tilfaller fellesskapet, ikke de etterlatte.
- Det må bygges opp administrasjonsreserver for de medlemmene som fratrær.
- Ytelsesordninger er lite tilpasset det arbeidsmønsteret sjøfolk har med hyppige fra- og gjeninntredelser.
- Færre står i tjeneste til pensjonsalder enn mange landbaserte yrkesgrupper.
- Det må lages en særskilt bestemmelse om at reservene ved fripolisene overføres kollektivordning ved gjeninntreden.
- Kostnadene for arbeidsgiverne, og arbeidstakerne når disse delfinansiering premiebetalingen, er uforutsigbare og voksende mot pensjonsalderen.

6 Konsekvensberegninger

6.1 Forutsetninger

I alle beregningene benyttes følgende grunnleggende forutsetninger

- Lønnsvekst 3,0%
- Inflasjon 2,5%
- Risikofri rente 4,0%
- Meravkastning aksjer 5,5%
- Meravkastning obligasjoner 2,0%
- Kostnader aksjefond 0,8% (individuell profil)
- Kostnader obligasjon/pengemarkedsfond 0,5% (individuell profil)

6.2 Plassering av pensjonsmidlene

Arbeidsgiver betaler innskudd inn på arbeidstakers konto i pensjonsordningen. Midlene forvaltes felles for alle medlemmene i ordningen. Det foretas ikke individuell plassering og tilpasning av investeringspolicy i forhold til den enkeltes alder.

Avkastningen på midlene er avhengig av andelen av kapitalen som plasseres i aksjer. En høyere andel i aksjer vil gi en høyere forventet avkastning på sikt. Til gjengjeld vil avkastningen variere over tid.

Livsselskapet er i dag underlagt spesielle begrensinger på andelen av balansen som kan plasseres i aksjer. Det er i tillegg pålagt særlige krav om tilleggsavsetning mv. for å sikre at avkastningen til kundenes midler ikke faller under den garanterte minsterenten. Denne type begrensing er ikke aktuell dersom det opprettes en innskuddsordning. Pensjonskassen eller stiftelsens styre står friere til å velge aktivaallokering. Siktemålet må være en høyest mulig avkastning, men der variasjonen i avkastningen hvert år bør være minst mulig. Allokeringen bør følgelig styres slik at sannsynligheten for negativ avkastning er minimal.

Tabell 3.3:

Risikofri rente 4%	Avkastning	Ulik risikoprofil – felles forvaltning ¹		Individuelt tilpasset
		Lav	Middels	
Aktivaklasse				Nedtrapping siste 5 år
Aksjer	9,5%	20%	40%	100%-0%
Pengemarked	4,0%	10%	10%	0-100%
Obligasjoner	5,0%	70%	50%	0%
Kostnader		0,2%	0,2%	0,5% -0,8%
Netto avkastning p.a		5,60%	6,50%	8,7%-3,5%

¹⁾ Eksempler på ulike risikoprofiler med ulik andel av aksjer og obligasjoner, her kalt lav og middels risikoprofil. Med grunnlagsrente på 3% og en andel i aksjer på 40% kreves en betydelig bufferkapital.

Med ulike investeringsalternativer, får vi følgende prognoser av ytelsene når sparingen starter ved alder 25 år og lønnsvekst lik 3,0%

Tabell 3.4:

Innskudd	Investeringsprofil	Fratredelse			
		35 år	45 år	55 år	60 år
5,35	Lav aksjeandel	20 %	35 %	46 %	50 %
	Middels aksjeandel	26 %	43 %	55 %	60 %
	Individuell offensiv profil	39 %	59 %	71 %	75 %

Den årlige nettoavkastningen for de tre investeringsalternativene er henholdsvis 5,6%, 6,5% og nedtappende fra 8,7% til 3,5%.

Tabell 3.4 viser betydningen av en riktig tilpasset investeringspolicy. En individuell – og offensiv – investeringsprofil vil gi en merytelse i forhold en profil med 40% aksjeandel som tilsvarer 15 års ansettelse

6.3 Sammenligning av pensjon i ytelsesordning og innskuddsordning

Ved ansettelse som 25-åring og sparing i 35 år vil et innskudd på 5,35% av lønn gi en ytelse over 7 år fra fylte 60 år på omlag 60% av stipulert lønn ved pensjonssalder.

I tabell 3.5 ser vi en oversikt over antatt årlig ytelse i prosent av antatt sluttlønn under ulike scenarier for fartstid (tjenestetid). Årlige innskudd er 5,35 % av lønn i alle tilfellene for innskuddsordningene, mens de årlige premiene for de enkelte medlemmene i en ytelsesordning vil variere fra 3% til 20%.

Tabell 3.5:

Scenarium A inntredelse ved 25 år	Fratredelsesår		
	40	50	60
Pensjon i innskuddsordning	36%	50%	60%
Pensjon i ytelseordning	23%	41%	60%
Scenarium B inntredelse ved 35 år	Fratredelsesår		
	40	50	60
Pensjon i innskuddsordning	11%	25%	36%
Pensjon i ytelseordning	8%	25%	43%
Scenarium C inntredelse ved 45 år	Fratredelsesår		
	-	50	60
Pensjon i innskuddsordning		8%	18%
Pensjon i ytelseordning		8%	26%

Tabell 3.5 viser at under rimelige antakelser om inntreden og fartstid (fratredelse) vil en innskuddsordning gi bedre ytelser for den ansatte enn ytelse-

sordninger. Imidlertid vil man i de tilfeller sparetiden er kort frem til pensjonsalder ha en høyere pensjonsytelse i ytelsesordningene. Dette skyldes at premien i ytelsesordningene øker kraftig nær pensjonsalderen.

For at den ansatte ikke skal tape med innskuddsordningen, er det mulig å innføre en viss aldersdifferensiering ved at innskuddet for ansatte over 50 år økes fra 5,35% til 7,85%. Slike differensieringer er vanlig i de land som har innført innskuddsordninger. I dette tilfellet vil dette gi 5% ekstra pensjonsytelser. Et annet alternativ er å øke innskuddene, men stoppe innbetalingen når 30 års innbetaling er foretatt. Dette vil på kort sikt øke de totale innbetalingene, men over tid vil dette bli utjevnet. En slik løsning vil kompensere for redusert ytelse for de som kommer inn i ordningen i høy alder.

6.4 Kostnader ved en innskuddsordning

Med 5,35% i innskudd, vil de årlige kostnadene beløpe seg til omtrent 350 millioner kroner for hele pensjonsordningen (ikke inkludert fiske og fangst). Dette anslaget sier ikke noe om fordelingen av kostnader mellom arbeidsgiver og arbeidstaker.

6.5 Følsomhetsanalyse

Beregningen av pensjonsytelsen i forhold til sluttlønn er avhengig av de forutsetningene som gjøres. Endringer i disse vil gi endret nivå på pensjonsutbetalingene.

Tabell 3.6:

Parameter	Forutsatt	Pensjons- ytelse	Effekt av 1% nedgang	Effekt av 1% økning
Renteavkastning ved moderat risiko-profil	6,5%	60,0%	-10,7%	+13,7%
Lønnsvekst	+3,0%	60,0%	+13,7%	-10,8%
Redusert aksjeavkastning ift risikofri rente (ind.profil)	+9,5%	78,7%	-12,8%	+13,4%

Følsomheten av valg av parametre tilsier at innskuddsprosenten for å oppnå en gitt pensjons-utbetaling bør settes på bakgrunn av rimelig konservative parametre. Vi har i beregningene antatt at årlige innskudd er 5,35% av lønn.

6.6 Oppsummering

I dette kapitlet er det vist at ytelsene i en innskuddsbasert ordning vil bli høyere enn i en ytelsesordning dersom kostnadsnivået er det samme. Dette gjelder personer med normalt ansettelsesforløp (30 års ansettelse fra 20 år). For personer som ansettes i høy alder, vil ytelsene i innskuddsordningen kunne bli lavere. Dette kan kompenseres ved ekstrainskudd for personer over 50 år.

Storebrand anbefaler på denne bakgrunn at innskuddsprosenten settes lik 5,35% av lønn inntil 12 ganger årslønn.

7 Utkast til pensjonsavtale i en innskuddsordning

7.1 Innledning

I en innskuddsbasert pensjonsordning er innskuddet den kjente størrelsen, mens pensjonsutbetalingen blir et resultat av betalte innskudd og den avkastning som er generert på den innskutte kapital.

Dersom medlemmet dør før pensjonsalder, vil den oppsparte kapital tilfalle dødsboet (arvingene) eller den kan tilbakeføres til de andre medlemmene i ordningen (dødelighetsarv/livsgevinst). Vi forutsetter i denne ordningen at kapitalen tilbakeføres til det avdøde medlemmets dødsbo.

Det foreslås videre at en slik innskuddsbasert ordning er felles for alle sjøfolk og rederier, slik at en medlemsoversikt er registrert på et sted og at sjøfolk og rederier kun har et sted å forholde seg til. Det vil igjen innebære at det enkelte medlem alltid vil ha samme pensjonskonto.

En egen pensjonskasse anses derfor som den mest hensiktsmessige formen for organisering av en slik ordning.

7.2 Omfang

Det ligger ikke i mandatet å endre omfangsbestemmelsen for hvem som skal være medlemmer av en pensjonsordning for sjøfolk. Derfor er det ikke gjort endringer i disse bestemmelsene.

7.3 Innskudd

3.7.3.1 Innskuddsgrunnlag

Inntektsgrunnlaget for fastsettelse av innskudd til pensjonsordningen er lønn inkludert faste tillegg. Variable tillegg, samt tillegg som ikke er skattepliktige, ses det bort fra.

Inntektsgrunnlaget maksimeres til 12 ganger folketrygdens grunnbeløp.

Det er naturlig å maksimere pensjonsgrunnlaget, slik at det er i tråd med pensjonsopptjening i folketrygden og andre tjenestepensjonsordninger.

3.7.3.2 Arbeidsgivers innskudd

Arbeidsgiver innbetaler innskudd til pensjonsordningen hver måned i forbindelse med lønnsutbetaling. Innskuddet skal utgjøre 5,35% av innskuddsgrunnlaget.

Det er viktig at midlene blir raskt innbetalt til den instansen som skal forvalte midlene, slik at de kommer raskt til forrentning. Det er derfor naturlig å overføre midlene samtidig som lønnen utbetales.

7.4 Arbeidstakers innskudd

Arbeidstaker innbetaler 1,78% av innskuddsgrunnlaget til pensjonsordningen. Arbeidsgiver trekker innskuddet i arbeidstakers lønn som igjen overfører det til pensjonsordningen.

Vi har valgt å benytte det enkelte medlems lønn som grunnlag for å bestemme innskuddet til pensjonsordningen. Dette gjelder både arbeidstaker og arbeidsgivers innskudd.

Det er i for seg ikke noe i veien for å benytte andre kriterier for fastsettelse av innskudd: F.eks % av grunnbeløpet, skille mellom underordnet og overordnet slik det er i dag eller benytte andre faste satser.

Å skille mellom overordnet og underordnet, er ikke i tråd med tjenstepensjonsreglene i dag og vil neppe bli det i fremtiden heller. En fast prosent av lønn lett å forholde seg til både for arbeidsgiver og arbeidstaker og følger da også den enkeltes inntektsutvikling.

7.5 Frivillig innskudd

Arbeidsgiver eller arbeidstaker kan innbetale et tilleggsinnskudd til pensjonsordningen. Et slikt tilleggsinnskudd må ikke ses på som forskudd på innbetaling etter bestemmelsene ovenfor.

Det bør åpnes for mulighet til frivillige innskudd både fra arbeidsgiver og arbeidstaker som ønsker å sikre større pensjoner. Det kan være en fordel både for den ansatte og arbeidsgiver å kun ha en pensjonskonto å forholde seg til dersom det skal sikres tillegg til denne pensjonen.

7.6 Arbeidstakers konto

De innskutte midlene til pensjonsordningen blir avsatt på konto for den enkelte arbeidstaker. Arbeidstaker skal årlig ha en oversikt som viser den enkeltes saldo, innskudd og avkastning på pensjonsmidlene.

Arbeidsgiver eller arbeidstaker kan ikke kreve tilbakebetaling av obligatorisk innskudd til pensjonsordningen. Frivillig innskudd av arbeidstaker kan derimot tilbakeføres.

Det kan gis større individuell frihet med tanke på plassering av pensjonsmidlene, men vi har valgt å legge opp til felles forvaltning av pensjonsmidlene.

En kan tenke seg løsninger der den enkelte velger helt fritt velger investeringsportefølje, eller en kan tenke seg at den enkelte blir gitt ulike investeringsalternativer.

Av hensyn til sikkerhet for den enkeltes pensjonsstørrelse, bør midlene investeres felles der den enkelte har en relativ andel av fellesskapet. Medlemmet kan også gis alternativer å velge mellom. Full investeringsfrihet krever kompetanse. Ikke alle ønsker slik frihet. Ordningen bør av hensyn til trygghet for den enkelte ha retningslinjer for investeringsvalg, dersom valgmulighetene skal individualiseres. I en eventuell startfase bør ordningen investeres felles, mens en kan åpne for større frihet etter hvert.

7.7 Forvaltning av midler

Pensjonsordningen skal forvalte pensjonsmidlene i henhold til det regelverk som er gitt for livsforsikringsselskaper om forvaltning av pensjonsmidler.

Pensjonsordningens midler blir forvaltet under ett, mens det enkelte medlem har en pensjonskonto som er medlemmets andel av midlene.

Investeringsfriheten kan muligens være større i denne type ordning fordi det ikke ligger en garantert rente i ordningen. Den enkelte står selv risiko for lav avkastning på midlene.

7.8 Pensjonsutbetalinger

3.7.8.1 Pensjonsalder

Pensjonsalderen i pensjonsordningen er 60 år. Pensjonsalderen kan heves dersom den enkelte medlem ønsker det.

Pensjonen skal minst utbetales til og med den måned den enkelte sjømann fyller 67 år.

Det er intet i veien for at sjømannen kan velge å utsette pensjonsutbetaling til etter fylte 67 år. Dersom medlemmet ønsker en livsvarig pensjon, bør valget skje et visst antall år før uttak av pensjon. Dette er for å forhindre spekulasjoner rundt levetid som kan føre til uheldig risikoseleksjon for pensjonsordningen.

3.7.8.2 Utbetaling

Alternativ 1

Den oppsparte kapital blir ved pensjonsalder omregnet til en livrente som utbetales fra pensjonsalder til og med måneden etter fylte 67 år. Utbetalingen skjer månedlig.

Pensjonen reguleres hvert års 1. mai med virkning fra 1. januar. Reguleringen tilsvare avkastningen på pensjonsmidlene for året før.

Dersom alderspensjonisten dør før fylte 67 år, vil gjenværende premiere-serve for den enkelte bli tilbakeført til begunstigede (FAL Kapittel 15).

Alternativ 2

Den oppsparte kapital blir ved pensjonsalder omregnet til en annuitet som utbetales fra pensjonsalder til og med måneden etter fylte 67 år. Utbetalingen skjer månedlig.

Pensjonen reguleres hvert års 1. mai med virkning fra 1. januar. Reguleringen tilsvare avkastningen på pensjonsmidlene året før.

Dersom pensjonisten dør før fylte 67 år, blir resterende beløp på saldoen overført til dødsboet som arv.

I en livrente vil forsikringsavtaleloven's (FAL) bestemmelser om begunstigelse være gjeldende. Det enkelte medlem vil da være forsikringstaker og kan begunstige den de ønsker til å eventuelt motta tilbakebetalingen av oppspart pensjonskapital(premiere-serve). Hvis den enkelte ikke har oppnevnt begunstiget vil FAL være gjeldende.

Dersom pensjonsutbetalingen er en annuitet, vil kapitalen på kontoen tilfalle dødsboet som arv.

En kan også tenke seg at pensjonene skal reguleres etter gitte bestemmelser f. eks. G-regulering. Det vil bryte mot prinsippet i en innskuddsbasert ordning, fordi arbeidsgiver da forutsettes å skyte inn beløp etter pensjonsalder. Kostnadene vil da ikke være forutsigbare. Dette taler for at pensjonsreguleringen må skje i samsvar den avkastning som pensjonsmidlene har fått.

7.9 Fratreden

Dersom medlemmet slutter i tjeneste ombord på et skip som er omfattet av ordningen, har medlemmet fortsatt eiendomsrett til sin pensjonskonto. Midlene på kontoen skal anvendes til pensjonsformål og kommer ikke til utbetaling før pensjonsalderen etter denne avtalen.

Dersom medlemmet igjen blir ansatt ombord på et skip som omfattes av ordningen, fortsettes innbetaling av innskudd til medlemmets konto.

Den enkelte slipper da å ha flere ulike konti dersom han skifter arbeidsgivere i løpet av livet, men kan ha all sjømannspensjon samlet ett sted.

7.10 Kostnader

Kostnader for pensjonsordningen blir dekket av innskuddet til ordningen. Kostnader knyttet til forvaltning av midler dekkes av avkastningen på pensjonsmidlene.

I praksis betyr dette at kostnadene vedrørende vedlikehold av ordningen, inkasso, kontoføring blir fratrukket som en fast sats av innskuddet, mens kostnadene knyttet til forvaltning av midlene blir trukket av avkastningen det enkelte år, slik det er vanlig i verdipapirfond.

7.11 Bindingstid / pantsettelse

Bindingstid på innskutte midler antas å bli diskutert i forbindelse med vurdering av regulering av innskuddsordninger i forhold til skatteregler. Det samme gjelder pantsettelser. Disse spørsmål tas derfor ikke opp her.

UNDERVEDLEGG 1

1 Juridisk konstellasjon

1.1 Innledning

I dette kapitlet beskrives fire ulike juridiske konstellasjoner av en privatisert sjømannstrygd. Vi tenker oss at ordningen kan administreres gjennom et eller flere forsikringsselskap eller gjennom en pensjonskasse. I tillegg kan arbeidsgiverne (rederiene) ha ulike roller. En pensjonsordning med fondsoppbygning kan være ytelses- eller innskuddsbasert.

Når det inngås en pensjonsavtale mellom arbeidsgiver og ansatte, oppstår en pensjonsforpliktelse. Pensjonsforpliktelsen kan blant annet dekkes «over drift» (slik som pensjonstrygden for sjømenn i dag) uten fondsoppbygning. Midlene kan sikres fra øvrige driftsmidler ved å etablere en pensjonsordning med fondsoppbygning i et forsikringsselskap eller en pensjonskasse.

1.2 Pensjonsordningen forvaltes i et forsikringsselskap

- Et forsikringsselskap kan administrere hele pensjonsordningen. Forsikringsselskapets oppgaver vil omfatte beregning og innkreving av premier/innskudd, løpende oppdatering av medlemsbestanden, beregning og utbetaling av pensjoner samt forvaltning av pensjonsordningens midler.
- En pensjonsordning i et forsikringsselskap vil normalt være fondsbasert. Kunden (bedriften) innbetaler premier/innskudd, og disse pensjonsmidlene forvaltes av forsikringsselskapet. I en ytelsesbasert ordning gis det en avkastningsgaranti på pensjonsmidlene. I dag er rentegarantien 3%, og avkastning utover dette vil blant annet tilbakeføres til bedriften.

1.3 Pensjonsordningen forvaltes i en pensjonskasse

- En pensjonskasse er en egen regnskapsførende, juridisk enhet med de samme administrative oppgavene som et forsikringsselskap. Pensjonskas-

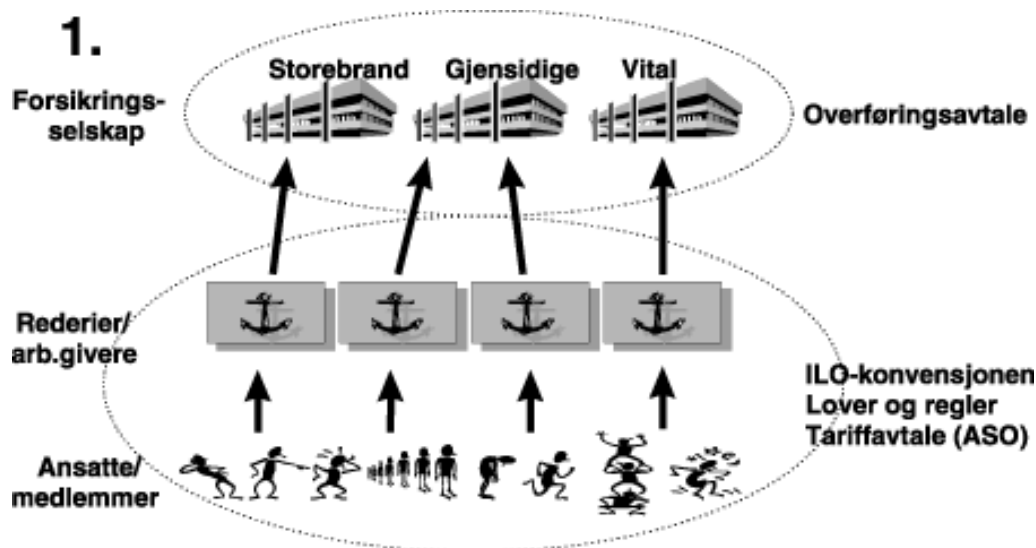
- sen kan betraktes som et eget pensjonsforsikringsselskap.
- Pensjonskassen skal ha et eget styre, en daglig leder og ansvarshavende aktuar. I tillegg er det påkrevet med en administrasjon som ivaretar de sentrale oppgavene som innkreving av premier/innskudd, pensjonsutbetalinger, regnskap og investeringer. Det er vanlig at en pensjonskasse kjøper en eller flere tjenester hos ulike aktører i markedet.
 - De som er tilsluttet ordningen har fått en pensjonsrettighet (i form av et definert innskudd eller ytelse). Hvordan pensjonskapitalen forvaltes og hva slags avkastning som kommer medlemmene til gode, avhenger av investeringspolicy, hvilken avkastning de ulike aktivaklassene gir og hva slags pensjonsplan som er valgt (innskudds- eller ytelsesordning).

En pensjonsordning i en pensjonskasse vil være fondsbasert på samme måte som for et forsikringsselskap.

Det finnes alternative pensjonsavtaler der den ene parten er reder eller ansatte og den andre er forsikringsselskap eller pensjonskasse.

1.4 Pensjonsavtaler mellom rederier og forsikringsselskap

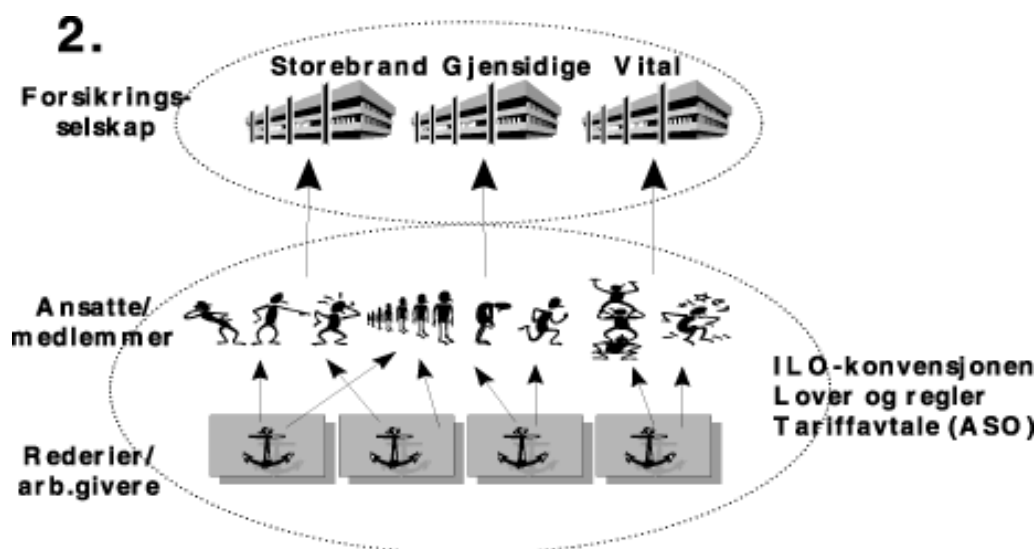
En tradisjonell løsning vil være å opprette pensjonsavtaler mellom forsikringsselskapene og rederiene på samme måte som de private tjenstepensjonsordningene i dag. Rederiene pålegges å opprette avtalene gjennom lovverket, og det stilles visse minimumskrav til ordningen.

Figur 3.3

Arbeidsgiverne (rederiene) betaler avtalte innskudd/premier inn i ordningen. Deler av overskudd på rente, administrasjon og risiko fordeles tilbake til rederiene etter eksisterende delingsmodeller i de ulike selskapene. Dersom det foreligger garanterte krav om ytelser, vil arbeidsgiverne stå ansvarlig for dette.

Forsikringsselskapene oppretter en overføringsavtale for å sikre at de red-
eriansatte ikke taper på å bytte arbeidsgiver (og dermed muligens også for-
sikringsselskap).

Figur 3.4

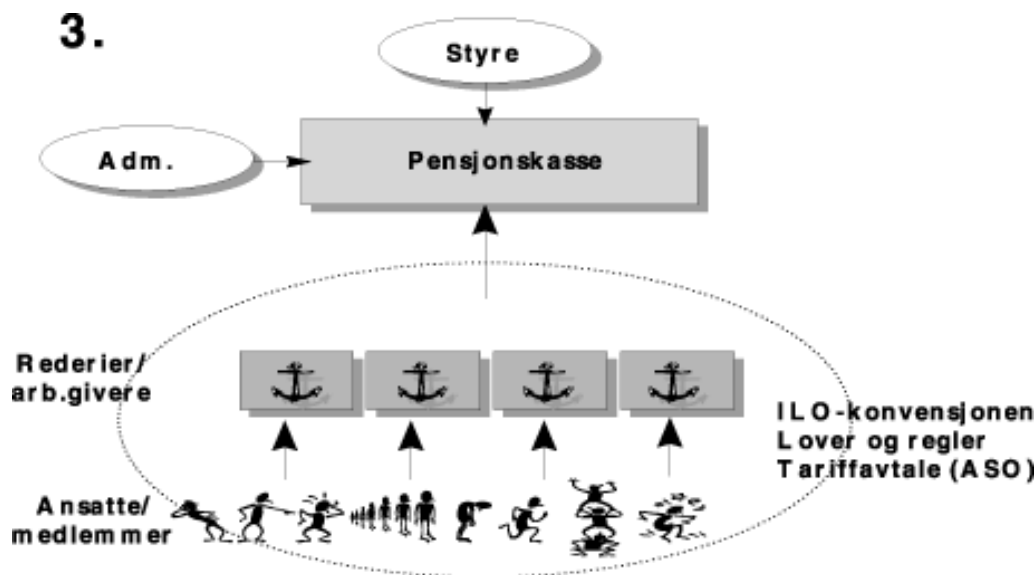
1.5 Pensjonsavtaler mellom ansatte og forsikringsselskap

De rederiansatte knytter seg hver og en til et forsikringsselskap og arbeidsgiv-
erne plikter å betale innskudd/premie til det aktuelle selskapet. Dersom den
ansatte bytter arbeidsgiver (rederi) beholder vedkommende likevel rettighet-
ene gjennom innbetaling av premie/ innskudd til det samme forsikringsselsk-
apet. Dette innebærer at rederiene gjennom sine ansatte vil knyttes til flere
ulike forsikringsselskap.

Det er ikke påkrevet med en overføringsavtale mellom forsikringsselskap-
ene siden de ansatte nå stort sett vil være knyttet til det samme forsikringssel-
skapet gjennom hele den yrkesaktive karrieren.

1.6 Pensjonsavtale mellom rederi og en pensjonskasse

Det opprettes en felles pensjonskasse med et styre og en administrasjon for
alle rederiene. Styret kan for eksempel settes sammen av representanter for
de ansatte, rederiene og det offentlige. Daglig ledelse, regnskap, forvaltning,
pensjonsadministrasjon og aktuarberegninger er funksjoner og oppgaver som
tilhører den administrative siden av pensjonskassen.

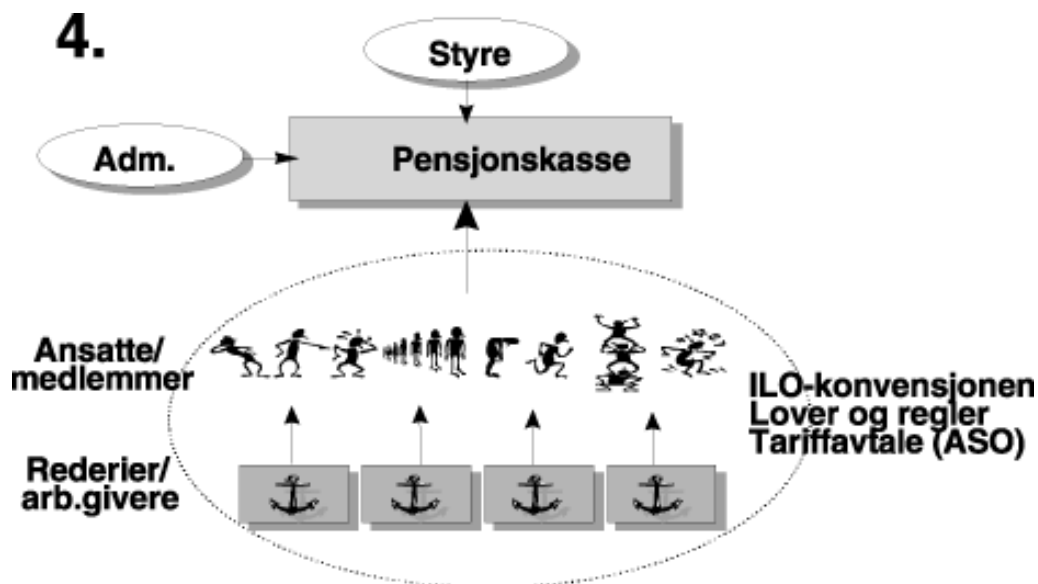
Figur 3.5

Innskudd og premier beregnes forsikringsmessig i forhold til pensjonsavtalen. Pensjonskassens overskudd på rente, administrasjon og risiko vil tilbakeføres til rederiene. Dersom det foreligger garanterte krav om ytelser, vil arbeidsgiverne stå ansvarlig for dette.

1.7 Pensjonsavtale mellom ansatte og en pensjonskasse

Det opprettes individuelle avtaler mellom en felles pensjonskasse og hver av de ansatte.

Pensjonskassens overskudd på rente, administrasjon og risiko kommer de ansatte til gode. Med en ytelsesbasert pensjonsavtale vil de ansatte stå en større risiko innenfor denne organiseringen enn når arbeidsgiver knyttes direkte til en pensjonskasse. Rederiene er med på å finansiere ordningen gjennom innbetaling av avtalt premie/innskudd for de ansatte. Men arbeidsgiverne har forøvrig ingen forpliktelser eller garantiansvar når det gjelder nivå på trygdeytelsene.

Figur 3.6

Den ansattes ytelse vil normalt variere i forhold til avkastning, men det kan også i en slik organisering også være en ytelsesgaranti i henhold til en pensjonsavtale, ved at det etableres en avtale som sikrer den ansatte en definert ytelse. Overskuddet tilfaller den ansatte, men bidrar til å redusere premieinnbetalingen fra rederiet. Uansett hvilken juridisk konstellasjon som velges, kan pensjonsavtalen baseres på en såkalt ytelses- eller innskuddsbasert pensjonsordning selv om alternativene 2 og 4 er mer tilpasset en innskuddsordning.

1.8 Sårbarhet

En egen organisasjon som har ansvaret for en pensjonsordning (pensjonskasse), vil ofte være sårbar fordi den er liten. Ved fravær (ferie, permisjon, sykdom) kan organisasjonen få vanskeligheter med å utføre de nødvendige arbeidsoppgaver fordi arbeidsoppgavene krever spesialister på fagområdet.

Pensjonsordningen/pensjonskassen kan hvis de ønsker det knytte seg til konsultantselskaper eller forsikringsselskaper og kjøpe sine tjenester der. Det innebærer at pensjonskassen/pensjonsordningen ikke blir så sårbar som når den alene har ansvaret for utførelse av alle arbeidsoppgaver. Dessuten vil pensjonsordningen da til en hver tid kunne kjøpe ekspertise uten å måtte bruke ressurser på å bygge den opp eller vedlikeholde den selv.

2. Ytelsesbasert pensjonsordninger

2.1 Hovedelementer

Dersom det velges en ytelsesbasert ordning, forutsettes at opptjeningen av pensjonsrettigheter skjer lineært, dvs. at pensjonsrettighetene er proporsjonal i forhold antatt tjenestetid frem til pensjonsalder og tjenestetid ved utmelding. Det antas også at det etableres en avtale mellom den enkelte reder (forsikring-

staker) og pensjonskassens. Ved ansettelse i rederiet, eventuelt etter 6 eller 12 måneders ansettelse, har den ansatte rett til medlemsskap i ordning.

Ved fratredelse etableres en individuell fripolise i pensjonskassen. Ved senere rett til medlemskap på fortsatt fartstid, innordnes rettigheter og reserve i det nye arbeidsforholdet.

Ytelsen kan knyttes til den enkeltes lønn. Dette gir en betydelig forbedring av behovstilpasningen av trygden for den enkelte. Samtidig vil ordningen bli noe mer komplisert. Nivået på ytelsen anbefales å være 60% av sluttlønn (lønn ved pensjonsalder). De underordnede har i dag en avtale som sikrer omlag 50%, mens de overordnede mottar etter dagens avtale langt lavere pensjonsytelser. Opptjeningstiden settes lik 35 år i henhold til den fremtidige Lov om TPES. Arbeidstakere som omfattes av ASO-ordningen har i dag et pensjonsnivå på omlag 60%.

2.2 Generelle problemstillinger knyttet til ytelsesordninger

I det skisserte opplegget vil rederiet ha den samme juridiske posisjon som en arbeidsgiver i tradisjonelle ordninger. I tillegg innebærer en ytelsesordning større krav til individuell premieberegning. Dette innebærer en klar utvidelse av det administrative og finansielle ansvar for rederiene i forhold til gjeldende ordning i dag, f.eks i forhold til

Tabell 3.7:

Overskuddstilbakeføring Overskuddet skal tilbakeføres til det enkelte rederi for anvendelse i pensjonsordningen

Kontoføring Det stilles krav til kontoføring for den enkelte avtale

Premiefond Det bør etableres et premiefond for hver enkelt reder

Selv om disse elementene er standard i private landbaserte ordninger, kan det diskuteres hvorvidt andre alternative løsninger for sjømannstrygden er mere hensiktsmessig, for rederier.

2.3 Om lineære ordninger

Ved lineære ordninger vil den ansatte opptjene sine pensjonsrettigheter proporsjonalt i forhold til tjenestetiden og antatt tjenestetid frem til pensjonsalderen. Hvis f.eks den ansatte innmeldes i ordningen i alder 25 år, og pensjonsalderen er 60 år, vil den ansatte etter 10 års tjenestetid ha opptjent en pensjonsrettighet på 10/35 år av antatt full pensjon. Skjer ansettelsen ved 20 år, vil pensjonsrettigheten etter 10 år være 10/40 av full pensjon.

Tabell 3.8: Opptjent pensjon ift. full pensjon

Ansatt år	Alder			
	30	40	50	60
20	10/40	20/40	30/40	40/40
25	5/35	15/35	25/35	35/35
30		10/35	20/35	30/35

Tabell 3.8: Opptjent pensjon ift. full pensjon

Ansatt år	Alder			
	30	40	50	60
40			10/35	20/35
50				10/35

Når kravet til fulle pensjonsrettigheter er 35 år, vil de som ansettes etter alder 25 år ikke opptjene full pensjon.

Premien i en lineær ordning vil bestå av to deler

- Premie for inndekking av årets opptjening av pensjonsytelsene.
- Engangspremie for inndekking av økning av historiske rettigheter.

Overskudd i ordningen anbefales anvendt til inndekking av engangspremien for økning av historiske pensjonsrettigheter.

2.4 Rettigheter ved fratredelse

Ved fratredelse vil den ansatte ha krav på en fripolise. I henhold til nye regler for TPES, vil retten til fripolise inntreffe etter 12 måneders ansettelse. Fripolisrettighetene er individuelle og de ansatte kan flytte fripolisene til det forsikringsselskapet de selv ønsker. Fripolisen vil normalt bli regulert i henhold til den avkastningen som oppnås utover grunnlagsrenten. De seneste årene er likevel ikke fripolisene regulert på grunn av oppbygging av administrasjonsreserver og tilleggsavsetninger.

2.5 Administrasjonsreserve krav i ytelsesordninger

2.5.1 Myndighetenes pålegg

Alle livsforsikringsselskaper er pålagt å ha en administrasjonsreserve. Administrasjonsreserven skal benyttes til å dekke selskapets kostnader til å administrere pensjonsordningen (i praksis vil dette si kostnader ved pensjonsutbetaling, kostnader ved vedlikehold av ordningen, fondsforvaltning m.m).

2.5.2 Krav til størrelsen på administrasjonsreserven

Kreditttilsynet har pålagt forsikringsselskapene å avsette en administrasjonsreserve som er stor nok til å dekke alle fremtidige kostnader for fripoliser i tillegg til kostnadene i forbindelse med pensjonsutbetaling på aktive forsikringskontrakter. Kostnader i forsikringen for aktive medlemmer belastes arbeidsgiver i forbindelse med premieinnbetaling etter fastsatte satser.

I praksis betyr dette at dersom en person meldes ut av pensjonsordningen, skal alle fremtidige kostnader ved vedlikehold av fripolisen være dekket av administrasjonsreserven. Desto yngre en person er, desto lengre tid skal fripolisen administreres – som igjen innebærer en relativt større avsetning til administrasjonsreserve.

Administrasjonskostnadene under pensjonsutbetalingstiden skal dekkes av den administrasjonsreserve som er avsatt for pensjonistene i ordningen.

2.6 Bufferkapital

Livsselskap og pensjonskasser er pålegges å ha bufferkapital for å sikre pensjonsrettigheter dersom finansmarkedene faller kraftig. Bufferkapitalen består av kursreserver, tilleggsavsetninger og egenkapital utover lovens minstekrav. Andelen som kan plasseres i aksjer vil være avhengig av bufferkapitalen størrelse. Bufferkapitalens størrelse vil bli beregnet utfra for stort fall i aksjer og renteøkning selskapet/pensjonskassen tåler før bufferkapitalen er brukt opp (stresstest). Det endelige regelverket for beregning av bufferkapitalen er ikke satt i kraft, men basert på foreløpige vurderinger kan dette anslås. Anta at selskapet/pensjonskassen skal tåle et fall i norske og utenlandske aksjer på hhv 30% og 20% og en renteøkning på norske og utenlandske obligasjoner på hhv 2% og 1% vil nødvendig bufferkapital utgjøre omlag 14% med 40% aksjeandel og ca 11% med 20% aksjeandel.

Tabell 3.9: Bufferkapital med ulik fordeling av aktivaklasser

Aktivaklasse	Stresstest (verdifall)	Andel	Krav til bufferkapita l	Andel	Krav til bufferkapita l
Aksjer Norge	30 %	20 %	6,0 %	10 %	3,0 %
Aksjer Utlandet	20 %	20 %	4,0 %	10 %	2,0 %
Pengemarkedet	0 %	10 %	0,0 %	10 %	0,0 %
Obligasjoner Norge	10 %	25 %	2,5 %	35 %	3,5 %
Obligasjoner Utlandet	5 %	25 %	1,3 %	35 %	1,8 %
		100 %	13,8 %	100 %	10,8 %

Med stresstest menes hvor stort fall i verdiene på de ulike aktivaklassene som skal tåles før bufferkapitalen er brukt. Fallet i verdien på obligasjonene er beregnet tilnærmet, basert på en antatt durasjon (løpetid) på 5 år.

I henhold til lov om forsikringsvirksomhet stilles det krav om minste egenkapital. Egenkapitalen skal være 8% av vektet forsikringsfond, der vektingen varierer i forhold til plasseringen risiko. Aksjer vektes f.eks 100%, mens plassering i statssertifikater vektes 0%. Eksempelvis har Storebrand (pr. 31.12.96) en egenkapital som utgjør ca 5% av forsikringsfondene.

Samlet vil en overgang til ytelsesbaserte ordninger gi et kapitalkrav på omlag 15% til 20% i forhold til forsikringsfond, avhengig av investeringsprofilen. Ved årlige innbetalinger på 400 millioner kroner, vil fondet i løpet av 10 år vokse til omlag 6 milliarder kroner og bufferkapitalen bygges opp til omlag 900 til 1.200 milliarder. Denne bygges opp ved å tilbakeholde overskudd eller innbetalinger. De første årene vil hele overskuddet benyttes til å bygge opp bufferkapital. I tillegg vil det være nødvendig å foreta ekstra innbetalinger for å bygge opp tilstrekkelig kapital. Ekstrainnbetalingene anslås til omlag 5%-10% av den årlige premieinnbetalingen de første 10 årene.

2.7 Overskudd i ytelsesbaserte pensjonsordninger

Overskudd eller underskudd dannes når faktisk avkastning, dødelighet og administrasjonskostnader avviker fra de forutsetninger som er lagt til grunn i premieberegningen. Når pensjonsordningen er fondsbasert, vil avkastningen

være av dominerende betydning for overskuddsdannelsen i pensjonstrygden for sjømenn.

I en fondsbasert og ytelsesbasert forsikringsordning antas en fremtidig renteavkastning som er til dels betydelig lavere enn det som faktisk kan forventes oppnådd på kort sikt. For å illustrere dette kan vi se på et eksempel.

Tabell 3.10: Premiereduksjon ved overskudd, 3% renteforutsetning

Avkastning	Fondets størrelse i forhold premie			
	1	2	5	10
4%	1%	2%	5%	10%
5%	2%	4%	10%	20%
6%	3%	6%	15%	30%
7%	4%	8%	20%	40%
8%	5%	10%	25%	50%

Anta at fondet er 10 ganger den årlige innbetalingen (premien). Anta at fondet er bygget opp med 3% renteforutsetning og årets avkastning er 8%. Overskuddet i ordningen blir da $(8\% - 3\%) \times \text{fond} = 5\% \times 10 \times \text{premien} = 50\%$ av premien. Den årlige innbetalingen kan derfor reduseres med 50%.

2.8 Anvendelse av overskudd i ytelsesordninger

2.8.1 Innledning

I de første årene vil hele overskuddet benyttes til å bygge opp egenkapital/bufferkapital. Når denne er bygget opp kan overskuddet anvendes innenfor 5 områder:

- Tilbakeføring årlig i form av redusert innbetaling.
- Tilbakeføring i form av styrket reserve som gir redusert fremtidig premie.
- Forsterke premiefond.
- Styrke soliditeten i ordningen(e).
- Regulering av pensjonsutbetaling.

Tilbakeføringen må ta hensyn til fordeling av innskudd mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Overskudd som oppstår på arbeidstakerens egne innskudd bør tilføres arbeidstakeren, enten i form av styrking av reserve (reduert fremtidig premie), eller redusert premieinnbetaling. Det anbefales generelt ikke å bygge opp store felles premiefond, idet rettighetene til premiefond kommer fremtidige arbeidstakere til gode, ikke de arbeidstakere som bidro til oppbygging av premiefondet.

Overskuddet på midler knyttet til pensjonister bør i sin helhet anvendes til pensjonsregulering. Årlig pensjonsregulering bør sikres ved at overskudd utover pensjonsreguleringen avsettes i eget pensjonsreguleringsfond. Det kan avtales at deler av overskudd for aktive kan øremerkes til pensjonsregulering.

Overskuddet de første årene vil måtte benyttes til å bygge opp administrasjonsreserver og bufferkapital.

Tabell 3.11: Eksempel på overskuddsdannelse i ytelsesordning

Eksempel 1	1993	1994	1995	1996
Inngående balanse	71.575	71.874	76.338	82.331
Utgående balanse	70.652	76.338	82.331	86.613
Premie	1.904	7.857	5.510	4.529
Finansinntekter	9.331	4.081	7.840	8.113
Overskudd	5.269	452	2.153	1.400
Overskudd i % av premie	277%	6%	39%	31%

Eksempel 2	1993	1994	1995	1996
Inngående balanse	265.048	346.208	384.406	411.668
Utgående balanse	346.208	384.406	411.668	435.976
Premie	75.670	46.462	65.785	36.313
Finansinntekter	43.355	20.378	27.851	24.762
Overskudd	24.521	4.632	11.699	8.630
Overskudd i % av premie	32 %	10 %	18 %	24 %

Som det fremgår av eksemplene som er vist i tabell 3.10, varierer overskuddet sterkt fra år til år, avhengig av avkastningen som oppnås på midlene.

2.8.2 Pensjonsregulering

For å sikre regulering av pensjoner uten ytterligere premieinnbetaling enn den premie som beregnes for opptjeningen av pensjonsrettigheter for de aktive, er det avgjørende at overskuddsdannelsen er tilstrekkelig for dette formålet. Samtidig bør ikke overskuddsdannelsen være så stor at det akkumuleres midler som den ansatte ikke får en andel i før pensjonsutbetalingene er opphørt.

Avgjørende for overskuddsdannelsen vil være grunnlagsrentens størrelse og avkastningen på pensjonsmidlene. Overskuddet kan enkelt defineres som *Avkastning – udekkede administrasjonskostnader – grunnlagsrente*

Med udekkede administrasjonskostnader menes kostnader som ikke dekkes av administrasjonsreserven (overforbruk). Ved lav grunnlagsrente vil overskuddet øke, mens en høyere grunnlagsrente vil redusere overskuddet.

Basert på en moderat investeringspolicy, bør en kunne basere vurderingen av grunnlagsrenten på en forventet langsiktig avkastning på omlag 6,5-7%. Inflasjonsnivået under denne forutsetningen antas å være omlag 2,5%. For at overskuddet skal være tilstrekkelig til å opprettholde realverdien av pensjonsutbetalingene bør grunnlagsrenten være med dette scenariet maksimalt 4%.

Dersom en legger til grunn en mer passiv investeringspolicy, reduseres den forventede langsiktige avkastning til omlag 6%, og grunnlagsrenten bør da reduseres til 3-3,5%. Når andelen av pensjonsutbetalinger øker i ordningen, bør investeringspolicyen legges om, slik at sannsynligheten for å oppnå minimumsrenten øker.

Imidlertid setter gjeldende regelverk fra Kredittilsynet grenser for grunnlagsrenten. I dag kan grunnlagsrenten for nye kontrakter settes maksi-

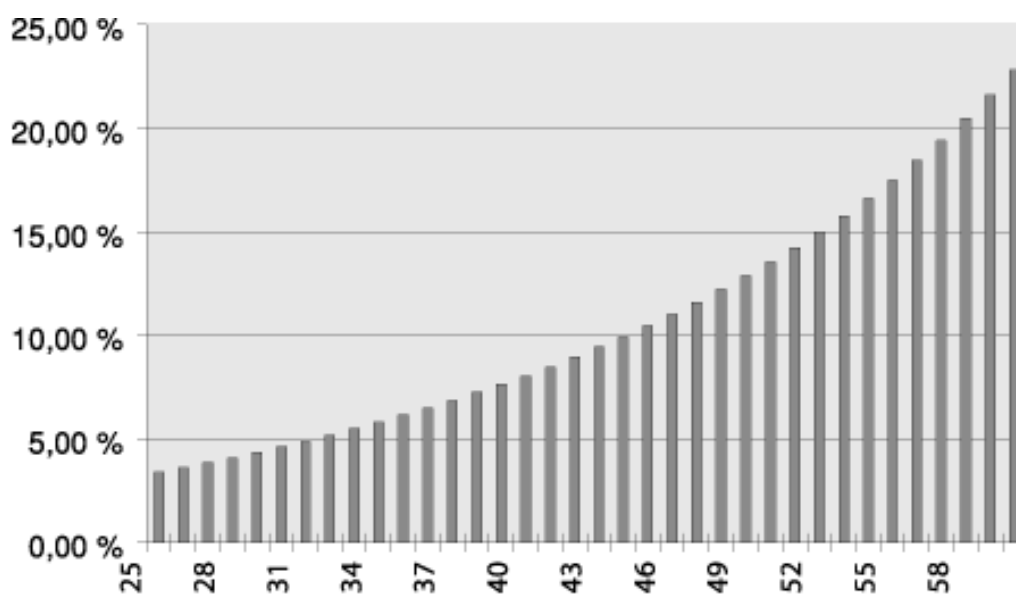
malt til 3%. Vår anbefaling er derfor å benytte grunnlagsrente er 3% både i pensjonsutbetalingstiden og oppsparingsperioden. De konsekvensberegningene som foretas vil baseres på dette.

2.8.3 Fripoliseregulering

Ved fratredelser opprettes en fripolise. Fripolisen sikrer den ansatte en pensjonsytelse tilsvarende opptjent pensjonsrettighet på fratredelsestidspunktet. Det antas at fripolisene sikres i fellesordningen. Regulering av de sikrede pensjonsytelser avtales for å sikre realverdien av pensjonene. Det anbefales at fripolisene reguleres ved å benytte overskuddet.

2.9 Konsekvensberegninger

Premieutvikling

Figur 3.7 Premieutvikling i % av lønn, ved inntreden i ordningen i alder 25 år og tjenestetid frem til pensjonsalder

Vi har lagt til grunn at opptjeningen skjer fra fylte 25 til 60 år. Premien vokser i ytelsesordning sterkt mot slutten av premiebetalingstiden. I "" i figur 3.7 har vi foretatt beregninger for en ordning med 60% ytelse og antatt en årlig lønnsvekst på 3,5%. Endres lønnsforutsetning vil premieøkningen endres. En sterkere lønnsvekst, vil forsterke premieveksten nær pensjonsalderen.

Bildet er imidlertid noe mer nyansert når en tar hensyn til overskuddsdannelsen. Dersom en antar en netto avkastning på 6% i oppsparingstiden, oppstår et overskudd som kan benyttes til å redusere de årlige premiebetalingene.

"" i Figur 3.8 illustrerer hvordan premien og innbetalingsbehovet utvikler seg over tid.

Figur 3.8 Figuren viser hvilket utslag renteoverskuddet gjør på premienivået. Her det antatt et renteoverskudd på 2,5% av pensjonsmidlene.

Premieberegning for ytelsesordninger

Oversikt over premie fordelt pr. lønnskategori, basert på materialet fra Sjømannstrygden pr. 1.1.98

- Pensjonsytelse 60%
- Pensjonsalder 60 år
- Utbetalingstid 7 år
- Grunnlagsrente 3,0%

Tabell 3.12:

Lønnskategori	Antall	lønn i 1.000	Premie
0 -100000	6.592	461.358	19.692
100000 – 150000	2.333	277.745	13.562
150000 – 200000	3.194	527.816	29.159
200000 – 250000	5.398	1.157.275	69.216
250000 – 300000	4.923	1.289.080	80.472
300000 – 350000	3.285	1.015.442	64.488
350000 – 400000	2.292	822.655	53.477
400000 – 450000	1.147	469.296	30.925

Tabell 3.12:

Lønnskategori	Antall	lønn i 1.000	Premie
> 450000	1.074	520.089	34.413
Sum	30.238	6.540.755	395.404

Termin 6/97 er ikke fullstendig registrert.

Inntektsopplysningene gjelder ikke for fiske/fangst. Disse antas å utgjøre om lag 8% av totalt antall som omfattes av sjømannstrygden.

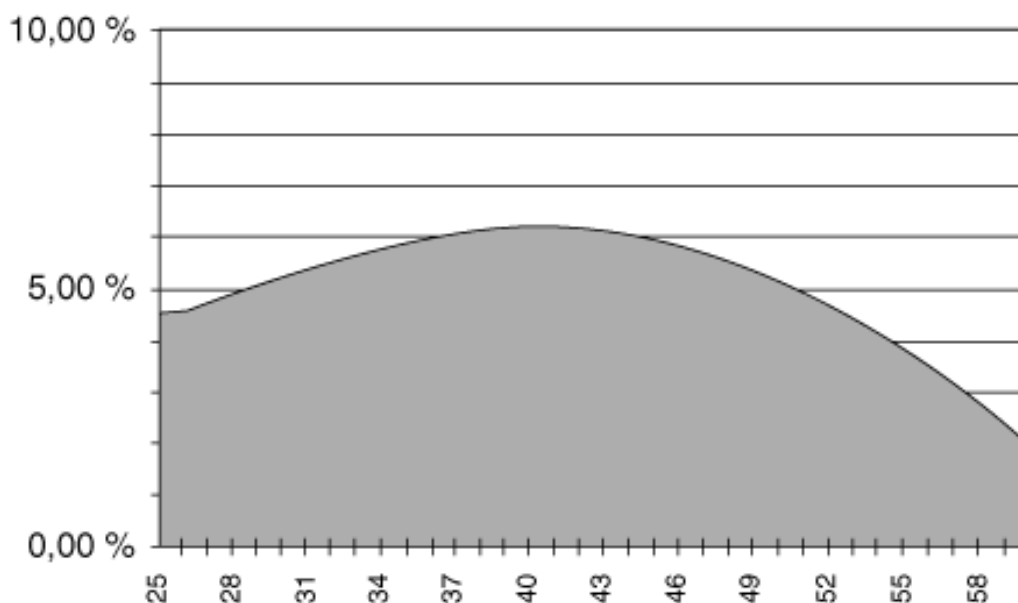
Premien beregnes til om lag 13.000 pr. ansatt i gjennomsnitt, eller 6% av den samlede lønnsinntekt i gruppen.

2.9.3 NRSP

Ved etablering av en ytelsesordning, vil det bli stilt krav om beregning av kostnader i henhold til Norsk Regnskapstandard for Pensjonsforpliktelser. Disse innebærer at pensjonskostnadene skal beregnes under realistiske antakelser om fremtidig renteavkastning, inflasjon/lønnsvekst og hensynta pensjonsreguleringsavtalen. Beregningen skal også hensynta forpliktelsene som oppstår i forbindelse med fratreddelse (fripoliser), og skal gi en bedre fordeling av kostnader over tid.

Vi har gjort en foreløpig vurdering av hvor mye forpliktelsene forventes å koste for ansatte i ulike aldre. På grunn av mangelfulle data knyttet til fratredeshyppigheter, har vi i denne vurderingen ikke tatt hensyn til disse.

"" i Figur 3.9 viser hvordan NRSP-kostnadene utvikler seg i løpet av ansettelsesperioden. De samme forutsetningene som i foregående kapittel er benyttet.

Figur 3.9 Beregningen av den netto NRSP-kostnaden er basert på en grunnlagsrente tilnærmet lik 5-3,5% = 1,5% og i henhold til regelverk beskrevet i «Implementerings-guide for regnskapsmessig behandling av pensjonskostnader».

Tabell 3.12 viser kontantverdien av de forpliktelsene en arbeidsgiver har overfor en arbeidstaker utfra ulike ansettelsesaldre. For en 25-åring er kontantverdien av fripoliseforpliktelsene i underkant av 282.000 kroner. Etter tabellen står alle forutsetningen listet opp.

Tabell 3.13: Kontantverdi av fulle forpliktelser (alderspensjon)

Inntredelsesalder	Kontantverdi	NRSP-kostnad i% av lønn
20	245.747	4,9 %
25	281.792	6,1 %
30	277.487	6,5 %
35	266.426	7,0 %
40	246.683	7,6 %
45	215.685	8,2 %
50	169.631	9,0 %
55	102.049	9,9 %
Snitt		6,6 %

Tabell 3.14:

Forutsetninger	
Lønn	250.000
Inflasjon	3,5 %
Ytelse	60 %
Disk.rente	5 %
Full opptjeningstid	35 år

På bakgrunn av dette og de oppgitte lønnsdata beregnes pensjonskostnadene for årets opptjening av pensjonistforpliktelsene, fordelt på lønnskategorier som vist i tabell 3.13.

Tabell 3.15:

Lønnskategori	Antall	lønn i 1.000	Kostnad
0 -100000	6.592	461.358	30.309
100000 – 150000	2.333	277.745	19.664
150000 – 200000	3.194	527.816	40.067
200000 – 250000	5.398	1.157.275	91.964
250000 – 300000	4.923	1.289.080	104.911
300000 – 350000	3.285	1.015.442	83.381
350000 – 400000	2.292	822.655	68.458
400000 – 450000	1.147	469.296	39.428
> 450000	1.074	520.089	43.769

Tabell 3.15:

Lønnskategori	Antall	lønn i 1.000	Kostnad
Sum	30.238	6.540.755	521.951

Kostnaden beregnes til omlag 14.500 pr. ansatt i gjennomsnitt, eller 7,6% av den samlede lønnsinntekt i gruppen. Kostnadene vil reduseres over tid.

Valg av nivå på forutsetningene betyr veldig mye for resultatbildet, og med 6% og 7% diskonteringsrente, vil resultatbildet bli betraktelig annerledes:

Tabell 3.16:

Diskonteringsrente	Årlig pensjonskostnad	Total pensjonsforpliktelse
6 %	472.464 kr	3.884.218
7 %	402.741 kr	3.191.130

Beløpene er i 1.000 kr.

Det er absolutt realistisk å ligge høyere enn 5% i diskonteringsrente, tatt i betraktning de andre forutsetningene vi har på avkastning i aksje- og penge-markedet. Her er lønnsveksten justert ned til 3%. Den *totale pensjonsforpliktelsen* angir sjømannstrygdens totale pensjonsansvar hensyntatt at noen dør, blir uføre eller slutter.

3. Ytelsesbasert pensjonsordning

3.1 Innledning

En ytelsesbasert pensjonsordning er en pensjonsordning der ytelsene ved pensjonsalder er forutbestemte. Premien til pensjonsordningen er det nødvendige tilskudd hvert enkelt år for at det ved pensjonsalder er oppspart en premiereserve (forsikringsmidler) stor nok til å dekke de fastsatte pensjonsutbetalinger.

En privatisert pensjonsordning for sjøfolk bør i så stor utstrekning som mulig være tilpasset de bestemmelser som gjelder for tjenstepensjonsordninger. Forslag til pensjonsordning er derfor – så langt det er mulig – tilpasset det forslag til nye rammebetingelser for tjenstepensjonsordninger som Selvig-utvalget arbeider med.

Det foreslås videre at det etableres en felles ordning for samtlige medlemmer, slik at den er enhetlig med tanke på premietariffer, pensjonsstørrelse ved fratreden før pensjonsalder.

Pensjonsordningen foreslås etablert som egen pensjonskasse med de juridiske og økonomiske krav som stilles for pensjonskasser for øvrig i dag. Fripolisene for medlemmer som slutter bør allikevel bli liggende i denne pensjonskassen for sjømenn. Ved gjenansettelse til sjøs bør fripolisen innarbeides i den nye pensjonsplanen og tillegg til tjenestetid medregnes, slik at samlet tid sjøs er bestemmende for hvor stor totalpensjonen blir ved pensjonsalder.

Dette er ikke i tråd med dagens regelverk, der det er den ansatte som må gi fullmakt til innarbeidelse. Dessuten skal det i dag ikke ta hensyn til eventuelt overskudd på fripoliser, men for en slik type ordning som her, bør all tjenestetid ses på under ett.

3.2 Omfang

Omfangsbestemmelsene er ikke vurdert i denne sammenheng.

3.3 Opptak

3.3.1 Opptak i pensjonsordningen

En arbeidstaker som ansettes på et skip som omfattes av pensjonsordningen, opptas som medlem fra den dag de ansettes på et slikt skip.

Arbeidstakere som etter å ha nådd pensjonsalderen fortsatt er ansatt på skip som omfattes av pensjonsordningen, beholder sitt medlemskap i ordningen. Rett til utbetaling bortfaller så lenge som arbeidstakeren mottar lønn fra foretaket.

Opptjent pensjon som ikke skal utbetales, kan enten godskrives ordningens premiefond, benyttes til økning av pensjon for de som ikke har full tjenestetid, eller benyttes til generell økning av pensjonen.

3.3.2 Medlemmer ved etablering

Ved etablering av pensjonsordningen skal alle som fyller vilkårene i "[Omfang](#)" i kapittel 3.2. tas opp i ordningen.

Den enkelte arbeidstaker kan ikke reservere seg mot opptak i ordningen.

Dette forslaget innebærer at en ny pensjonsordning starter opp uten hensyntagen til dagens pensjonstrygd for sjømenn, og at en i den nye ordningen ser bort fra tidligere opptjening. Opptjente rettigheter fram til etablering av ny ordning blir da liggende i Pensjonstrygden for Sjømenn.

3.4 Pensjonsalder

Pensjonsalderen er 60 år.

3.5 Krav til tjenestetid

Det kreves 35 års tjenestetid for å få rett til full pensjon. Tjenestetiden regnes fra første arbeidsdag ombord på et skip som omfattes av pensjonsordningen. Det skal ses bort fra tjenestetid før pensjonsordningen ble opprettet.

Som tjenestetid i denne pensjonsordningen regnes fartstid som defineres i "[Omfang](#)" i kapittel 3.2.

I pensjonstrygden for sjømenn er militærtjeneste pensjongivende dersom sjømannen begynner i militæret innen 6 måneder etter avmønstring og maskinist som arbeider i land ved mekanisk verksted som et ledd i utdanning så sant han betaler avgift.

Dette er en bestemmelse som det ikke er naturlig å videreføre fordi den nye ordningen er basert individuelt oppsparte midler til ordningen. Perioder uten full premieinnbetaling vil ikke la seg gjøre i et slikt pensjonsregime.

Dersom et medlem tidligere har vært medlem av denne pensjonsordningen skal tidligere medlemstid legges til mot at premiereserven for fripolisen innarbeides i ordningen.

3.6 Lineær opptjening

Et medlem har til enhver tid opptjent en så stor del av pensjonsplanens ytelser for medlemmet som den pensjongivende tjenestetid utgjør i forhold til den tjenestetid som medlemmet ville hatt ved nådd pensjonsalder.

3.7 Alderspensjon

Alderspensjonen skal ytes fra fylte 60 år eller eventuelt senere og skal løpe til og med den måned medlemmet fyller 67 år. Hvis en alderspensjonist dør, utbetales alderspensjonen til og med måneden etter døds måneden.

Dersom et medlem dør før pensjonsalder, vil premiereserven (den oppsparte pensjonskapital) for vedkommende tilfalle fellesskapet (de andre medlemmene) i pensjonsordningen. Dette er det tatt hensyn til ved premiefastsettelsen.

3.7.1 Alderspensjonens størrelse

Alderspensjonen utgjør 50% av medlemmets pensjonsgrunnlag.

3.7.2 Pensjonsgrunnlaget

Pensjonsgrunnlaget utgjør årlig lønn inkludert faste tillegg. Variable tillegg samt tillegg som ikke er skattepliktig skal det ses bort fra. Det høyeste pensjonsgrunnlaget som kan legges til grunn er 12 ganger folketrygdens grunnbeløp.

3.8 Premie og premiereserve

3.8.1 Premiereserve

Pensjonsordningen skal ved utgangen av hvert år ha en premiereserve som etter beregningsgrunnlaget er tilstrekkelig til å sikre den rett til pensjon som medlemmene har opptjent ved årets utgang.

3.8.2 Årets premie

Pensjonsordningen skal hvert år tilføres en premie som skal være tilstrekkelig til å sikre den rett til pensjon som medlemmene opptjener i løpet av året.

Premien til pensjonsordningen skal fastsettes etter retningslinjer som er meldt Kredittilsynet. Grunnlagsrenten skal fastsettes etter regler fastsatt av Finansdepartementet. Ved etablering av pensjonsordningen utgjør grunnlagsrenten 3%.

I tillegg betaler arbeidsgiver omkostninger til pensjonsordningen som er i samsvar med de forventede kostnader for å administrere ordningen. Omkostningsstruktur skal meldes Kredittilsynet.

3.8.3 Arbeidstakers innskudd

Arbeidstakers tilskudd til pensjonsordningen skal utgjøre 2% av pensjonsgrunnlaget. Tilskuddet skal allikevel ikke utgjøre mer enn 50% av premien uten omkostningstilleggets som skal betales for arbeidstakeren.

Ved uførepensjonstilfeller forutsettes det at premiebetalingen til ordningen opphører, og at det blir utstedet fripolise til medlemmet. Det bør ikke være behov

for ytterligere premiebetaling fordi folketrygdens uførepensjon bør gi en tilstrekkelig ytelse ved uførepensjonering.

Ordningen kan omfatte premiefritak (betaling av fortsatt premie ved uførepensjonering, der premien da blir dekket fra pensjonsordningen). Da bør man i tilfelle ta inn bestemmelser om samordning mellom pensjon fra denne pensjonsordningen og folketrygdens uførepensjon.

3.9 Regulering av forsikringsytelser

Regulering av forsikringsytelser skal skje 1. juli hvert år etter at endring av pensjonsgrunnlaget har funnet sted.

Arbeidsgiver sender melding til pensjonsordningen om nye pensjonsgrunnlag. Regulering av pensjonsgrunnlaget skal bare skje for helt arbeidsføre medlemmer. Dersom en person er arbeidsufør per 1. juli, vil regulering finne sted når vedkommende igjen er helt arbeidsfør.

Regulering av pensjoner under utbetaling

Regulering av pensjoner under utbetaling skal skje per 1. mai hvert år. Reguleringen skal være den samme prosentvise økning som økningen i folketrygdens grunnbeløp.

Den enkeltes pensjonist sin premiereserve oppskrives med en engangspremie som tilsvarende premiereserven for pensjonsøkningen. Reguleringen skal finansieres ved overskudd som er generert på grunnlag av pensjonistenes premiereserve. Hvis overskuddet på pensjonistreserven ikke er tilstrekkelig til å dekke den nødvendige engangspremie skal arbeidsgiver skyte til den nødvendige kapital.

Dette forslaget kan føre til en merkostnad for arbeidsgiver. Dersom det ikke er ønskelig, kan det bestemmes at pensjonen ikke skal reguleres med mer enn overskuddet på pensjonsordningen.

Samordning

Dersom ordningen omfatter premiefritak, bør pensjon fra denne ordningen samordnes med uførepensjon fra folketrygden.

Dersom premiefritak droppes, kan vi også droppe samordning. Mye taler for at vi skal droppe premiefritak og samordning. Dette spesielt fordi den enkelte selv bidrar sterkt til finansiering av ordningen.

3.11 Regnskap

Ved utgangen av hvert regnskapsår fastsetter styret for pensjonsordningen årsregnskap. Revidert årsregnskap skal legges fram for arbeidsgiverne innen fem måneder etter regnskapsårets slutt.

Den enkelte arbeidsgiver skal tildeles sin andel av pensjonsordningens overskudd.

Hvis premiefondet får en størrelse som overstiger 10 ganger årets premie, skal det overskytende tilbakeføres til arbeidsgiveren mot beskatning.

Det som er vanlig i pensjonsordninger i dag er at det er arbeidsgiver som er forsikringstaker, og at overskuddet på pensjonsordningen tilfaller forsikringstakerens premiefond. Overskuddet kan anvendes etter gitte regler til premiebetaling og pensjonsformål. Bakgrunnen for å tildele overskuddet til medlemmene umiddelbart

er at dette er en felles pensjonsordning for alle sjøfolk, og den enkelte reders/ arbeidstakers innflytelse blir mindre enn ellers.

3.12 Utmelding

Dersom et medlem slutter i tjeneste på et skip som omfattes av pensjonsordningen, har han eller hun rett til fripolise.

Medlemmet har til enhver tid opptjent en så stor del av pensjonsplanens ytelser for medlemmet som den pensjongivende tjenestetid utgjør i forhold til den tjenestetid utgjør i forhold til den tjenestetid som medlemmet ville hatt ved nådd pensjonsalder.

Fripolisen skal innarbeidet i pensjonsordningen igjen dersom vedkommende får et arbeidsforhold som gjør at vedkommende igjen skal tas opp som medlem i denne pensjonsordningen.

Dette er ikke i tråd med dagens regelverk i private tjenstepensjonsordninger, der det er den ansatte som må gi fullmakt til innarbeidelse. Dessuten skal det i dag ikke ta hensyn til eventuelt overskudd på fripoliser, men jeg tror allikevel for en slik type ordning som her, bør all tjenestetid ses på under ett.

Vedlegg 4

Beregning av kostnader ved omlegging til en AFP-lignende pensjonsordning for pensjonstrygden for sjømenn

Et notat datert 28. april 1998 av aktuar Trond Nystad

1 Innledning

I dette notat skal vi se på et forslag om å endre Pensjonstrygden for sjømenn (PTS) fra dagens ordning til en «AFP-lignende» ordning. Notatet vil gjennomgå beregninger av kostnader ved en AFP-lignende ordning. I tillegg foretas det analyse av hvilke overgangssituasjoner som kan oppstå ved overgang fra nåværende ordning til en AFP-lignende ordning.

2 Kostnader ved en AFP-lignende ordning

2.1 Pensjonsplan for en AFP-lignende ordning

Ytelser:

Kun alderspensjon fram til fylte 67 år. Ved uførhet eller dødsfall utløses ingen pensjon.

Pensjoneringsalder:

Valgfritt, dog tidligst ved fylte 60 år og senest ved 66 år.

Ytelsesnivå:

Ytelsen beregnes som folketrygdpensjon utfra opptjente folketrygdpøeng framskrevet til 67 år og evt tillagt et AFP-tillegg. Medregningen av folketrygdpøeng fram til 67 år påvirker (øker) også folketrygdpensjonen som kommer til utbetaling etter fylte 67 år.

Ytelsen beregnes med andre ord på samme måte som en AFP-pensjon beregnes i LO/NHO-ordningen. AFP-tilleggets størrelse bestemmes ved forhandlinger.

Utbetalt pensjon avkortes mot annen inntekt etter de regler som gjelder for AFP-ordninger.

Statstilskott:

Det er forutsatt at ordningen mottar et statstilskott på 40 % av utbetalte pensjoner eksklusive AFP-tillegget i perioden 64 til 67 år.

Premie:

Enten betales det en premie til ordningen som vil være en prosentsats av lønnsmassen til enhver tid og som finansierer alle pensjonskostnader eksklusive det som er finansiert av statstilskottet,

eller så betales det en premie til ordningen som vil være en prosentsats av lønnsmassen til enhver tid og som finansierer 80 % av alle pensjonskostnader eksklusive det som er finansiert av statstilskottet. Det resterende 20% finansieres løpende av den enkelte medlemsvirksomhet for de ansatte fra denne virksomheten som faktisk tar ut AFP-pensjonen.

Den første modellen gir en «solidarisk» premie utlignet på alle ansatte i forhold til lønnsnivå. Pensjonsordningen sees på som en gruppe slik som dagens ordning i stor grad gjør. Dersom det er signifikante forskjeller mellom medlemsvirksomheter i bruken av pensjonsordningen, vil det gi kryss-subsidiering fra virksomheter med ansatte som har et lavt/sent uttak av pensjon til virksomheter med ansatte med et høyt/tidlig uttak av pensjon.

Den andre modellen modifierer den solidariske premie ved at andel av kostnadene belastes den enkelte medlemsvirksomhet direkte. Her vil 80% av kostnadene være «solidarisk», mens 20% belastes direkte den medlemsvirksomhet som pensjonisten arbeidet i.

I dette notatet beregnes den totale premie uten å se på eventuell fordeling mellom arbeidsgiver og arbeidstaker.

Opptjening av rettigheter:

Det er en *betinget* opptjening av rettigheter; dersom en fratrer stillingen før pensjonsalder (slutter før rett til pensjon) så mister en rettighetene. Systemet gir ingen oppsatte rettigheter eller rett til tilbakebetaling av premie.

Spesielle forhold:

Mange av arbeidstakerne har ikke ubetydelig inntekter utenfor sjømannsyirket som gir folketrygdpoeng. Pensjonen beregnes dermed fra et annet (høyere) grunnlag enn det som er tjent opp i sjømannsyirket. Tilsvarende er det antall poengår i folketrygden som anvendes, ikke antall år i sjømannsyirket.

2.2 Usikkerhet og problemer ved en slik beregning

En beregning av kostnader ved omleggingen til en ny pensjonsordning, må basere seg på en rekke forutsetninger. Slike forutsetninger skyldes forhold som:

- Beregningen er en prognose for framtiden
- Mangelfullt tilgjengelig datamateriale

Forenklingshensyn for å kunne utføre beregningen innen rimelig tid spiller selvfølgelig også inn her. Noen av forutsetningene har liten betydning for premiens størrelse, mens andre kan gi vesentlige utslag.

Ad beregningen er en prognose om framtiden

Alle forsikringstekniske beregninger baseres seg på noen antakelser om framtiden. Det gjelder spesielt for denne beregningen valg av diskonteringsrente og dødelighet. I disse beregninger er den dødelighet (R1936) som vanligvis anvendes av forsikringsnæringen ved pensjonsforsikringer brukt. Hovedresultatet er beregnet med en *realrente* på 3%. Det er en vanlig brukt rente i andre pensjonsordninger. Det er også foretatt beregninger med 2% og 4%.

Historisk har bestanden av antall sjømenn i stilling variert fra år til år. De siste årene har bestanden vært økende, mens i en periode lengre tilbake, ble

den vesentlig redusert. I denne beregningen er det lagt til grunn en stabil bestand («likevektsbestand») av personer i stilling på om lag 25 000 personer. En voksende bestand eller avtakende bestand vil påvirke premienivået. Hvor mye vil avhenge av hvilke aldersgrupper som kommer inn eller går ut.

Siden systemet ikke gir oppsatte rettigheter er det likevel mindre følsomt for bestandsendringer enn dagens ordning. Ved fastsettelsen av «likevektsbestanden» er det anvendt tilgjengelige anslag på den frivillige avgangen. Den er svært stor i de fleste årsklasser og premien er følsom for større endringer av avgangsmønsteret.

Pensjoneringsmønsteret endrer seg over tid som følge av ulike forhold. I tillegg vil en endring av pensjoneringskriterier og pensjonsnivå i seg selv påvirke pensjoneringsmønsteret. Historisk data på pensjonsuttak kan ikke anvendes ukritisk. I den nye pensjonsordningen vil ventelig pensjonsuttaket fra stilling til pensjon øke. Dette skyldes både at pensjonsnivået ofte er bedre og at det ikke gis oppsatte rettigheter («dumt å slutte som 59 åring»). Hvor sterkt utslaget vil bli, er det vanskelig å si noe sikkert om. I beregningen er det lagt til grunn at det er et konstant antall personer i hver aldersgruppe mellom 60 og 67 år, som tar ut pensjon («likevektsbestand»). Det er i tillegg forutsatt at alle som er i stilling ved fylte 60 år, tar ut denne pensjonen før fylte 67 år, men fordelt over årene 60 til 66.

Administrative omkostninger ved forvaltning av en slik ordning er ikke inkludert i beregningen.

Det er ikke tatt hensyn til at ordningen fondsbaseres og dermed vil kunne gi en bedre avkastning over tid enn det som er lagt til grunn i disse beregningene. En god forvaltning som gir høy avkastning over tid, vil bidra til lavere pensjonskostnader over tid. Tilsvarende vil en dårligere avkastning over tid medføre økning i pensjonskostnadene.

Ad mangelfullt tilgjengelig datamateriale

Det tilgjengelige datamaterialet har gjort det nødvendig å basere seg på at alle i stilling er fordelt på to grupper (over- og underordnede). For hver stillingskategori er det anvendt en fast årslønn i beregningen. Tilsvarende fordeles pensjonistene på disse to stillingskategoriene, og det er anvendt en fast årlig pensjon for hver av dem. Beregningen av folketrygdpensjon er basert på bestemte forutsetninger om strukturen i folketrygdopptjeningen.

Tabell 4.1:

Stillingskategori	Gjennomsnitts lønn	Gjennomsnitts pensjon*)
Overordnet	320 000	167 500
Underordnet	240 000	132 000

*) Pensjon eksklusive evt. AFP-tillegg

Det er lagt til grunn at *alle* som fyller 60 år vil starte denne pensjonen i perioden fra 60 til 66 år. Disse er antatt å ha en fordeling over aldrene 60 til 66 år som angitt i tabell 4.2:

Tabell 4.2:

Alder	60	61	62	63	64	65	66
Uttaksandel i %	30	20	30	5	5	5	5

Det er lagt til grunn at alle er menn, da tilgjengelig datamateriale ikke inneholder informasjon om kjønnsfordeling. Det antas at kvinneandelen er på mellom 5% og 10% og dette vil i liten grad påvirke premiens størrelse.

Det er *ikke* tatt hensyn til at pensjonsytelsene i noen situasjoner vil avkortes som følge av annen inntekt.

Oppsummert er det mange faktorer som er usikre i en slik beregning. Beregningsresultatene gir dermed ikke en fasit, men en indikasjon på premienivået.

I punkt 4 er det gjort nærmere rede for forutsetninger og beregningsmetoder.

2.3 Frivillig avgang

Det er observert en høy frivillig avgang (turn over) i løpet av nittiårene i medlemsmassen for PTS. I beregningene i dette notatet er estimerte avgangsfrekvenser lagt inn. Grovt sett tyder disse avgangsfrekvensene på at om lag halvparten av de som er medlemmer i bestanden på et gitt tidspunkt, forblir medlemmer og dermed får utbetalt pensjon. Det er da tatt noe hensyn til at noen som slutter vil komme tilbake i arbeid som sjømann. Men omvendt vil omlag 50 % ikke få utbetalt pensjon fra denne ordningen, selv om de har vært medlem noe tid.

2.4 Kostnader

Vi skal se på to alternative måter å finansiere en AFP-lignende ordning:

1. Alle løpende pensjoner fullfinansieres ved start av pensjonen (engangspremie som fullt ut skal dekke de pensjoner som starter i året)
2. Premiesystem i «tradisjonell forstand» – bygges opp fonds i samsvar med løpende «opptjening» for alle i stilling, slik at det er tilstrekkelig reserve ved pensjonering.

Ved alternativ 1 innbetales det en engangspremie lik nåverdien av de pensjonene som starter det året. Engangspremien *utlignes* over alle i stilling som en prosentandel av lønnsmassen. Det er i dette alternativet alltid tilstrekkelig midler i fondet til å avvikle de allerede løpende pensjoner. «Opptjene rettigheter» til de som er i stilling er det ikke avsatt midler til.

Ved et premiesystem (alternativ 2) beregnes en premie som skal være lik «opptjening av rettigheter». Det bygges da opp et fond som svarer til verdien av alle «opptjente rettigheter», både fullfinansiering av allerede løpende pensjoner og «foreløpig opptjening» av de i stilling. «Opptjente rettigheter» er korrigert for at ikke alle blir i stilling til pensjonsalder (Dette er grunnen til at begrepet er satt i anførselstegn). Den store turn-over vanskeliggjør premieberegningen i dette alternativet. Mange vil være innom en kortere eller lengre tid. Disse vil bidra i finansieringen og «opptjene rettigheter» så lenge de er i stilling, men de vil ikke få løpende pensjon.

2.5 Premieresultater

Den vanlige renteforutsetningen i bruk i offentlige pensjonsordninger er en realrente på 3%. Konklusjonen om pensjonskostnader er derfor basert på beregninger med 3% realrente. Det er også foretatt beregninger med andre forutsetninger.

4.2.5.1 Hovedresultat

Premie som finansierer pensjonskostnadene (unntatt administrative), og forutsatt at det gis statstilskott:

Tabell 4.3:

	Kostnader i alt. I	Kostnader i alt. II
Premie i % av lønnsmasse	3,9%	6,0%

Tilleggspremie pr. kroner 1000,- i AFP-tillegg er gitt i tabell 4.4.

Tabell 4.4:

	Kostnad i alt. I	Kostnad i alt II
Premie i % av lønnsmasse	0,03%	0,05%

For kostnad i alt. 1 er premien for likevektssituasjonen som oppnås etter 7 år. De første 7 årene vil premien øke for hvert nytt årskull som blir 60 år. Etter 7 år vil også pensjonistbestanden komme i en «likevekt».

Som nevnt i forrige avsnitt er det større usikkerhet til premieresultatet for kostnader i alternativ 2. Turn over kan gi en lavere premie enn angitt her.

4.2.5.2 Resultater med varierende realrente

Premieutslaget ved endring av realrente er lite. Premien i % av lønnsmasse for ulike realrenter er oppgitt i tabell 4.5.

Tabell 4.5:

Realrente	Kostnad alt. I	Kostnad alt. II
2%	4,0%	6,5%
3%	3,9%	6,0%
4%	3,8%	5,5%

Premie for AFP-tillegget endres lite ved endring av realrente. Premiesatser i tabell 4.4 kan anvendes for alle 3 realrentene.

4.2.5.3 Resultat med antakelse om statstilskott på 4% allerede fra 62 år

Dersom vi legger til grunn at det gis statstilskott allerede fra 62 år og anvender en realrente på 3 %, vil det gi en premie som angitt i tabell 4.6.

Tabell 4.6:

	Kostnad alt. I
Premie i % av lønnsmasse	3,2 %

4.2.5.4 Resultat med LO/NHO-modell – 20% av utgiftene dekkes ved løpende refusjon

LO/NHO-modellen fordeler kostnadene ved en premie og en løpende refusjon av 20% av utbetalte pensjoner. Det antas at dette innebærer at premien skal dekke 80% av pensjonsutbetalingene fram til 64 år og 40% av utbetalingene fra 64 år. Statstilskottet og refusjonsandelen utgjør altså 60% (40%+20%) mellom 64 år og 67 år.

Dersom 20% av utbetalt pensjon skal finansieres løpende av den enkelte medlemsvirksomhet, vil premien bli som angitt i tabell 4.7.

Tabell 4.7:

	Kostnad i alt. I	Kostnad i alt. II
Premie i % av lønnsmasse	2,9%	4,5%

I tillegg til premien kommer 20% løpende refusjon.

3 Overgangssituasjoner som oppstår ved omlegging

3.1 Innledning

Nedenfor er det laget en grov skisse av hvilke overgangssituasjoner som vil oppstå. Det er forsøkt å «fordele» ansvaret for pensjonsforpliktelser på gamle og nye ordning. Denne fordelingen er et forslag utfra hva undertegnede synes virker naturlig ved overgangen til en AFP-lignende ordning.

Gamle ordning er her nåværende pensjonsordning i PTS og nye ordning er her en AFP-lignende ordning.

3.2 Ulike gruppers status ved overgang til ny ordning.

På overgangstidspunktet til en ny pensjonsordning vil det foreligge følgende hovedgrupper av personer med tilknytning til tidligere pensjonsordning:

1. Allerede løpende pensjoner
2. Personer i stilling, men over pensjonsalder 60 år
3. Personer i stilling med minst 150 pensjonsgivende farts måneder i gamle ordning
4. Personer i stilling med mellom 36 og 150 pensjonsgivende farts måneder i gamle ordning (med rett til tilbakebetaling av premie)
5. Personer i stilling med mindre enn 36 pensjonsgivende farts måneder i gamle ordning
6. Personer som har sluttet, men har minst 150 pensjonsgivende farts måneder i gamle ordning
7. Personer som har sluttet, men har mellom 36 og 150 pensjonsgivende

- fartsmåneder i gamle ordning (med rett til tilbakebetaling av premie)
8. Personer som har sluttet, men har mindre enn 36 pensjonsgivende fartsmåneder i gamle ordning

Hovedregelen må være at alle som er i stilling og alle som ansettes etter overgangstidspunktet går inn i nye ordning og gis pensjon etter de regler som gjelder der. Det vil imidlertid være enkelte unntak fra denne regelen og enkelte situasjoner som må vurderes.

3.3 Nærmere gjennomgang av hvilke situasjoner som kan oppstå framover

A. Gruppe 1) og 2): Pensjonerte og personer i stilling over 60 år

Allerede løpende pensjon løper som før og de som er i stilling og over 60 år gis pensjon etter gamle regler. (Ikke opplagt, men naturlig etter min vurdering.)

Dersom noen pensjonerte går tilbake til jobb (er det mulig?), så har de ikke rett til å gå inn i nye ordning.

Pensjonsansvaret for disse ligger på gamle ordning.

B. Gruppe 3) – 5): Personer i stilling på overgangstidspunktet

- a) Noen forblir i stilling til de pensjoneres. Disse får pensjon *kun* etter regler i nye ordning, uansett om de hadde noen rettigheter i gamle ordning eller ikke. Pensjonsansvaret for disse ligger i sin helhet på nye ordning.
- b) Noen slutter før de pensjoneres. De som hadde mer enn 36 fartsmåneder ved overgangen, har krav på tilbakebetaling av premie/oppsatt pensjon utfra den tid de hadde tjent opp *før* overgangen. Tid tjent opp *etter* overgang gir ingen pensjonsrett. De som hadde mindre enn 36 måneder på overgangstidspunktet får ingen rett, selv om samlet tid er over 36 måneder. Pensjonsansvaret for disse ligger på gamle ordning.
- c) Noen personer vil gå ut og så inn igjen osv. Disse faller inn i gruppe a) eller b), alt etter om de er i stilling ved 60 år.

C Gruppe 6) –8): personer som hadde sluttet før overgangstidspunktet

- a) Noen kommer aldri mer tilbake i stilling. De som var i gruppe 8) har ingen rettigheter verken i gamle eller nye ordning. Her foreligger intet pensjonsansvar. De som var i gruppe 6) eller 7) har rett til oppsatt pensjon/tilbakebetaling av premie. Pensjonsansvaret ligger på gamle ordning.
- b) Noen av de som var i gruppe 6) eller 7) kommer tilbake i stilling og så slutter de igjen før pensjonering. De har rett til den samme oppsatte pensjon/tilbakebetaling av premie for tid før overgangen. Pensjonsansvaret ligger på gamle ordning.
- c) Noen av de som i gruppe 6) eller 7) kommer tilbake i stilling og forblir i stilling til de pensjoneres. De får pensjon *kun* etter regler i nye ordning. Pensjonsansvaret ligger på nye ordning.
- d) Noen av de som i gruppe 8) kommer tilbake i stilling og så slutter de igjen før pensjonering. De har ingen rett, uansett hvor lenge de har arbeidet etter overgangstidspunktet. Her foreligger intet pensjonsansvar.
- e) Noen av de som var i gruppe 8) kommer tilbake i stilling og forblir nå i stilling til de pensjoneres. De får pensjon *kun* etter regler i nye ordning. Pensjonsansvaret ligger på nye ordning.

3.4 Noen problemstillinger

Det er noe problematisk at for enkelte grupper er plasseringen av pensjonsansvaret *betinget* av hva enkeltpersoner gjør i framtiden (etter overgang til ny ordning).

Det kan virke noe «vilkårlig» om du får rettigheter eller ikke. En som har jobbet akkurat tilstrekkelig tid ved overgangen og så slutter, får oppsatt rettighet/tilbakebetaling. Mens en som akkurat ikke har jobbet tilstrekkelig tid ved overgangen, men samlet (i gamle og nye ordning) har jobbet nok til at samlet oppfyller en de gamle krav, har ikke krav på noe.

I teorien kan det oppstå tilfeller hvor personer får en dårligere pensjon etter nye regler enn han hadde fått etter de gamle reglene (kan vel bare oppstå for personer som ved overgangen er nær 60 år – men så vidt jeg kan forstå, må det være helt spesielle situasjoner).

Det bør vurderes om rettigheter fra gamle ordning for personer under en viss alder, evt små oppsatte rettigheter utløses med kontant beløp. Det vil kunne redusere overgangstiden og de administrative problemene. Men vanskelig å beregne «riktig» engangsbeløp blant annet da retten er betinget av om vedkommende vil komme tilbake i stilling.

4 Nærmere om datamaterialet og beregningene

4.1 Datamaterialet

Det er begrensninger i det tilgjengelig datamaterialet.

- Øyeblikksbildet for bestanden av de som er i stilling – fordelt på under-/overordnede-historisk
- Frivillig avgangsfrekvens for ulike aldre – ikke fordelt på under-/overordnede
- Lønnsfordeling for to årskull – fordelt på under-/overordnede
- Folketrygdpoeng for to årskull – fordelt på under-/overordnede
- Noe om pensjoneringsmønsteret historisk – både de som går direkte fra stilling til pensjon og oppsatte (ikke splittet)

4.2 Beregningsmessige forenklinger/forutsetninger

Om kjønnsfordeling

I følge PTS kan kvinneandelen utgjøre mellom 5% og 10% av bestanden. Beregninger med en andel kvinner vil gi en liten økning av premie.

Om «likevektsbestand»

Beregningene nedenfor er basert på en «likevektsbestand». Utfra det historiske datamaterialet og en forutsetning om stabil bestand over tid (ikke voksende som de siste årene) har jeg forsøkt å konstruere en fordeling av over-/underordnede på alder. Det er lagt inn en noe høyere pensjonering enn det synes å ha vært de siste årene (av personer i stilling). For hver aldersgruppe er tilgangen beregnet residuelt slik at antallet i hver aldersgruppe holdes fast over tid.

Bestandsforutsetninger

X<60:

Antall i alder (x+1) på tid (t+1) = antall i alder (x) på tid (t) + antall nye i alder (x) på tid (t) – antall fratrådte i alder (x) på tid (t)

Antall i alder (x) på tid (t) = Antall i alder (x) på tid (t+1)

Tabell 4.8: «Likevektsbestand» – Totalt antall i stillin

Bestandstill	Antall
Overordnet	14630
Underordnet	10000

Forutsetning om pensjoneringsmønsteret:

Siden det ikke er tilgjengelige gode bruttotall fordelt på pensjoneringsår av faktisk pensjonsuttak blant de som går fra stilling til pensjon, er dette anslått ut fra øyeblikksbildet. Det forutsettes at avgang etter fylte 60 år kun er til pensjon. Antall personer som fyller 60 år fordeles da over perioden 60 til 67 år. Dette gir pensjoneringsandel for hvert år av de som fylte 60 år, som vi ikke skiller på over-/underordnet. Det forutsettes at alle tar ut pensjon.

Tabell 4.9:

Alder	60	61	62	63	64	65	66
Uttaksandel i %	30	20	30	5	5	5	5

Tabell 4.10: «Likevektsbestand» – Antall som pensjoneres i aldere 60 til 67 år

Alder	60	61	62	63	64	65	66	Totalt
Overordnet	102	68	102	17	17	17	17	340
Underordnet	36	24	36	6	6	6	6	120

Det er gjort beregninger med et alternativt uttaksmønster, hvor det forutsettes at pensjonene tas ut tidligere:

Tabell 4.11:

Alder	60	61	62	63	64	65	66
Uttaksandel i %	35	20	35	4	3	3	0

Beregning av gjennomsnittslønn

Gjennomsnittslønnen beregnes som et veiet gjennomsnitt av lønnsfordelingen for de som er født i 1947 og 1955, se tabell 4.14 ovenfor.

Lønn settes der til midtpunktet i intervallene.

Tabell 4.12:

Lønn	1947	1955	Gjennomsnitt*)
Overordnet	248123	256281	255000
Underordnet	195936	187598	195000

*) Justert for å få et rundt tall.

Materialet inneholder et ikke ubetydelig innslag av personer med inntekt under 1G. Dette gir for lav inntekt. Ser vi medianen og lønnsjusterer skjønnsmessig, vil bedre anslag være som følger:

Tabell 4.13:

Lønn	Gjennomsnitt
Overordnet	320 000
Underordnet	240 000

Faktisk innbetalt premie fra arbeidsgiver var på vel 254 millioner kroner 1997. Premiesatsen var på 3,3%. Ganger vi bestanden pr. januar 1997 med våre gjennomsnittstall får vi:

$0,033 \times (320000 \times 14739 + 240000 \times 10333) = 237,5$ millioner kroner. Det er noe lavt, men bestanden har økt en god del i 1997 og det er spesielle premie-regler for fiskere.

Beregning av gjennomsnittspensjon

Gjennomsnittspensjonen bregnes som et veiet gjennomsnitt av pensjonsgrunnlaget for de som er født i 1947 og 1955.

Tabell 4.14:

Pensjonsgrunnlag	1947	1955	Gjennomsnitt	Poengtall	Gj.sn.Pensjon*)
Overordnet	337808	344143	345000	7,04/5,71	167340
Underordnet	263531	259083	260000	5,12/5,04	131841

*) Folketrygdpensjon før AFP-tillegg

Forutsetninger ved beregning av folketrygdpensjon:

- Alle oppnår 40 poengår
- Halvparten får grunnpensjon på 1G og halvparten får grunnpensjon på 0,75 G
- 20 poengår er opptjent før 1992 og 20 poengår er opptjent etter 1991
- Sluttpoengtallet (SP) beregnes dermed etter gamle regler (20 beste år)

PTS-pensjon blir da

$$PTS = 0,875G + SP * G * 0,435 + \text{AFP-tillegg}$$

Tabell 4.15:

Pensjon før AFP-tillegg	Gjennomsnitt
Overordnet	167500
Underordnet	132000

For lønns og pensjonsberegninger må de i stor grad basere seg på gjennomsnittsberegninger. Som følge av folketrygdens «sosiale profil» (knekkpunkt og endring i 1992), kan små avvik fra faktiske forhold gi forholdsmessig større avvik.

Statstilskott

For AFP-ordninger yter staten et tilskott på 40 % av utbetalt pensjon (eksklusive AFP-tillegget) i perioden 64 til 67 år. Forutsetter vi at dette gis også for denne ordningen, vil ytelsen som må finansieres av innbetalinger til ordningen være som vist i tabell 4.16

Tabell 4.16:

Pensjon før AFP-tillegg*)	Ytelse 60-63	Ytelse 64-66
Overordnet	167500	100500
Underordnet	132000	79200

*) I tillegg må evt. AFP-tillegg finansieres for hele perioden 60-66 år.

Egenandel på 20%

Dersom 20% skal dekkes ved løpende refusjon, skal premien dekke følgende ytelser:

Tabell 4.17:

Pensjon før AFP-tillegg*)	Ytelse 60-63	Ytelse 64-66
Overordnet	134000	67000
Underordnet	105600	52800

Frivillig avgang

Det er lagt inn følgende avgangsfrekvenser:

Alder	Avgangsfrekvens
15	0,5
16	0,5
17	0,5
18	0,5

19	0,5
20	0,4
21	0,35
22	0,25
23	0,2
24	0,15
25	0,15
26	0,15
27	0,1
28	0,1
29	0,1
30	0,08
31	0,07
32	0,07
33	0,06
34	0,06
35	0,06
36	0,06
37	0,055
38	0,055
39	0,055
40	0,05
41	0,05
42	0,05
43	0,05
44	0,045
45	0,045
46	0,045
47	0,045
48	0,045

49	0,045
50	0,05
51	0,05
52	0,05
53	0,05
54	0,05
55	0,05
56	0,05
57	0,05
58	0,03
59	0,03
60	

Forsikringstekniske forutsetninger

- Beregner med realrente 4%, 3% og 2%
- Anvender dødelighetsgrunnlaget R1963

Realrente er definert som faktisk avkastning fratrasket pensjonsregulering

Resultat – premie for alternativ 1:**Tabell 4.18:**

Realrente	Premie	Premie AFP-til*)
4%	3,8%	0,03%
3%	3,9%	0,03%
2%	4,0%	0,03%

*) Premie pr. kr 1000,-

Premie med AFP-tillegg på 20400 blir da for eksempel 4,4% (4% realrente)

Beregninger for alternativ 2

I tillegg til forutsetningen over, må vi forutsette noe om hvor lenge personer er innom og bidrar med premie. Det er her lagt til grunn en betraktning om at vi kun ser på bestanden på et gitt tidspunkt og beregner en premie for de av denne bestand som får pensjon.

Kontantverdien av utbetalingene beregnes utfra de angitte avgangsfrekvenser.

Kontantverdien av innbetalingene korrigeres for en frivillig avgang. Normalt beregnes premie utfra at alle betaler til de pensjoneres eller tidligere død. Med en så vidt høy turn-over som vi har her, vil det gi en for lav premie. Vi har lagt til grunn at de som er under 30 år står i stilling til de er 40 år, de mellom 30 og 40 år går ut ved fylte 50 år og de over 40 år står i stilling til pensjonsalder.

Tabell 4.19: Premie for AFP-ytelse:

Realrente	Premie
2%	6,5%
3%	6,0%
4%	5,5%

Tabell 4.20: Tilleggspremie for AFP-tillegg pr. kr. 1000,-:

Realrente	Premie
2%	0,051%
3%	0,047%
4%	0,044%